

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΣΥΜΦΩΝΗ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ



ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ:
ΓΕΩΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ
ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

Ο ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΔΗΜΑΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

ΠΑΤΡΑ 2000



ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	6082
----------------------	------

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	3
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1</u>	5
Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΕΝΩΜΕΝΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	5
1.1 Παραδοσιακές μέθοδοι ευρωπαϊκής συνεργασίας	8
1.2 Ίδρυση και εξέλιξη των τριών Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων	12
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2</u>	22
ΠΡΟΣΕΠΙΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΙΕΡΑΡΧΗΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΔΙΚΑΙΟΥ	22
2.1 Πηγές Δικαίου	22
2.2 Ιεράρχηση κανόνων δικαίου	24
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3</u>	27
ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ	27
3.1. Μέθοδοι ερμηνείας	27
3.2. Νομικά γνωμικά	30
3.3 Τα κενά του νόμου των κανόνων του δικαίου	32
3.4 Αναλογία κανόνων δικαίου	34
3.5. Ερμηνεία praeter και contra legem	36
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4</u>	37
ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ	37
4.1 Περιεχόμενο και στόχοι των κοινοτικών ρυθμίσεων και των αντίστοιχων πράξεων προσαρμογής (N. 1961/91 & 2251/94)	37
4.2 Η σημασία και οι δυνατότητες ενοποίησης του δικαίου	44

<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5</u>	47
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ	
ΑΠΟ ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ	47
5.1 Γενικά	47
5.2 Προστασία της προσωπικότητας	48
5.3 Διαφήμιση, Προσωπικότητα και «Τηλεόραση χωρίς σύνορα»	50
5.4 Η οδηγία για την «τηλεόραση χωρίς σύνορα», οι πράξεις προσαρμογής και το ισχύον ελληνικό δίκαιο	53
5.5 Οι πράξεις προσαρμογής και το ισχύον Ελληνικό δίκαιο	54
5.6. Οι γενικές αρχές του δικαίου για τις ραδιοτηλεοπτικές διαφημίσεις και η προστασία της προσωπικότητας	55
5.7 Η θεσπιζόμενη έννομη συνέπεια και η ένταξη των ανωτέρω κανόνων στο σύστημα του Αστικού Κώδικα	60
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6</u>	63
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑ	63
6.1 Υπεροχή του συντάγματος	64
6.2 Έμμεσες επιπτώσεις του κοινοτικού δικαίου	65
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7</u>	68
Η ΕΝΑΡΜΟΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ	68
7.1 Δυσκολίες οφειλόμενες στο γεγονός της ανάπτυξης του Εθνικού Συνταγματικού Δικαίου	68
7.2 Δυσκολίες οφειλόμενες στο γεγονός της ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης	73
7.3 Το ιεραρχικό και το συναινετικό Βοήθημα	84
7.4 Συμπεράσματα	86
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8</u>	88
ΟΙ ΟΡΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΕΩΣ	88
8.1 Η αναγκαιότητα της αποδοχής του κοιν. δικαίου πρωταρχική συνθήκη για την προσχώρηση	88
8.2 Η προσχώρηση της Ελλάδας	91
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	112

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από το πιο μακρινό παρελθόν του ο άνθρωπος για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις πρώτες βασικές ανάγκες, χρειάστηκε να συνεργάζεται με τους άλλους ανθρώπους. Αυτό τον οδήγησε άμεσα στην ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας, γιατί ένιωθε πως αυτό που δεν μπορούσε να επιτύχει καθένας μόνος του, θα το πετύχαιναν πολλοί μαζί. Αυτό έγινε π.χ. στο κυνήγι και στο ψάρεμα και η σχέση εργασίας σε εκείνη τη φάση στηριζόταν στη συλλογική προσπάθεια.

Η ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας ήταν επόμενο να δημιουργήσει ορισμένους κανόνες συμπεριφοράς, που σταδιακά γίνονταν δεκτοί από όλα τα μέλη της ομάδας και αυτό ήταν αναγκαίο για την αρμονική συμβίωσή τους και παραπέρα συνεργασία τους. Αλλά, ενώ στο πέρασμα του χρόνου οι ανάγκες έμειναν σταθερές, άλλαζαν τα μέσα εργασίας (εργαλεία, κ.λπ.) και κατά συνέπεια, οι μορφές συνεργασίας και οι αντίστοιχοι κανόνες συμπεριφοράς.

Αυτή η εξέλιξη, στα μέσα και στις σχέσεις, είχε ως επακόλουθο να αντικατασταθεί η πρωτογενής συνεργασία μελών της ομάδας, με περίπλοκες μορφές συνεργασίας, όπου κανόνες δικαίου πια ρυθμίζουν δικαιώματα και υποχρεώσεις ανάμεσα στα άτομα. Έτσι, θεσπίστηκαν αυτοί οι κανόνες δικαίου που ρυθμίζουν υποχρεωτικά την εξωτερική συμπεριφορά των κοινωνιών του δικαίου και είναι θεμελιακοί για την κοινωνική συμβίωση.

Το σύνολο των κανόνων αυτών, αποτελεί το Δίκαιο. Έτσι, Δίκαιο είναι σύμφωνα με ορισμούς που έχουν διατυπωθεί «Σύστημα καταναγκαστικών κανόνων, που εκφράζουν και ρυθμίζουν δεδομένες κοινωνικές σχέσεις, κατά τρόπο ανταποκρινόμενο βασικά στο συμφέρον της εκάστοτε κυρίαρχης τάξης και που την

τήρησή τους επιβάλλει και εξασφαλίζει με κυρώσεις η κρατική εξουσία»¹. «Σύνολο κανόνων ρυθμιζόντων υποχρεωτικά την συμπεριφορά του ανθρώπου εις την κοινωνίαν»².

¹ Μάνεσης Α.: *Σύνταγμα του 1975, Β' έκδοση. Θεσσαλονίκη 1978*, σελ. 33.

² Μιχελάκης Εμ.: *Εισαγωγή στο δίκαιο και στην επιστήμη του δικαίου*, 1968, σελ. 22.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΕΝΩΜΕΝΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

1. Η ιδέα της Ενωμένης Ευρώπης δεν είναι νέα. Βέβαια, στους μακρούς αιώνες που η Ευρώπη αποτελούσε πολιτιστική μόνο και όχι γεωγραφική ενότητα, ταυτιζόταν με τον Ελληνικό και τον ρωμαϊκό κόσμο ως ένα κλειστό κύκλο, ως ένα *orbis terrarum*, που περιστοιχιζόταν από βαρβάρους, θέμα "ενώσεως της Ευρώπης" δεν ετίθετο. Για τον λόγο αυτό, όταν την διάλυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας διαδέχθηκε ένας σημαντικός αριθμός μικρών κρατών, η Ευρώπη δεν έπαυσε να αποτελεί παρ' όλο τον χωρισμό ανάμεσα σε Δύση και Ανατολή, μια ενότητα, με θρησκευτικό (χριστιανικό) κυρίως χαρακτήρα, αλλά πάλι με την έννοια του κλειστού κύκλου, ιδίως έναντι του Ισλάμ.

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία ξεπερνούσε βέβαια τα όρια της Ευρώπης αυτής. Ήταν άλλωστε ένας ολόκληρος κόσμος, με την δική του ιεραρχία πολιτικών και θρησκευτικών αρχόντων, που τόνιζε πολλαπλά την ελληνική του αυτοσυνείδηση, αλλά υπερέβαινε τα πολιτικά σύνορα της αυτοκρατορίας και δημιουργούσε αυτό που οι σύγχρονοι ιστορικοί ονόμασαν "Βυζαντινή Κοινοπολιτεία". Οπωσδήποτε, η ταυτότητα αυτή της θρησκευτικής και πολιτικής ενότητας που, χωρίς να σήμαινε παρά σε μικρά διαλείμματα, πολιτική ηγεμονία, δεν ήταν απλώς συμβολική. Έπαυσε

το 1453 με την επέλαση του Ισλάμ και η "Ευρώπη" περιορίσθηκε πολιτικά στη Δύση.

Προ πάντων με το σχίσμα (1054) μεταξύ της Ανατολικής και της Δυτικής Εκκλησίας και την οριστική παρακμή τον 13^ο αιώνα της πολιτικής σημασίας της Φραγκικής αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου (768-814, που χαρακτηριζόταν ως *pater Europae*), η Δυτική Ευρώπη αναπτύχθηκε σε μια *res publica christiana* υπό τον Πάπα. Οι ενωτικοί παράγοντες αυτής της Ευρώπης ως *orbis christianus* ήταν αφενός η Καθολική Εκκλησία (κοινή πίστη, κοινός θρησκευτικός ηγέτης, κοινοί θρησκευτικοί θεσμοί, "υπερεθνικές" μοναστικές οργανώσεις, κοινό κανονικό δίκαιο) και αφετέρου η λατινική γλώσσα που ήταν η επίσημη και ομιλούμενη γλώσσα της εκκλησίας και των πανεπιστημίων και διευκόλυνε την επικοινωνία και κινητικότητα στους τομείς της εκκλησίας, της επιστήμης και των τεχνών, καθώς και κατά παρέκταση, σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής.

Την αποσύνθεση της Ευρωπαϊκής αυτής *res publica christiana* υπό τον Πάπα, επέφερε από τον 14^ο αιώνα και έπειτα αφενός η επικράτηση της κυριαρχίας του μονάρχη στα όρια της επικρατείας του και αφετέρου η θρησκευτική μεταρρύθμιση του 16^{ου} αιώνα. Και οι δύο αυτές εξελίξεις είχαν ως συνέπεια να καταλύσουν την παντοδυναμία του Πάπα και να καταργήσουν την παπική ενότητα της Ευρώπης.

Από τότε επικράτησε ο κατακερματισμός της Ευρώπης σε πολυάριθμα κράτη και κρατίδια με βάση τη μοναρχική πρώτα (από τον 16^ο ως τον 18^ο αιώνα) και λαϊκή κατόπιν κυριαρχία. Είναι παράδοξο ότι συγχρόνως με τον κατακερματισμό αυτόν δημιουργήθηκε κατά την εποχή των ανακαλύψεων (από το τέλος του 15^{ου} αιώνα και έπειτα) για πρώτη φορά η γεωγραφική έννοια της Ευρώπης που τα ανατολικά της σύνορα τοποθετούνται από τον 19^ο αιώνα στα Ουράλια. Στους αιώνες αυτούς η Ευρώπη παύει να είναι ένας κλειστός πολιτιστικός κύκλος και αποκτά με την ανάπτυξη και ακμή των ευρωπαϊκών δυνάμεων και την εξέλιξή τους σε διεθνείς αυτοκρατορίες, στρατιωτική και εμπορική υπεροχή. Ενώ με αυτόν τον τρόπο η Ευρώπη γίνεται από κάθε άποψη το κέντρο του κόσμου, αναταράσσεται συγχρόνως από εσωτερικές διαμάχες. Οι μεγάλες συνθήκες ειρήνης (της Βεσφαλίας το 1648, της Ουτρέχτης το 1713, του Άαχεν το 1748, της Βιέννης το 1815 και του Παρισιού το 1856), δημιούργησαν ένα μεταβαλλόμενο *ius publicum*

europaeum που ρύθμιζε χαλαρά την συνύπαρξη των Ευρωπαϊκών κρατών. Για να αντισταθούν αποτελεσματικότερα στον Ναπολέοντα οι άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις προχώρησαν μάλιστα σε ορισμένες μορφές πολιτικής συνεργασίας. Η Ευρωπαϊκή αυτή προσέγγιση ήταν όμως απλώς περιστασιακή και βρέθηκε εξάλλου συχνά σε αντίθεση με τις φιλελεύθερες και εθνικιστικές κινήσεις του 19^{ου} αιώνα.

Η ασταθής αυτή βάση του ius publicum europaeum καταλύθηκε με τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η παγκόσμια υπεροχή της Ευρώπης σταμάτησε και η Ρωσία μετά την Επανάσταση του 1917 απομακρύνθηκε από την κοινή Ευρωπαϊκή παράδοση και τους κανόνες της. Η νέα τάξη πραγμάτων δεν ήταν πια ευρωπαϊκή, αλλά παγκόσμια. Στον ευρωπαϊκό χώρο ήταν όμως ακόμη συγκεντρωμένες οι περισσότερες μεγάλες δυνάμεις, ώστε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκίνησε πάλι στην Ευρώπη.

2. Ενώ η πολιτική εξέλιξη απομακρυνόταν διαρκώς από την ιδέα της ενώσεως, δεν έλειψαν τα σχέδια, προπάντων από τον 17^ο αιώνα, για μια οριστική λύση των διαφορών τους και ένωση της Ευρώπης. Το "Μεγάλο Σχέδιο" (le grand dessein) του δούκα de Sully το 1617 και το έργο του Καντ "Περί της αιωνίας ειρήνης" (Vom ewigen Frieden) το 1795 είναι τα γνωστότερα από τα σχέδια αυτά. Κατά το 19^ο αιώνα προτάθηκε επανειλημμένως η ίδρυση μιας ενώσεως ευρωπαϊκών κρατών, π.χ. από τον Ιταλό πολιτικό Mazzini και τον Ελβετό διεθνολόγο Bluntschli (Organisation des Europäischen Staatenvereines, 1878). Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο κόμης Coudehove - Kallergi στο βιβλίο του "Πανευρώπη" (Pan Europa, 1924) πρότεινε την ίδρυση μιας ευρωπαϊκής ομοσπονδίας κρατών, τα οποία θα παραιτούντο από την κυριαρχία τους υπέρ της Ομοσπονδίας. Ο Γάλλος πολιτικός Aristide Briand πρότεινε το 1929 στη Γενική Συνέλευση της Κοινωνίας των Εθνών την ίδρυση μιας Ευρωπαϊκής Ενώσεως, που δεν θα έθιγε όμως την κυριαρχία των Ευρωπαϊκών κρατών. Η πρωτοβουλία αυτή, παρά την καλή της υποδοχή στην Κοινωνία των Εθνών, ματαιώθηκε λόγω των γεγονότων που τελικά οδήγησαν στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τα τεράστια πολιτικά και οικονομικά προβλήματα που δημιούργησε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος πρόσφεραν τις κατάλληλες συνθήκες για μια ουσιαστική και οργανωμένη αλληλοπροσέγγιση των ευρωπαϊκών χωρών. Το 1945 οι εθνικές

οικονομίες βρίσκονταν σε ερείπια, η παραγωγή ήταν χαμηλή, τα συναλλαγματικά αποθέματα ελάχιστα και τα ελλείμματα του ισοζυγίου πληρωμών μεγάλα. Συγχρόνως ήταν έντονη η εξάρτηση από την αμερικανική βοήθεια, ενώ είχε αρχίσει ήδη να πραγματοποιείται η επέκταση της Σοβιετικής Ενώσεως. Έγινε λοιπόν επιτακτική ανάγκη να ενωθεί η Ευρώπη, αφενός για να αποφευχθεί άλλη μια γαλλογερμανική σύγκρουση και αφετέρου για να αποκτήσει η Ευρώπη ισχύ σ' ένα κόσμο των υπερδυνάμεων.

1.1 Παραδοσιακές μέθοδοι ευρωπαϊκής συνεργασίας

1. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο δημιουργήθηκαν ορισμένα πλαίσια οργανισμών αμυντικής και οικονομικής συνεργασίας.

Η αμυντική συνεργασία άρχισε με την ίδρυση δια της Συνθήκης των Βρυξελλών της 17 Μαρτίου 1948 μεταξύ Γαλλίας, Μεγάλης Βρετανίας και των κρατών της "Μπενελούξ" (Βελγίου, Ολλανδίας και Λουξεμβούργου) της Δυτικοευρωπαϊκής Ενώσεως. Η Ένωση αυτή είχε αρχικά ως σκοπό την άμυνα των μελών της έναντι του γερμανικού κινδύνου, αλλά το 1954 περιέλαβε και τη Δυτική Ευρώπη και την Ιταλία, που δεν ήταν ακόμη μέλη του εν τω μεταξύ δημιουργηθέντος ΝΑΤΟ. Σε τούτο οδήγησε, όπως θα δούμε, η ματαιώση της ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας. Ήδη με τη Συνθήκη της Ουάσιγκτον της 4^{ης} Απριλίου 1949 είχε ιδρυθεί η αμυντική "Οργάνωση της Βορειοατλαντικής Συνθήκης", το λεγόμενο ΝΑΤΟ, από το Βέλγιο, τη Γαλλία, την Δανία, τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, το Ηνωμένο Βασίλειο (Μεγάλη Βρετανία), την Ισλανδία, την Ιταλία, τον Καναδά, το Λουξεμβούργο, την Ολλανδία, τη Νορβηγία και την Πορτογαλία. Το 1952 προσχώρησαν η Ελλάδα και η Τουρκία και το 1955 έγινε δεκτή και η Δυτική Γερμανία.

Την 14^η Μαΐου 1955 υπογράφηκε μεταξύ της Αλβανίας, Βουλγαρίας, Ανατολικής Γερμανίας, Ουγγαρίας, Πολωνίας, Ρουμανίας, Σοβιετικής Ενώσεως και Τσεχοσλοβακίας το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, που ίδρυε στρατιωτική συμμαχία μεταξύ των κομμουνιστικών χωρών της Ευρώπης.

Προπάντων η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και το ΝΑΤΟ, έχουν ως έργο κατά τα καταστατικά τους, εκτός από την άμυνα των μελών τους και την προαγωγή

των πολιτιστικών τους δεσμών, τον συντονισμό της οικονομικής τους πολιτικής και την ανύψωση του βιοτικού τους επιπέδου¹.

Η οικονομική αυτή συνεργασία επιδιώχθηκε, όμως, κυρίως με άλλους ειδικούς οργανισμούς. Σε παγκόσμιο επίπεδο στο πλαίσιο του ΟΗΕ, αλλά με άμεση σημασία για την Ευρώπη, ιδρύθηκε ήδη την 1/22 Ιουλίου 1944 (δηλαδή προ του τέλους του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ως αποτέλεσμα της διασκέψεως επί νομισματικών θεμάτων στο Bretton Woods) το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο με σκοπό να προαγάγει την διεθνή συνεργασία στο πεδίο της νομισματικής πολιτικής, να διευκολύνει με αυτόν τον τρόπο το διεθνές εμπόριο, τη νομισματική σταθερότητα και τις διεθνείς νομισματικές σχέσεις και να ενισχύσει με δάνεια μέλη που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες ισοζυγίου πληρωμών.

2. Συγχρόνως με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ιδρύθηκε και η Διεθνής Τράπεζα Ανοικοδομήσεως και Αναπτύξεως, κατά συντομία: Διεθνής Τράπεζα, με σκοπό να υποστηρίξει με την παροχή των αναγκαίων κεφαλαίων την ανοικοδόμηση και την ανάπτυξη των κρατών - μελών, την ανάπτυξη των ιδιωτικών επενδύσεων, την προαγωγή του διεθνούς εμπορίου και τη διατήρηση της ισορροπίας του ισοζυγίου πληρωμών.

Το 1947 συνολογήθηκε στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου, το λεγόμενο GATT, με σκοπό να διασφαλίσει την ελευθερία του διεθνούς εμπορίου. Τα συμβαλλόμενα κράτη συμφωνούν από καιρό σε καιρό να μειώνουν τους δασμούς και έχουν αποδεχθεί την ρήτρα του μάλλον ευνοουμένου κράτους, που επεκτείνει διμερείς δασμολογικές παραχωρήσεις ενός κράτος - μέλους σε όλους τους συμβαλλομένους του GATT. Εξάλλου το GATT προβλέπει απαγόρευση των ποσοτικών περιορισμών κατά τις εισαγωγές και εξαγωγές και επίσης απαγόρευση της διακρίσεως εις βάρος μελών του GATT. Εξαιρέσεις επιτρέπονται μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις υπερέχοντος δημοσίου συμφέροντος. Το 1956 τέθηκαν σε ισχύ συμπληρωματικές διατάξεις εις όφελος των εξαγωγών των αναπτυσσομένων χωρών.

¹ Προοίμιο και άρθρα 1-3 της Συνθήκης των Βρυξελλών της 17 Μαρτίου 1948, προοίμιο και άρθρο 2 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον της 4 Απριλίου 1949.

Οι διεθνείς αυτές συμφωνίες και οργανώσεις είχαν και έχουν, όπως τονίστηκε ήδη, σημαντική σπουδαιότητα για τα ευρωπαϊκά κράτη και συμβάλλουν στην οικονομική τους αλληλοπροσέγγιση. Αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν τα κράτη αυτά βρίσκονταν σε ερείπια, έγιναν διάφορες προσπάθειες για την οικονομική αναστήλωση και πρόοδο της Ευρώπης. Το 1947 αποφασίσθηκε το "Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Αναρρώσεως", γνωστό ως σχέδιο Μάρσαλ, από το όνομα του τότε Αμερικανού υπουργού των εξωτερικών George Marshall που το εξήγγειλε. Η αμερικανική βοήθεια προς την Ευρώπη στο πλαίσιο του σχεδίου Μάρσαλ έκανε δυνατή την ανοικοδόμηση της Ευρώπης.

Για την προπαρασκευή και εφαρμογή του προγράμματος ανοικοδομήσεως βάσει τη βοήθειας Μάρσαλ ιδρύθηκε το 1948 με συμμετοχή της Ελλάδας, ο Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ) και η Ευρωπαϊκή Ένωση Πληρωμών (ΕΕΠ) για την οργάνωση και λειτουργία ενός πολυμερούς συστήματος πληρωμών. Το 1958 με την αποκατάσταση μερικής μετατρεψιμότητας των νομισμάτων, η ΕΕΠ αντικαταστάθηκε από την Ευρωπαϊκή Νομισματική Συμφωνία (ΕΝΣ).

Ως αντιστάθμισμα προς τον ΟΕΟΣ τα κομμουνιστικά ευρωπαϊκά κράτη ίδρυσαν το 1949 το Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας, γνωστό με την ρωσική του ονομασία COMECON. Τώρα μετέχουν όμως ως μέλη στο COMECON, εκτός από τις "λαϊκές δημοκρατίες" της ανατολικής Ευρώπης και τρία εξευρωπαϊκά κράτη: το Βιετνάμ, η Κούβα και η Μογγολία.

Μετά την ίδρυση από τα μέλη του ΟΕΟΣ το 1957 της ΕΟΚ και το 1959 της ΕΖΕΣ (όπως θα δούμε παρακάτω), ο ΟΕΟΣ διευρύνθηκε το 1960 σε παγκόσμιο οργανισμό με την αποδοχή ως μελών του των ΗΠΑ (από τις οποίες ήταν πάντοτε οικονομικά εξαρτημένος), του Καναδά, της Αυστραλίας, Νέας Ζηλανδίας και Ιαπωνίας και μετονομάσθηκε σε Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως (ΟΟΣΑ).

3. Όλοι αυτοί οι οργανισμοί παρέμεναν στο παραδοσιακό πλαίσιο του διεθνούς δικαίου και των διεθνών συμβάσεων. Εξάλλου, όλοι (οικονομικοί και αμυντικοί οργανισμοί) ήταν από την αρχή ή εξελίχθηκαν ταχέως σε παγκόσμιους,

όχι καθαρώς ευρωπαϊκούς οργανισμούς. Για τον λόγο αυτό δεν συνέβαλαν στην ενοποίηση της Ευρώπης.

Η ιδέα αυτή είχε όμως ενισχυθεί από την καταστροφή που είχε φέρει στην Ευρώπη ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Ανταποκρινόταν λοιπόν στο πνεύμα της εποχής όταν, την 19 Σεπτεμβρίου 1946, σε ένα λόγο του στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης, ο Winston Churchill πρότεινε την ίδρυση των Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης.

Η πρόταση αυτή είχε στην αρχή ως μόνη συνέπεια την αναζωπύρωση της Ευρωπαϊκής ιδέας και την σύσταση ιδιωτικών συλλόγων που οδήγησαν στην συγκρότηση της "Ευρωπαϊκής Κινήσεως". Η "Ευρωπαϊκή Κίνηση" κατέληξε στην ίδρυση το 1949 του Συμβουλίου της Ευρώπης (Council of Europe, Conseil de l'Europe), στο οποίο μετέχουν τώρα όλες οι μη κομμουνιστικές ευρωπαϊκές χώρες με εξαίρεση την Φινλανδία². Σκοπός του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι να πραγματοποιήσει στενότερο σύνδεσμο μεταξύ των μελών του προς διαφύλαξη και προαγωγή των ιδεωδών και των αρχών που είναι κοινό κτήμα τους και να προωθήσει την οικονομική και κοινωνική τους πρόοδο. Μόνο ζητήματα που αφορούν την εθνική άμυνα εξαιρούνται από την αρμοδιότητα του Συμβουλίου της Ευρώπης³.

Η δραστηριότητα του Συμβουλίου της Ευρώπης κατευθύνθηκε όμως κυρίως στον πολιτιστικό και νομικό τομέα, καθώς και στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αφήνοντας ουσιαστικώς άθικτη όχι μόνο την αμυντική, αλλά και την οικονομική και πολιτική εξέλιξη των κρατών της Ευρώπης. Αντιθέτως, δύο άλλες περιφερειακά περιορισμένες συνεργασίες ευρωπαϊκών χωρών είχαν ως σκοπό, αλλά και ως πρακτική, την προσέγγιση, τον συντονισμό και την προαγωγή των

² Στο Συμβούλιο της Ευρώπης μετέχουν τα εξής κράτη: Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, Δανία, Ελβετία, Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο (Μεγάλη Βρετανία), Ιρλανδία, Ισλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κύπρος, Λιχτενστάϊν, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Νορβηγία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία και Τουρκία. Η Ελλάδα έγινε μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης ήδη την 3 Αυγούστου 1949, αποχώρησε το 1969 λόγω του φόβου της αποβολής της εξαιτίας της παραβιάσεως της Ευρωπαϊκής Συμφωνίας Προστασίας Ανθρώπινων Δικαιωμάτων από το τότε δικτατορικό καθεστώς και επανήλθε το 1974, μετά την πτώση της δικτατορίας.

³ Άρθρο 1 του Καταστατικού του Συμβουλίου της Ευρώπης της 5 Μαΐου 1949.

οικονομιών τους. Προπάντων το Βέλγιο, η Ολλανδία και το Λουξεμβούργο (Benelux) ίδρυσαν το 1944 μια τελωνειακή ένωση, που διεύρυναν το 1958 σε οικονομική ένωση. Μεταξύ μάλιστα Βελγίου και Λουξεμβούργου υπάρχει από το 1921 οικονομική και νομισματική ένωση. Μια άλλη ευρεία συνεργασία Ευρωπαϊκών χωρών πραγματοποιείται στο πλαίσιο του Βορείου Συμβουλίου, στο οποίο μετέχουν από την ίδρυσή του το 1952 η Δανία, η Ισλανδία, η Νορβηγία και η Σουηδία και από το 1956 η Φινλανδία.

Από την 1 Ιουλίου 1966 άρχισε να λειτουργεί συμφωνία ελεύθερου εμπορίου μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας και Ιρλανδίας.

1.2 Ίδρυση και εξέλιξη των τριών Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

1. Στις προηγούμενες παραγράφους αναλύθηκαν τα οργανωτικά πλαίσια αλληλοπροσεγγίσεως ευρωπαϊκών κρατών που δημιουργήθηκαν τα πρώτα χρόνια μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Επρόκειτο για παραδοσιακές συνεργασίες διεθνούς δικαίου που, κυρίως στον τομέα της οικονομίας, δεν ξεπερνούσαν ορισμένα στενά σχετικώς όρια, εκτός όταν αφορούσαν συνεργασίες μικρών γειτονικών χωρών. Η προσπάθεια μιας στενής οικονομικής προσεγγίσεως που επρόκειτο να γίνει στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης δεν ευοδώθηκε - και εν όψει της παραδοσιακής θεμελιώσεως στις αρχές της ομοφωνίας και της εθνικής κυριαρχίας των οργανωτικών και λειτουργικών πλαισίων του Συμβουλίου της Ευρώπης - δεν θα μπορούσε ίσως να ευοδωθεί.

Την 9 Μαΐου 1950 ο τότε Γάλλος υπουργός εξωτερικών Robert Schuman πρότεινε, βάσει ενός αρχικού σχεδίου του Jean Monnet (τελικώς γνωστού ως σχεδίου Schuman), την ίδρυση μιας Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακος και Χάλυβος (ΕΚΑΧ) μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας και όποιας άλλης ευρωπαϊκής χώρας ήταν πρόθυμη να συμμετάσχει. Το νέο στοιχείο στην πρόταση αυτή βρισκόταν στην ιδέα της "Κοινότητας", δηλαδή στην τοποθέτηση τομέων της οικονομίας υπό τον έλεγχο μιας υπερεθνικής αρχής, που επέτρεπε όχι απλώς την αλληλοπροσέγγιση, αλλά την βαθμιαία ενοποίηση (integration) των τομέων αυτών.

Τη γαλλική πρόταση δέχθηκαν η Γερμανία, η Ιταλία, οι Κάτω Χώρες (Ολλανδία), το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο. Το Ηνωμένο Βασίλειο (Μεγάλη Βρετανία), η Ελβετία και οι σκανδιναβικές χώρες αρνήθηκαν συμμετοχή.

Την 18^η Απριλίου 1951 υπογράφηκε το Παρίσι η συνθήκη περί ιδρύσεως της ΕΚΑΧ, που άρχισε να ισχύει την 23 Σεπτεμβρίου 1952. Μολονότι η συνθήκη αυτή αφορά μόνο ένα τομέα της οικονομίας, η σύναψή της αποτέλεσε σημαντικότατο βήμα στην οδό της Ευρωπαϊκής ενοποιήσεως, γιατί περιείχε όλα τα δυναμικά και αυτοδύναμα στοιχεία που ξεχώριζαν ριζικά την ΕΚΑΧ από τους παραδοσιακούς διεθνείς οργανισμούς.

2. Η ΕΚΑΧ άσκησε μεγάλη επιρροή στη μετέπειτα εξέλιξη και εν μέρει δημιούργησε ένα κλίμα υπερβολικής αισιοδοξίας όσον αφορά την ευρωπαϊκή ένωση που, όπως φάνηκε αργότερα, δεν ανταποκρινόταν ακόμη πλήρως στην πολιτική πραγματικότητα. Πράγματι, με πρότυπο την ΕΚΑΧ, ο Γάλλος πρωθυπουργός Rene Pleven πρότεινε την 24 Οκτωβρίου 1950 την ίδρυση μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (ΕΑΚ), στο πλαίσιο της οποίας οι εθνικές ένοπλες δυνάμεις (συμπεριλαμβανομένων και εκείνων της Γερμανίας, που δεν είχε εξοπλισθεί και δεν μετείχε ακόμη στη δυτική συμμαχία) θα μετατρέπονταν σε ευρωπαϊκές ένοπλες δυνάμεις.

Η σχετική συνθήκη υπεγράφη την 27 Μαΐου 1952. Συγχρόνως καταρτίσθηκε στο πλαίσιο της Συνελεύσεως της ΕΚΑΧ ένα σχέδιο για την ίδρυση μιας Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας (ΕΠΚ) με ομοσπονδιακό χαρακτήρα. Η συνθήκη της ΕΑΚ κυρώθηκε αμέσως από τα κράτη της Μπενελούξ, και, αργότερα, από την Ιταλία και (ύστερα από μακρόχρονη συνταγματική έριδα και την αύξηση της κυβερνητικής πλειοψηφίας στις εκλογές 1953) τη Γερμανία. Η Γαλλική Εθνική Συνέλευση όμως αρνήθηκε την 30 Αυγούστου 1954 με μικρή πλειοψηφία να κυρώσει τη συνθήκη της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας, που ματαιώθηκε μ' αυτόν τον τρόπο. Μαζί με αυτήν ναυάγησε και το σχέδιο για την ίδρυση μιας Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας.

3. Η απογοήτευση που ακολούθησε την αποτυχία των (ίσως υπερβολικά) φιλόδοξων σχεδίων της ΕΑΚ και της ΕΠΚ δεν διάρκεσε πολύ. Πριν περάσει χρόνος, στη διάσκεψη των υπουργών των εξωτερικών των Έξι στη Μεσίνα της Ιταλίας την 1 και 2 Ιουνίου 1955, άρχισε μια νέα εξόρμηση (γνωστή ως relance) για την ανάκτηση της προόδου στην πορεία της ευρωπαϊκής ενοποιήσεως. Η διάσκεψη αποφάσισε την σύσταση μιας επιτροπής εμπειρογνομώνων υπό τον Βέλγο

υπουργό εξωτερικών Henri Spaak. Μετά ένα χρόνο, την 30 Μαΐου 1956, οι υπουργοί των εξωτερικών των Έξι αποφάσισαν στη Βενετία να αρχίσουν διαπραγματεύσεις για την ίδρυση της ΕΟΚ και της ΕΚΑΕ. Μόλις δέκα μήνες αργότερα, την 25 Μαρτίου 1957, υπογράφηκαν στη Ρώμη οι Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ). Οι Συνθήκες αυτές άρχισαν να ισχύουν την 1 Ιανουαρίου 1958.

Έτσι ολοκληρώθηκε η ίδρυση των τριών Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Αν και οι Κοινότητες αυτές έχουν χωριστή νομική προσωπικότητα, η συγχώνευση των οργάνων τους και η κατά πολύ υπερέχουσα θέση της ΕΟΚ οδήγησε στην καθιερωμένη από χρόνια χρησιμοποίηση του συνεκδοχικού όρου "Ευρωπαϊκή Κοινότητα", όπου δεν χρειάζεται να τονιστούν οι διαφορές ανάμεσα στις τρεις Κοινότητες⁴.

4. Η Μεγάλη Βρετανία είχε αποστείλει μεν παρατηρητή στην Μεσσίνα, αλλά δεν έλαβε μέρος στις διαπραγματεύσεις των Βρυξελλών και δεν υπέγραψε τις Συνθήκες της Ρώμης.

Με δική της προπάντων πρωτοβουλία και ως αντιστάθμισμα της ΕΟΚ ιδρύθηκε με τη Συνθήκη της Στοκχόλμης που υπογράφηκε την 6 Ιανουαρίου 1960 και κυρώθηκε την 3 Μαΐου 1960, η Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ). Αρχικά μέλη της ΕΖΕΣ ήταν η Αυστρία, Δανία, Ελβετία, Μεγάλη Βρετανία, Νορβηγία, Πορτογαλία και Σουηδία. Την 1 Μαρτίου 1960 η Ισλανδία έγινε όγδοο μέλος, ενώ την 27 Μαρτίου 1961, η Φινλανδία υπέγραψε με την ΕΖΕΣ συμφωνία συνδέσεως. Σκοπός της ΕΖΕΣ ήταν αφενός η βαθμιαία κατάργηση των φραγμών στο αμοιβαίο εμπόριο, χωρίς όμως να θίγεται η εμπορική και δασμολογική πολιτική των κρατών μελών με τρίτα κράτη. Δεύτερος σκοπός της ΕΖΕΣ ήταν να δημιουργήσει τη βάση που θα διευκόλυνε τις διαπραγματεύσεις των μελών της με την ΕΟΚ για μια πανευρωπαϊκή ζώνη ελευθέρου εμπορίου.

⁴ Η χρησιμοποίηση του όρου "Ευρωπαϊκή Κοινότητα" αντί "Ευρωπαϊκές Κοινότητες" ακολουθεί τη σχετική απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (3.3.1978 ΕΕ 1978 C 63/66) και την επιστολή του προέδρου του Συμβουλίου προς τον πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26/7/1978.

Ο σύνδεσμος αυτός της ΕΖΕΣ με την ΕΟΚ δεν πραγματοποιήθηκε. Η Μεγάλη Βρετανία αποφάσισε το 1961 να ζητήσει την ένταξή της στην Κοινότητα. Παρόμοιες αιτήσεις υπέβαλαν η Δανία, η Ιρλανδία και (το 1962) η Νορβηγία, ενώ η Αυστρία, η Ελβετία και η Σουηδία ζήτησαν τη σύναψη συμφωνιών συνδέσεως. Τον Ιανουάριο 1963 οι διαπραγματεύσεις προσέκρουσαν στην αντίρρηση της Γαλλίας και ναυάγησαν.

Το Μάιο του 1967 η Μεγάλη Βρετανία επανέλαβε την αίτηση προσχωρήσεως μαζί με τη Δανία, Ιρλανδία και Νορβηγία, αλλά η αρνητική στάση της Γαλλίας δεν επέτρεψε καν την έναρξη διαπραγματεύσεων. Υπό τον Πρόεδρο Πομπιντού, που διαδέχθηκε τον στρατηγό Ντε Γκωλ, η Γαλλία άλλαξε όμως στάση και στη διάσκεψη κορυφής της Κοινότητας στη Χάγη τον Δεκέμβριο 1969 αποφασίσθηκε να αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις. Τον Ιούνιο του 1972 επιτεύχθηκε πολιτική συμφωνία για την προχώρηση. Η Συνθήκη Προσχωρήσεως υπογράφηκε την 22 Ιανουαρίου 1972 στις Βρυξέλλες και άρχισε να ισχύει για τη Δανία, Ιρλανδία και Μεγάλη Βρετανία (η Νορβηγία αποσύρθηκε ύστερα από το αρνητικό αποτέλεσμα ενός δημοψηφίσματος) την 1 Ιανουαρίου 1972. Τα νέα μέλη της Κοινότητας αποχώρησαν από την ΕΖΕΣ.

Από τα προσχωρήσαντα κράτη μέλη, στη Δανία και Ιρλανδία διεξήχθησαν δημοψηφίσματα στα οποία εγκρίθηκε η προσχώρηση.

Μετά τις εκλογές του Φεβρουαρίου 1974 η νέα βρετανική κυβέρνηση ζήτησε από την Κοινότητα "επαναδιαπραγματεύσεις" για τους όρους εντάξεως της Μεγάλης Βρετανίας. Οι νέοι όροι (μέσα στα πλαίσια των Συνθηκών και της κοινής αγροτικής πολιτικής) συμφωνήθηκαν τελικά στην διάσκεψη κορυφής του Δουβλίνου την 10 και 11 Μαρτίου 1975 και εγκρίθηκαν από τη Βουλή των Κοινοτήτων στις 22 Απριλίου 1975 και τον βρετανικό λαό στο δημοψήφισμα της 5 Ιουνίου 1975.

5. Την πρώτη αυτή διεύρυνση ακολούθησε, οκτώ χρόνια αργότερα, δεύτερη με την προσχώρηση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα την 1 Ιανουαρίου 1981.

Η Ελλάς είχε συνάψει ήδη την 9 Ιουλίου 1961 "συμφωνία συνδέσεως" με την ΕΟΚ ("Συμφωνία των Αθηνών"), που άρχισε να ισχύει την 1 Νοεμβρίου 1962. Η "σύνδεση" κατά το άρθρο 238 ΣυνθΕΟΚ ξεπερνά τα ειδικά συνήθως πλαίσια των

εμπορικών και δασμολογικών συμφωνιών του άρθρου 113 ΣυνθΕΟΚ, αν και είναι πολύ πιο περιορισμένη σε έκταση και ένταση από την "προσχώρηση". Η "σύνδεση" δημιουργεί αυξημένους, συστηματικούς και θεσμικούς δεσμούς διεθνούς δικαίου μεταξύ της ΕΟΚ και μιας τρίτης χώρας (ή ενώσεως κρατών ή διεθνούς οργανισμού) η "συνδεδεμένη" χώρα παραμένει όμως "τρίτη", δεν γίνεται δηλαδή "μέλος" της Κοινότητας όπως επί προσχωρήσεως. Ενώ η σύνδεση μπορεί να προετοιμάζει το έδαφος για την προσχώρηση (όπως συνέβη στην περίπτωση της Ελλάδας)⁵, νομικά δεν αποτελεί ούτε προϋπόθεση της προχωρήσεως ούτε θεμελιώνει αξίωση προσχωρήσεως της συνδεδεμένης χώρας. Η σύνδεση άλλωστε μπορεί να συνομολογείται αντί της προσχωρήσεως, που δεν είναι νομικά δυνατή (γιατί π.χ. πρόκειται για μη ευρωπαϊκή χώρα ή για διεθνή οργανισμό) ή δεν είναι επιθυμητή από τη συγκεκριμένη χώρα (λόγω π.χ. της ουδέτερης πολιτικής που ακολουθεί). Πολιτικά βέβαια, μια συμφωνία συνδέσεως, προπάντων όταν περιέχει ρήτρα για τελικά αποσκοπούμενη προχώρηση, μπορεί να αποτελεί την πρώτη φάση της ενταξιακής διαδικασίας. Αυτό συνέτρεχε στην περίπτωση της Ελλάδος.

Η συμφωνία συνδέσεως της Ελλάδος με την ΕΟΚ (η πρώτη συμφωνία συνδέσεως που σύναψε η ΕΟΚ) είχε τέτοια ομοιότητα με τη Συνθήκη της ΕΟΚ, ώστε χαρακτηρίστηκε "Συνθήκη της ΕΟΚ σε απλουστευμένη μορφή". Πράγματι θέσπιζε στενότετους δεσμούς με την Κοινότητα και πρόβλεπε ειδικά ή άλλα όργανα για την παρακολούθηση της πραγματοποιήσεώς τους. Κυρίως προγραμμάτιζε την αυτόματα προοδευτική δημιουργία τελωνειακής ενώσεως και γενικότερα την πραγματοποίηση ελεύθερης κυκλοφορίας βιομηχανικών προϊόντων μέσα σε μια περίοδο 22 ετών και προέβλεπε την εναρμόνιση παραγωγής και εμπορίας γεωργικών προϊόντων. Κατά το άρθρο 72 της Συμφωνίας:

"Όταν η λειτουργία της Συμφωνίας Συνδέσεως καταστήσει δυνατή την αντιμετώπιση της ολοκληρωτικής εκ μέρους της Ελλάδος αποδοχής των εκ της ιδρυτικής της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας Συνθήκης απορреουσών υποχρεώσεων, τα Συμβαλλόμενα Μέρη θα εξετάσουν τη δυνατότητα προσχωρήσεως της Ελλάδος εις την Κοινότητα".

⁵ Άρθρο 72 Συμφωνίας Συνδέσεως.

Από αυτή την "ρήτρα προσχωρήσεως" προκύπτει, ότι σκοπός της Συμφωνίας Συνδέσεως ήταν η προπαρασκευή της Ελλάδος για την προσχώρησή⁶. Τα μέσα προπαρασκευής αυτής ήταν αφενός ο χρονικός και αντικειμενικός αυτοματισμός της λειτουργίας μέρους της Συμφωνίας και αφετέρου η χρηματοδοτική ενίσχυση από μέρους της Συμφωνίας και αφετέρου η χρηματοδοτική ενίσχυση από μέρους της Κοινότητας των αναδιαρθρώσεων προπάντων του γεωργικού τομέα, που θα έκαναν δυνατή την προσχώρηση. Ενώ όμως η απελευθέρωση της κυκλοφορίας των βιομηχανικών προϊόντων προχωρούσε σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα της Συμφωνίας, στον γεωργικό τομέα, η εναρμόνιση του οποίου ανήκε κυρίως στην Ελληνική πρωτοβουλία, δεν έγινε καμία ουσιαστική πρόοδος. Μετά μάλιστα την εγκατάσταση της δικτατορίας, η Κοινότητα "πάγωσε" τη Συμφωνία Συνδέσεως, δηλαδή πρακτικά το χρηματοδοτικό της τμήμα, ενώ η προοδευτική απελευθέρωση κυκλοφορίας των βιομηχανικών προϊόντων συνεχιζόταν.

Τον Ιούλιο του 1974 όταν κατέρρευσε η δικτατορία, η Συμφωνία Συνδέσεως είχε παρεκκλίνει από την αρχική πορεία της: ενώ κατοχύρωνε και ενίσχυε την ελεύθερη είσοδο των κοινοτικών βιομηχανικών προϊόντων, δεν προσέφερε το αντιστάθμισμα της κοινοτικής προστασίας για τα ελληνικά γεωργικά προϊόντα. Επιπλέον είχαν συναφθεί εν τω μεταξύ από την ΕΟΚ πολυάριθμες συμφωνίες με άλλες μεσογειακές ή μη χώρες που ανέτρεπαν την όποια γεωργική ισορροπία της συνδέσεως. Η συμφωνία δεν εξυπηρετούσε πια το εθνικό συμφέρον και η μακρόχρονη απραξία στον γεωργικό τομέα είχε επιφέρει μια ανισοσκελίση στη λειτουργία της, που δεν μπορούσε ίσως πια να επανορθωθεί στο χρονικό πλαίσιο της συμφωνίας συνδέσεως.

Ξεπερνώντας το πρόβλημα αυτό, η Ελλάδα υπέβαλε στις 12 Ιουνίου 1975 αίτηση προσχωρήσεως στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Τον Ιανουάριο 1976 η Επιτροπή διαβίβασε στο Συμβούλιο την απαιτούμενη από το άρθρο 237 παρ. 1 ΣυνθΕΟΚ γνώμη της. Η Επιτροπή εισηγείτο μεν την αποδοχή της ελληνικής αιτήσεως, αλλά επισήμανε συγχρόνως τις αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, προειδοποιούσε ότι η προσχώρηση θα είχε σημαντικές συνέπειες τόσο για την Ελλάδα, όσο και τα επιμέρους κράτη - μέλη και την Κοινότητα στο σύνολό της και

⁶ Δαγτόγλου Π., *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο*, Αθήνα 1985

συνιστούσε να αρχίσουν μεν οι διαπραγματεύσεις, αλλά να οριστεί μια προενταξιακή μεταβατική περίοδος, που να επέτρεπε στην μεν Ελλάδα να αντιμετωπίσει τα διαρθρωτικά της προβλήματα, στην δε Επιτροπή να βοηθήσει οικονομικά την Ελλάδα. Το Συμβούλιο, στην ομόφωνη απόφασή του ένα μήνα αργότερα, παραμέρισε τις επιφυλάξεις της Επιτροπής, ιδίως την πρόταση για μια προενταξιακή φάση και αποφάσισε την έναρξη των διαπραγματεύσεων για τον ακριβή καθορισμό των όρων της προσχωρήσεως.

Οι διαπραγματεύσεις όμως, που η επίσημη έναρξή τους έγινε τον Ιούλιο 1976, δεν άρχισαν ουσιαστικά παρά τον Φεβρουάριο 1978. Οδήγησαν σε συμφωνία τον Δεκέμβριο 1978 στα περισσότερα σπουδαία ζητήματα και ολοκληρώθηκαν τον Απρίλιο 1979. Η Επιτροπή υποστήριξε επίσημα την προσχώρηση με την απαιτούμενη από τις Συνθήκες γνώμη της την 23 Μαΐου 1979.

Η Συνθήκη Προσχωρήσεως της Ελλάδας στην ΕΟΚ και στην ΕΚΑΕ υπογράφηκε στην Αθήνα, τέσσερα σχεδόν χρόνια μετά την αίτηση, στις 28 Μαΐου 1979, ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου της 24 Μαΐου 1979, ενώ το Συμβούλιο είχε ήδη αποδεχθεί επίσης στις 24 Μαΐου 1979 την αίτηση προσχωρήσεως της Ελλάδας στην ΕΚΑΧ⁷. Μετά την κύρωση της προσχωρήσεως με τον ν. 945/1979 και ανάλογες αποφάσεις των κοινοβουλίων των κρατών μελών, η Ελλάδα έγινε την 1^η Ιανουαρίου 1981 το δέκατο μέλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Με την προσχώρηση της Ελλάδας ο συνολικός πληθυσμός της Κοινότητας ανέβηκε στα 271 εκατομμύρια.

6. Αιτήσεις προσχωρήσεως στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες υπέβαλαν τον Μάρτιο και Ιούλιο 1977 η Πορτογαλία και η Ισπανία, λίγο μετά την εγκατάσταση δημοκρατικών κυβερνήσεων ύστερα από δεκαετίες δικτατορίας στις δύο αυτές χώρες. Τον Απρίλιο 1978 η Επιτροπή διαβίβασε στο Συμβούλιο υπόμνημα υπό τον τίτλο "Γενικές απόψεις για τα προβλήματα της διευρύνσεως", καθώς και τις απόψεις της για την μεταβατική περίοδο, τις οργανωτικές συνέπειες και τις οικονομικές συνθήκες και συνέπειες της διευρύνσεως. Στα υπομνήματα αυτά, η

⁷ Σύμφωνα με τις διαφορετικές διαδικασίες προσχωρήσεως κατά τα άρθρα 237 ΣυνθΕΟΚ και 205 ΣυνθΕΟΚ αφενός και το άρθρο 98 ΣυνθΕΟΚ αφετέρου.

Επιτροπή αναφερόταν και στις τρεις νοτιοευρωπαϊκές χώρες που είχαν ζητήσει να προσχωρήσουν, δηλαδή την Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ισπανία. (Η Επιτροπή για πολύ καιρό επέμενε πράγματι στην από κοινού αντιμετώπιση και των τριών αιτήσεων, παρά την ελληνική αντίθεση, επίσης διάφορες ρήτρες της Πράξεως Προσχωρήσεως της Ελλάδας αναφέρονται όχι τόσο στην Ελλάδα, όσο στη δημιουργία ή αποφυγή προηγουμένου για την Ισπανία και Πορτογαλία). Λίγο αργότερα, η Επιτροπή υπέβαλε τη γνώμη της για τις αιτήσεις προσχωρήσεως των δύο ιβηρικών κρατών⁸.

Η πορεία των διαπραγματεύσεων υπήρξε ως τώρα πολύ βραδεία: έξι χρόνια μετά την υποβολή των αιτήσεων προσχωρήσεως δεν έχει ακόμη επιτευχθεί τελική συμφωνία στα σημαντικά θέματα. Κυρίως η μεγάλη γεωργική παραγωγή της Ισπανίας, δημιουργεί ισχυρές αντιδράσεις ιδίως στη Γαλλία και την Ιταλία που παράγουν παρόμοια γεωργικά και ορισμένα βιομηχανικά προϊόντα. Επίσης τα συμφέροντα των μεσογειακών χωρών, που είναι συμβατικά συνδεδεμένες με τις Κοινοτίτες (βλ. ανωτ.) θίγονται σημαντικά από την προσχώρηση των δύο ιβηρικών χωρών. Εξάλλου, οι οικονομικές συνθήκες γενικότερα (ανεργία) και μάλιστα σε μερικές προβληματικές περιοχές (π.χ. χαλυβουργία και κλωστοϋφαντουργία) έχουν χειροτερέψει σημαντικά από την έναρξη των διαπραγματεύσεων.

Κατ' εντολή του Συμβουλίου η Επιτροπή υπέβαλε τον Δεκέμβριο 1982 υπόμνημα στο οποίο ανακεφαλαιώνει τα προβλήματα που σχετίζονται με τη διεύρυνση και προβαίνει σε ορισμένες προτάσεις⁹. Οι διαπραγματεύσεις έχουν εν τω μεταξύ προσεγγίσει τον πυρήνα τους και η τελική συμφωνία σχεδιάζοταν να πραγματοποιηθεί στο προσεχές μέλλον με έναρξη το 1986, αλλά με μακρόχρονες (ενδεχομένως 10-12 ετών) μεταβατικές περιόδους. Λόγω της πλήρους αποτυχίας της διασκέψεως (Ευρωπαϊκού Συμβουλίου) των Αθηνών του Δεκεμβρίου 1983, το θέμα διευρύνσεως δεν προχώρησε, αλλά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Φοντενεμπλό του Ιουνίου 1984 αποφάσισε την πραγματοποίηση της προσχωρήσεως την 1 Ιανουαρίου 1986.

⁸ Συμπληρώματα 5 78 και 9 78, Δελτίο ΕΚ

⁹ Συμπλήρωμα 8/82, Δελτίο ΕΚ

7. Ύστερα από την Ελλάδα υπέγραψε και η Τουρκία το 1963 συμφωνία συνδέσεως με την ΕΟΚ, που άρχισε να ισχύει την 1 Δεκεμβρίου 1964. Η σύμβαση αυτή ("Συμφωνία της Άγκυρας") είναι όμοια βασικά με τη Συμφωνία των Αθηνών, αν και πολύ συντομότερη και με εξασθενημένους εν γένει όρους. Περιέχει πάντως και αυτή (άρθρο 28) - για λόγους "ίσης μεταχειρίσεως" Ελλάδος και Τουρκίας εκ μέρους της ΕΟΚ - την ίδια "ρήτρα προσχωρήσεως" όπως και η Συμφωνία των Αθηνών. Μια τέτοια πάντως προσχώρηση, εν όψει της μορφής και του μεγέθους των οικονομικο-κοινωνικών προβλημάτων της Τουρκίας, αποκλείεται για το προβλεπτό μέλλον όχι μόνο από την Κοινότητα, αλλά προς το παρόν, φαίνεται, και από την ίδια την Τουρκία, η οποία όμως επιμένει στην εφαρμογή της διατάξεως για την ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων, στην οποία αντιτίθεται κυρίως η Γερμανία.

Συμφωνίες συνδέσεως με σκοπό την τελωνειακή ένωση, χωρίς όμως "ρήτρα προσχωρήσεως", υπογράφηκαν το 1970 με τη Μάλτα και το 1972 με την Κύπρο.

Άλλες συμφωνίες συνδέσεως που υπογράφηκαν με τρίτες χώρες:

8. Συμφωνίες συνδέσεως βάσει του άρθρου 238 ΣυνθΕΟΚ έχουν συναφθεί και με εξευρωπαϊκές χώρες, που επομένως εκ των προτέρων δεν προετοιμάζουν προσχώρηση. Οι συμφωνίες αυτές όμως θεσπίζουν ένα σύστημα οικονομικών σχέσεων μεταξύ ΕΟΚ και τρίτων χωρών, που βασίζεται στην προτιμσιακή τελωνειακή μεταχείριση, αλλά και ποσόστωση της εισαγωγής των προϊόντων τους και περιέχουν συνήθως και στοιχεία αναπτυξιακής πολιτικής της ΕΟΚ. Οι συμφωνίες αυτές ανήκουν σε δύο κατηγορίες:

α. Η κατά τα άρθρα 131-136 ΣυνθΕΟΚ "θεσμική" σύνδεση των αποικιακών εδαφών των κρατών μελών μεταβλήθηκε (και μεταβάλλεται) σε "συμβατική" σύνδεση κατά το άρθρο 238 ΣυνθΕΟΚ με την απόκτηση ανεξαρτησίας των χωρών αυτών. Η νέα αυτή σύνδεση 58 ως τώρα νέων κρατών της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού (γνωστών ως ΑΚΕ [ΑΚΕ-ΑΚΡ] κρατών) με την ΕΟΚ δεν δημιουργήθηκε με χωριστές συμβάσεις, αλλά με την πολυμερή συμφωνία του Γισούντε του 1963, που ανακοινώθηκε το 1969 και αντικαταστάθηκε με τη συμφωνία του Λομέ του 1975 και αυτή με τη δεύτερη συμφωνία του Λομέτου 1979. Η Τρίτη συμφωνία του Λομέ βρίσκεται υπό διαπραγμάτευση.

β. Εις εκτέλεση της αποφάσεως της διασκέψεως κορυφής του 1972 στο Παρίσι και την ανάπτυξη μεσογειακής πολιτικής υπογράφηκαν, βάσει του άρθρου 238 ΣυνθΕΟΚ "συμβάσεις συνεργασίας" με το Μαρόκο, την Αλγερία και την Τυνησία το 1976 και την Αίγυπτο, τον Λίβανο, την Ιορδανία και τη Συρία το 1977 (δηλαδή όλες τις μεσογειακές αραβικές χώρες εκτός της Λιβύης) καθώς και με το Ισραήλ το 1977.

9. Στις περιπτώσεις που οι συμφωνίες με τρίτες χώρες επιδιώκουν εμπορικούς απλώς σκοπούς, έχουν ως νομική βάση όχι το άρθρο 238, αλλά το άρθρο 113 ΣυνθΕΟΚ (εμπορική πολιτική).

Τέτοιες είναι π.χ. οι συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου με τις χώρες της Ε.Ζ.Ε.Σ. που δεν προσχώρησαν στην Κοινότητα. Οι συμφωνίες αυτές συνάφθηκαν το 1972 με την Αυστρία, την Ελβετία, την Ισλανδία, την Πορτογαλία και τη Σουηδία, το 1973 με τη Νορβηγία και λίγο αργότερα, επίσης το 1973 με την Φινλανδία.

Πέρα από τις συμφωνίες αυτές, που ήταν συνέπεια της πρώτης διευρύνσεως, η Κοινότητα είχε συνάψει από το 1963 και έπειτα μεγάλο αριθμό εμπορικών συμφωνιών βάσει του άρθρου 113 ΣυνθΕΟΚ τόσο με ευρωπαϊκές, όσο και με μη ευρωπαϊκές χώρες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΡΟΣΕΠΙΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΙΕΡΑΡΧΗΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΔΙΚΑΙΟΥ

2.1 Πηγές Δικαίου

Πηγές δικαίου θεωρούνται όλες οι πληροφορίες που αντλούμε από όλα τα στοιχεία και δεδομένα για την υποβολή δικαίου σε ορισμένο τόπο και χρόνο. Έτσι, κατά την κοινωνιολογική άποψη, μοναδική πηγή δικαίου θεωρείται η βούληση της κοινωνικής ομάδας, η οποία εμφανίζεται με μορφές: Εθίμου, νόμου, νομολογίας κ.λπ. Σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, οι κανόνες δικαίου περιλαμβάνονται στους νόμους και στα έθιμα (άρθρο 1 Α.Κ.).

α) Επομένως: Έθιμο είναι ο άγραφος κανόνας δικαίου, ο οποίος προήλθε αμέσως από την κοινωνία με μακρόχρονη, αδιάκοπη και ομοιόμορφη άσκηση από το λαό, ο οποίος, ενεργώντας συνειδητά, αποδέχεται ότι ο εφαρμοσμένος κανόνας αποτελεί δίκαιο. Η δημιουργία του εθίμου, προϋποθέτει τη μακρόχρονη και ομοιόμορφη άσκησή του, καθώς και τη συνείδηση ότι αποτελεί υποχρεωτικό κανόνα και όχι προαιρετικό, γιατί τότε δεν θα πρόκειται για έθιμο ως κανόνα δικαίου, αλλά για συναλλακτικά ήθη ή συνήθειες. Το έθιμο διακρίνεται σε γενικό, όταν ισχύει σ' ολόκληρη την Επικράτεια, σε τοπικό όταν ισχύει σε χώρο τοπικά

περιορισμένο και σε ειδικό, όταν ισχύει σε σχέσεις περιορισμένων κοινωνικών ομάδων.

Έθιμο μπορεί να προκύψει από την πάγια νομολογία των δικαστηρίων και ιδιαίτερα του Αρείου Πάγου και του Συμβουλίου Επικρατείας, όταν προσδιορίζεται η έννοια ορισμένης διάταξης νόμου. Σήμερα, ο ρόλος του εθίμου έχει περιοριστεί και αυτό γιατί γίνεται έγκαιρη επέμβαση του νομοθέτη για τη ρύθμιση των εμφανιζομένων νέων έννομων σχέσεων, προτού καν προλάβει και δημιουργήσει έθιμο. Έτσι ο νομοθέτης, όρισε ότι το έθιμο δεν καταργεί το νόμο (Άρθρο 2, §2, ν.δ. 7/10.5.46).

β) Ο νόμος λαμβάνεται υπόψη με διπλή έννοια: την τυπική και την ουσιαστική. Επομένως έχουμε νόμους τυπικούς και νόμους ουσιαστικούς. Όταν λέμε τυπικό νόμο αναφερόμαστε στη μορφή, στον τύπο με τον οποίο εκδόθηκε, ενώ όταν λέμε ουσιαστικό νόμο αναφερόμαστε στο περιεχόμενο και την ουσία του.

~~Τυπικός νόμος είναι η πράξη της Πολιτείας, η οποία θεσπίζεται από τα νομοθετικά όργανα (Βουλή, Πρόεδρος Δημοκρατίας) ανεξάρτητα από το περιεχόμενό του.~~

Ο ουσιαστικός νόμος είναι και αυτός πράξης της Πολιτείας, η οποία όμως θέτει κανόνα δικαίου, αδιάφορα από το όργανο που την εξέδωσε. Επομένως, κανόνας δικαίου μπορεί να θεσπιστεί, είτε με τυπικό νόμο - οπότε υπάρχει σύμπτωση τυπικού και ουσιαστικού νόμου - είτε με κανονιστικά διατάγματα και κανονιστικές υπουργικές αποφάσεις, αστυνομικές διατάξεις κ.λπ., οι οποίες εκδίδονται ύστερα από εξουσιοδότηση του ίδιου του Συντάγματος - ή τυπικού νόμου - οπότε πρόκειται για ουσιαστικό νόμο.

γ) Το διεθνές δίκαιο, ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ των κρατών και οι κανόνες του θεσπίζονται από διεθνή όργανα και εισάγονται δε ως άμεσης ισχύος δίκαιο στην εσωτερική έννομη τάξη. Δηλαδή οι κανόνες του αποκτούν ισχύ χωρίς την ανάγκη της επικύρωσής τους από τον εσωτερικό νομοθέτη. Στο διεθνές δίκαιο, ανήκουν οι «γενικά παραδεδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου», σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 28 §1. Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω διάταξη, οι εν λόγω κανόνες έχουν αυξημένη τυπική ισχύ έναντι των κοινών νόμων.

Διεθνής πηγή εσωτερικού δικαίου αποτελεί για την Ελλάδα το Ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο, στο μεγαλύτερο μέρος του οποίου γίνεται εσωτερικό δίκαιο άμεσα, χωρίς την έκδοση ελληνικής νομοθετικής πράξης, που να το μετατρέψει σε εσωτερικό δίκαιο. Οι κανόνες του κοινοτικού δικαίου διακρίνονται σε: i) Κανόνες η ισχύ στο εσωτερικό των κρατών - μελών, είτε σε οδηγίες, που δεσμεύουν μεν τα κράτη - μέλη, αλλά αφήνουν στη δική τους δικαιοδοσία την επιλογή του τύπου και των μέσων με τα οποία θα πραγματοποιηθεί η οδηγία.

2.2 Ιεράρχηση κανόνων δικαίου

1.2α. Λέγοντας ιεράρχηση των κανόνων δικαίου εννοούμε τη σχέση ανάμεσα στους διάφορους κανόνες δικαίου με βάση την τυπική ισχύ του καθενός απ' αυτούς. Ανάλογα με την τυπική ισχύ των κανόνων του δικαίου δημιουργείται σχέση τυπικά ανώτερου και τυπικά κατώτερου κανόνα δικαίου. Αυτό οφείλεται στην ποικιλία των μορφών με τις οποίες εφαρμόζονται ως ισχύοντες οι διάφοροι κανόνες του δικαίου (Σύνταγμα, τυπικός νόμος, διάταγμα, κ.λπ.).

Ο βασικός γραπτός κανόνας δικαίου που εκφράζει την κυρίαρχη και πρωταρχική θέληση ενός λαού, είναι το Σύνταγμα.

Το Σύνταγμα είναι ένας κανόνας δικαίου, που καθορίζει τη μορφή, τη δομή και τη λειτουργία της Πολιτείας, αλλά και τις σχέσεις του ατόμου και των κοινωνικών ομάδων με την κρατική εξουσία.

Το Σύνταγμα το δημιουργεί ο λαός, που είναι και πηγή της συντακτικής εξουσίας, δια μέσου των αντιπροσώπων που αυτός ψηφίζει. Ο λαός στη σύνταξη του Βασικού κανόνα της Πολιτείας του, είναι αδέσμευτος από κάθε άλλη δύναμη.

Στη σύνταξη του καταστατικού χάρτη της πολιτείας, στα δημοκρατικά πολιτεύματα, δεν συμμετέχει κανείς άλλος, π.χ. ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, παρά μόνο η Συντακτική Βουλή.

Το Σύνταγμα είναι ένας κανόνας δικαίου με αυξητική τυπική δύναμη, δηλαδή είναι νομικά ανώτερος από όλους τους Νόμους της Πολιτείας και δεν αλλάζει, παρά μόνο με σχετική δύσκολη διαδικασία που προβλέπεται από αυτό (άρθρο 110 του Συντάγματος).

Το Σύνταγμα αντανakλά τις ιδεολογικές απόψεις της πλειοψηφίας του λαού με τη μορφή του πολιτεύματος, την οργανωτική δομή και λειτουργία της πολιτείας.

Επίσης προβλέπει τον τρόπο με τον οποίο θα λυθούν οι διαφορές μεταξύ των οργάνων της πολιτείας, ώστε να αποφεύγονται τα πολιτειακά αδιέξοδα. Επίσης, το Σύνταγμα περιέχει τις θεμελιώδεις ελευθερίες του ανθρώπου (ατομικά, κοινωνικά, πολιτικά δικαιώματα και υποχρεώσεις).

Θα πρέπει να τονίσουμε, ότι όλες οι ρυθμίσεις αυτές δεν καθορίζονται από το Σύνταγμα με τρόπο λεπτομερή και εξαντλητικό. Αυτό είναι τόξο των κοινών νόμων, που όμως πρέπει να συμφωνούν απόλυτα με το πνεύμα του Συντάγματος.

Όλες οι χώρες σήμερα έχουν Σύνταγμα γραπτό και εθιμικό, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι το εφαρμόζουν. Σε πολλά κράτη, η πολιτική ζωή λειτουργεί διαφορετικά απ' αυτό που ορίζουν οι συνταγματικοί κανόνες. Στις περιπτώσεις αυτές μιλάμε για εικονικά Συντάγματα. Τα συντάγματα αυτά αποτελούν μια βιτρίνα της Πολιτείας και υπάρχουν για να εξασφαλίζουν το υφιστάμενο καθεστώς. Στην Ελλάδα είχαμε δύο τέτοια Συντάγματα (1968, 1973) δημιουργήματα του Στρατιωτικού δικτατορικού καθεστώτος.

1.2B. Το Δεκέμβριο του 1821 ψηφίστηκε το πρώτο Ελληνικό Σύνταγμα, από την Α' Εθνοσυνέλευση που συγκλήθηκε στην Επίδαυρο. Το Σύνταγμα αυτό διακατέχονταν από αρχές φιλελευθερίας και ήταν σύμφωνο με το πνεύμα των συνταγμάτων της Γαλλικής Επανάστασης και του Συντάγματος του Ρήγα. Οι βασικές αρχές του διαπνέουν ως και σήμερα το σύνολο των διατάξεων του ισχύοντος συντάγματος, το οποίο ψηφίστηκε από την αναθεωρητική Βουλή, που προήλθε από τις εκλογές της 17^{ης} Νοεμβρίου 1974, μετά από την κατάρρευση του δικτατορικού καθεστώτος.

Το Σύνταγμα αυτό αναθεωρήθηκε το 1986 από την ΣΤ' αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων. Έτσι καθορίστηκαν με σαφήνεια οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας και ενισχύθηκε ο ρόλος της Βουλής και επομένως η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Επίσης, με το Β' ψήφισμα της ίδιας Βουλής, έγινε μεταφορά του κειμένου στη δημοτική γλώσσα.

Το Ελληνικό σύνταγμα αποτελείται από 120 άρθρα. Τα τρία πρώτα αναφέρονται στη μορφή του Πολιτεύματος και τις σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας. Στα άρθρα 4-25 κατοχυρώνονται τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα των

πολιτών. Τα άρθρα 26-105 αναφέρονται στην οργάνωση και λειτουργία της Πολιτείας, ενώ τα υπόλοιπα περιέχουν ειδικές και μεταβατικές διατάξεις.

1.2γ. Οι γραπτοί κανόνες δικαίου τελούν μεταξύ τους σε ιεραρχική σχέση. Την ιεραρχική σχέση των κανόνων δικαίου πρέπει να εννοήσουμε σαν μια πυξίδα, στην κορυφή της οποίας βρίσκεται το Σύνταγμα και οι ίσης τυπικής δύναμης συνταγματικές πράξεις και ψηφίσματα. Ακολουθούν κατόπιν οι νόμοι, τα προεδρικά διατάγματα, οι υπουργικές αποφάσεις, οι αστυνομικές διατάξεις και διάφορες άλλες κανονιστικές πράξεις της δημόσιας διοίκησης.

Απόρροια της ιεραρχικής διάρθρωσης των κανόνων δικαίου, είναι ότι ο ιεραρχικά ανώτερος κανόνας δικαίου επικρατεί εκείνου που έχει κατώτερη τυπική ισχύ. Από αυτό συνάγεται ότι όλοι οι άλλοι νόμοι πρέπει, όχι μόνο να καταρτίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις του Συντάγματος, αλλά και να μην είναι αντίθετοι προς το ουσιαστικό του περιεχόμενο, γιατί διαφορετικά μπορούν να προσβληθούν ενώπιον των δικαστηρίων ως αντισυνταγματικοί, με αποτέλεσμα να μην εφαρμόζονται και να αδρανοποιούνται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

3.1. Μέθοδοι ερμηνείας

3.1α Κατά την εφαρμογή των νόμων, είναι δυνατόν να προκύψουν προβλήματα ερμηνείας ως προς την αληθινή τους έννοια, εξαιτίας του τρόπου έκφρασης του νομοθέτη, ο οποίος σε ορισμένες διατάξεις αναφέρεται είτε πολύ γενικά και αφηρημένα, είτε πολύ σύντομα, αφήνοντας έτσι αρρυθμιστες ορισμένες σχέσεις, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται κενά δικαίου, για την κάλυψη των οποίων ανακύπτει ανάγκη εξεύρεσης του δικαίου, που πρέπει να εφαρμοστεί.

Χρειάζεται δηλαδή πρόσθετη πνευματική εργασία για να παραμερισθούν οι ασάφειες, ή να συμπληρωθούν τα κενά του δικαίου. Η εργασία αυτή για την ανεύρεση της πραγματικής, της αληθινής έννοιας του νόμου, όπως αυτή διατυπώθηκε και υλοποιήθηκε στο συγκεκριμένο κανόνα, ονομάζεται ερμηνεία του δικαίου και διακρίνεται σε αυθεντική και επιστημονική.

Η αυθεντική ερμηνεία δικαίου είναι εκείνη στην οποία προβαίνει ο ίδιος ο νομοθέτης, γιατί κατά το άρθρο 77 §1, του ισχύοντος Συντάγματος «η αυθεντική ερμηνεία των νόμων ανήκει εις την νομοθετικήν λειτουργίαν». Οι ερμηνευτικοί νόμοι έχουν αναδρομική δύναμη και ανατρέχουν στο χρονικό σημείο έναρξης της ισχύος του νόμου που ερμηνεύεται.

Επιστημονική είναι η ερμηνεία εκείνη, η οποία διενεργείται βάσει επιστημονικών μεθόδων, από νομομαθείς και από τα δικαστήρια. Η ερμηνεία αυτή

διακρίνεται από τους ειδικούς σε επιμέρους κλάδους. Η διάκριση, όμως, που επικρατεί και εφαρμόζεται είναι αυτή του Γερμανού Savigny.

Σύμφωνα με αυτήν, η ερμηνεία των κανόνων του δικαίου γίνεται σύμφωνα με το κριτήριο που χρησιμοποιείται κάθε φορά, σε: γραμματική, λογική, ιστορική, συστηματική και τελολογική ερμηνεία.

Γραμματική είναι η ερμηνεία που προσπαθεί να ερμηνεύσει το νόμο από το γράμμα του, δηλ. τους ειδικούς όρους ή λέξεις με τις οποίες διατυπώνεται και να διακριβώσει σύμφωνα με τους κανόνες της γραμματικής και του συντακτικού την πραγματική βούληση του νομοθέτη, επειδή δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι οποιαδήποτε λέξη του κειμένου έχει τεθεί τυχαία. Πολλές φορές, όμως, η γραμματική ερμηνεία δεν μπορεί να μας δώσει την επιθυμητή λύση, είτε γιατί ο νομοθέτης εκφράστηκε με ασάφεια, είτε γιατί δεν κατόρθωσε να συμπεριλάβει όλες τις περιπτώσεις που ήθελε να ρυθμίσει¹.

Η λογική ερμηνεία, προσπαθεί να βρει το αληθινό νόημα του νόμου, πέρα από τις λέξεις, χρησιμοποιώντας τους κανόνες της λογικής του δικαίου, δηλ. της λογικής που στηρίζεται στο πνεύμα του νόμου και στο περί δικαίου αίσθημα του κοινωνικού συνόλου.

Η τελολογική ερμηνεία χρησιμοποιείται σαν ερμηνευτική μέθοδος, που παίζει σημαντικό ρόλο στην όλη ερμηνεία δικαίου και προσπαθεί να βρει το νόημα του νόμου, με βάση το σκοπό του νόμου, γιατί είναι βέβαιο ότι ο νομοθέτης, όταν έθετε τη συγκεκριμένη διάταξη, ήθελε συνήθως να ρυθμίσει κάποια αντιμαχόμενα συμφέροντα.

Η συστηματική ερμηνεία, προσπαθεί να βρει το αληθινό νόημα του νόμου, συσχετίζοντας την προς ερμηνεία διάταξη προς τις υπόλοιπες διατάξεις του νόμου και του όλου συστήματος, στο οποίο ανήκει η διάταξη.

Η ιστορική ερμηνεία, η οποία για την ανεύρεση του αληθινού του νόμου ανατρέχει στα διάφορα περιστατικά τα οποία οδήγησαν στη θέσπισή του και από τα διάφορα σχέδια του νόμου, όπως επίσης και τις διάφορες εισηγητικές εκθέσεις και τα πρακτικά συζητήσεων της Βουλής, προσπαθεί να εντοπίσει την αληθινή βούληση του νομοθέτη.

¹ Παπαγιάννης Φ., *Εισαγωγή στο Δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Αθήνα

3.1β. Κατά τη λογική ερμηνεία χρησιμοποιούμε μερικά επιχειρήματα που έχουν τη βάση του στη λογική:

α. Το εξ αντιδιαστολής επιχείρημα, σύμφωνα με το οποίο συμπεραίνουμε κάτι αρνητικά, δηλαδή ο νόμος επιτρέπει κάτι ή ρυθμίζει ένα ζήτημα, σύμφωνα με ορισμένο τρόπο, συμπεραίνουμε ότι ο νόμος απαγορεύει το αντίθετο ή αποκλείει τη ρύθμιση και άλλων σχέσεων κατά τον ίδιο τρόπο.

β. Το επιχείρημα που συνάγεται από τη σιωπή του νόμου, δηλαδή όταν ο νόμος σιωπά για ένα ορισμένο ζήτημα, το οποίο θα μπορούσε να περιλαμβάνει στη ρύθμισή του, βγάζουμε το συμπέρασμα ότι ο νομοθέτης δεν θέλει τη ρύθμιση του ζητήματος αυτού.

γ. Το επιχείρημα της «εις άτοπον απαγωγής» κατά το οποίο η ορθότητα μιας γνώμης αποδεικνύεται από το ότι κάθε άλλη γνώμη θα ήταν παράλογη.

δ. Το επιχείρημα ότι αφού επιτρέπεται το μείζον, επιτρέπεται και το ελάσσων π.χ. στο κληρονομικό δίκαιο, αφού ο πατέρας σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να αποκληρώσει το παιδί του κατά «μείζονα» λόγο, μπορεί και να του αφήσει ποσό μικρότερο από τη «νόμιμη μοίρα».

ε. Το αντίστροφο του προηγούμενου, ότι αφού ο νόμος απαγορεύει το ελάσσων απαγορεύει και το μείζον, π.χ. ο νόμος απαγορεύει την υποθήκευση ενός πράγματος κατά «μείζονα» λόγο απαγορεύει και την πώλησή του.

Τα ερμηνευτικά επιχειρήματα δεν έχουν απόλυτη αξία και εφαρμογή. Κατά τη χρησιμοποίησή τους επιβάλλεται μεγάλη προσοχή, π.χ. «είναι άκυρη η έγγραφη υποθήκης από ιδιωτική βούληση εφόσον το ακίνητο δεν ανήκει ήδη, κατά το χρόνο της εγγραφής σ' εκείνον που παραχώρησε την υποθήκη». Αν εφαρμόσουμε το εξ αντιδιαστολής επιχείρημα θα πρέπει να δεχθούμε ότι η έγγραφη υποθήκης σε νόμιμο ή δικαστικό τίτλο σε ακίνητο τρίτου, είναι έγκυρη. Η λύση αυτή δεν είναι ορθή. Αφού έγγραφη υποθήκης με νόμιμο ή δικαστικό τίτλο είναι έγκυρη, μόνο ε ακίνητο του οφειλέτη.

3.2. Νομικά γνωμικά

3.2.α Νομικά γνωμικά είναι αποφθέγματα με νομικό περιεχόμενο που δημιουργήθηκαν κατά την ιστορική πορεία της νομικής επιστήμης. Τα νομικά γνωμικά δεν εκφράζουν απόλυτα νομικές αλήθειες, χρησιμεύουν όμως ως διορθωτικά βοηθήματα. Τέτοια νομικά γνωμικά είναι ο μεταγενέστερος κανόνας δικαίου, κατисχύει του προγενέστερου, ο ειδικός κανόνας κατисχύει του γενικού, ο εξαιρετος κανόνας δικαίου ερμηνεύεται στενά. Αυτονόητο, ότι τα νομικά γνωμικά έχουν μικρή ερμηνευτική αξία και εφαρμογή.

3.2.β Υπάρχουν περιπτώσεις, όπου η ερμηνεία ενός κανόνα δικαίου οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το γράμμα του νόμου έχει ευρεία ή στενότερη διατύπωση σε σύγκριση με το πνεύμα του νόμου. Το χάσμα αυτό, μεταξύ γράμματος και πνεύματος, αποτελεί το λεγόμενο κενό κατά την ερμηνεία του κανόνα δικαίου. Στις περιπτώσεις αυτές διορθώνεται ερμηνευτικά το γράμμα του νόμου με την καλούμενη διασταλτική ή συσταλτική ερμηνεία².

Γενικότερα στην έννοια της διορθωτικής ερμηνείας υπάγονται όλες οι περιπτώσεις όπου η ερμηνεία αντιτίθεται στο γράμμα της συγκεκριμένης διατάξεως, αποδίδει όμως το πνεύμα του νόμου και ανταποκρίνεται προς το γενικότερο σύστημα δικαίου. Έτσι διορθωτική ερμηνεία έχουμε και στις περιπτώσεις άρσεως των καλούμενων αντιφατικών αξιολογήσεων.

3.2.β Συσταλτική ερμηνεία έχουμε στην περίπτωση όπου το γράμμα του νόμου έχει διατύπωση ευρύτερη από το πνεύμα του νόμου. Όπου με άλλα λόγια, το γράμμα του νόμου καλύπτει περιπτώσεις από αυτές που έπρεπε κατά το πνεύμα του νόμου να καλυφθούν. Στην περίπτωση αυτή, ο ερμηνευτής διορθώνει το γράμμα του νόμου συστέλλοντας την ερμηνεία του.

Π.χ. στην Α.Κ. 1795 εδ. α' ορίζεται ότι «αίρεση αγαμίας που προστίθεται σε διάταξη τελευταίας Βούλησης, θεωρείται σαν να μην έχει γραφεί». Η λέξη «αγαμία» καλύπτει τόσο την περίπτωση της παντελούς μη τελέσεως γάμου όσο και την περίπτωση της μη τελέσεως γάμου για ορισμένου προσώπου. Κατά το γράμμα λοιπόν της Α.Κ. 1795 εδ. α' θα έπρεπε να θεωρείται σαν να μην έχει γραφεί τόσο η αίρεση αγαμίας που αφορά την πρώτη, τόσο και η αίρεση αγαμίας που αφορά τη

² Σπυριδάκης ι., *Γενικές Αρχές*, Αθήνα - Κομοτηνή 1979, σελ. 115.

δεύτερη περίπτωση. Ερμηνεύοντας όμως τον κανόνα δικαίου αυτό, διαπιστώνουμε ότι ο σκοπός = πνεύμα το νόμου είναι η προστασία του προσώπου κατά του περιορισμού της προσωπικής του ελευθερίας (βλ. και Α.Κ. 179) να μη τελέσει παντελώς γάμο, όχι όμως και η προστασία του προσώπου κατά του περιορισμού να μη τελέσει γάμο με ορισμένο πρόσωπο - πράγμα που μπορεί ιδιαίτερα να ενδιαφέρει το διαθέτη. Παρά το ότι στο γράμμα του κανόνα δικαίου της Α.Κ. 1975 εδ. α', υπάγονται και οι δύο περιπτώσεις, συστέλλουμε ερμηνευτική - διορθώνουμε - το γράμμα του νόμου (της Α.Κ. 1795 εδ. α'), ώστε η σχετική ρύθμιση να καλύπτει μόνο την πρώτη περίπτωση της παντελούς απαγορεύσεως του γάμου - όχι όμως και τη δεύτερη περίπτωση της απαγορεύσεως του γάμου με ορισμένο πρόσωπο.

3.2.γ. Διασταλτική ερμηνεία έχουμε στην περίπτωση όπου το γράμμα του νόμου, έχει διατύπωση στενότερη από το πνεύμα του νόμου. Όπου, με άλλα λόγια, το γράμμα του νόμου καλύπτει λιγότερες περιπτώσεις από αυτές που έπρεπε κατά το πνεύμα του νόμου να καλυφθούν. Στην περίπτωση αυτή ο ερμηνευτής διορθώνει το γράμμα του νόμου, διαστέλλοντας την ερμηνεία του. Π.χ. κατά την Α.Κ. 513 «με τη σύμβαση της πώλησης, ο πωλητής έχει την υποχρέωση να μεταβιβάσει την κυριότητα του πράγματος». Η λέξη «πράγμα» καλύπτει, κατά την Α.Κ. 947, μόνο ενσώματα αντικείμενα (ΑΚ 947) μπορούν να καταστούν αντικείμενα πώλησεως. Ερμηνεύοντας όμως τον κανόνα δικαίου, διαπιστώνουμε ότι ο σκοπός = πνεύμα του νόμου είναι αντικείμενου που μπορεί να πωληθεί. Παρά το ότι στο γράμμα της Α.Κ. 513 υπάγεται μόνο το «πράγμα», διαστέλλουμε ερμηνευτικά = διορθώνουμε το γράμμα αυτό, ώστε η σχετική ρύθμιση να καλύπτει τόσο το «πράγμα», όσο και κάθε άλλο αντικείμενο που κατά τις αντιλήψεις των συναλλαγών μπορεί να πωληθεί.

3.2.δ. Διορθωτική ερμηνεία σε στενή έννοια υπάγονται οι περιπτώσεις όπου - χωρίς να έχουμε συσταλτική ή διασταλτική ερμηνεία - η ερμηνεία αντιτίθεται στο γράμμα του κανόνα δικαίου, αποδίδει, όμως, το πνεύμα του, κυρίως εναρμονίζει τον ερμηνευόμενο κανόνα προς το γενικότερο σύστημα του δικαίου. Η μορφή αυτή ερμηνείας βοηθάει κυρίως στην άρση των αξιολογικών αντινομιών και εμφανίζεται συνήθως ως «τελολογική συστολή» ή «ερμηνευτική συστολή» ή απλώς «συστολή».

Π.χ. κατά την Α.Κ. 130, «η δήλωση βούλησης από ανίκανο για δικαιοπραξία είναι άκυρη». Κατά την Α.Κ. 1709, «είναι άκυρες οι πράξεις αυτού που βρίσκεται

υπό δικαστική αντίληψη, για τις οποίες ο νόμος απαιτεί τη συναίνεση του αντιλήπτορα, αν επιχειρήθηκαν χωρίς αυτήν. Την ακυρότητα προτείνει μόνο ο αντιλήπτορας κ.τ.λ.» (η ακυρότητα, δηλαδή, είναι σχετική).

Και στις δύο περιπτώσεις έχουμε ανίκανους για δικαιοπραξία και η ακυρότητα των δικαιοπραξιών όπου υπαγορεύεται από την ανάγκη προστασίας των συμφερόντων τους.

Η ακυρότητα, όμως, της Α.Κ.130 είναι απόλυτη, ενώ η ακυρότητα της Α.Κ. 1809 είναι σχετική. Η αξιολογική αντινομία είναι προφανής. Προς το σκοπό του νόμου ανταποκρίνεται περισσότερο η καθιέρωση της σχετικής ακυρότητας. Η σχετικότητα, άλλωστε, της ακυρότητας ανταποκρίνεται και προς το γενικότερο σύστημα των ακυροτήτων του Α.Κ. (βλ. π.χ. Α.Κ. 1652 και 1695 κ.λπ.). Ορθότερο είναι να γίνει ερμηνευτική συστολή της Α.Κ. 130 και η καθιερούμενη εκεί ακυρότητα να θεωρηθεί σχετική (υπέρ του ανίκανου κ.λπ.).

3.3 Τα κενά του νόμου των κανόνων του δικαίου

3.3α. Τ οργανικά κενά. Για κενά του νόμου των κανόνων του δικαίου, μιλάμε όταν ο νομοθέτης παρέλειψε να ρυθμίσει ορισμένη περίπτωση που από τη φύση της επιζητεί νομοθετική ρύθμιση (αφού ήδη άλλες παρόμοιες περιπτώσεις έχουν ρυθμιστεί νομοθετικά). Τα κενά αυτά τα ονομάζουμε οργανικά κενά.

Το οργανικό κενό μπορεί να οφείλεται είτε στο ότι (α) ο νομοθέτης κατά την θέσπιση του κανόνα δικαίου αγνοούσε (ή δεν σκέφτηκε) την ύπαρξη της περιπτώσεως που χρειαζόνταν νομοθετική ρύθμιση, είτε στο ότι (β) η περίπτωση αυτή αναφέρθηκε μετά τη θέσπιση του κανόνα δικαίου.

Στην περίπτωση (α) το οργανικό κενό είναι πρωτογενές, στην περίπτωση (β) το οργανικό κενό είναι δευτερογενές. Πρέπει να σημειωθεί ότι η διάκριση μεταξύ πρωτογενών και δευτερογενών οργανικών κενών δεν είναι πάντοτε ευχερής, ούτε άλλωστε έχει ουσιαστική σημασία. Παράδειγμα οργανικού κενού αποτελεί η μη ρύθμιση στον Α.Κ. της πλημμελούς εκπληρώσεως της παροχής.

3.3β. Τα εκούσια κενά. Εκούσια (ή πθελημένα) κενά του νόμου (των κανόνων του δικαίου) έχουμε όταν ο νομοθέτης απέφυγε να ρυθμίσει λεπτομερειακή μια περίπτωση και διατύπωσε το σχετικό κανόνα δικαίου έτσι, ώστε να αφήνεται στον

ερμηνευτή και στον εφαρμοστή του δικαίου ευρύτατο πεδίο εξειδίκευσης στη συγκεκριμένη περίπτωση του κανόνα δικαίου.

Εκούσια κενά έχουμε στις περιπτώσεις που ο κανόνας δικαίου περιέχει ενδεικτική απαρίθμηση (με τη χρησιμοποίηση συνήθως της λέξεως «ιδίως», π.χ. ΑΚ 179, 947 §2, κ.ά.) στις περιπτώσεις όπου στον κανόνα δικαίου χρησιμοποιούνται αόριστες νομικές έννοιες (π.χ. σπουδαίος λόγος ΑΚ 672, εύλογη προθεσμία ΑΚ 337, ισχυρός κλονισμός ΑΚ 1439, κ.ά.) ή γενικές ρήτρες (ΑΚ 178, 200, 288, κ.λπ.), καθώς και στις περιπτώσεις όπου ο δικαστής καλείται να αποφανθεί κατά την κρίση του (π.χ. Ακ 387). Η διαφορά των οργανικών κενών από τα εκούσια είναι προφανής.

3.3γ. Τα κενά κατά την ερμηνεία των κανόνων του δικαίου. Λέγοντας κενά, εννοούμε τις περιπτώσεις διορθωτικής ερμηνείας που οφείλονται στην άστοχη διατύπωση του κανόνα δικαίου. Η διαφορά των κενών αυτών από τα οργανικά και τα εκούσια κενά είναι επίσης προφανής³.

3.3δ. Περιπτώσεις όπου εφαρμόζεται το επιχείρημα εξ αντιδιαστολής, το επιχείρημα από τη σιωπή του νόμου και το επιχείρημα από το μείζον προς το ελάσσων δεν έχουμε κενό στη ρύθμιση.

3.3ε. Κενά νόμου και εξωδικαιϊκός χώρος. Το ότι μια συγκεκριμένη περίπτωση αφέθηκε από το νομοθέτη αρρυθμιστη, δεν σημαίνει ότι οπωσδήποτε υφίσταται κενό. Διότι υπάρχουν περιπτώσεις, οι οποίες σε μια συγκεκριμένη έννομη τάξη κρίνονται ότι δεν πρέπει, υπάρχουν στη ρυθμιστική λειτουργία των κανόνων του δικαίου, αλλά να μείνουν έξω από αυτή, στον ελεύθερο από το δίκαιο χώρο. Τέτοιες περιπτώσεις είναι π.χ. οι εθιμοτυπικές σχέσεις, οι σχέσεις φιλοφροσύνης, ακόμα κατά ένα μέρος και η εξωγαμική συμβίωση - η ελεύθερη ένωση (Α.Κ. 1444 §2, εδ. α'). Δεν αποκλείεται, όμως, και οι περιπτώσεις αυτές μεταγενέστερα να θεωρηθούν ότι πρέπει να υπαχθούν στη ρυθμιστική λειτουργία των κανόνων δικαίου, οπότε έχουμε οργανικό κενό.

3.3στ. Η πλήρωση των κενών του νόμου. Η ύπαρξη κενών έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της πληρότητας της έννομης τάξης. Αυτό ισχύει κατά βάση για τα λεγόμενα οργανικά κενά. Επειδή η ύπαρξη κενών δεν δικαιολογεί να

³ Σπυριδάκης Ι., Γεν. αρχές, σελ. 68

αφεθεί η οικεία περίπτωση αρρυθμιστη - το αντίθετο θα οδηγούσε σε αρνησιδικία που απαγορεύεται, άρθρο όν. 693/1977 «περί εκδικάσεως αγωγών κακοδικίας» - επιβάλλεται η πλήρωση των κενών από ερμηνευτή και ιδίως τον εφαρμοστή του δικαίου. Τα κενά του νόμου - ιδίως τα οργανικά - καλύπτονται με τη λεγόμενη δικαιοπλαστική ενέργεια του δικαστή.

3.3ζ. Η πλήρωση των κενών, κατά την ερμηνεία γίνεται με τη λεγόμενη διορθωτική ερμηνεία.

3.3η. Η πλήρωση των εκούσιων κενών, γίνεται από το δικαστή - με τη βοήθεια της νομικής επιστήμης - κατά την εξειδίκευση των κανόνων του δικαίου. Ο κίνδυνος ανασφάλειας του δικαίου από ενδεχόμενες αυθαίρετες κρίσεις του δικαστή αποφεύγεται, κυρίως διότι η κρίση του ελέγχεται από τον Α.Κ. και έτσι εξασφαλίζεται κατ' αρχήν ενότητα της νομολογίας.

3.3θ. Η πλήρωση των οργανικών κενών. Η πλήρωση των οργανικών κενών των κανόνων του δικαίου γίνεται κυρίως με την αναλογία. Δεν αποκλείεται, όμως, η πλήρωση οργανικού κενού να γίνει και με το επιχείρημα από το ελάσσων προς το μείζον.

3.4 Αναλογία κανόνων δικαίου

3.4α. Έννοια αναλογίας είναι η δημιουργία ad hoc κανόνα δικαίου για την κάλυψη οργανικού κενού, είτε με βάση υφιστάμενους κανόνες δικαίου όπου ρυθμίζουν παρόμοιες περιπτώσεις, είτε με βάση τις αρχές που διέπουν το σύστημα του δικαίου.

3.4β. Είδη αναλογίας. Διακρίνουμε δύο είδη αναλογίας: Την αναλογία νόμου και την αναλογία δικαίου.

3.4γ. Αναλογία νόμου. Αναλογία νόμου είναι η εφαρμογή κανόνων δικαίου, που ρυθμίζουν μια περίπτωση και σε άλλες περιπτώσεις, που παρουσιάζουν ομοιότητες με τη ρυθμιζόμενη, αλλά δεν ρυθμίζονται. Ειδικά με κανόνα δικαίου. Για την αρρυθμιστη, δηλαδή περίπτωση δημιουργείται ερμηνευτικά ad hoc κανόνας δικαίου ανάλογος προς τον κανόνα δικαίου που καλύπτει την όμοια και ρυθμιζόμενη περίπτωση - Η αναλογία νόμου βασίζεται στην αρχή, ότι τα όμοια πρέπει να ρυθμίζονται κατά τον ίδιο ή περίπου τον ίδιο τρόπο. Παράδειγμα αναλογίας νόμου αποτελεί η πλήρωση του κενού της ρυθμίσεως της πλημμελούς

εκπλήρωσης της παροχής. Το κενό καλύπτεται με την αναλογική εφαρμογή των διατάξεων Α.Κ. 335 ε.π.

3.4δ. Αναλογία δικαίου. Αναλογία δικαίου είναι η δημιουργία - διάπλαση ad hoc κανόνα δικαίου για μια αρρυθμιστη από το νόμο περίπτωση, με βάση το σύνολο των αρχών που διέπουν το σύστημα του δικαίου. - Αναλογία δικαίου χωρεί, όταν δεν υπάρχει δυνατότητα αναλογίας νόμου. - Η αναλογία δικαίου βασίζεται στη σκέψη ότι όταν δεν υπάρχει άλλη δυνατότητα πληρώσεως του κενού, η ρύθμιση θα γίνει από τον εφαρμοστή του δικαίου σαν να ήταν αυτός ο νομοθέτης και αφού ο εφαρμοστής του δικαίου ενεργεί ως νομοθέτης, για τη διάπλαση του ad hoc κανόνα δικαίου, θα πρέπει να στηριχθεί στις ρητά ή σιωπηρά διατυπωμένες αρχές του δικαϊκού συστήματος, τις οποίες ο ίδιος ο νομοθέτης καθιέρωσε και χρησιμοποίησε. Παράδειγμα πληρώσεως κενού με αναλογία δικαίου είναι η ρύθμιση των σχέσεων των συζύγων κατά το χρονικό διάστημα από 1.1.1983 έως 1.2.1983 - κατά το οποίο δεν ίσχυε η ρύθμιση του Α.Κ. ούτε είχε αρχίσει ακόμη να ισχύει ο ν. 1329/1983.

3.4ε. Αποκλεισμός αναλογίας. Αναλογία δεν χωρεί:

α) Όταν αποκλείεται ρητά από το νόμο π.χ. στο ποινικό δίκαιο, άρθρο 7 § 1 Συντάγματος.

β) Στις περιπτώσεις των κανόνων εξαιρετικού δικαίου.

γ) Στις περιπτώσεις όπου έχει εφαρμοστεί το επιχείρημα από τη σιωπή του νόμου ή - ιδίως - το επιχείρημα εξ' αντιδιαστολής.

Πολλές φορές είναι δύσκολο να διαπιστωθεί με βεβαιότητα αν εφαρμογή έχουν τα επιχειρήματα αυτά - οπότε δεν χωρεί αναλογία - ή αν πρόκειται για κενό του νόμου - οπότε χωρεί αναλογία .

Πρέπει να σημειωθεί ότι αποκλεισμός της αναλογίας σημαίνει ότι δεν διαπιστώθηκε κενό και αντίστροφα: εφαρμογή της αναλογίας σημαίνει διαπίστωση κενού.

3.4στ. Η αναλογία κρίνεται από την ανάλογη εφαρμογή που επιτάσσεται από το Νόμο, π.χ. Α.Κ. 76, 210 κ.ά. Η επιτασσομένη ανάλογη εφαρμογή αποτελεί «νομοθέτηση με παραπομπή». Ο νομοθέτης θέλοντας να ρυθμίσει μια περίπτωση, αντί να περιλάβει ειδικές διατάξεις, παραπέμπει σε διατάξεις που ρυθμίζουν όμοιες

περιπτώσεις, επιτάσσοντας την ανάλογη - δηλαδή κατάλληλα προσαρμοσμένη στις συνθήκες της υπό ρύθμιση περιπτώσεως - εφαρμογή τους και στην περίπτωση που ρυθμίζεται όχι άμεσα, αλλά με παραπομπή. Εδώ, πρόδηλα, δεν πρόκειται για κενό του νόμου, αφού υφίσταται σχετική νομοθετική ρύθμιση.

Γι' αυτό θα πρέπει να γίνεται προσεκτική επιλογή των όρων: Όταν πρόκειται για πλήρωση κενού έχουμε «αναλογία» ή «αναλογική εφαρμογή» ή «κατά αναλογία εφαρμογή» διατάξεων ή διατάξεις που «εφαρμόζονται αναλογικά». Όταν πρόκειται για νομοθέτηση με παραπομπή, έχουμε «ανάλογη εφαρμογή» ή διατάξεις που εφαρμόζονται αναλόγως ή ανάλογα.

3.5. Ερμηνεία *praeter* και *contra legem*

3.5α. Η *praeter legem* ερμηνεία. Υπάρχουν περιπτώσεις, στις οποίες η ορθή ερμηνεία και εφαρμογή ενός κανόνα δικαίου - ή πλέγματος κανόνων δικαίου - δεν συμβιβάζεται με το γράμμα και το πνεύμα των συγκεκριμένων διατάξεων, εναρμονίζεται όμως προς το πνεύμα και τις αρχές του άκτιου συστήματος δικαίου και υπαγορεύεται από τις ανάγκες της κοινωνικής ζωής. Η ερμηνεία αυτή - ερμηνεία *praeter legem* ή «ερμηνεία πέρα από τον κανόνα δικαίου» - είναι επιτρεπτή. Στην *praeter legem* ερμηνεία υπάγονται οι περιπτώσεις πληρώσεως οργανικών κενών του νόμου.

3.5β. Η *contra legem* ερμηνεία. *Contra legem* είναι η ερμηνεία που αντιτίθεται όχι μόνο προς το γράμμα και το πνεύμα του συγκεκριμένου κανόνα δικαίου, αλλά και προς το γενικότερο σύστημα του θετικού δικαίου. Η *contra legem* ερμηνεία απαγορεύεται - εκτός αν επιβάλλεται σε ακραίες περιπτώσεις, από το λεγόμενο φυσικό δίκαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Οι συνεχώς διευρυνόμενες στη σύγχρονη εποχή διεθνείς συναλλαγές και η αυξανόμενη συνεργασία μεταξύ εθνικών έννομων τάξεων, απαιτούν προσαρμογή στις διεθνείς αντιλήψεις, ιδίως των κανόνων του ενοχικού δικαίου, ως κλάδου γενικής και καθολικής σημασίας για όλο το ιδιωτικό δίκαιο. Σε σύγκριση με άλλους εθνικότερους κλάδους του δικαίου, στο ενοχικό δίκαιο εμφανίζεται εντονότερη η τάση διεθνούς ενοποίησης ή έστω εναρμόνισης, ιδίως προς τους κανόνες του δικαίου των συμβάσεων. Πέρα από τους κανόνες του (παραγωγού) κοινοτικού δικαίου που επιφέρουν ενοποίηση ρυθμίσεων των εσωτερικών έννομων τάξεων των κρατών - μελών της Ε.Ε. σε θέματα του δικαίου των συμβάσεων, υπάρχουν και διεθνείς κανόνες ουσιαστικού δικαίου, που όμως αφορούν επιμέρους προβλήματα του ενοχικού δικαίου. Άξια ιδιαίτερης μνείας εδώ είναι η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τις διεθνείς πωλήσεις κινητών πραγμάτων (Σύμβαση της Βιέννης του 1980), που κυρώθηκε από την Ελλάδα, με το ν. 2532/1997.

4.1 Περιεχόμενο και στόχοι των κοινοτικών ρυθμίσεων και των αντίστοιχων πράξεων προσαρμογής (Ν. 1961/91 & 2251/94)

1. Μια γενική διαπίστωση, από την έστω αποσπασματική επέμβαση του κοινοτικού νομοθέτη είναι ότι οι κοινοτικές ρυθμίσεις, στο μέτρο που συνιστούν αναγκαστικό δίκαιο, περιορίζουν την ελευθερία των συμβάσεων, «εφόσον ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά» (βλ. ΑΚ 361). Οι ποικίλοι περιορισμοί της ελευθερίας των

συμβάσεων με ειδικές διατάξεις, κυρίως προστατευτικού περιεχομένου, είναι παλιό αντικείμενο εδώ είναι η προστασία του καταναλωτή, που ως σημειωθεί, δεν αποτελεί ειδικό κλάδο του δικαίου, αλλά μια γενική αρχή του (ειδικότερη, αλλά ευρύτατη εκδήλωση της αρχής της προστασίας του αδύνατου συμβαλλόμενου), η οποία εισχωρεί σ' όλους τους κλάδους του ιδιωτικού δικαίου, όπως η αρχή της καλής πίστης, η αρχή της εμπιστοσύνης κ.λπ.

Είναι πάντως ενδιαφέρον να διαπιστώνεται ότι από την Κοινότητα γίνεται ευρύτατη χρήση της νομοθετικής δυνατότητας να θεσπίζονται κανόνες αναγκαστικού δικαίου, που καθορίζουν το περιεχόμενο των συμβάσεων, αφαιρώντας αντίστοιχα αυτή την ευχέρεια από τους συμβαλλόμενους. Και αυτό, για να διασφαλιστεί κατά το δυνατόν μεγαλύτερη ισότητα στους άνισους διαπραγματευτικής δύναμης συμβαλλόμενους και θα επιτευχθούν έτσι δικαιότεροι όροι ανταγωνισμού και άσκησης αυτής της ίδιας της συμβατικής ελευθερίας. Επιβεβαιώνεται δηλαδή και με το κοινοτικό δίκαιο ότι η χωρίς όρια, πλήρη συμβατική ελευθερία - που θα απαιτούσε «απορύθμιση» από το κράτος κ.λπ. - οδηγεί σε κατάλυση της ελευθερίας των συμβάσεων ως θεσμού που ισχύει για όλους τους συμβαλλόμενους.

2. Σε γενικές γραμμές δύο είναι οι βασικές ανάγκες, τις οποίες επιδιώκει να ικανοποιήσει ο κοινοτικός νομοθέτης με τις παρεμβάσεις του που έχουν επιπτώσεις στο αστικό δίκαιο.

α) Προστασία του ασθενέστερου συναλλασσομένου, ιδίως του καταναλωτή¹. Η προστασία αυτή επιδιώκει είτε αα) με την υποχώρηση της ελευθερίας των συμβάσεων - και της ευχέρειας συμβατικής αυτοδέσμευσης. Η υποχώρηση αυτή εμφανίζεται αφενός σε σχέση με τη συμβατική δέσμευση, π.χ. πρόβλεψη υπό όρους, της δυνατότητας αποδέσμευσης με υπαναχώρησης κ.λπ. ή πρόβλεψη τήρησης τύπου για τη δέσμευση του συμβαλλόμενου - και αφετέρου σε σχέση με το περιεχόμενο της συμβατικής σχέσης - π.χ. απαγόρευση καταχρηστικών ρητρών

¹ Η προστασία του καταναλωτή αποτελεί γενικότερο στόχο της κοινοτικής πολιτικής. Βλ. Κορνηλάκη, Η Επίδραση του κοινοτικού δικαίου στο Ελληνικό δίκαιο στο ζήτημα της προστασίας του καταναλωτή στο τόμο «Η επίδραση του κοινοτικού δικαίου στο Ελληνικό ιδιωτικό δίκαιο» (Συνέδριο 1992) 1995, σελ. 109 επ.

σε βάρος του καταναλωτή, απαγόρευση ορισμένων τηλεοπτικών μηνυμάτων στις τηλεοπτικές διαφημίσεις κ.λπ.

είτε αβ) με την υποχώρηση της αρχής της υπαιτιότητας, π.χ. πρόβλεψη αντικειμενικής ευθύνης του ισχυρότερου μέρους, όπως του παραγωγού

β) Αντιμετώπιση της έννομης θέσης τρίτων συναλλασσομένων, που συχνά στις σύγχρονες συναλλαγές, εμπλέκονται στις εσωτερικές υποθέσεις, π.χ. συμβάσεις άλλων προσώπων. Έτσι:

βα) Προβλέπεται μείωση - παραπέρα απ' ό,τι μέχρι τώρα - του προσωποπαγούς χαρακτήρα του ενοχικού δεσμού. Τούτο εμφανίζεται με τη μορφή υπέρβασης της σχετικότητας των συμβάσεων σε ορισμένες περιπτώσεις σχέσεων προμηθευτή - χρηματοδότη - καταναλωτή, με την έννοια ότι ο καταναλωτής μπορεί να αντιτάσσει και κατά του χρηματοδότη (πιστωτικού ιδρύματος) ενστάσεις που έχει κατά του προμηθευτή, υπό ορισμένους όρους και ιδίως όταν οι δύο τελευταίοι συνεργάζονται για την προώθηση των συμβάσεων προμηθευτή - καταναλωτή ή με τη μορφή αποπροσωποποίησης της θέσης του εργοδότη σε περίπτωση μεταβίβασης επιχειρήσεις κ.λπ.

ββ) Για λόγους προστασίας της ασφάλειας των συναλλαγών, ενισχύεται η προς τα έξω εξουσία των οργάνων νομικών προσώπων, έτσι ώστε να προστατεύονται τρίτοι, ιδίως αυτοί που αγνοούν καταστατικούς ή άλλους περιορισμούς της εξουσίας των οργάνων και εμπιστεύονται τις πράξεις τους.

3. Οι Ελληνικές πράξεις προσαρμογής - τυπικοί νόμοι, προεδρικά διατάγματα, υπουργικές αποφάσεις - στις παραπάνω παρεμβάσεις του κοινοτικού νομοθέτη σε θέματα αστικού δικαίου θα παρατεθούν παρακάτω στα οικεία μέρη. Κακή συνήθεια του Έλληνα νομοθέτη είναι η έκδοση, μετά την πρώτη πράξη προσαρμογής, διαδοχικά και δεύτερης ή και τρίτης ή ακόμη και τέταρτης(!) πράξης προσαρμογής για την ίδια οδηγία, συχνά με όμοιο σε γενικές γραμμές περιεχόμενο δείγμα προχειρότητας και έλλειψης συντονισμού - καμιά φορά και με πρωτοβουλία διαφορετικών υπουργείων, που αγνοούν ή αδιαφορούν το ένα για τη ρύθμιση του άλλου.

Από τις πράξεις προσαρμογής ξεχωρίζουν δύο νομοθετήματα: Οι νόμοι 1961/1991 «για την προστασία των καταναλωτών». Ο πρώτος ανάμεσα σε άλλες

διατάξεις ρύθμισε θέματα για την ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα (άρθρα 7 - 17) για τους γενικούς όρους συναλλαγών (άρθρα 22-26) για τις συμβάσεις εκτός εμπορικού καταστήματος (άρθρα 27 - 32) και την εξυπηρέτηση μετά την πώληση (άρθρα 33-34). Ο νόμος όμως αυτός (πλην ορισμένων τελικών διατάξεων, άσχετων με το κύρος περιεχομένου του) καταργήθηκε ολοσχερώς και στη δεύτερη θέση του ψηφίστηκε και ισχύει σήμερα ο δεύτερος (ν. 2251/1994). Ο νέος αυτός ο νόμος, μεταξύ άλλων, επανέλαβε κατά βάση τις ρυθμίσεις του ν. 1961/1991 για τους γενικούς όρους συναλλαγών και τους καταχραστικούς γενικούς όρους (άρθρου 2) για τις συμβάσεις από απόσταση (άρθρα 3 και 4), για την εξυπηρέτηση μετά την πώληση (άρθρο 5) και για την ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα (άρθρο 6). Σε ορισμένα μόνο σημεία εισάγει τροποποιήσεις των παραπάνω ρυθμίσεων του ν. 1961/1991 (ενώ κατά τα λοιπά, τις υιοθετεί, δηλαδή ουσιαστικά υιοθετεί τις ρυθμίσεις των αντίστοιχων κοινοτικών οδηγιών).

Δεδομένου ότι ο ν. 1961/1991 ήταν από τους βασικότερους νόμους της τελευταίας δεκαετίας στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου και έχει αρχίσει να διδάσκεται, να ερμηνεύεται και να εφαρμόζεται επί τριετία, η πλήρης εξαφάνισή του και αντικατάστασή του με τον νέο νόμο ήταν αδικαιολόγητη. Επιπλέον ήταν και επιζήμια, αφού χωρίς σοβαρό λόγο κλονίζει τη γνώση και ασφάλεια του δικαίου².

Βεβαίως, υπήρχαν ατελείς και κακές διατάξεις στον ν. 1961 καθώς και πολλές παραλείψεις. Η σωστή αντιμετώπιση θα ήταν αφενός η διατήρηση σε ισχύ του βασικού νομοθετικού κορμού του ν. 1961, εκεί που πράγματι ο νεώτερος ν. 2251 ουσιαστικά τίποτα δεν αλλάζει και αφετέρου η τροποποίηση μόνο των ατελών ή κακών διατάξεων του παλαιού νόμου και η συμπλήρωση των κενών του. Η γενική νομοθετική πολιτική άλλωστε των δύο νομοθετημάτων παραμένει κατά βάση η ίδια.

Στη σύγκριση των δύο νομοθετημάτων ο ν. 1961 υπερέχει από νομοτεχνική άποψη, κυρίως λόγω των σχετικά βραχύλογων άρθρων του σε αντίθεση με τα μακροσκελέστατα, πολύπλοκα άρθρα του ν. 2251. Ρυθμίσεις ενός ολόκληρου κεφαλαίου, απαρτιζόμενου από περισσότερα άρθρα του ν. 1961 κλείνονται σε ένα

² Σταθόπουλος-Αυγουστιανάκης-Χιωτέλης, Κοινοτικό αστικό δίκαιο Ι, σελ. 21.

μόνο άρθρο, στο ν. 2251. (Προφανώς γιατί μικρός αριθμός άρθρων επιτρέπει την ταχύτερη ψήφιση ενός νόμου Βουλής). Έτσι, μεταξύ άλλων, δυσχεραίνεται η παραπομπή σε επιμέρους διατάξεις των εκτενών και υπερπλήρων από διακρίσεις και υποδιακρίσεις (αριθμημένες ή μη) άρθρων ν. 2251.

Από την άποψη του περιεχομένου, υπερέχει ο ν. 2251. Έτσι, μεταξύ άλλων, για πρώτη φορά ο νεώτερος αυτός νόμος διευρύνει την έννοια του καταναλωτή, στην οποία περιλαμβάνει, δίνοντάς του τη σχετική προστασία και εκείνον που αποκτά ως τελικός αποδέκτης ένα αγαθό για την ικανοποίηση όχι μόνο των προσωπικών, αλλά και επαγγελματικών αναγκών (βλ. άρθρο 1 §4^ο του ν. 2251/1994, σε αντίθεση με άρθρο 2 §1 του ν. 1961/1991, ο οποίος περιορίζει για την ικανοποίηση μη επαγγελματικών αναγκών).

Επίσης, ο ν. 2251 καθιερώνει κατά βάση τη γνήσια αντικειμενική ευθύνη του παραγωγού για τα ελαττωματικά προϊόντα (βλ. άρθρο 6 §1 και 8 του ν. 2251/1994, σε αντίθεση με τα άρθρα 7 και 10 - ιδίως εδ. ε'- του ν. 1961/1991, που καθιέρωναν στην ουσία νόθο αντικειμενική έννοια του παραγωγού).

Η διάταξη αυτή αποτελεί τον θεμελιώδη κανόνα, στον οποίο βασίζεται το σύστημα ευθύνης του παραγωγού. Η διάταξη αυτή δεν έχει προγραμματικό χαρακτήρα, αλλά θέτει το στοιχείο του πραγματικού και αποτελεί το ιδρυτικό της ευθύνης κανόνα δικαίου.

Με τη διάταξη αυτή καθιερώνεται η ευθύνη του παραγωγού, ανεξαρτήτως υπαιτιότητας³. Κατά το άρθρο 6 §2 ν. 2251/1994: Ως παραγωγός θα θεωρείται ο κατασκευαστής τελικού προϊόντος, πρώτης ύλης ή συστατικού, καθώς και κάθε πρόσωπο που εμφανίζεται ως παραγωγός προϊόντος, επιθέτοντας σ' αυτό την επωνυμία, το σήμα ή άλλο διακριτικό του γνώρισμα. Έτσι προσδιορίζεται το προς αποζημίωση πρόσωπο.

Το τι συνιστά ελάττωμα ορίζεται στο άρθρο 6 §5 του νόμου: «Ελαττωματικό κατά την έννοια αυτού του άρθρου είναι το προϊόν, αν δεν παρέχει την εύλογα αναμενόμενη ασφάλεια εν όψει όλων των ειδικών συνθηκών και ιδίως της εξωτερικής εμφανίσεώς του, της εύλογα αναμενόμενης χρησιμοποίησής του και του χρόνου κατά τον οποίο τέθηκε σε κυκλοφορία».

³ Καρακάστας Γ., *Η ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα*, 1995, σελ. 115.

Ο ορισμός της ζημίας δίνεται στην §6 του άρθρου 6: «Στη ζημιά της §1 του παρόντος άρθρου περιλαμβάνεται η ζημιά λόγω θανάτου ή σωματικής βλάβης, καθώς και η βλάβη ή καταστροφή, εξ' αιτίας του ελαττωματικού προϊόντος, κάθε περιουσιακού στοιχείου του καταναλωτή, εκτός από το ίδιο το ελαττωματικό προϊόν, εφ' όσον κατά τη φύση του προορίζονταν και πραγματικά χρησιμοποιήθηκε από τον ζημιωθέντα για προσωπική του χρήση ή κατανάλωση».

Η ικανοποίηση της ηθικής βλάβης διέπεται από τις διατάξεις που ισχύουν για τις αδικοπραξίες. Το ίδιο ισχύει και για την ψυχική οδύνη λόγω θανάτου (§7)⁴.

Ο νόμος 2251 δεν αποκλείει την παράλληλη εφαρμογή του νομολογιακού άδικο πρακτικού Δίκαιου της ευθύνης του παραγωγού, μέσω του οποίου είναι δυνατή η κάλυψη κενών και η ίαση ενδεχομένων αδυναμιών, προκειμένου να προστατευθούν αποτελεσματικότερα οι καταναλωτές, ακόμα και πέρα από το πεδίο προστασίας του Κοινοτικού Δικαίου⁵.

Μεγαλύτερη σημασία έχει ό,τι προβλέπεται (στην §6) απαγόρευση ανταλλακτικών ρητρών. Αντίστοιχη οδηγία δεν έχει ακόμα εκδοθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Σχετική πρόταση οδηγίας που έχει συνταχθεί φαίνεται ότι δεν προωθείται, τουλάχιστον προς το παρόν.

Σημαντική καινοτομία του ν. 2251 είναι η πρόβλεψη, σχετικά γενικευμένη, της συλλογικής αγωγής καταναλωτών κατά του προμηθευτή για την προστασία του καταναλωτικού κοινού (άρθρο 10 §9 επ.). Απομένει να δούμε αν θα υπάρξει εφαρμογή (και σε ποια έκταση) της νέας ρύθμισης στην πράξη.

Εντούτοις, σε ορισμένα καίρια σημεία σημειώνεται οπισθοχώρηση με το ν. 2251 ως προς την προστασία του καταναλωτή, σε σχέση με το ν. 1961. Έτσι, μεταξύ άλλων, δεν προβλέπεται πλέον μεταξύ των καταχρηστικών (και συνεπώς άκυρων) Γενικών όρων συναλλαγών ή ρήτρα, με την οποία ο προμηθευτής απαλλάσσεται από την ευθύνη για δόλο ή βαριά αμέλεια των βοηθών του εκπλήρωσης), όπως προβλέπεται από το άρθρο 25 §3 εδ. Β' του ν. 1961). Επανερχόμαστε, δηλαδή, στο καθεστώς του Α.Κ. που απαγορεύονται οι σχετικές

⁴ Δημαράς Ν., *Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο*. Αθήνα - Πάτρα 1998, σελ. 218.

⁵ Καρακώστας Γ., *ο.π.*, σελ. 272

απαλλακτικές ρήτρες, μόνο για δόλο ή βαριά αμέλεια του ιδίου του οφειλέτη (Α.Κ. 332 §1), ενώ επιτρέπονται (334, §1, 361).

Το καθεστώς αυτό, ο ν. 1961 το είχε επιτυχώς βελτιώσει με την επέκταση της απαγόρευσης και ως προς το δόλο ή της βαριάς αμέλειας των βοηθών. Είναι προφανής η μεγάλη πρακτική σημασία του ζητήματος, αφού σήμερα οι ισχυρές επιχειρήσεις χρησιμοποιούν για την εκπλήρωση των συμβατικών υποχρεώσεών τους κατά κανόνα προστιθέμενες κάθε κατηγορίας. Το μειονέκτημα, πάντως, αυτό περιορίζεται με την πρόβλεψη απαγόρευσης απαλλακτικών ρητρών σε ειδικές μεν, αλλά με ευρύ πεδίο εφαρμογής περιπτώσεις (π.χ. ευθύνη του παραγωγού και του παρέχοντος υπηρεσίες, άρθρο 6 §12 και 8 §6).

Οπισθοχώρηση του ν. 2251 συνιστά και η τροποποίηση του άρθρου 25 §2 του ν. 1961. Κατά τη διάταξη αυτή «Καταχρηστικός είναι κάθε γενικός όρος συναλλαγών ή συνδυασμών Γενικών Όρων Συναλλαγών, που έχει ως αποτέλεσμα της διατάραξης της ισορροπίας του συνόλου, των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε βάρος του καταναλωτή». Η αντίστοιχη νέα ρύθμιση του ν. 2251 (αριθμ. 2 § 6 εδ. 1) απαιτεί για την ακυρότητα υπέρμετρη διατάραξη της ισορροπίας και όχι απλή διατάραξη, όπως ο ν. 1961.

Για την ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες ο νόμος φαίνεται να μην προϋποθέτει (εκτός από την υπαιτιότητά του ρητά την προβλέπει (άρθρο 8 §1) και παρανομία (βλ. και §3, 4 του άρθρου 8 εξ αντιδιαστολής). Αντίθετα, για την ευθύνη του παραγωγού (άρθρο 6) δεν προϋποθέτει μεν υπαιτιότητα, αλλά προϋποθέτει «ελάττωμα» του προϊόντος, δηλαδή έμμεσα καθιερώνει την υποχρέωση του παραγωγού να παράσχει προϊόν απαλλαγμένο από ελάττωμα. Η ελαττωματικότητα του προϊόντος συνιστά (αντικειμενικά) παράβαση αυτής της υποχρέωσης, άρα παρανομία. Εδώ δε γίνεται λόγος για «ελαττωματική» υπηρεσία ή κάτι αντίστοιχο. Ζημία (που είναι αυτοτελής προϋπόθεση σε σχέση με το παράνομο) μπορεί να προκαλέσει και παροχή άψογης υπηρεσίας. Αν πράγματι η νομοθετική βούληση ήταν να απαιτείται μεν υπαιτιότητα, αλλά όχι και το παράνομο, θα προέκυπτε δογματική σύγχυση στο σύστημα του Ελληνικού δικαίου, που στηρίζεται αφενός στη διάκριση μεταξύ παρανόμου και υπαιτιότητας (βλ. π.χ. Α.Κ. 914) και αφετέρου στην αρχή ότι για υπαιτιότητα γίνεται βασικά λόγος από τη στιγμή που υπάρχει

παρανομία. Η υπαιτιότητα σημαίνει απόδοση μομφής στο δράστη για την πράξη του. Και δεν μεμφόμαστε κάποιον για μια πράξη του νόμιμη, αλλά για μια αντικειμενικά αποδοκιμαστέα πράξη. Ευθύνη χωρίς παρανομία, που ούτε προσωπική μομφή δικαιολογεί άρα ούτε υπαιτιότητα προϋποθέτει, είναι βέβαια δυνατή, όπου το κρίνει ο νόμος. π.χ. Ευθύνη από διακινδύνευση. Προφανώς, όμως, εδώ δεν πρόκειται για τέτοια ευθύνη, αφού απαιτείται υπαιτιότητα.

Αν βέβαια η υπαιτιότητα είναι αμέλεια, μπορεί στην έννοια της αμέλειας να θεωρηθούν εμπειροχόμενες τόσο η παρανομία, όσο και η υπαιτιότητα (διπλή λειτουργία της αμέλειας⁶). Τούτο, όμως, δεν συμβαίνει, όταν η υπαιτιότητα συνίσταται σε δόλο (πρόθεση). Υπάρχουν νόμιμες πράξεις που γίνονται με πρόθεση. Προφανώς, εδώ ο νομοθέτης αντέγραψε, χωρίς προσαρμογή στο Ελληνικό σύστημα, ξένους όρους, που δεν βρίσκονται σε αντιστοιχία με την έννοια και τη συστηματική θέση της υπαιτιότητας του Ελληνικού δικαίου. Ερμηνευτικά, πάντως, πρέπει να δεχθούμε ότι απαιτείται και το παράνομο για την ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες. Θα ήταν αντίθετο προς το νομοθετικό σκοπό, να έχει ευθύνη και εκείνος ο παρέχων υπηρεσίες που π.χ. προκαλεί ενσυνείδητα (και ειδικότερα με πρόθεση) ζημιά στο λήπτη των υπηρεσιών του, μολονότι προσφέρει τις υπηρεσίες αυτές κατά την άσκηση (συμβατικής ή εξωσυμβατικής) θεμιτής δραστηριότητας. Παρά την ατελή διατύπωση, είναι ορθότερο να δεχθούμε ότι ο νομοθέτης δεν ήθελε να αποκλίνει από τις παραπάνω αρχές του Ελληνικού δικαίου και ότι εδώ εννοεί παράνομη απόκλιση ζημιάς. Και αν υποθεθεί ότι θεωρεί την πρόκληση ζημιάς ως κατά κανόνα παράνομη, όταν έστω κατ' εξαίρεση η πρόκληση αυτή γίνεται με θεμιτή δραστηριότητα, θα αίρεται ο παράνομος χαρακτήρας της και δεν θα υπάρχει ευθύνη. Δηλαδή τελικά απαιτείται το παράνομο.

4.2 Η σημασία και οι δυνατότητες ενοποίησης του δικαίου

Παρά τις παραπάνω άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις του κοινοτικού δικαίου στο Ελληνικό αστικό δίκαιο, ο βασικός κορμός του τελευταίου και γενικότερα του ιδιωτικού δικαίου και ειδικότερα οι δύο άξονές του, το δίκαιο των συμβάσεων και το δίκαιο της εξωσυμβατικής αστικής ευθύνης, παραμένουν στη μεγαλύτερη έκτασή τους όπως ρυθμίστηκαν από το εθνικό δίκαιο. Το ιδιωτικό δίκαιο γενικότερα

⁶ Σταθόπουλος, Γεν. Ενοχ. Δίκαιο, § ΗΗ, 3β, σελ. 30.

παραμένει ως τώρα, φυσικά όχι μόνο για την Ελλάδα, κατά βάση έργο των κρατών - μελών και όχι της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εκεί ίσως που θα άξιζε να υπάρχει μεγαλύτερη εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών, δηλαδή στις συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου που είναι το βασικό μέσο εξασφάλισης της κυκλοφορίας των αγαθών, εκεί έχει γίνει ελάχιστη πρόοδος.

Πλην των λόγων που αναφέρθηκαν παραπάνω για την αποσπασματικότητα των σχετικών ρυθμίσεων, υπάρχει ως ένα βαθμό και η λογική αντίσταση των εθνικών δικαίων. Η αντίσταση αυτή εξηγείται από τη δύναμη της νόμιμης παράδοσης, που μάλιστα στις περισσότερες χώρες είναι μακράιωνη, από τη δύναμη της συνήθειας και την εξοικείωση προς καθιερωμένους εθνικούς θεσμούς, ακόμη και προς τη χρησιμοποιούμενη νομική ορολογία απομάκρυνσης από βαθιά ριζωμένες ρυθμίσεις και την αντίστοιχη ευκολία εφαρμογής της γνωστής και πεπατημένης οδού και τέλος, ίσως ακόμη από κάποιο εθνικό εγωισμό. Έτσι η επιστήμη του ιδιωτικού δικαίου εξακολουθεί να είναι κατ' εξοχήν εθνική επιστήμη.

Επιστήμη όμως που περιορίζεται από κρατικά σύνορα, χάνει μέρος του κύρους και της αξίας της. Εξάλλου, η ουσιαστική αντιμετώπιση των προβλημάτων είναι τελικά στις διάφορες χώρες πολύ πιο ομοιόμορφη (και σαν απόρροια του λόγου - κοινού σε όλους και των κοινών πολιτιστικών αξιών) από ό,τι χρησιμοποιούμενες τεχνικές και οι πεπατημένοι θεσμοί. Και είναι κρίμα, μέσα στη διαφορετικότητα των τεχνικών, να χάνεται η κοινότητα της ουσίας. Η διαμόρφωση κοινού κορμού ρύθμισης δεν αποκλείει, φυσικά, θα λαμβάνουν υπόψη τυχόν ιδιομορφίες και βασικά στοιχεία από την ποικιλία των παραδόσεων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα δικαιολογεί περισσότερο το όνομά της, είτε ως Ένωση είτε ως Κοινότητα δικαίου. Ως πλησιέστερος στόχος έχει προβλεφθεί άλλωστε η προσέγγιση των νομοθεσιών, ήδη στο άρθρο 100 της Συνθήκης της Ρώμης.

Η πραγμάτωση αρχικά της προσέγγισης των νομοθεσιών και μακροπρόθεσμα της κοινότητας δικαίου, μπορεί να γίνει σταδιακά και σε μια κοινή ή έστω παράλληλη προσπάθεια της νομοθετικής εξουσίας των δικαστηρίων και της νομικής επιστήμης. Η ενοποίηση δηλαδή, είναι μεν κατ' αρχήν έργο του νομοθέτη, αλλά στο βαθμό που το επιτρέπει η δικαιοπλαστική δικαστική εξουσία, είναι και

έργο του δικαστή. Και τρίτον, τουλάχιστον σε ένα πρώτο στάδιο, είναι έργο και της νομικής επιστήμης.

Ο νομοθέτης εδώ είναι, όπως είδαμε, δικαστικός. Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του 1989 (ΕΕ/ΕΟΚ 1989 C 158/400) που εκδόθηκε ύστερα από πρόταση των τότε Ελλήνων Ευρωβουλευτών Ν. Γαζή και Γ. Μαύρου και που υποστήριξε την έναρξη διαδικασιών προς εκπόνηση κοινού Ευρωπαϊκού Κώδικα Ιδιωτικού Δικαίου, δεν έχει συνέχεια.

Οι δικαστές μπορούν πολλά να επιτελέσουν προς την ίδια κατεύθυνση, δείχνοντας φιλοκοινοτικό πνεύμα και αξιοποιώντας τις δυνατότητες περιγράφηκαν παραπάνω. Η δικαιοπλαστική τους εξουσία όμως αφενός βρίσκει τα όριά της εκεί όπου υπάρχει σαφής διαφορετικότητα των νομοθεσιών και αφετέρου δεν καλύπτει προβλήματα που δεν έχουν αχθεί στα δικαστήρια.

Το έργο μιας καθολικότερης σύλληψης των νομοθετικών προβλημάτων μπορεί να αναληφθεί από τη νομική επιστήμη. Ξεκινώντας από τα κοινά ουσιαστικά προβλήματα όπου ανακύπτουν στις σύγχρονες κοινωνίες, από την κοινή νομοθετική ύλη όλων των κοινοτικών έννομων τάξεων, ο νομικός μπορεί σε μια πρώτη φάση της πορείας προς την Ευρωπαϊκή δικαϊκή προσέγγιση ή αργότερα και ενοποίηση, να ανεύρει τις ισχύουσες κοινές ή και διαφορετικές μεταξύ τους ουσιαστικές λύσεις και να τις ταξινομήσει με κοινή ορολογία. Έτσι θα διατυπωθούν σε κοινή νομική γλώσσα τα κοινά θεμέλια των εθνικών νομοθεσιών και θα ανοίξει ο δρόμος για παραπέρα βήματα.

Άλλωστε, δε λείπουν παραδείγματα και στη νεότερη εποχή τέτοιων επιτυχών ενοποιητικών προσπαθειών, μικρότερης βέβαια έκτασης, που ήταν έργο της νομικής επιστήμης και όχι του νομοθέτη. Στην Ευρώπη οι Γερμανοί πανδεκτιστές του 19^{ου} αιώνα και στην Αμερική οι συντάκτες των Restatements είναι τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα. Και στην Ελλάδα η νομική επιστήμη του 19^{ου} αιώνα με τη βοήθεια βέβαια του Αρείου Πάγου, επιτέλεσε ανάλογο δημιουργικό, ενοποιητικό έργο, ωστόσο ωρίμασαν οι συνθήκες για την σύνταξη Α.Κ. Έτσι θα διαμορφωθεί βαθμιαία και ο Ευρωπαϊκός νομικός, που θα ξέρει να αποδεσμεύει ευκολότερα την επιστήμη του από τα σύνορα της χώρας του, να την οδηγεί στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο και να της δίνει την ακτινοβολία της υπεθνικής επιστήμης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ

5.1. Γενικά

Αναδιφώντας τη σχετική με τη διαφήμιση και το αστικό δίκαιο νομική φιλολογία, στον Ευρωπαϊκό κυρίως χώρο, διαπιστώνει καθείς - ιδίως για τη μετά το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου χρονική περίοδο - ότι έχουν ως αποκλειστικό σχεδόν αντικείμενο την προστασία του εν ευρεία έννοια δικαιώματος στην προσωπικότητα¹ από τα προσβλητικά για την προσωπικότητα διαφημιστικά μηνύματα.

Μάλιστα, στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Δυτικής - τότε, μέχρι το 1989 - Γερμανίας, ήταν η προσβολή των μεμονωμένων αγαθών της προσωπικότητας (της εικόνας, του ονόματος, της επαγγελματικής ή και επιστημονικής φήμης, κ.λπ.²) από τη διαφήμιση, που έδωσε το έναυσμα για την αναγνώριση από το ανώτατο ακυρωτικό (τον ΒGH) και τα άλλα δικαστήρια της ουσίας στη συνέχεια, του - για λόγους δογματικούς μη προβλεπόμενους από το Γερμανικό Αστικό Κώδικα - (γενικού) δικαιώματος της προσωπικότητας.

¹ Για το οποίο αντί πολλών, βλ. Γ. Καρακώστα, *Προσωπικότητα και τύπος*, 1991, σελ. 29 επ.

² Γαλή, *Γενικά αρχαί του Αστικού Δικαίου*, τεύχος Β' 1, 1973, σελ. 35, επ. Κ. Σούρλας, στην Ερμ. Α.Κ. Εισαγ. άρθρα 57-60 αριθμός 40 επ. *Σημαντήρα, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 4η έκδοση 1988, αριθμ. 354 επ.

Η εξέλιξη αυτή στον Ευρωπαϊκό (αλλά όχι μόνον) χώρο συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Το κατ' εξοχήν σημείο τριβής της διαφήμισης με το αστικό δίκαιο είναι η προστασία του γενικού δικαιώματος της προσωπικότητας³.

5.2 Προστασία της προσωπικότητας

Η έννοια της προσωπικότητας είναι δύσκολο να προσδιορισθεί. Προσωπικότητα είναι όλες εκείνες οι αξίες που συνθέτουν το ανθρώπινο πρόσωπο⁴. Με αυτή την έννοια διακρίνεται η προσωπικότητα από την ικανότητα δικαίου ή την ικανότητα της προσωπικότητας σύμφωνα με την οποία κάποιο πρόσωπο είναι υποκείμενο και φορέας έννομων σχέσεων.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα (2 §1 Σ) «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Η παράνομη προσβολή της προσωπικότητας του ατόμου προστατεύεται από συγκεκριμένες διατάξεις του κοινού δικαίου, όπως τα Άρθρα 57, 58, 60, 932 του Α.Κ. αλλά και κανόνες του Ποινικού Δικαίου (299 επ. 361 ε.π. ΑΚ) και με Διατάξεις του Συνταγματικού Δικαίου.

Τα στοιχεία εκείνα της προσωπικότητας που προστατεύονται από το δίκαιο είναι η ίδια η ζωή, η σωματική ακεραιότητα, ο ψυχικός και συναισθηματικός κόσμος του προσώπου, η ηθική υπόσταση και κυρίως η τιμή, η υπόληψη και η αξιοπρέπεια, το όνομα, η εικόνα, η φωνή και γενικώς κάθε στοιχείο που προσδιορίζει το πρόσωπο.

Εκδηλώσεις προσωπικότητας είναι και τα δημιουργήματα του ανθρώπινου πνεύματος, τα λογοτεχνικά, τα καλλιτεχνικά έργα και οι εφευρέσεις που είναι προϊόντα της διάνοις και προστατεύονται τόσο με τις διατάξεις του άρθρου 60 Α.Κ. όσο και με ειδικούς νόμους (π.χ. ο νόμος 2121/1993).

Το απόρρητο της προσωπικής ζωής του προσώπου, δηλαδή τα περιστατικά της ζωής του, που επιθυμεί να δημοσιοποιηθούν, αλλά αντιθέτως θέλει να παραμείνουν κρυφά, προστατεύονται με συνταγματικές (19Σ) και ποινικές διατάξεις (370 Π.Κ.).

Όταν εικάζεται ότι υπάρχει παράνομη προσβολή της προσωπικότητας προσώπου, πρέπει να εκτιμάται αν όντως ισχύει στη συγκεκριμένη περίπτωση και να

³ Βλ. ΕΦ.ΑΘ. 2149/1978, Αρ. 1978, 756, Πρωτ. Συρ. 168/1979, Νο Β 1979, 832. Μ. Πρωτ. Αθ. 4543/1991, Ε.Εμπ. Δ. 1992, 667.

⁴ Δημαράς Ν., Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο, σελ. 78.

σταθμίζονται τα συγκρουόμενα αγαθά καθώς και να καθορίζονται τα όριά τους. Γιατί η εκδήλωση της ελευθερίας και της προσωπικότητας του προσώπου είναι δυνατόν να αποτελεί προσβολή της προσωπικότητας ενός άλλου προσώπου. Παράνομο της προσβολής υπάρχει όταν παραβιάζεται συγκεκριμένη απαγόρευση ή επιταγή. Στην περίπτωση προσβολής προσωπικότητας ο προσβαλλόμενος έχει αξίωση, για παράλειψη της προσβολής στο μέλλον, αξίωση για αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης (57, 59 Α.Κ.).

Εκτός από τα παραπάνω άρθρα μπορεί να εγερθεί αναγνωριστική αγωγή (70 ΑΚ) να ληφθούν ασφαλιστικά μέτρα (682 Κώδικας Πολ. Δ.), αλλά και να προβεί ο προσβεβλημένος στην αυτοδύναμη προστασία της προσωπικότητάς του (282, 284 Α.Κ.) π.χ. γνωστός μουσικοσυνθέτης παρουσιάζεται συκοφαντικά από δημοσιογραφική εκπομπή, την οποία παρουσιάζει τηλεοπτικό κανάλι πανελληνίας εμβέλειας, εκμεταλλευόμενος τη φήμη του παρασύρει ανήλικα κορίτσια σε ανήθικες πράξεις υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών. Ο συγκεκριμένος, μπορεί να ζητήσει από το τηλεοπτικό κανάλι: α) Ανασκευή των ψευδών ειδήσεων και αποκατάσταση της τρωθείσας υπολήψεως και τιμής του, β) να αποζημιωθεί και να αποκατασταθεί η ηθική του βλάβη με την καταβολή χρηματικού ποσού που θα δοθεί ως αντιστάθμισμα για τη δυσφήμισή του και την ψυχική του οδύνη, βλέποντας τον εαυτό του να παρουσιάζεται στην τηλεοπτική εκπομπή ως εγκληματίας.

Το αδίκημα αφορά σε παράβαση του νόμου 2472/97 περί προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και επισύρει ποινή κάθειρξης έως και 10 ετών, καθώς και χρηματική ποινή ύψους από 2 έως 10 εκατομμύρια δραχμές.

Παράλληλα μπορεί να ασκηθεί δίωξη εις βάρος του δημοσιογράφου και κατά παντός άλλου υπεύθυνου για κλοπή, αποδοχή προϊόντων εγκλήματος κατ' επάγγελμα, καθώς επίσης για παραβίαση των άρθρων 29 και 30 του νόμου περί άσεων (5060/31) κατ' εξακολούθηση.

Επίσης η μεθόδευση αυτή προσκρούει στην αργή της δίκαιης δίκης της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα δικαιώματα του ανθρώπου, αφού στην περίπτωση του οι κατηγορίες που εκτοξεύτηκαν τηλεοπτικά εις βάρος του έχουν ήδη κριθεί ως δόκιμες ή αδόκιμες από τα Ελληνικά σίτσια.

Ειδική προστασία του ονόματος που αποτελεί εκδήλωση της προσωπικότητας, παρέχει ο νόμος σε δύο περιπτώσεις: α) Όταν κάποιος αμφισβητείται από κάποιον άλλον το δικαίωμα του προσώπου ότι φέρει το συγκεκριμένο όνομα και β) όταν κάποιος χρησιμοποιεί κάποιο παράξενο ξένο όνομα χωρίς να έχει το δικαίωμα (58 ΑΚ). Η προστασία του άρθρου 58 του Α.Κ. αφορά και το ψευδώνυμο, καθώς και την επωνυμία των νομικών προσώπων και ο λόγος είναι ότι το δικαίωμα στην προσωπικότητα το έχουν και τα νομικά πρόσωπα, στο μέτρο που αυτό είναι αναγκαίο και συμβατό με τη φύση τους (καλή φήμη, πίστη κ.λπ.).

Τέλος, η προσωπικότητα προστατεύεται και μετά το θάνατο του προσώπου, εφ' όσον ο σύζυγος, οι κατιόντες, οι ανιόντες, οι αδελφοί και οι κληρονόμοι από διαθήκη έχουν αυτοτελές δικαίωμα να αποκτήσουν τον αναγκαίο σεβασμό στη μνήμη του τεθνεώτος (57 & 1, εφ. β').

Κάθε δικαιούχος μπορεί να ασκήσει όλες τις αξιώσεις που απορρέουν από τη γενική διάταξη του άρθρου 57 Α.Κ.

Το ραδιοτηλεοπτικό διαφημιστικό μήνυμα καταλαμβάνει μεγάλη γεωγραφική έκταση και έχει ευρεία διάδοση, για το λόγο ότι κάθε νοικοκυριό είναι εφοδιασμένο με τηλεοπτική συσκευή και το διαφημιστικό μήνυμα μεταδίδεται για μεγάλο χρονικό διάστημα και κατά επανάληψη μέσα στη διάρκεια της ημέρας, οπότε η τυχόν προσβολή από ραδιοτηλεοπτική διαφήμιση προσώπων, καθίσταται από πλευράς εντάσεως μεγαλύτερη και γίνεται πιο εύκολα συνειδητή από το σύνολο των ακροατών - θεατών.

5.3 Διαφήμιση, Προσωπικότητα και «Τηλεόραση χωρίς σύνορα»

Η ραδιοτηλεοπτική όμως διαφήμιση μπορεί να προσβάλει το δικαίωμα της προσωπικότητας, όχι μόνο των επωνύμων, αλλά και του καθενός με πολύ πιο επικίνδυνο τρόπο εμμέσως.

Υπονομεύει το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού κάθε προσώπου που αποτελεί έκφραση του γενικού δικαιώματος της προσωπικότητας⁵ με πλάγιες μεθόδους που δεν υπόκεινται στον έλεγχο του λογικοβουλευτικού μηχανισμού λήψεως αποφάσεων και οδηγούν το άτομο, χωρίς να το αντιληφθεί στην αγορά διαφημιζόμενου προϊόντος.

⁵ Παπαντωνίου Ν., Γεν. αρχές αστικού δικαίου, 3^η έκδοση 1993, σελ. 131

Οι πλάγιες αυτές μέθοδοι συνίστανται στις «υποβλητικές» και στις «συγκεκαλυμμένες» διαφημίσεις. Οι πρώτες απευθύνονται στο υποσυνείδητο του ακροατή, χωρίς να του αφήνουν καμία δυνατότητα για να αναπτύξει αντικειμενική κρίση, π.χ. οι εικόνες που προβάλλονται ένα δέκατο του δευτερολέπτου ανάμεσα στο τηλεοπτικό μήνυμα, δεν γίνονται αντιληπτές μέσω της οράσεως, αποτυπώνονται όμως στο υποσυνείδητο. Οι συγκεκαλυμμένες διαφημίσεις παρακάμπτουν το λογικοβουλευτικό έλεγχο του προσώπου και απευθύνονται ευθέως στο υποσυνείδητό του, προκαθορίζοντας με ετερόνυμο τρόπο τις αποφάσεις του⁶.

Ο κίνδυνος της προσβολής του δικαιώματος του ακροατή είναι πολύ μεγάλος, γιατί οι διαφημίσεις εκπέμπονται συνήθως σε χρόνους που ο λήπτης είναι απασχολημένος ή είναι παθητικός δέκτης με μειωμένη εγρήγορση. Ο κίνδυνος μεγιστοποιείται χάρη στη ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη που έχει οδηγήσει στην κατάργηση των γεωγραφικών συνόρων για τις ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, έτσι, ώστε το μήνυμα δεν γνωρίζει πλέον σύνορα⁷. Ακόμα, η διαφορά της γλώσσας δεν αποτελεί πλέον εμπόδιο, γιατί ο τηλεθεατής έχει τη δυνατότητα μέσω του τηλεχειριστηρίου (teletext) της συσκευής του, να επιλέξει υπότιτλους σε όποια γλώσσα θέλει.

Έτσι δημιουργήθηκε «τηλεόραση χωρίς σύνορα»⁸, η οποία δεν γνωρίζει κανένα εμπόδιο και ανεξέλεγκτη καθορίζει πολιτιστικές και κοινωνικές αξίες και τρόπους οικονομικής συμπεριφοράς διαμορφώνοντας την προσωπικότητα των ακροατών - τηλεθεατών⁹.

Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 που διαδόθηκε ευρέως η νέα ραδιοτηλεοπτική τεχνολογία και διαφάνηκαν οι επικείμενοι κίνδυνοι, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα κατόπιν σχετικών μελετών, εξέδωσε μια σειρά από πράξεις για τη ρύθμιση των προβλημάτων που δημιουργεί η «τηλεόραση χωρίς σύνορα».

Σε πρώτη φάση (1980-86) η Επιτροπή, ανταποκρινόμενη σε σειρά ψηφισμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου¹⁰, ασχολήθηκε με την πολιτική που

⁶ Ρόκα Ν., ο.π. (σημ. 13), σελ. 66, 109 επ., 112 επ.

⁷ Σταθόπουλος-Αυγουστιανάκης-Χιωτέλης, ο.π. σελ. 230.

⁸ Σταθόπουλος-Αυγουστιανάκης-Χιωτέλης, ο.π., σελ. 208.

⁹ Αλιβιζάτου Ν., Ραδιοτηλεόραση και σύνταγμα 1989, σελ. 88

¹⁰ Σταθόπουλος-Αυγουστιανάκης-Χιωτέλης, ο.π., σελ. 238.

πρέπει να τηρηθεί ενόψει των νέων τάσεων της Ευρωπαϊκής τηλεόρασης και με τη ρύθμιση θεμάτων σχετικά με την προστασία των ανηλίκων και τη μετάδοση διαφημίσεων σε κοινοτικό επίπεδο. Στις 14/6/1984 υπέβαλε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τη γνωστή ως «πράσινο βιβλίο» μελέτη¹¹, η οποία περιέχει μια επιστημονικά τεκμηριωμένη ανάλυση των παραπάνω θεμάτων.

Κατά τη δεύτερη φάση (Απρίλιος 1986 έως τέλος 1989) θεσπίστηκαν τα ακόλουθα νομοθετικά κείμενα.

α) Η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης εφάρμοσε την Ευρωπαϊκή σύμβαση για την Δισυνοριακή Τηλεόραση, που αποτελεί τη σύνθεση των τριών κυριότερων Συστάσεων που είχαν εκδοθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης και αφορούσαν αυτό το θέμα. Η σύμβαση αυτή ανοίχθηκε στις 5-5-89 και υπογράφηκε στις αρχές του 1990 από την Ελλάδα, τέθηκε σε ισχύ 1-5-93, η οποία αυτή περιέχει ορισμό για τις τηλεοπτικές διαφημίσεις (άρθρο 2, υποστοιχείο 7) και για τους ειδικούς κανόνες για τα διαφημιστικά μηνύματα (άρθρα 11-16).

Η σύμβαση αυτή δεν ενδιαφέρει τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας - το άρθρο 27, § 1 - διότι κατά το άρθρο αυτό εφαρμόζουν στους μεταξύ τους κοινωνικούς κανόνες και όχι αυτούς που πηγάζουν από τη συγκεκριμένη σύμβαση.

β) Οι κοινοτικές διατάξεις των κρατών - μελών που αναφέρονται λεπτομερειακά περί της άσκησης των τηλεοπτικών δραστηριοτήτων, περιέχονται στην υπ' αριθμ. 89/552/ΕΟΚ οδηγία του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 3/10/1989 που είναι ευρύτερα γνωστή με την ονομασία «Οδηγία για την Τηλεόραση χωρίς Σύνορα».

Η οδηγία αυτή στηρίζεται κατά βάση στο πράσινο βιβλίο της επιτροπής, όπως αυτό συμπληρώθηκε με τις νέες κατευθυντήριες γραμμές του λεγόμενου «λευκού βιβλίου» του 1985¹². Υπέστη πολλές τροποποιήσεις, οι σημαντικότερες από τις οποίες είναι η εξαίρεση των ραδιοφωνικών εκπομπών από το πεδίο ρυθμίσεως της οδηγίας και η προσθήκη ενός κεφαλαίου για το δικαίωμα απαντήσεως των

¹¹ Σταθόπουλος-Αυγουστιανάκης-Χιωτέλης, ο.π., σελ. 250.

¹² Σταθόπουλος-Αυγουστιανάκης-Χιωτέλης, ο.π., σελ. 267.

φυσικών ή νομικών προσώπων όταν θίγονται τα «νόμιμα δικαιώματά» τους από κοινοτικές τηλεοπτικές εκπομπές¹³.

5.4 Η οδηγία για την «ηλεκτρονική χωρίς σύνορα», οι πράξεις προσαρμογής και το ισχύον ελληνικό δίκαιο

α) Η δομή και οι κύριοι σκοποί της οδηγίας για την «ηλεκτρονική χωρίς σύνορα».

Η οδηγία αυτή περιέχει, κατά την εξωτερική της δομή, 27 μόνον άρθρα, που διαιρούνται σε έξι συνολικά κεφάλαια. Τα σημαντικότερα κεφάλαια, σχετικά με το θέμα που μελετάμε, είναι τα κεφάλαια I, που περιέχει ορισμούς (άρθρο 1), Κεφ. II με γενικές διατάξεις (άρθρα 2, 3), Κεφ. IV για την τηλεοπτική διαφήμιση και χορηγία (άρθρα 10-21), Κεφ. V για την προστασία ανηλίκων (άρθρο 22) και VI που θεσπίζει το δικαίωμα απαντήσεως (άρθρο 23).

Οι κύριοι σκοποί της Οδηγίας αναφέρονται το προοίμιό της και είναι οι εξής: ότι πρέπει να θεσπιστούν μέτρα που να διασφαλίζουν τη μετάβαση από τις εθνικές αγορές σε μια κοινή αγορά παραγωγής και διανομής προγραμμάτων και να δημιουργούν όρους θεμιτού ανταγωνισμού χωρίς να θίγεται ο χαρακτήρας δημοσίου συμφέροντος τον οποίο πρέπει να έχουν οι παρεχόμενες τηλεοπτικές υπηρεσίες, ότι όλα τα εμπόδια στην ελεύθερη μετάδοση το εσωτερικό της Κοινότητας να εξαλειφθούν. Η παρούσα οδηγία προβλέπει ελάχιστες διατάξεις για την ελευθερία των τηλεοπτικών μεταδόσεων για να διασφαλιστεί η σωστή προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών, είναι απαραίτητο η τηλεοπτική διαφήμιση να υπόκεινται σε ορισμένο αριθμό ελάχιστων προτύπων και κριτηρίων, είναι απαραίτητο να απαγορευθεί κάθε τηλεοπτική διαφήμιση τσιγάρων και άλλων προϊόντων καπνού, να προβλεφθούν κανόνες που να αφορούν την προστασία της φυσικής, διανοητικής και πθικής ανάπτυξη των ανηλίκων στα προγράμματα και στις τηλεοπτικές διαφημίσεις, οι ραδιοηλεκτρονικοί οργανισμοί πρέπει να υπόκεινται σε ακριβείς υποχρεώσεις ως προς το δικαίωμα απάντησης ή προσφυγής σε ισοδύναμα μέτρα, ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματική άσκηση αυτών των δικαιωμάτων

¹³ Σταθόπουλος-Αυγουστιανάκης-Χιωτέλης, ο.π., σελ. 271.

από οποιονδήποτε του οποίου τα νόμιμα δικαιώματα θίγονται από το περιεχόμενο μιας τηλεοπτικής εκπομπής¹⁴.

5.5 Οι πράξεις προσαρμογής και το ισχύον Ελληνικό δίκαιο

α) Η τυπική ένταξη της οδηγίας για την τηλεόραση χωρίς σύνορα στην ελληνική έννομη τάξη, έγινε με το π.δ. 236/1992 (ΦΕΚ Α' 124/16.7.1992) ως πράξη προσαρμογής, ένα νομοθετικό κείμενο που δεν διακρίνεται ούτε για το εξωτερικό ούτε για το εσωτερικό σύστημα των διατάξεων που περιέχει¹⁵. Η ουσιαστική όμως ένταξη της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο είχε γίνει ήδη με την κατά την νομοθετική εξουσιοδότηση εκδοθείσα απόφαση 609/1991 του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως (ΦΕΚ Β' 538/18.7.1991) που αποτελεί τον Ελληνικό «Κώδικα Δεοντολογίας Ραδιοτηλεοπτικών Διαφημίσεων» (Κ.Δ.Ρ.Δ.). Η διατύπωση των νέων κανόνων π.δ. 236/1992 για την τηλεοπτική διαφήμιση ήταν κατ' ουσία περιττή και εμφανίζεται και εδώ το φαινόμενο των άσκοπων επαναλήψεων και έλλειψης συντονισμού, όσον αφορά τις πράξεις προσαρμογής.

β) Ο νόμος 2324/1995 για το «Νομικό καθεστώς της ιδιωτικής τηλεόρασης και της τοπικής ραδιοφωνίας, ρύθμιση θεμάτων της ραδιοτηλεοπτικής αγοράς και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α', 159/3.8.1995) στο μακροσκελέστατο (όπως όλα τα άρθρα του) άρθρο 3 (με 25 εκτενέστατες παραγράφους) θεσπίζει κανόνες για τις αρχές των (ραδιοτηλεοπτικών) εκπομπών και διαφημίσεων, το δικαίωμα απαντήσεως, την προστασία της προσωπικότητας και ιδιωτικού βίου, την προστασία της παιδικής ηλικίας και την ορθή χρήση της Ελληνικής γλώσσας, ρυθμίζει δηλαδή, κάνοντας και ρητή αναφορά στην οδηγία για την τηλεόραση χωρίς σύνορα «όπως αυτή έχει μεταφερθεί στην Ελληνική έννομη τάξη» (άρθρο 3, §1, στοιχ. α) όλα τα θέματα που αποτελούν (με εξαίρεση την ορθή χρήση της Ελληνικής γλώσσας) το αντικείμενο ρυθμίσεως του π.δ. 236/1992 και του Κ.Δ.Ρ.Δ.

Το ισχύον στην Ελλάδα δίκαιο για τις ραδιοτηλεοπτικές διαφημίσεις περιέχεται σε τρία κατά βάση νομοθετικά κείμενα, τον Κ.Δ.Ρ.Δ. του 1991, το π.δ.

¹⁴ Σταθόπουλος, Προσίμιο της οδηγίας για την τηλεόραση χωρίς σύνορα. Ε.Ε., αριθμ. L 298 της 17/10/1989 σε 23-25.

¹⁵ Σταθόπουλος, Κοινοτικό Αστικό § 6, η προστασία της προσωπικότητας, σελ. 45.

236/1992 και το νόμο 2328/1995, τα οποία σε αρκετά σημεία αλληλεπικαλύπτονται και σε άλλες αλληλοσυμπληρώνονται.

5.6. Οι γενικές αρχές του δικαίου για τις ραδιοηλεκτρονικές διαφημίσεις και η προστασία της προσωπικότητας.

5.6α Οι θεμελιώδεις αρχές

Σύμφωνα με το Ελληνικό δίκαιο, ραδιοηλεκτρονική διαφήμιση είναι «κάθε μορφή ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού μηνύματος που μεταδίδεται έναντι αμοιβής ή παρομοίου ανταλλάγματος από μια δημόσια ή ιδιωτική επιχείρηση στο πλαίσιο εμπορικής ή βιομηχανικής ή βιοτεχνικής δραστηριότητας ή ασκήσεως ελεύθερου επαγγέλματος με σκοπό την έναντι αμοιβής προώθηση της παροχής αγαθών ή υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων των ακινήτων ή των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων και οι έναντι αμοιβής προβολή οποιωνδήποτε σκοπών ή ιδίων χωρίς τη συνδρομή των ανωτέρω προϋποθέσεων» (άρθρο 2, στοιχ. Β, εδαφ. 1 και 3, Κ.Δ.Ρ.Δ.).

Οι ραδιοηλεκτρονικές διαφημίσεις διέπονται όπως κάθε ραδιοηλεκτρονική εκπομπή από τις ακόλουθες θεμελιώδεις αρχές σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία:

1) Η λήψη τους είναι ελεύθερη στην Ελλάδα (ελεύθερη κυκλοφορία των αγαθών και υπηρεσιών) και δεν υπόκεινται σε κανέναν έλεγχο ή άδεια, εφόσον οι εκπομπές προέρχονται από κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και είναι σύμφωνες με το δίκαιο του συγκεκριμένου κράτους μέλους.

Οι κείμενες διατάξεις θεσπίζουν κατ' αρχήν την υπέρ των φυσικών προσώπων η ελευθερία προσβάσεως στις πληροφορίες που περιέχονται στις ραδιοηλεκτρονικές εκπομπές και διαφημίσεις, η οποία αποτελεί ένα διεθνώς αναγνωρισμένο ατομικό δικαίωμα που συνδέεται άμεσα με την ελευθερία αναπύξεως και τον σεβασμό στην προσωπικότητα του ανθρώπου¹⁶.

Ειδικά, όσον αφορά στην Ελλάδα, ο κατά τα ανώτερος κανόνας ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, συμπληρώνεται και από τη ρύθμιση της §1 του άρθρου 3 π.δ. 236/1992, κατά την οποία «κάθε ραδιοηλεκτρονική εκπομπή που απευθύνεται στο κοινό, υπόκειται στις διατάξεις της Ελληνικής νομοθεσίας», που επιβάλλει πρόσθετη

¹⁶ Σταθόπουλος-Αυγουστιανάκης-Χιωτέλης, ο.π., σελ. 170.

εφαρμογή διατάξεων, ιδίως σε σχέση με τα τυχόν προσβαλλόμενα από τις ραδιοηλεκτρικές εκπομπές και διαφημίσεις έννομα αγαθά.

2) Η άλλη θεμελιώδης αρχή (άρθρο 3 §1 στοιχ. β του ν. 2328/1995), πρεσβεύει πως οι κάθε είδους εκπομπές που μεταδίδουν οι ραδιοφωνικοί και οι τηλεοπτικοί σταθμοί πρέπει να σέβονται την προσωπικότητα, την τιμή, την υπόληψη, τον ιδιωτικό και οικογενειακό βίο, την επαγγελματική, κοινωνική, επιστημονική, καλλιτεχνική, πολιτική ή άλλη συναφή δραστηριότητα κάθε προσώπου, η εικόνα του οποίου εμφανίζεται στην οθόνη ή το όνομα του οποίου ή στοιχεία επαρκή για τον προσδιορισμό του οποίου μεταδίδονται.

5.6β Οι αρχές που συνδέονται με τους βασικούς νομοθετικούς ορισμούς

1) Η απαγόρευση της συγκεκριμένης ή έμμεσης διαφήμισης που πηγάζει από το δικαιοπολιτικό αίτημα για διαφάνεια και ορθότητα της διαφήμισης, ώστε να μην είναι δυνατή η εύκολη παράκαμψη του λογικοβουλευτικού μηχανισμού αυτοπροσδιορισμού ως στοιχείου της προσωπικότητας κάθε ανθρώπου (άρθρο 3 §4 ΚΔΡΔ, άρθρο 6 §1 ημipαραγρ. 4 π.δ. 236/1992, άρθρο 3 §3 στοιχ. β εδαφ. 2 ν. 2328/1995).

2) Αρχή της απαγόρευσης κάθε παραπλανητικής διαφήμισης, που συνδέεται και αυτή με την προστασία του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού ως στοιχείου της προσωπικότητας κάθε ανθρώπου (άρθρο 5 ΚΔΡΔ, άρθρο 8 §2 ν. 2251/1994).

5.6γ Οι ειδικοί κανόνες για την προστασία της προσωπικότητας από ραδιοηλεκτρικές διαφημίσεις

Οι ειδικοί αυτοί κανόνες αναφέρονται πιο συγκεκριμένα στον τρόπο μεταδόσεως των ραδιοηλεκτρικών διαφημίσεων, στον χρόνο μεταδόσεως αυτών και τέλος στη διαμόρφωση του περιεχομένου των ραδιοηλεκτρικών διαφημιστικών μηνυμάτων.

Ειδικότερα:

1. Τρόπος μεταδόσεως των ραδιοηλεκτρικών διαφημίσεων

Ο τρόπος μεταδόσεως των ραδιοηλεκτρικών διαφημιστικών μηνυμάτων, έχει καθοριστική σημασία για την ευσυνείδητη αντίληψή τους, αφήνει πεδίο για τη δυνατότητα ενεργοποίησης του λογικοβουλευτικού μηχανισμού επεξεργασίας τους, ή την απευθείας δράση, χωρίς έλεγχο στο υποσυνείδητο του δέκτη τους. Έτσι,

ιδίως στις ζώνες με τα πιο υψηλά ποσοστά ακροαματικότητας και τηλεθέασης, την πρωινή και τη βραδινή, είναι πιο εύκολο όταν τα διαφημιστικά μηνύματα παρεμβάλλονται απροειδοποίητα κατά τη διάρκεια της ροής μιας ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής και μάλιστα συχνά, ακόμα δε και ως μεμονωμένες διαφημίσεις, να αποτυπωθούν αμέσως στο υποσυνείδητο, οδηγώντας σε ετερόνομα εξαναγκασμένες και ασυνείδητες ενέργειες, που καταλύουν το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού ως στοιχείο της προσωπικότητας του συγκεκριμένου ακροατή του ραδιοφώνου ή τηλεθεατή.

Το ίδιο ισχύει, πολύ περισσότερο και όταν το διαφημιστικό μήνυμα χρησιμοποιεί τεχνικές που απευθύνονται υποβλητικά στο υποσυνείδητο. Για τους λόγους αυτούς, προς προστασία της προσωπικότητας θεσπίστηκαν και ισχύουν οι παρακάτω κανόνες για τον τρόπο μεταδόσεως των ραδιοτηλεοπτικών διαφημίσεων.

α) «Η ραδιοτηλεοπτική διαφήμιση πρέπει να αναγνωρίζεται εύκολα ως διαφήμιση και να διαχωρίζεται σαφώς από το υπόλοιπο πρόγραμμα με τη χρησιμοποίηση οπτικών ή και ακουστικών μέσων επισημάνσεως» (άρθρο 3 §1 ΚΔΡΔ, άρθρο 6 §1 π.δ. 236/1992, άρθρο 3 §3 στοιχ. α ημipαραγρ. 1 ν. 2328/1995). Για την ταυτότητα του λόγου ορίζεται μάλιστα ότι «τα μεμονωμένα διαφημιστικά μηνύματα δεν επιτρέπονται» (άρθρο 3 §2 ΚΔΡΔ) ή και «πρέπει να προβάλλονται μόνο κατ' εξαίρεση» (άρθρο 6 §1 ημipαράγραφο 2 π.δ. 236/1992, άρθρο 3 §3 στοιχ. α ημipαραγρ. 2 ν. 2328/1995).

β) «Η διαφήμιση πρέπει να παρεμβάλλεται μεταξύ των εκπομπών. Εφόσον δεν θίγεται η αριότητα των εκπομπών, η διαφήμιση μπορεί να παρεμβάλλεται και κατά τη διάρκεια των εκπομπών, λαμβάνοντας υπόψη τις φυσικές διακοπές του προγράμματος καθώς και τα δικαιώματα δικαιούχων τους» (άρθρο 6 §2 ημipαρ. 2, εδαφ. 1 και 2 π.δ. 236/1992, άρθρο 3 §5 στοιχ. α του ν. 2328/1995).

Πρόκειται για υιοθέτηση του ανάλογου κανόνα του αγγλοαμερικανικού δικαίου που επιβάλλει την ανοχή των ραδιοτηλεοπτικών διαφημιστικών μηνυμάτων στις λεγόμενες φυσικές τομές του εκπεμπόμενου προγράμματος, όπως π.χ. στο διάλειμμα, που υπάρχει μεταξύ πρώτης και δεύτερης πράξης όταν μεταδίδεται ένα θεατρικό έργο, οπότε ο ακροατής του ραδιοφώνου ή και ο τηλεθεατής έχουν

αποστασιοποιηθεί από τα δρώμενα και μπορούν να επεξεργαστούν λογικοβουλευτικά ένα παρεμβαλλόμενο διαφημιστικό μήνυμα.

γ) Απαγορεύεται ρητώς η υποβλητική διαφήμιση, αφού ορίζεται σαφώς ότι «η διαφήμιση δεν πρέπει να χρησιμοποιεί τεχνικές που απευθύνονται στο υποσυνείδητο» (άρθρο 3 §3 ΚΔΡΔ, άρθρο 6 §1 ημipαραγρ. 3 π.δ. 236/1992, άρθρο 3 §3 στοιχ. Β εδαφ. 1 ν. 2328/1995).

Πρόκειται δηλαδή για κανόνες που πηγάζουν από και συγκεκριμενοποιούν το αίτημα για διαφάνεια και ορθότητα της διαφήμισης το οποίο όπως προαναφέρθηκε (ανωτ. IV 2^ο) συνδέεται άμεσα με τον σεβασμό του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού ως στοιχείου της προσωπικότητας του ανθρώπου¹⁷.

5.6.1. Ο χρόνος μετάδοσης των ραδιοηλεκτρονικών διαφημίσεων

Ο χρόνος μετάδοσης των ραδιοηλεκτρονικών μηνυμάτων μπορεί να έχει άμεση σχέση με την προστασία της προσωπικότητας του δέκτη αυτών. Ιδίως, μάλιστα, όσον αφορά τη διάρκεια, τη συχνότητα και την ποσόστωση μέσα στο καθημερινό πρόγραμμα των εκπεμπόμενων διαφημίσεων. Διότι η ανεξέλεγκτη, συνεχής ή πολύ συχνή εκπομπή ραδιοηλεκτρονικών διαφημίσεων λειτουργεί ουσιαστικά ως «πλύσιμο εγκεφάλου» του ακροατή του ραδιοφώνου ή και του τηλεθεατή και επιφέρει κατ' αποτέλεσμα την κατάργηση του δικαιώματος του αυτοπροσδιορισμού αυτών των φυσικών προσώπων.

Έτσι και προς προστασία, κυρίως των δεκτών των ραδιοηλεκτρονικών διαφημιστικών μηνυμάτων, θεσπίστηκαν και ισχύουν οι ακόλουθοι κανόνες στο Ελληνικό δίκαιο (άρθρο 3 §6 ν. 232/1995).

α) Ο χρόνος μετάδοσης που αφιερώνεται στις διαφημίσεις δεν πρέπει να υπερβαίνει το δεκαπέντε τοις εκατό του καθημερινού χρόνου μετάδοσης. Ωστόσο, το ποσοστό αυτό μπορεί να φθάνει και το είκοσι τοις εκατό όταν πρόκειται για διαφημίσεις όπως οι άμεσες προσφορές στο κοινό με σκοπό την πώληση, την αγορά ή την ενοικίαση προϊόντων ή την παροχή υπηρεσιών, υπό τον όρο ότι τα διαφημιστικά μηνύματα δεν υπερβαίνουν το δεκαπέντε τοις εκατό.

β) Ο χρόνος μετάδοσης, που αφιερώνεται στα διαφημιστικά μηνύματα μέσα σε δεδομένο διάστημα μιας ώρας, δεν μπορεί να υπερβαίνει το είκοσι τοις εκατό.

¹⁷ Λιακόπουλος, ο.π. (σημ. 1) σελ. 238 επ. 241 επ. Αλεξανδρίδου ο.π. (σημ. 1) σελ. 182 επ.

Κάθε διακοπή προγράμματος για τη μετάδοση διαφημίσεων δεν μπορεί να υπερβαίνει τα τέσσερα πρώτα λεπτά της ώρας.

γ) Με την επιφύλαξη των διατάξεων της περίπτωσης (α), «οι μορφές διαφήμισης, όπως οι άμεσες προσφορές στο κοινό με σκοπό την πώληση, την αγορά ή την ενοικίαση προϊόντων ή την παροχή υπηρεσιών, δεν πρέπει να υπερβαίνουν τη μία ώρα την ημέρα» (προβλ. και άρθρο 6 §2 π.δ. 236/1992, άρθρο 18 της οδηγίας)¹⁸.

5.6.2. Περιορισμοί του νόμου

Όσον αφορά το περιεχόμενο των ραδιοηλεκτρονικών διαφημιστικών μηνυμάτων, υφίστανται ειδικοί κανόνες για την προστασία της προσωπικότητας του δέκτη αυτών. Είναι διατάξεις που συγκεκριμενοποιούν την προαναφερθείσα γενική ρήτρα για το σεβασμό της προσωπικότητας κάθε προσώπου, είτε αναφέρονται στην προστασία βασικών αγαθών της προσωπικότητας ενός ανταγωνιστή, είτε αποσκοπούν στο να προστατεύσουν την υπό διαμόρφωση και πολύ εύθραυστη προσωπικότητα των ανηλίκων.

Πιο συγκεκριμένα: 1) Σύμφωνα με το άρθρο 4 §2 Κ.Δ.Ρ.Δ. «ο ραδιοηλεκτρονικός σταθμός οφείλει να μη μεταδίδει διαφημίσεις οι οποίες α) αποδούν προς το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, β) εισάγουν διακρίσεις λόγω φυλής, φύλου, θρησκείας ή ιθαγένειας, γ) προσβάλλουν θρησκευτικές ή πολιτικές πεποιθήσεις, δ) ενθαρρύνουν τρόπους συμπεριφοράς επιζήμιους για την υγεία ή την ασφάλεια, ε) ενθαρρύνουν τρόπους συμπεριφοράς επιζήμιους για την προστασία του περιβάλλοντος, στ) εκμεταλλεύονται χωρίς λόγο τους φόβους του κοινού, ζ) εκμεταλλεύονται τις προλήψεις και τις δεισιδαιμονίες των ανθρώπων, η) περιέχουν στοιχεία που μπορεί να οδηγήσουν άμεσα ή έμμεσα σε πράξεις βίας, θ) καπλεύονται εθνικά θέματα, ιερά κείμενα, την εθνική πολιτιστική και πνευματική κληρονομιά, εθνικά μειονεκτήματα, θρησκευτικές δοξασίες¹⁹.

2) Κατά τα θεσπιζόμενα από το άρθρο 8 §8 ημipαράγρ. 1 και στοιχ. γ του ν. 2251/1994 «η διαφήμιση που προσδιορίζει άμεσα ή έμμεσα την ταυτότητα συγκεκριμένου ανταγωνιστή ή των ομοειδών αγαθών ή υπηρεσιών που εκείνος

¹⁸ Σταθόπουλος-Αυγουστιανάκης-Χιωτέλης, ο.π., σελ. 282.

¹⁹ Κονταξής, Ποινικός Κώδικας, τόμος Β', 2' εκδ. 1991, σελ. 2331.

προσφέρει, επιτρέπεται εφόσον δεν είναι υποτιμητική, δυσφημιστική ή περιφρονητική για έναν ανταγωνιστή ή για τα σήματα αλλά και διακριτικά γνωρίσματα, αγαθά, υπηρεσίες, δραστηριότητες.

3) Για τους ανηλίκους, οι οποίοι υφίστανται τον μεγαλύτερο κίνδυνο για προσβολή της μη διαμορφούμενης είτε της προσωπικότητας που ορίζεται ότι η τηλεοπτική διαφήμιση δεν πρέπει να θίγει ηθικά ή σωματικά τους ανηλίκους και συνεπώς οφείλει να τηρεί τα ακόλουθα κριτήρια για την προστασία τους: αα) να μην παρακινεί ευθέως τους ανηλίκους στην αγορά προϊόντος ή υπηρεσίας, εκμεταλλευόμενη την απειρία ή την ευπιστία τους, ββ) να μην παρακινεί ευθέως τους ανηλίκους να πιέσουν τους γονείς τους ή τρίτους να αγοράσουν τα διαφημιστικά προϊόντα ή υπηρεσίες, γγ) να μην εκμεταλλεύονται την ιδιαίτερη εμπιστοσύνη των ανηλίκων προς τους γονείς τους, τους δασκάλους τους ή άλλα πρόσωπα, δδ) να μην παρουσιάζει ανηλίκους σε κατάσταση επισφαλή χωρίς να συντρέχει λόγος (άρθρο 7 §3 π.δ. 236/1992, άρθρο 16 της οδηγίας).

5.7 Η θεσπιζόμενη έννομη συνέπεια και η ένταξη των ανωτέρω κανόνων στο σύστημα του Αστικού Κώδικα

5.7.α. Δικλείδες ασφαλείας θιγομένου φυσικού προσώπου

Το δικαίωμα της απάντησης του προσβαλλόμενου στην προσωπικότητα του φυσικού ή νομικού προσώπου και η αντίστοιχη υποχρέωση επανορθώσεως του ραδιοφωνικού σταθμού που μετέδωσε την προσβλητική για τον θιγόμενο εκπομπή, είναι η έννομη συνέπεια που θεσπίζεται κατ' εφαρμογή του άρθρου 23 της Οδηγίας από το άρθρο 3 §1 του ν. 2328/1995, το οποίο ισχύει όπως ίσως ως εκ περισσού καθορίζεται (άρθρο 3 §12 εδ. 1 ν. 2328/1995) για όλους τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς στην Ελλάδα, «την ΕΡΤ Α.Ε., την τοπική ραδιοφωνία και τους ιδιωτικούς τηλεοπτικούς σταθμούς».

Σύμφωνα με το άρθρο 3 §11 ν. 2328/1995 «κάθε πρόσωπο του οποίου η προσωπικότητα ή η τιμή, ή η υπόληψη ή ο ιδιωτικός και οικογενειακός βίος ή η επαγγελματική, κοινωνική, επιστημονική, καλλιτεχνική, πολιτική ή άλλη συναφή δραστηριότητα²⁰ προσβάλλεται από τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή, ο σύζυγος και οι συγγενείς μέχρι τετάρτου βαθμού νεκρού ή μνήμη του οποίου προσβάλλεται,

²⁰ Σταθόπουλος-Αυγουστιανάκης-Χιωτέλης, ο.π., σελ. 290.

καθώς και ο νόμιμος εκπρόσωπος νομικού προσώπου του οποίου προσβάλλεται η φήμη ή το επιχειρηματικό συμφέρον, δικαιούται να ζητήσει επανόρθωση από τον σταθμό που μετέδωσε την επίμαχη εκπομπή μέσα σε αποκλειστική προθεσμία δέκα (10) ημερών από τη μετάδοση ή την αναμετάδοση της εκπομπής».

Αυτή η προθεσμία παρατείνεται για άλλες δέκα ημέρες όταν ο θιγόμενος κατοικεί στο εξωτερικό και αναβιώνει μετά την επανάληψη εκπομπής. Το αίτημα επανορθώσεως υποβάλλεται στο σταθμό και πρέπει να περιέχει την ημέρα και την ώρα της επίμαχης εκπομπής, τους λόγους για τους οποίους η συγκεκριμένη εκπομπή υπήρξε βλαπτική, το κείμενο της επανόρθωσης ή το αίτημα για εμφάνιση στην ίδια ή ανάλογη εκπομπή για μαγνητοσκόπηση ανάλογης απάντησης.

Το δικαίωμα απαντήσεως και η αντίστοιχη υποχρέωση επανορθώσεως αφορά σε κάθε ραδιοτηλεοπτική εκπομπή που δεν υπάγονται στην ευθύνη της συντάξεως του ραδιοφωνικού σταθμού και δεν απαιτείται βέβαια η υπαιτιότητα του σταθμού για να γεννηθεί το σχετικό δικαίωμα απαντήσεως εις βάρος του²¹,

Η διαδικασία επανορθώσεως είναι ανεξάρτητα από την τυχόν ύπαρξη ποινικής ή αστικής ευθύνης του σταθμού και ιδίως από τις διατάξεις τις σχετικές με την προστασία της προσωπικότητας κατά τον Αστικό Κώδικα και τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (άρθρο 3 §14 ημipαραγρ. 2 εδ. 2 ν. 1730/1987, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 3 §11 ν. 2328/1995), ενώ σε περίπτωση απαντήσεως από τον ραδιοτηλεοπτικό σταθμό «αν η επανόρθωση είναι πλήρης, μπορεί κατά την κρίση του δικαστηρίου και εύλογη αποζημίωση σε είδος ως προς την αστική ευθύνη» (άρθρο 3 §12 τελευταίο εδάφιο ν. 1730/1987, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 3 §11 ν.2328/1995).

5.7.β Η ένταξη των κανόνων στο σύστημα του Αστικού Κώδικα

Όπως προκύπτει από την αμέσως προηγηθείσα ανάπτυξη, το δικαίωμα απαντήσεως που θεσπίζεται από το ν. 2328/1995 αποτελεί μια αυτοτελή και επιπρόσθετη έννομη συνέπεια που συρρέει με τις τυχόν υπάρχουσες εξ απόψεως αστικού δικαίου κυρώσεις για την προσβολή της προσωπικότητας από ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές ή και διαφημίσεις.

²¹ Σταθόπουλος-Αυγουστιανάκης-Χιωτέλης, ο.π., σελ. 235

Γεννιέται λοιπόν, το εύλογο ερώτημα, αν οι γενικές αρχές και οι ειδικοί κανόνες που παρουσιάστηκαν παραπάνω για την προστασία της προσωπικότητας από τις ραδιοηλεκτρικές διαφημίσεις ασκούν κάποια επιρροή, όσον αφορά στη θεμελιώδη ή στοιχειοθέτηση της τυχόν αστικής ευθύνης του ραδιοηλεκτρικού σταθμού για τις εκπεμπόμενες διαφημίσεις.

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό, με επιφύλαξη όσων αναφέρθηκαν ανωτέρω για τη στάθμιση των συμφερόντων, είναι οπωσδήποτε θετική. Και τούτο διότι με τους κανόνες αυτούς, ακόμη και με τις γενικές αρχές συγκεκριμενοποιείται κατ' ουσία ο τρόπος προστασίας του δικαιώματος της προσωπικότητας σε σχέση με τις ειδικότερες μορφές προσβολής του από και με τις ραδιοηλεκτρικές εκπομπές και διαφημίσεις. Οπότε πρέπει να γίνει δεκτό ότι π.χ. σε κάθε περίπτωση υποβλητικού, συγκεκαλυμμένου, χρονικά εκτεταμένου, πέρα από τα επιτρεπόμενα όρια, συνεχούς ή συχνού ραδιοηλεκτρικού διαφημιστικού μηνύματος ή ανάλογης διαφήμισης, που εισάγει διακρίσεις λόγω φυλής, φύλου, θρησκείας, ιθαγένειας.

Με τον τρόπο αυτό, οι γενικές αρχές και οι ειδικοί κανόνες για την προστασία της προσωπικότητας από τις ραδιοηλεκτρικές διαφημίσεις, εντάσσονται απολύτως και με κάθε μεθοδολογική συνέπεια στο σύστημα του Αστικού Κώδικα για το δικαίωμα της προσωπικότητας και τη φύλαξή του από κάθε πιθανή προσβολή [άρθρα 57, επ. 914, επ. 932 ΑΚ]²².

²² Βλ. αντί πολλών Ι. Καρακισάνη ο.π. (σημ. 83), άρθρο 57, αριθ. 16 επ., σελ. 94.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Με την ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ανέκυψε η ανάγκη εναρμόνισης των κανόνων του Ελληνικού δικαίου, σύμφωνα με τις διατάξεις του κοινοτικού Ευρωπαϊκού δικαίου. Ειδικά ως προς τη σχέση του με το Ελληνικό Σύνταγμα, έχουν προκύψει διαφωνίες. Υπάρχει γενική παραδοχή της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου έναντι όλων των Συνταγμάτων των χωρών - μελών, η οποία αποτελεί την άποψη του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για να στηρίξει τη θέση του αυτή, επικαλείται τα επιχειρήματα όπως ότι η ομοιόμορφη άσκηση του κοινοτικού δικαίου απ' όλα τα κράτη - μέλη, περιορίζει την εθνική κυριαρχία και αποβλέπει στην ενότητα και την εξυπηρέτηση των σκοπών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Όσον αφορά τη χώρα μας, η Βουλή των Ελλήνων, που αποφάσισε την προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει την αρμοδιότητα να μεταβάλει και το Σύνταγμα, του οποίου η αναθεώρηση γίνεται με ειδική διαδικασία, ενώ οι θεμελιώδεις διατάξεις του δεν αναθεωρούνται (άρθρο 110 του Συντάγματος).

Η διάταξη του άρθρου 28 §1 του Συντάγματος, δίνει υπεροχή στους κανόνες του διεθνούς δικαίου, απέναντι σε αντίθετες διατάξεις νόμου και όχι του Συντάγματος. Το άρθρο αυτό ορίζει ότι: «Οι γενικά παραδεδεγμένοι κανόνες του

διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ, σύμφωνα με τους όρους καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού Ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου».

Η διάταξη της επομένης παραγράφου (2) του άρθρου 28, επιτρέπει την αναγνώριση αρμοδιοτήτων κατά το Σύνταγμα σε όργανα διεθνών οργανισμών, εννοεί αρμοδιότητες που ανήκουν στη Βουλή ως νομοθετικό σώμα ή κατά μείζονα λόγο και σε ιεραρχικά κατώτερα όργανα.

Η διάταξη αυτή δεν εννοεί και αρμοδιότητες αναθεωρητικής, ή πολύ περισσότερο, συντακτικής Βουλής. Αρμοδιότητα για την τροποποίηση του Συντάγματός της, δεν εκχώρησε η Ελλάδα με τις πράξεις προχώρησης στα κοινοτικά όργανα. Σύμφωνα με την §3 του ίδιου άρθρου, η οποία αναφέρεται στην παραχώρηση αρμοδιοτήτων σε όργανα διεθνών οργανισμών χωρίς να απαιτεί την αυξημένη πλειοψηφία της Βουλής, ανάγει τα αντίθετα από την §2. Πρέπει, όμως, να σημειωθεί ότι η § 2 είναι ειδικότερη σε σχέση με την § 3, οπότε επικρατεί.

6.1 Υπεροχή του συντάγματος

Πρέπει να σημειωθεί ότι η §2 του άρθρου 28 είναι ειδικότερη έναντι στην §3 του ίδιου άρθρου και άρα επικρατεί ως προς την παραχώρηση αρμοδιοτήτων σε όργανο διεθνών οργανισμών, όπως αυτά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο περιορισμός της Εθνικής κυριαρχίας με μια τέτοια παραχώρηση υπάγεται στην §2, ενώ κάθε άλλος περιορισμός - με ελληνικό νόμο και χωρίς την παρεμβολή διεθνών οργανισμών, υπάγεται στην §3, που δεν απαιτεί αυξημένη πλειοψηφία της Βουλής όπως η §2. Ανάληψη διεθνούς δέσμευσης και πέρα από τα όρια που επιτρέπει εθνικό δίκαιο - προβλ. επιχείρημα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου - ίσως δημιουργεί ευθύνη διεθνούς δικαίου - εκτός, ενδεχομένως αν τα όρια που το Σύνταγμα θέτει στη διεθνή δέσμευση ήταν ή έπρεπε να είναι γνωστά στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτή όμως η διεθνή δέσμευση, αν γεννιέται, δεν μπορεί να αποτελεί δίκαιο άμεσης ισχύος στην εσωτερική έννομη τάξη, στο μέτρο που βρίσκεται, πέρα από τα εθνικά συνταγματικά όρια. Επομένως, μεταξύ Συντάγματος και Κοινοτικού Δικαίου επικρατεί το πρώτο¹.

¹ Σταθόπουλος-Αυγουστιανάκης-Χιωτέλης, ο.π., σελ. 6.

Η υπεροχή του Ελληνικού Συντάγματος τελικά εξηγείται - και δικαιολογείται ουσιαστικά - με το ότι η πραγματική πρωτογενής νομοθετική Βούληση - από την οποία πηγάζει κι αυτή η συνταγματική εξουσία - στην Ευρωπαϊκή Ένωση εξακολουθεί να είναι η Ευρωπαϊκή Βούληση, όπως οργανώνεται σε κάθε κράτος - μέλος που αναγνωρίζει τη δημοκρατική αρχή, δηλαδή η κρατική Βούληση. Αντίθετα, η κοινοτική Βούληση, συνιστά παράγωγη εξουσία, που αντλεί τη δύναμή της από τη Βούληση των κρατών - μελών. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση ανήκει μόνο η εξουσία που η πρωτογενή Βούληση των κρατών - μελών της εκχωρεί.

Τα πράγματα ίσως μεταβληθούν αν και όταν η Ένωση φθάσει κάποτε στο καθεστώς τουλάχιστον ενός «ομοσπονδιακού» κράτους, που θα μπορεί να ασκείται πρωτογενή εξουσία, αντλούμενη από το λαό της. Εξάλλου, η Ένωση γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει - τα Συντάγματα των κρατών - μελών, όταν δεχόταν τα κράτη ως μέλη της.

Ως προς τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα ατομικά δικαιώματα, τούτο επιβεβαιώνεται από το άρθρο Σ1 §2 της Συνθήκης του Μάαστριχ, που ανάγει σε «γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου» τα θεμελιώδη δικαιώματα όπως προκύπτουν, μεταξύ άλλων, «από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών - μελών». Το ζήτημα πάντως, μολονότι αμφισβητούμενο, δεν έχει - τουλάχιστον ως τώρα - πρακτική σημασία. Γιατί τα Συντάγματα αποτελούν ευρύτατα κανονιστικά πλαίσια, που δεν ξεπερνιούνται εύκολα από τον κοινοτικό νομοθέτη.

Ιδίως τα Θεμελιώδη δικαιώματα του ατόμου αποτελούν στον πυρήνα τους κοινό πολιτιστικό αγαθό της Ευρώπης, σεβαστό από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

6.2 Έμμεσες επιπτώσεις του κοινοτικού δικαίου

Με τις ελληνικές νομοθετικές πράξεις προσαρμογής στις κοινοτικές οδηγίες, έχουμε μια άμεση επίδραση του κοινοτικού δικαίου στο εσωτερικό δίκαιο.

Υπάρχουν όμως και πολλοί τρόποι έμμεσης επίδρασης. Έτσι:

1. Όταν για την ερμηνεία διατάξεων του Ελληνικού δικαίου είναι κρίσιμη η συνεκτίμηση γενικότερων δικαιοτικών αρχών ή κοινωνικών ηθικών, οικονομικών αντιλήψεων και αξιών, όπως πράγματι συμβαίνει για την ερμηνεία των γενικών ρητρών του Α.Κ., «μέρος των αντιλήψεων αυτών και μάλιστα με συνεχής αυξανόμενη συμμετοχή αποτελούν και οι κοινοτικές αντιλήψεις και αξίες», όπως

αυτές εκφράζονται ιδίως στο κοινοτικό δίκαιο, τόσο στο πρωτογενές, όσο και στο παράγωγο, ανεξάρτητα από το αν το τελευταίο απέκτησε άμεση ισχύ στο εσωτερικό δίκαιο ή όχι. Π.χ. η καλή πίστη, η δημόσια τάξη, τα χρηστά ήθη, τα συναλλακτικά ήθη, ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός των δικαιωμάτων κ.λπ. δεν μπορούν πια σήμερα και συγκεκριμενοποιούνται ερήμην των αρχών του κοινοτικού δικαίου, όπως αυτές προσδιορίζονται ιδίως από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Ως παράδειγμα θα μπορούσαμε να αναφέρουμε το θεμελιώδη κανόνα του άρθρου 86 της Συνθήκης της ΕΟΚ, που απαγορεύει την καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης, εξειδικεύοντας ενδεικτικά σε τι μπορεί να συνίσταται η εκμετάλλευση αυτή. Ανεξάρτητα από ανάλογους ορισμούς του εσωτερικού δικαίου (βλ. π.χ. 703/77 άρθρο 2, 2000/91 άρθρο 16 κ.λπ.), το τι θα πρέπει να γίνεται αντιληπτό ως εκμεταλλευτική συμπεριφορά θα πρέπει να συνάγεται και από το γράμμα και το σκοπό του άρθρου 86. Η διάταξη αυτή και άλλες ανάλογες διατάξεις και αρχές του κοινοτικού δικαίου, μας δίνουν κρίσιμα κριτήρια για την ερμηνεία κανόνων, όπως αυτοί των άρθρων 178, 281, 288, 919 κ.λπ. του Α.Κ.

Πρόκειται δηλαδή για μια έμμεση τριτενέργεια του κοινοτικού δικαίου στην εσωτερική έννομη τάξη μας. Άμεση ισχύ στο ιδιωτικό δίκαιο έχουν ελάχιστες διατάξεις της Συνθήκης της ΕΟΚ, όπως η διάταξη του άρθρου 85 §2.

2. Το Ελληνικό δίκαιο τις προσαρμόζει στις κοινοτικές οδηγίες. Πρέπει να ερμηνεύεται ιδίως σε περιπτώσεις αμφιβολιών, σύμφωνα με την κοινοτική ρύθμιση και το σκοπό της, αφού εσωτερικοί νομοθέτες οφείλουν να προσαρμόζονται σ' αυτήν και να πραγματώνουν με τη ρύθμισή τους τον συγκεκριμένο κοινοτικό σκοπό - εναρμονισμένη προς το κοινοτικό δίκαιο ερμηνεία. Τούτο νομολογεί πάγια και το Ευρωπαϊκό δικαστήριο. Τεκμαίρεται άλλωστε - φυσικά κατά τρόπο μαχητό - η πίστη των κρατών-μελών στην Κοινότητα.

3. Ο Έλληνας νομοθέτης και όταν δεν δεσμεύεται να ακολουθήσει κοινοτικό δίκαιο, όπως - δεσμεύεται - στην περίπτωση των οδηγιών, νομοθετεί, όχι σπάνια, υπό την επίρεια του πνεύματος του κοινοτικού δικαίου. Σ' αυτήν την μη επιβαλλόμενη νομοθέτηση (συνήθως ονομάζεται οριζόντια εναρμόνιση σε αντιδιαστολή προς την επιβαλλόμενη κάθετη) ανήκει στην ουσία και η προσαρμογή του Έλληνα νομοθέτη (το 1991 με το ν. 1961) προς την τυπικά μη δεσμευτική

πρόταση της Επιτροπής της ΕΟΚ για τους αθέμιτους όρους των συμβάσεων πριν εκδοθεί οδηγία - 1993 -. Ανήκει επίσης η μερική προσαρμογή του ίδιου νόμου (άρθρο 4) σε (επίσης ακόμα) πρόταση οδηγία για τις συμβάσεις που καταρτίζονται από απόσταση κ.λπ. Το κοινοτικό δίκαιο και το κοινοτικό πνεύμα αποτελούν συχνά πηγή έμπνευσης για τον Έλληνα νομοθέτη (προβλ. και ν. 703/1977 σε σχέση με το άρθρο 86 της Συνθήκης ΕΟΚ).

4. Το Ευρωπαϊκό κοινοδίκαιο, όπως κυρίως το συλλαμβάνει, το διαπιστώνει, αλλά και το διαμορφώνει το Ευρωπαϊκό δικαστήριο από τις κοινές γενικές αρχές των εθνικών δικαίων των κρατών - μελών, με βάση τα επιμέρους εθνικά δίκαια (όπως αυτά ερμηνεύονται σε κάθε κράτος - μέλος), αφού διανύει την πορεία από τις εσωτερικές έννομες τάξεις προς την Ευρωπαϊκή, έχει αντίκτυπο πάλι στις πρώτες. Δηλαδή η άγραφη ενοποίηση κανόνων δικαίου των κρατών - μελών², αυτό το προερχόμενο από τα εθνικά δίκαια ευρωπαϊκό κοινοδίκαιο, σε νέα αντίστροφη πορεία αντανakλά με τη σειρά του στο εθνικό δίκαιο, άρα και στο Ελληνικό, π.χ. μέσω της έμμεσης τριτενέργειας του κοινοτικού δικαίου ή της εναρμονισμένης με το κοινοτικό δίκαιο ερμηνεία. Έτσι νόμιμες έννοιες, όπως αυτές του τόκου υπερημερίας, του διαφυγόντος κέρδους, της ανωτέρας βίλας κ.λπ.³ εξάγονται από τα κράτη - μέλη και επανεισάγονται φιλτραρισμένα μέσα στη μικροσύγκριση εξέταση και την εναρμόνισή τους προς τις αντίστοιχες έννοιες των άλλων κρατών - μελών. Ειδικά για την έννοια της ανωτέρας βίας η νομολογία του ΔΕΚ κλίνει προς την αυστηρότερη για τον οφειλέτη λεγόμενη αντικειμενική θεωρία. Θα ήταν ευκαταίο, η εξέλιξη αυτή να βοηθήσει να κλίνει και στην Ελληνική νομολογία η πλάστιγγα περισσότερο προς αυτήν την κατεύθυνση.

² Βλ. για το Ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο, Σκανδάμη Ν., *Η άγραφη ενοποίηση στις ευρωπαϊκές κοινότητες*, 1981, ιδίως σ. 59 επ.

³ Σκανδάμη Ν., ο.π. σ. 313 επ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Η ΕΝΑΡΜΟΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

7.1 Δυσκολίες οφειλόμενες στο γεγονός της ανάπτυξης του Εθνικού Συνταγματικού Δικαίου

Το Ελληνικό συνταγματικό δίκαιο δεν παρουσίασε κατά την μέχρι σήμερα διάρκεια της συμμετοχής της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και την Ευρωπαϊκή Ένωση μια ιδιαίτερη ανάπτυξη που να έχει ως συνέπεια νέες δυσκολίες αναφορικά με την εξέλιξη της Ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Κατ' αρχάς θα πρέπει να παρατηρηθεί ότι η Ελληνική έννομη τάξη καθιερώνοντας ένα καταστατικό, συγκεκριμένο και πρωταρχικά διάχυτο της συνταγματικότητας των νόμων και περιορίζοντας στην πράξη στο ελάχιστο τη δυνατότητα κήρυξης νόμου ανίσχυρου ως αντισυνταγματικούς, δεν προσφέρει κατάλληλο έδαφος για μια εκ μέρους των δικαστών αύξηση του όγκου των κανόνων στους οποίους αναγνωρίζεται η συνταγματική ισχύς. Ακόμη και σχετικά με αρχές όπως αυτές της αναλογικότητας και της προστασίας της εμπιστοσύνης, τα Ελληνικά Ανώτατα Δικαστήρια χρειάστηκαν χρόνο για να τους αναγνωρίσουν και μάλιστα αυτό δεν έχει εν μέρει οριστικοποιηθεί και για τις δύο αυτές αρχές - συνταγματική ισχύ.

Στις περιπτώσεις ενδεχόμενης σύγκρουσης του Ελληνικού συνταγματικού δικαίου με το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο, δεν υπέστησαν, κατά την άποψή μου,

ποσοτική ή ποιοτική αλλοίωση εξ' αιτίας μιας υποτιθέμενης ανάπτυξης του Εθνικού Συνταγματικού δικαίου.

Ούτε και η πραγματοποιηθείσα το 1986 αναθεώρηση του Ελληνικού Συντάγματος¹, δημιούργησε νέες δυσκολίες στις σχέσεις του Ελληνικού με το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι για την Ελληνική έννομη τάξη δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως πιθανή η αύξηση των περιπτώσεων σύγκρουσης του συνταγματικού με το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο, λόγω μιας ενδεχόμενης αυξανόμενης συνταγματοποίησης του Εθνικού δικαίου.

Οι συνταγματικές αρχές που θεωρούνται «απαραβίαστες» και που εμποδίζουν, ενδεχομένως, τον δικαιούχο της παραγωγής συντακτικής εξουσίας να προσαρμόσει το Σύνταγμα στις ανάγκες της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, ορίζονται ρητά στο άρθρο 110 παρ. 1 Συντ., είναι οι διατάξεις, που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος ως Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία, οι διατάξεις που εγγυώνται ως πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 § 1), οι διατάξεις που κατοχυρώνουν την ισότητα των Ελλήνων «ενώπιον του νόμου» (άρθρο 4 § 1), την πρόσβαση σε όλες τις δημόσιες λειτουργίες μόνο Ελλήνων πολιτών «εκτός από τις εξαιρέσεις που εισάγονται με ειδικούς νόμους» (άρθρο 4 παρ. 4), την απαγόρευση της απονομής ή τις αναγνωρίσεις τίτλων ευγενείας ή διάκρισης σε Έλληνες πολίτες (άρθρο 4, παρ. 7), το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας (άρθρο 5 § 1), το απαραβίαστο της προσωπικής ελευθερίας (άρθρο 5, παρ. 3), την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης (άρθρο 13 παρ. 1) και τέλος την αρχή της διάκρισης των εξουσιών (άρθρο 26).

Δεδομένου ότι οι αρχές αυτές απαριθμούνται ρητά και περιοριστικά στο Σύνταγμα, πρέπει δε ως εξαιρέσεις να ερμηνεύονται στενά, δεν είναι δυνατόν για τον δικαστή να συνδέσει με αυτές κατά το δοκούν και άλλους συνταγματικούς κανόνες, κατά τρόπο ώστε να διευρύνει τον κύκλο των μη αναθεωρητέων διατάξεων και ενδεχομένως να δυσχεράνει κατ' αυτόν τον τρόπο την μέσω μιας

¹ Για την αναθεώρηση του 1986 βλ. αντί πολλών Α. Μάνεσης, *Η συνταγματική αναθεώρηση του 1986, 1989 και Α. Παντελής, Οι συνταγματικές ρυθμίσεις του 1986, 1994, σελ. 131.*

αναθεώρησης προσαρμογή του Συντάγματος στις ανάγκες της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης. Πέραν αυτού, στη μελέτη αυτή υποστηριζόμενη άποψη περί χαρακτηρισμού των διατάξεων του άρθρου 28 παρ. 2 και 3 ως ειδικών οιονεί αναθεωρητικών ρητρών για τα θέματα της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, τα συνταγματικώς επιτρεπτά όρια αναγνώρισης αρμοδιοτήτων σε όργανα διεθνών οργανισμών και καθιέρωσης περιορισμών στην άσκηση της εθνικής κυριαρχίας προκύπτουν ήδη από τις ειδικές αυτές διατάξεις.

Το ζήτημα της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου, που ετίθετο στα προηγούμενα χρόνια, όχι απλώς δεν τέθηκε μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχ κατά οξύτερο τρόπο, αλλά αντιθέτως η συνθήκη φαίνεται - τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως - να έχει κάποια «ψυχολογική» ίσως επίδραση στο Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της χώρας, το Συμβούλιο της Επικρατείας, το οποίο άρχισε να αντιμετωπίζει το ζήτημα των σχέσεων μεταξύ Συντάγματος και Κοινοτικού Δικαίου κατά τρόπον ιδιαίτερα «φιλο - ευρωπαϊκό». Συγκεκριμένα, σε μια σχετικά πρόσφατη απόφαση, το Δ' Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας, υπό πενταμελή σύνθεση, εκφράσθηκε ρητώς και ανεπιφύλακτα υπέρ της αναγνώρισης της, και έναντι του Συντάγματος, υπεροχής του Κοινοτικού δικαίου, στο οποίο ενέταξε - και μάλιστα προσδίδοντάς της τον χαρακτήρα του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου - και τις Ευρωπαϊκές Συμβάσεις Δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Έλληνες υπήκοοι που από τη χώρα τους τυγχάνουν οφειλέτες του Δημοσίου εκ πάσης αιτίας από κάποιο ορισμένο χρηματικό ποσό και άνω θεσμό, ο οποίος επεκτάθηκε με νομοθετική ρύθμιση αναλογικά και για οφειλές ασφαλιστικών εισφορών προς το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων - το τμήμα εξέτασε πέραν της αντίθεσής ή μη του θεσμού αυτού με το Σύνταγμα (συγκεκριμένα με τις διατάξεις του άρθρου 5 παρ. 5 και 4) και την αντίθεση ή μη των σχετικών διατάξεων με την καυστική έννομη τάξη. Αναφορικά με την τελευταία το Δικαστήριο έκρινε κατά πλειοψηφία ότι «η υπό της Ελληνικής εννόμου τάξεως επιβολή περιορισμών στην ελεύθερη έξοδο από τη χώρα, πλίπτουσα την κατοχυρωμένη από τις ανωτέρω διατάξεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Συνθήκης του Μάαστριχ) ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή Ελλήνων πολιτών εκτός των ορίων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, πρέπει να γίνει δεκτό ότι μετά την έναρξη ισχύος της

ανωτέρω συνθήκης (1/11/93), αντίκειται στην ανωτέρω υπερσυνταγματικής ισχύος κοινοτική έννομη τάξη και κατά συνέπεια δεν είναι πλέον ανεκτή. Επιπλέον οι εν λόγω περιορισμοί αντίκεινται και στη διάταξη του παραπάνω άρθρου 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στο παρατεθέν άρθρο 1 του σχετικού Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (κείμενα που έχουν καταστεί πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο δια της ευθείας παραπομπής που γίνεται σε αυτά υπό τη Συνθήκη του Μάαστριχ). Εν τούτοις, επειδή κατά τη γνώμη ενός από τους έχοντες δικαίωμα ψήφου δικαστών, στην οποία προσχώρησαν και οι δύο μη έχοντες δικαίωμα ψήφου δικαστές, υποστηρίχθηκε ότι «...η μεν συνθήκη περί ιδρύσεως της ΕΟΚ (άρθρο 48) ως και οι παρατεθείσες οδηγίες του Συμβουλίου, επιτρέπουν κατά την ορθή τους έννοια, τη για λόγους δημοσίου συμφέροντος επιβολή του παραπάνω περιορισμού, η δε Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει, εν πάση περιπτώσει, εφαρμογή στην προκειμένη υπόθεση ως εκ του μεταγενέστερου της έκδοσης χρόνου ενάρξεως της ισχύος του...» και ότι «...όπως άλλωστε έχει κριθεί, το μέτρο απαγόρευσης εξόδου από τη χώρα για χρέη προς το δημόσιο δεν αντίκειται στο άρθρο 5 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Επιπλέον δε και τα οριζόμενα στο άρθρο 1 του προαναφερθέντος πρόσθετου πρωτοκόλλου ουδόλως αφορούν, περιπτώσεις όπως η εξεταζομένη...», η υπόθεση παραπέμφθηκε, λόγω της σπουδαιότητας των ζητημάτων που ανακύπτουν σχετικά με την αντίθεση ή μη των υπό κρίση νομοθετικών διατάξεων προς την κοινοτική έννομη τάξη, στην επταμελή σύνθεση του Τμήματος².

Στην επταμελή σύνθεση, όμως, η πλειοψηφία δεν αποδέχθηκε τις κρίσεις της παραπέμπουσας απόφασης σχετικά με την υπερσυνταγματική ισχύ της συνθήκης του Μάαστριχ και τον χαρακτήρα της ΕΣΔΑ, ως πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου. Οι χαρακτηρισμοί αυτοί επαναλαμβάνονται μόνον στη γνώμη δύο από τους έχοντες ψήφο δικαστών, οι οποίοι μειοψήφησαν. Όπως ορίζεται στην απόφαση, τα υπό κρίση νομοθετήματα «δεν έρχονται, κατά το προβλεπόμενο υπ' αυτών μέτρο της απαγόρευσης εξόδου, σε αντίθεση με τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου...» και δεν αντίκεινται στην Ευρωπαϊκή σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων του

² Γεωργόπουλος Κ., *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, σελ. 53

Ανθρώπου και στο Πρόσθετο Πρωτόκολλο αυτής. Η διατύπωση, πάντως, της γνώμης της μειοψηφίας, σύμφωνα με την οποία «...η επιβολή περιορισμών στην ελεύθερη έξοδο από τη χώρα... μετά την έναρξη ισχύος της ανωτέρω συνθήκης (1/11/93), αντίκειται πλέον στην ανωτέρω υπερσυνταγματικής ισχύος έννομη τάξη και κατά συνέπεια δεν είναι πλέον ανεκτή...», επιτρέπει τη δημιουργία της εντύπωσης ότι, κατά την άποψη και των δύο δικαστών, το κοινοτικό δίκαιο απέκτησε την υπ' αυτών υποστηριζόμενη υπερσυνταγματική ισχύ, το πρώτον μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης του Μάαστριχ.

Σε περίπτωση που υπερίσχυε η γνώμη της μειοψηφίας το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, αναγνωρίζοντας μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης του Μάαστριχ, την χωρίς καμία επιφύλαξη υπερσυνταγματική του κοινοτικού δικαίου θα μπορούσε μεν να διεκδικήσει τα σκήπτρα του πλέον φιλο-ευρωπαϊκού Ανωτάτου Δικαστηρίου, μεταξύ των Δικαστηρίων των κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα ήταν, όμως, ενδεχομένως, δυνατόν να δημιουργήσει από πλευράς Ελληνικής συνταγματικής τάξης αμφιβολίες, για το κατά πόσον μια τέτοια κρίση του κινείται ακόμα στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, όπως αυτές προκύπτουν από το ισχύον Ελληνικό Σύνταγμα. Εφόσον η συντακτική εξουσία δεν έχει πάρει σαφή θέση στο ζήτημα της επίλυσης ενδεχομένων συγκρούσεων μεταξύ Συντάγματος και κοινοτικού δικαίου, το Συμβούλιο της Επικρατείας, χωρίς να μειώσει τις προσπάθειες επίλυσης ενδεχομένων συγκρούσεων μέσω μιας σύμφωνης με το Κοινοτικό δίκαιο ερμηνείας του Συντάγματος, θα έπρεπε, ρητά ή σιωπηρά, να διατηρήσει ορισμένες επιφυλάξεις, όπως έπραξαν άλλα Ανώτατα δικαστήρια κρατών - μελών.

Συμπερασματικά, παρατηρούμε ότι οι όποιες δυσκολίες δεν οφείλονται στην ανάπτυξη του Ελληνικού Συνταγματικού Δικαίου, αλλά είναι - όπως θα δούμε παρακάτω - συνυφασμένες με την ίδια την ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

7.2 Δυσκολίες οφειλόμενες στο γεγονός της ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ένα μέρος της Ελληνικής θεωρίας επισημαίνοντας τη διαφορετική φύση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απ' αυτή των κοινοτικών, διακρίνει το κοινοτικό (θεωρείται ότι ρυθμίζει τον οικονομικό και κοινωνικό χώρο που οργανώνεται μέσα από το

δεύτερο σκέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης) από το λεγόμενο ενωτικό δίκαιο (υπονοεί το δίκαιο που ρυθμίζει τον πολιτικό χώρο που οργανώνεται μέσα από το πρώτο σκέλος της Ε.Ε.) και χαρακτηρίζει το τελευταίο ως μερικό διεθνές δίκαιο «που θέτουν ορισμένα κράτη - μέλη αυστηρά για τις μεταξύ τους σχέσεις, χωρίς καμία θεσμική δυνατότητα για ένα τέτοιο μερικό διεθνές δίκαιο να διαφοροποιηθεί σε τέτοιο βαθμό από το διεθνές, ώστε να αποτελέσει ιδιαίτερη έννομη τάξη όπως αυτό συνέβη με το κοινοτικό δίκαιο, μέσα από την προϊούσα συνταγματοποίησή του»³.

Σύμφωνα μ' αυτήν την άποψη, «όσο το ενωτικό δίκαιο παραμένει με την παρούσα μορφή του, ένα σύστημα κανόνων έντονα προσδεδεμένο στο διεθνές δίκαιο, οι σχέσεις του με την εθνική έννομη τάξη των κρατών - μελών της Ε.Ε. διέπονται από την αρχή της πρωταρχίας και όχι την αρχή της υπεροχής, όπως η τελευταία διαμορφώθηκε στα πλαίσια της κοινοτικής έννομης τάξης»⁴. Στη συνέχεια θεωρούνται ότι το ενωτικό δίκαιο συνιστά ένα πολιτικό δίκαιο, υποστηρίζεται η άποψη ότι οι ρυθμίσεις που αυτό επιφέρει κατά βάση εντάσσονται στην κατηγορία των απλών περιορισμών της κυριαρχίας, λιγότερο δε, σε εκείνη της παραχώρησης αρμοδιοτήτων κατά το Εθνικό Σύνταγμα.

Εξετάζοντας για ενδεχόμενες συγκρούσεις με το Ελληνικό Σύνταγμα τις νέες ρυθμίσεις, θα πρέπει να παρατηρηθούν τα ακόλουθα:

α) Το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο κράτος - μέλος κατοικίας του πολίτη της Ένωσης.

Η αναγνώριση σε κάθε πολίτη της Ένωσης, ο οποίος κατοικεί σε κράτος - μέλος που δεν είναι υπήκοος, του δικαιώματος συμμετοχής στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο κράτος - μέλος κατοικίας του, με τους ίδιους όρους που ισχύουν για τους υπηκόους του εν λόγω κράτους, δεν φαίνεται, σύμφωνα με την άποψη της Ελληνικής θεωρίας, να δημιουργεί ανυπέρβλητα προβλήματα σύγκρουσης με το Ελληνικό Σύνταγμα⁵.

³ Σκανδάλης Ν., *Ευρωπαϊκό δίκαιο*, σελ. 29

⁴ Γεωργόπουλος Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, σελ. 108.

⁵ Γεωργόπουλος Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, σελ. 109.

Ένα μέρος της θεωρίας δεν αμφισβητεί ότι στην περίπτωση εκλογής των ευρωβουλευτών «επέρχονται ευδιάκριτες ρηγνώσεις στο Εθνικό εκλογικό σώμα» και ότι «με αυτή την επιλογή δεν αποσκοπείται βέβαια η δημιουργία Ευρωπαϊκού εκλογικού σώματος»⁶. Αποδέχεται ότι η Συνθήκη του Μάαστριχ αποκλίνει και υπερβαίνει τους συναφείς συνταγματικούς ορισμούς των μελών της Ένωσης και φυσικά της Ελλάδας. Έτσι τίθεται θέμα συμβατότητας προς το άρθρο 51 παρ. 3 Συντ.⁷ και προς τη μορφή του πολιτεύματος, όπως προσδιορίζεται στα άρθρα 1 (το άρθρο 1 ορίζει ότι: α. Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία, β. Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία, γ. Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα) και 110 παρ. Συντ. (απαριθμεί τις μη αναθεωρητικές διατάξεις), τονίζοντας ότι τίθεται ζήτημα συμβατότητας προς διατάξεις των οποίων απαγορεύεται η αναθεώρηση. Χαρακτηρίζοντας τις παραπάνω προσεγγίσεις ως αδιέξοδα και επισημαίνοντας ότι υπό αυτή την εκδοχή δεν θα ήταν από συνταγματικής άποψης αποδεκτή η Συνθήκη του Μάαστριχ, θεωρεί ότι ο Έλληνας νομοθέτης μερίμνησε έγκαιρα για την αντιμετώπισή τους με την καθιέρωση της ενοποιητικής λειτουργίας, η οποία θεμελιώνεται στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 28 του Συντάγματος⁸.

Στο ίδιο αποτέλεσμα σχετικά με την εκλογή των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, καταλήγει και ένα άλλο μέρος της θεωρίας, το οποίο υποστηρίζει ότι το εκλογικό σώμα στην προκειμένη περίπτωση δεν ενεργεί στο πλαίσιο των συνταγματικά καθορισμένων αρμοδιοτήτων, αλλά μιας πρόσθετης «κοινοτικής του αρμοδιότητας και ότι συνεπώς μπορεί να συγκροτείται με άλλους κανόνες, εφόσον δεν τίθεται ζήτημα ακραίων συνταγματικών ορίων»⁹. Η γνώμη αυτή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι εφαρμοστέα συνταγματική διάταξη εν προκειμένω, είναι το άρθρο 28 παρ. 2 και 3 Συντ. και δέχεται ότι δεν συντρέχει σύγκρουση του κοινοτικού δικαίου με το Σύνταγμα.

⁶ Παπαδημητρίου Γ., *Δημοκρατία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*, 1993, σελ. 15.

⁷ Άρθρο 51, παρ. 3 Συντ.: «Οι Βουλευτές εκλέγονται με άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία από τους πολίτες που έχουν εκλογικό δικαίωμα όπως νόμος ορίζει».

⁸ Γεωργόπουλος Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, σελ. 110.

⁹ Γεωργόπουλος Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, σελ. 110.

Χάριν πληρότητας, θα πρέπει να αναφέρουν ότι στην Ελλάδα σε συμμόρφωση προς την 93/109/ΕΚ οδηγία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 30/12/93 εκδόθηκε ο νόμος 2196/1994, ο οποίος, μεταξύ άλλων ρυθμίζει τα περί της άσκησης των δικαιωμάτων του εκλέγειν και εκλέγεσθαι κατά τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου από τους πολίτες της Ε.Ε. που κατοικούν στην Ελλάδα και δεν είναι Έλληνες πολίτες.

β) Το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές στο κράτος - μέλος κατοικίας του πολίτη της Ε.Ε.

Το δικαίωμα αυτό αποτελεί ίσως το πεδίο εκείνο των θεμελιωδών δικαιωμάτων, στο οποίο επήλθε με τη Συνθήκη του Μάαστριχ ριζοσπαστική αλλαγή, διότι αποσυνδέεται το σχετικό πολιτικό δικαίωμα από την κατοχή της ιθαγένειας του κράτους - μέλους στο οποίο διενεργούνται οι εκλογές και επιτρέπεται η συμμετοχή στην άσκηση κρατικής εξουσίας - έστω και αν αυτό αφορά τους οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης και μόνον - σε κοινοτικούς αλλοδαπούς.

Στην Ελληνική θεωρία υπήρξαν διάφορες εκτιμήσεις για το κατά πόσον η αναγνώριση πολιτικού δικαιώματος σε μη Έλληνες πολίτες δημιουργεί συνταγματικά προβλήματα ή όχι και αν είναι αναγκαία μια συνταγματική μεταρρύθμιση.

Συγκεκριμένα ένα μέρος της θεωρίας υποστηρίζει ότι η παραχώρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στους μη Έλληνες συναντά φραγμούς στις διατάξεις των άρθρων 102 παρ. 2. Σύμφωνα με το οποίο: «Οι οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης έχουν διοικητική αυτοτέλεια. Οι αρχές του εκλέγονται με καθολική ψηφοφορία», 51 παρ. 3 και 1 παρ. 3 του Ελληνικού Συντάγματος 1975/86 σε σχέση με την ίδια αρχή της καθολικής ψηφοφορίας, την ιθαγένεια ως κριτήριο συγκρότησης του εκλογικού σώματος και την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας ως δέσμη είτε συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων του εκλογικού σώματος, είτε δικαιωμάτων ατομικής δράσης των πολιτών¹⁰.

Στη συνέχεια υποστηρίζεται ότι οι φραγμοί που αναφέρονται παραπάνω, δεν καθιστούν αντίθετο προς το Σύνταγμα τον κυρωτικό νόμο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, στο μέτρο που η ίδια η συνθήκη προβλέπει στο άρθρο 8B

¹⁰ Γεωργόπουλος Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, σελ. 112.

αφενός μεν μεταβατική περίοδο με σχετικά προσδιοριζόμενη διάρκεια και ενδεικτικό όριο την 31/12/94 κατά τη διάρκεια της οποίας πρέπει να θεσπιστούν οι λεπτομερέστερες διατάξεις, υπό την επιφύλαξη των οποίων τελεί το νέο αυτό δικαίωμα, αφετέρου δε δυνατότητα παρεκκλίσεων όταν αυτό δικαιολογείται λόγω ειδικών προβλημάτων σ' ένα κράτος - μέλος¹¹.

Τέτοιο ειδικό πρόβλημα θα μπορούσε να θεωρηθεί η ύπαρξη συνταγματικών φραγμών, εφόσον παράλληλα διαπιστώνεται η Βούληση των αρμοδίων κρατικών οργάνων να κινηθεί η διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος¹².

Με επίκληση των ίδιων με την προαναφερθείσα άποψη συνταγματικών διατάξεων, δηλ. των άρθρων 1 παρ. 3, 51 παρ. 3 και 102 παρ. 2 Συντ. και με το επιχείρημα, ότι δεν υπάρχει ποιοτική διαφοροποίηση μεταξύ της διοίκησης που ασκείται σε κεντρικό και εκείνη που ασκείται σε τοπικό επίπεδο, υποστηρίχθηκε η άποψη ότι απαιτείται μια ενιαία δημοκρατική νομιμοποίηση για τους ΟΤΑ, έτσι όπως απαιτεί το Σύνταγμα για την κρατική εξουσία και επιχειρήθηκε να αξιολογηθεί η συμμετοχή των αλλοδαπών στις εκλογές για την ανάδειξη των αρχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ανάλογα με το είδος της εξουσίας που νομιμοποιούν¹³.

Η αξιολόγηση αυτή, οδήγησε τον υποστηρικτή της άποψης αυτής να δεχθεί ότι είναι ανεκτή από το Σύνταγμα η συμμετοχή των αλλοδαπών στην εκλογή τους, καθώς και η συμμετοχή τους στην ανάδειξη των συνοικιακών συμβουλίων, των συμβουλίων δημοτικών διαμερισμάτων, των συνοικιακών συμβουλίων και των λαϊκών συνελεύσεων των κατοίκων Δήμων και Κοινοτήτων.

Εν τέλει πρέπει σχετικά με την Οδηγία 94/80 ΕΚ του Συμβουλίου της 19/12/94 για τον καθορισμό των λεπτομερειών άσκησης του δικαιώματος του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι κατά τις δημοτικές εκλογές από τους πολίτες της Ένωσης που κατοικούν σε κράτος - μέλος άλλο εκτός από εκείνο του οποίου έχουν ιθαγένεια, να σημειωθεί ότι η Ελλάδα δεν έχει ακόμα προβεί σε ψήφισμα του σχετικού νόμου ή σε οποιαδήποτε άλλη συνταγματική ρύθμιση με την οποία θα συμμορφωθεί με την Οδηγία αυτή.

¹¹ Βενιζέλου Ε., *Συνθήκη του Μάαστριχτ*, σελ. 67.

¹² Γεωργόπουλος Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, σελ. 113.

¹³ Αντωνίου Θ., *Νεώτερες Εξελίξεις στον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων*, σελ.

γ) Η αρχή της επικουρικότητας

Η αρχή αυτή προβλέπει ότι «στους τομείς που δεν υπάγονται στην αποκλειστική της αρμοδιότητα, η Κοινότητα δρα σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, μόνο εάν και στο βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη - μέλη και δύνανται συνεπώς, λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο».

Ένα τμήμα της θεωρίας διείδε στη γενίκευση της κοινοτικής δράσης, που επεκτείνεται γύρω από τα σημεία του αναμφισβήτητα παραχωρημένου και την θεώρησε εμμέσως ως γενική ανασχετική αρχή απέναντι στην εκτατική άσκηση της Κοινοτικής αρμοδιότητας¹⁴. Στη συνέχεια και σύμφωνα με την ίδια θεωρία, θεωρήθηκε ως ένας αόριστος κανόνας με πολυσήμαντο χαρακτήρα, τόσο ενός κανόνα δικαίου, όσο κι ενός ηθικοπλαστικού κανόνα¹⁵. Ερμηνεύοντας τον νομικό κανόνα, η θεωρία αυτή δέχεται ότι η συντρέχουσα αρμοδιότητα θεωρείται πρωτίστως εθνικής μέχρις ότου μέσα από ένα μηχανισμό ανατροπής του βάρους της απόδειξης αποδειχθεί ότι θα ενεργοποιηθεί αποτελεσματικότερα ως κοινοτική.

Στην ίδια κατεύθυνση οδηγεί και η άποψη που δέχεται ότι η αρχή αυτή δεν εφαρμόζεται στους τομείς που υπάγονται στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Κοινότητας, σε όλους τους άλλους τομείς η Κοινότητα είναι μόνο επικουρικώς αρμόδιας¹⁶.

Ένα άλλο τμήμα της θεωρίας¹⁷ δέχεται, όμως, ότι με την υιοθέτηση αυτής της αρχής, η Συνθήκη του Μάαστριχ φαίνεται να κυρώνει τη διεκδίκηση των κοινοτικών οργάνων να διευρύνουν τις αρμοδιότητές τους, προκειμένου να συμβάλλουν αποτελεσματικότερα στην πραγμάτωση των σκοπών της Κοινότητας και όπως φαίνεται, με τη διευρυμένη αναγνώριση της αρχής αυτής, ευνοείται η μετάθεση αρμοδιοτήτων από την Εθνική Πολιτεία στην Ένωση. Κατά την άποψη αυτή, η εν λόγω διεργασία συνιστά απόκλιση, ενίοτε δε και υπέρβαση από τους βασικούς ορισμούς του Συντάγματος για την οργάνωση της κρατικής εξουσίας και των τριών

¹⁴ Σκανδάμης Ν., *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο*, σελ. 217

¹⁵ Σκανδάμης Ν., *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο*, σελ. 300

¹⁶ Δαγτόγλου Π., *Βασικά στοιχεία της Συνθήκης του Μάαστριχ*, 1993, σελ. 33.

¹⁷ Παπαδημητρίου Γ., *Δημοκρατία και Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση*, σελ. 18-19

επιμέρους λειτουργιών της. Επίσης, διαβλέπει πρόβλημα συμβατότητας ως προς το άρθρο 110 παρ. 1 μη αναθεωρήσιμων διατάξεων του Συντάγματος και υποστηρίζει ότι οδηγούμαστε σε μια μη ανεκτή περιγραφή της αρχής της διάκρισης των λειτουργιών (άρθρο 26 του Συντάγματος).

Μια τελευταία άποψη της Ελληνικής θεωρίας παρατηρεί ότι η αρχή της επικουρικότητας ως τεκμήριο αρμοδιότητας, αναλύεται σε δύο αρχές: α) την αρχή της αποτελεσματικότητας και β) την αρχή της αναγκαιότητας της κοινοτικής δράσης σε σχέση με τη δράση των κρατών - μελών, ενώ επισημαίνει ότι ένα τόσο ρευστό τεκμήριο αρμοδιότητας εκτίθεται αναπόφευκτα σε δύο αντιφατικές προσεγγίσεις. Μία η κοινοτική, που επιδιώκει να διευρύνει τους σκοπούς και τη δράση της κοινότητας και μια προσέγγιση εθνική, που επιδιώκει να περιορίσει το πεδίο της κοινοτικής δράσης.

δ) Η μετάβαση από την αρχή της ομοφωνίας στην αρχή της πλειοψηφίας

Η μετάβαση από την αρχή της ομοφωνίας στην αρχή της πλειοψηφίας, είχε ανακύψει από την ενιαία Ευρωπαϊκή πράξη, αυτή διέυρνε τα ζητήματα που αποφασίζονται στο Συμβούλιο όχι ομόφωνα, αλλά με πλειοψηφία¹⁸.

Η Ελληνική θεωρία δεν απασχόλησε το ζήτημα της πιθανής σύγκρουσης με το Ελληνικό Σύνταγμα, λόγω εφαρμογής της αρχής της πλειοψηφίας, η οποία φάνηκε να είναι εκ πρώτης όψεως οπισθοδρομική σε σχέση με την ισότιμη συμμετοχή των μικρότερων κρατών - μελών, όσον αφορά τη λήψη αποφάσεων.

Μια πρώτη διεύρυνση είχε γίνει παλιότερα στην Ελληνική θεωρία επ' ευκαιρία του «σχεδίου μιας Σύμβασης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης» του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 14/2/84 και της «ενδιάμεσης έκθεσης» που συνέταξε η από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Ιούνιο του 1984 στο Fontainebleau συσταθείσα ad hoc Επιτροπή για θεσμικά θέματα. Είχε τότε συγκεκριμένα υποστηριχθεί ότι το σχετικό ζήτημα πιθανών συγκρούσεων θα πρέπει κάθε φορά να εξετάζεται από την οπτική γωνία της τήρησης στην πράξη των ουσιαστικών προϋποθέσεων, που κατά το άρθρο 28 §3 Συντ. απαιτούνται για τους περιορισμούς ως προς την άσκηση της Εθνικής κυριαρχίας, ειδικότερα δε από την οπτική γωνία

¹⁸ Δαγτάγλου Π., *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο / Ενημέρωση (Έννοιες Ευρωπαϊκής Πράξης)*, 1989, σελ. 19 επ.

της τήρησης των αρχών της ισότητας και της αμοιβαιότητας. Όπως δε επισημάνθηκε σχετικά, είναι ενδεχομένως δυνατόν η μετάβαση στην αρχή της πλειοψηφίας, χωρίς η ταυτόχρονα αναγνώριση της δυνατότητας προβολής «ζωτικών συμφερόντων» από τα μειοψηφούντα κράτη - μέλη, να οδηγεί κυρίως σε σχέση με τα «μικρά» κράτη - μέλη, σε σοβαρές παραβιάσεις των παραπάνω αρχών. Οι πιο πάνω επιφυλάξεις εξακολουθούν να ισχύουν και σήμερα, κατά το μέτρο που καθιερώνεται η αρχή της πλειοψηφίας.

ε) Η πραγματοποίηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης

Παρ' όλο ότι η προβλεπόμενη στη Συνθήκη του Μάαστριχ πραγματοποίηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης συνεπάγεται επεμβάσεις στην οικονομική και δημοσιονομική πολιτική των κρατών - μελών και θα μπορούσε να δημιουργήσει σημαντικά σημεία σύγκρουσης ανάμεσα στο κοινοτικό δίκαιο και το Ελληνικό σύνταγμα.

Η επισήμανση από μέρους της θεωρίας ότι θα γινόταν παραχώρηση στην κοινότητα του αποκλειστικού και χαρακτηριστικού για το κράτος δικαίωμα κοπής ή έκδοσης νομίσματος, φαίνεται να προσκρούει στο Σύνταγμα.

Ο υποστηρικτής της άποψης αυτής, εξέφρασε ότι η εξουσιοδότηση προς τον Έλληνα νομοθέτη να ορίζει τα της κοπής, όπως φαίνεται στο άρθρο 80 παρ. 2 Συντ. αφορά τους όρους άσκησης του δικαιώματος, ενώ το δικαίωμα είναι αποκλειστικό προνόμιο του κράτους.

Είχε παρατηρηθεί στη συνθήκη του Μάαστριχ ότι μεταξύ των διατάξεων για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (άρθρα 102, ΑΕΠ Συνθ. ΕΚ) και του άρθρου 106 παρ. 1 Συντ.¹⁹.

Στη Συνθήκη του Μάαστριχ έχει παρατηρηθεί ότι σχετικά με την οικονομική και νομισματική Ένωση (άρθρα 102 Α επ. Συνθ. ΕΚ) και του άρθρου 106 παρ. 1 Συντ. αναγνωρίζει στο κράτος τον κύριο ρόλο της οικονομίας. Έτσι δημιουργείται ανταγωνισμός και υφίσταται ένταση ανάμεσα στο άρθρο 28 Συντ. και στις διατάξεις που ριζικά παραγκωνίζονται.

¹⁹ Χριστοδουλίδης Θ., *Το Μετέωρο Βήμα. Η κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Κ. Στεφάνου, σελ. 92.

Η Συνθήκη του Μάαστριχ περιέχει ρυθμίσεις οι οποίες συγκρούονται με τις διατάξεις του Ελληνικού Συντάγματος. Η συνθήκη του Μάαστριχ μέχρι σήμερα επέφερε μεταβολές στον τομέα της Οικονομίας και Νομισματικής Ένωσης, ακόμη και στα απώτατα όρια που επιτρέπει με το άρθρο 28 παρ. 2 και 3 του Ελληνικού Συντάγματος.

Στην άποψη της μη αναθεώρησης των διατάξεων του Ελληνικού οικονομικού και δημοσιονομικού Συντάγματος, συντελεί και ένα άλλο μέρος της εν λόγω θεωρίας. Συγκεκριμένα, το άρθρο 80 παρ. 2 Συντ. αποτελεί μια ακόμα απόδειξη ότι η Συνθήκη του Μάαστριχ δεν αποτελεί τροχοπέδη για την είσοδο της Ελλάδας στην ΟΝΕ.

στ) Η επέκταση των δραστηριοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην εξωτερική πολιτική και την ποιοτική ασφάλεια, καθώς επίσης στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων

Αξίζει να επισημανθεί η σημαντική επέκταση των δραστηριοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλειας²⁰, καθώς επίσης στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων²¹. Σχετικά με τους δύο αυτούς τομείς, η Συνθήκη του Μάαστριχ προβλέπει την δυνατότητα υιοθέτησης «κοινών θέσεων» και «κοινών δράσεων». Κυρίως δε για τις «κοινές δράσεις» ορίζει ότι μπορεί να αποφασισθεί και μάλιστα ομόφωνα ότι «θέματα» ή «μέτρα εφαρμογής» «κοινής δράσης» θα υιοθετούνται κατά πλειοψηφία. Δεν πρέπει επίσης να αγνοούνται δύο ειδικές ρυθμίσεις που αποτελούν ασφαλιστικές δικλείδες για τα κράτη - μέλη αναφορικά, τόσο με την εξωτερική πολιτική, την πολιτική ασφάλειας όσο και με την δικαιοσύνη και με τις εσωτερικές υποθέσεις. Από την πλευρά της εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας, αποκλείονται στο Συμβούλιο οι παρεμβάσεις σχετικά με θέματα ασφαλείας, τα οποία «...έχουν επιπτώσεις στον τομέα της άμυνας», ενώ σχετικά με τους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων, παραμένει αναφαίρετο δικαίωμα η

²⁰ Ιωάννου Κ., *Ελληνική Βιβλιογραφία για την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλεια*, σελ. 102

²¹ Στάγκος Π., *Ελληνική Βιβλιογραφία για τη συνεργασία στους τομείς της δικαιοσύνης και των Ελληνικών υποθέσεων*, σελ. 81.

άσκηση των αρμοδιοτήτων των κρατών - μελών για την διατήρηση της δημόσιας τάξης και την διαφύλαξη της εσωτερικής ασφάλειας.

Σημαντικό σημείο - από την πλευρά του Ελληνικού Συντάγματος - όσον αφορά τις νέες ρυθμίσεις της Συνθήκης του Μάαστριχ σε σχέση με τους προαναφερθέντες δύο βασικούς πυλώνες που εξετάζουμε, είναι το εξής: Η Ελληνική Κυβέρνηση, πλέον, και όχι η Ελληνική Βουλή συμμετέχει στη λήψη των σχετικών αποφάσεων. Άσχετα, όμως, με αυτή την ουσιώδη κατά τα άλλα διαφοροποίηση, πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη ότι η κύρωση διεθνών συνθηκών δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο νομοθετικής εξουσιοδότησης (άρθρο 36 παρ. 4 Συντ.).

Στην πράξη τώρα, η ανάληψη δεσμεύσεων της Ελλάδας εν όψει της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης σε γενικές γραμμές συγκλίνουν με την πρόβλεψη ότι και οι προσαρμογές που θα απαιτηθούν για την εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο των πράξεων της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, δεν θα συναντήσουν ιδιαίτερη συνταγματική αντίσταση. Η παραπάνω θέση έχει εφαρμογή στην πράξη και έχει αποδειχθεί μέχρι σήμερα ορθή.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι μπορεί η Ευρωπαϊκή Ένωση να εισάγει στην Ελληνική πραγματικότητα ένα νέο τρόπο αντίληψης των πραγμάτων και στους δύο βασικούς πυλώνες που εξετάζονται εδώ (εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας) όμως - και αυτό είναι πολύ βασικό - δεν αλλοιώνει την εθνική ταυτότητα του κάθε κράτους - μέλους της. Με άλλα λόγια, μπορεί η υλοποίηση της ιδέας της Οικονομικής και Νομισματικής Ενοποίησης να επιβάλλει κάποιους περιορισμούς σε όλο το φάσμα της Εθνικής κυριαρχίας, αλλά δεν ξεπερνιέται το κρίσιμο όριο που χωρίζει τη νέα Ευρωπαϊκή πραγματικότητα από ένα ομοσπονδιακό σχήμα κλασσικού τύπου που έχει υποστηριχθεί στην Ελληνική πραγματικότητα.

Συγκρίνοντας τις ρυθμίσεις που υιοθετήθηκαν αναφορικά με την κοινή εξωτερική πολιτική και την πολιτική της ασφάλειας με εκείνες που αφορούν την Οικονομική και Νομισματική Ένωση, θεωρήθηκε από την Ελληνική θεωρία ότι σε αντίθεση με το πεδίο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, όπου η εθνική

κυριαρχία υπέστη σημαντικές απώλειες, στο πλαίσιο της Πολιτικής Ένωσης η εθνική κυριαρχία παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητη.

Εξειδικεύοντας την ανάλυσή μας πάνω στο θέμα των «κοινών θέσεων» και των «κοινών δράσεων», πρέπει να τονίσουμε ότι όσον αφορά τις πρώτες (κοινές θέσεις) δεν παρουσιάζουν κανένα πρόβλημα. Το γεγονός βέβαια αυτό είναι απόρροια της διακυβερνητικής συνεργασίας. Είναι δηλαδή θέσεις που δημιουργούνται από κοινού με την Ελληνική κυβέρνηση. Αναγκαίο να τονιστεί είναι και το σημείο εκείνο που επισημαίνει ότι η υιοθέτηση μιας κοινής θέσης - κυρίως στην Ελληνική πραγματικότητα - εφαρμόζεται όχι σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά κάθε κράτος - μέλος είναι ο κύριος υπεύθυνος να ασκήσει τη «θέση» αυτή. Βέβαια, ο τρόπος που θα γίνει η άσκηση αυτή, θα πρέπει να συγκλίνει με αυτήν που έχει ονομαστεί «κοινή θέση».

Οι «κοινές δράσεις» από την άλλη, βρίσκουν γόνιμο έδαφος εφαρμογής κυρίως σε περιπτώσεις όπου τα κράτη - μέλη έχουν σημαντικά κοινά συμφέροντα. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου η άσκηση «κοινών δράσεων» δημιουργεί έντονες αλλαγές. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση όπου σύμφωνα με το άρθρο 36 παρ. 1 μια συγκεκριμένη «κοινή δράση» μπορεί να αναστείλει τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, σχετικά πάντα με τις διεθνείς σχέσεις.

Η ευεπίκαιρη αυτή κατάσταση δεν αποκλείει και τις περιπτώσεις όπου η σύμπραξη του Ελληνικού Συντάγματος με το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο παρουσιάζει προβλήματα. Συγκεκριμένα: Σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 7 σημείο τριβής μπορεί να είναι αυτό που ορίζει ότι: «Σε περίπτωση σοβαρών δυσχερειών κατά την εφαρμογή μιας κοινής δράσης, ένα κράτος - μέλος προσφεύγει στο Συμβούλιο, το οποίο τις συζητά και αναζητεί τις κατάλληλες λύσεις. Οι λύσεις αυτές δεν μπορούν να αντιβαίνουν προς τους στόχους της δράσης, ούτε να βλάπτουν την αποτελεσματικότητά της».

Από την πιο πάνω ανάλυση προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι σε γενικές γραμμές στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερα προβλήματα. Σ' αυτό καταλήγουμε όχι μόνο από την παρουσίαση των επιχειρημάτων μας για τις "κοινές θέσεις" και τις "κοινές δράσεις", αλλά επιπλέον από τη ρητή επιταγή της Συνθήκης που ορίζει ότι η

συνεργασία στους τομείς αυτούς "δεν θίγει την αρμοδιότητα των κρατών - μελών για την διατήρηση της δημόσιας τάξεως και τη διαφύλαξη της εσωτερικής ασφάλειας". Η επιταγή αυτή ενισχύει την απόλυτη προστασία του σκληρού πυρήνα του κράτους.

Γεννιέται, όμως, το ερώτημα αν οι έννοιες "δημόσια τάξη" και "δημόσια ασφάλεια" έχουν το ίδιο νόημα σε κοινοτικό επίπεδο με αυτό που το Ελληνικό Σύνταγμα προσδίδει σε αυτές. Με άλλα λόγια, ζητείται να διευκρινιστεί αν το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά το κοινοτικό δίκαιο, μπορεί να καθορίσει το νόημα των εννοιών αυτών να είναι ενιαίο για όλα τα κράτη - μέλη αυτής.

Κλείνοντας την αναφορά μας στη σχέση του Ελληνικού Συντάγματος και του Κοινοτικού δικαίου πάνω στους προαναφερθέντες βασικούς πυλώνες θα πρέπει να διευκρινίσουμε το εξής: Μέχρι τώρα επισημάναμε κάποια σημεία τριβής, τα οποία, όμως, τονίσαμε ότι πρέπει να αποφευχθούν. Προς την κατεύθυνση αυτή συμβάλλει και η δυνατότητα που προβλέπει η Συνθήκη για το Συμβούλιο. Μπορεί δηλαδή το Συμβούλιο που καταρτίζει συμβάσεις - λαμβάνοντας βέβαια υπόψη του πάντα το άρθρο 220 Συνθ. ΕΚ - και να συνιστά στα κράτη - μέλη την αποδοχή τους, "σύμφωνα με τους αντίστοιχους συνταγματικούς κανόνες". Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο Κ. 9 της Συνθήκης και με ομόφωνη απόφαση, το Συμβούλιο συνιστά στα κράτη - μέλη να εφαρμόσουν το άρθρο 1001 Συνθ. ΕΚ σε δράσεις που εμπίπτουν στους τομείς του άρθρου Κ1 σημεία 1 έως 6 της Συνθήκης.

Αναφορικά Δε με την ύπαρξη ή μη Βοηθημάτων στις συγκρούσεις μεταξύ εθνικού Συνταγματικού και Ευρωπαϊκού Δικαίου, μπορούμε να σημειώσουμε τα ακόλουθα:

Αρχικά έγινε προσπάθεια να χρησιμοποιηθεί ως Βοήθημα στην σύγκρουση αυτή η διάκριση μεταξύ εθνικών και κοινοτικών αρμοδιοτήτων. Η διάκριση όμως αυτή εξ ορισμού ήταν όχι μόνο δύσκολη, αλλά ασαφής και ρευστή. Την κατάσταση αυτή "επιδείνωσε" η θεσμοθέτηση της επικουρικότητας με την οποία ο εν λόγω διαχωρισμός έγινε εντελώς αβέβαιος. Έτσι, επιβεβαιώθηκε κάτι που ήταν ήδη σαφές, ακόμα και πριν την θεσμοθέτηση της επικουρικότητας, ότι δηλαδή «τελικά δεν μπορεί να υπάρξει όργανο ή διαδικασία που να νομιμοποιείται πλήρως και

ταυτόχρονα τόσο από άποψη του κοινοτικού δικαίου, όσο και από εκείνη του Συνταγματικού δικαίου κάθε κράτους - μέλους, που να επιλύουν με τρόπο δεσμευτικό για κάθε "πλευρά" οποιαδήποτε αμφισβήτηση προκύψει».

7.3 Το ιεραρχικό και το συναινετικό βοήθημα

Από τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι στην αναζήτηση δυνατών βοηθημάτων στην σύγκρουση μεταξύ εθνικού συνταγματικού και Ευρωπαϊκού δικαίου, θα πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ θεωρητικής ευκταίων και πρακτικώς εφαρμόσιμων λύσεων.

7.3.α. Η πιο ξεκάθαρη και σύμφωνη με το δίκαιο βοήθημα θεωρείται το ιεραρχικό βοήθημα. Ιεραρχικό είναι το βοήθημα εκείνο, κατά το οποίο νοείται η υπεροχή του κοινοτικού έναντι του Εθνικού Συνταγματικού δικαίου. Βέβαια όταν το ιεραρχικό αυτό βοήθημα δεν στηρίζεται στις εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών - μελών, υπάρχει σοβαρή περίπτωση αμφισβήτησής του. Σε μια τέτοια περίπτωση, αξίζει να σημειωθεί, ότι είναι πολύ αμφίβολο αν θα υπάρξει κοινή λύση και ομοιόμορφη εφαρμογή αυτής. Ενδεικτικό παράδειγμα των προαναφερθέντων είναι η Ελληνική έννομη τάξη, η οποία διακατέχεται από αυστηρό τυπικό Σύνταγμα.

Ως γνωστό, η Ελλάδα ανήκει σε εκείνα τα κράτη - μέλη που δεν έχουν προβεί σε αναθεώρηση του Συντάγματος. Το γεγονός αυτό συντέλεσε στο να υποστηριχθεί η άποψη ότι τα κράτη - μέλη που δεν έχουν αναθεωρήσει το Σύνταγμά τους, εντάχθηκαν στην ΟΝΕ με τέτοιο τρόπο που δείχνει ότι αποδέχθηκαν εμμέσως την υπεροχή του κοινοτικού κανόνα, επί των αντίθετων συνταγματικών διατάξεων αυτού με το δικό τους σύνταγμα²².

Οι προηγούμενες σκέψεις δεν θα πρέπει να οδηγήσουν αβίαστα στο συμπέρασμα ότι στην πράξη και ειδικά όσον αφορά την Ελληνική πραγματικότητα τα πράγματα είναι έτσι. Η Ελλάδα όπως ήδη τονίστηκε, διαθέτει έννομη τάξη με αυστηρό τυπικό σύνταγμα, οπότε η εφαρμογή της παραπάνω άποψης αποδεικνύεται στην πράξη δύσκολη έως αδύνατη.

7.3.β. Παρ' όλα αυτά, λιγότερο οδυνηρό αποδεικνύεται στην εφαρμογή του το συναινετικό βοήθημα. Το βοήθημα αυτό - όπως διευκρινίζεται και από το όνομά του - απαιτεί αμοιβαίο σεβασμό της εθνικής και της κοινοτικής έννομης τάξης. Το

²² Σκανδάλης Ν., *Ευρωπαϊκό δίκαιο οπ. α. (υποσ. 9)* σελ. 343.

Βοήθημα αυτό μειώνει εν μέρει την ανταγωνιστικότητα μεταξύ εθνικής και κοινοτικής έννομης τάξης²³.

Τα Ελληνικά δικαστήρια για τη δημιουργία ενισχυμένων οργανικών και δικονομικών δεσμών μεταξύ των εθνικών δικαστικών αρχών και των Ευρωπαϊκών αρχείων, καθώς και η έλλειψη προτάσεων από τον Εθνικό δικαστή της αρχής της ερμηνείας του Εθνικού δικαίου με αναφορά στο Ευρωπαϊκό δίκαιο, φαίνεται να υιοθετούν στην πράξη της αρχής της ερμηνείας του Εθνικού δικαίου, με βάση το κοινοτικό δίκαιο.

Χαρακτηριστική και πρωτοπόρος θα μπορούσε να ήταν η υπ' αριθμ. 55/1995 απόφαση της Επιτροπής Αναστολών του Συμβουλίου Επικρατείας, η οποία λαμβάνει υπόψη της την οδηγία του Συμβουλίου της ΕΟΚ, η οποία έχει μεταφερθεί μερικώς στην ελληνική έννομη τάξη και ερμήνευσε το Ελληνικό δίκαιο για προστασία στον τομέα των δημοσίων έργων, σύμφωνα με την παραπάνω οδηγία και αποκλείοντας τη μέχρι τότε πάγια νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας.

Η απόφαση της επιτροπής των αναστολών ερμηνεύει διατάξεις οργανικού Νόμου του Συμβουλίου Επικρατείας, υπό το πρίσμα της παραπάνω οδηγίας και κάνει ρητή αναφορά στην αρχή της σύμφωνης με το κοινοτικό δίκαιο ερμηνείας του Εθνικού δικαίου.

Σύμφωνα με την Επιτροπή των Αναστολών σχετικά με τη νομολογία του ΔΕΚ "ένα εθνικό δικαστήριο καλείται να ερμηνεύσει το Εθνικό δίκαιο", είτε πρόκειται για διατάξεις μεταγενέστερες, είτε προγενέστερες της ερμηνείας.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η Ελληνική θεωρία είναι σύμφωνη με του κοινοτικού δικαίου ερμηνείας του Εθνικού δικαίου.

Παρ' όλα αυτά, είμαι αμφίβολο αν το συναινετικό βοήθημα μπορεί να λειτουργήσει στην πράξη υπό την έννοια του βοηθήματος άρσης ενδεχόμενων συγκρούσεων. Είναι αμφίβολο αν στην πράξη το συναινετικό βοήθημα μπορεί να εφαρμοστεί ομοιόμορφα από τα κράτη - μέλη, ανεξάρτητα από το πολιτικό βάρος που διαθέτουν, ενώ μια σύμφωνη με κοινοτικό δίκαιο ερμηνεία του εθνικού δικαίου είναι εφικτή. Οι ενδοιασμοί για την αποδοχή του συναινετικού βοηθήματος δεν

²³ Βλ. σχετικά και Α. Τσαμπάσης, *Διείσδυση του Κοινοτικού δικαίου στο χώρο της Δημόσιας Διοίκησης*, σελ. 121.

είναι μόνο νομικοί, αλλά κυρίως πολιτικοί γιατί το βοήθημα αυτό, είναι ενδεχομένως δυνατό να λειτουργήσει στο σημείο αυτό, μόνο υπέρ των ισχυρότερων κρατών - μελών, οι συνταγματικές ρυθμίσεις των οποίων και μέχρι σήμερα συνηθίζεται να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη λ.χ. "κοινές συνταγματικές παραδόσεις" των κρατών - μελών.

Πέραν όμως από αυτές τις ενδεχόμενες δυσκολίες και αφού εξαντληθούν όλα τα όρια μιας σύμφωνης με το κοινοτικό δίκαιο ερμηνείας του εθνικού Συντάγματος και μιας σύμφωνης με τα εθνικά δίκαια ερμηνείας του κοινοτικού δικαίου εξακολουθεί να μην είναι δυνατό να ανακύψει η υποκείμενη σύγκρουση, τότε αναπόφευκτα αναβιώνει και πάλι το ζήτημα της ιεράρχησης της υπεροχής.

7.4 Συμπεράσματα

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι όσο υπάρχουν κυρίαρχα κράτη - μέλη και όσο ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, ίσως να μην είναι εφικτό να εγκαταλειφθεί το ιεραρχικό βοήθημα, είτε γίνει αποδεκτή η άνευ όρων είτε περιορισμένη υπεροχή του κοινοτικού έναντι του εθνικού συνταγματικού δικαίου. Όσο εξακολουθούν να υπάρχουν τα εθνικά συντάγματα, τα οποία νομιμοποιούν την εισδοχή του κοινοτικού δικαίου στις εθνικές έννομες τάξεις, δεν μπορεί να αποκλεισθεί το ζήτημα ενδεχόμενων συγκρούσεων και το συναφές ερώτημα της υπεροχής, είναι ακόμα αμφίβολο ότι αν τα εθνικά συντάγματα είναι το σωστό σημείο εκκίνησης για την από εθνικής πλευράς νομιμοποίηση της πλήρους Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τουλάχιστον στην Ελλάδα, δεν φαίνεται να υπάρχει στο πλαίσιο της σχεδιαζόμενης αναθεώρησης του Συντάγματος μια σκέψη που να περιλαμβάνει μια τόσο ριζοσπαστική λύση, που να καθιερώνει σε συνταγματικό επίπεδο την άνευ όρων υπεροχή του κοινοτικού δικαίου.

Σύμφωνα με τα παραπάνω η κατ' ανάγκη υπεροχή ή ανοχή του ιεραρχικού βοηθήματος επ' ουδενί λόγο δεν είναι δυνατό να μειώσει τη σημασία του συναινετικού βοηθήματος και τις προσπάθειες που πρέπει να καταβάλλονται και καταβάλλονται, τόσο από τα κράτη - μέλη όσο και από τα όργανα της κοινότητας για τη "συναινετική" άρση ενδεχόμενων συγκρούσεων.

Το δίλημμα της επιλογής ανάμεσα στο ιεραρχικό και στο συναινετικό βοήθημα είναι σ' αυτό το στάδιο της Ευρωπαϊκής ενοποίησης για κράτη - μέλη,

όπως η Ελλάδα, όπου το ίδιο σύνταγμα δεν αναγνωρίζει την απεριόριστη υπεροχή του κοινοτικού δικαίου. Συναινετικό και ιεραρχικό βοήθημα είναι αναγκαίο να συνυπάρξουν.

Η πιο ρεαλιστική και πραγματοποιήσιμη σ' αυτό το στάδιο της Ευρωπαϊκής ενοποίησης - και αυτό ισχύει όχι μόνο στην Ελληνική έννομη τάξη, αλλά για όλα τα κράτη-μέλη που έχουν αυστηρό τυπικό Σύνταγμα και δεν επιθυμούν ή αδυνατούν να αναγνωρίσουν την απεριόριστη υπεροχή του κοινοτικού δικαίου έναντι του Συντάγματός τους - θα ήταν η συνταγματική κατοχύρωση μιας ερμηνευτικής ρήτρας αντίστοιχης με εκείνη που περιέχεται στο ισχύον Ισπανικό Σύνταγμα, σχετικά με την ερμηνεία των συνταγματικά κατοχυρωμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Τα τελευταία, κατά ρητή επιταγή του άρθρου 10 § 2 του Ισπανικού Συντάγματος, πρέπει να ερμηνεύονται σε συμφωνία με την οικουμενική διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τις διεθνείς συμβάσεις, τα θέματα αυτά και έχουν επικυρωθεί από την Ισπανία. Κατ' αντιστοιχία αυτού, θα ήταν συνεπώς δυνατόν να περιλάβουν τα συντάγματα των κρατών - μελών μια ρήτρα που να επιβάλλει τη σύμφωνη με το κοινοτικό δίκαιο ερμηνεία των εθνικών συνταγματικών διατάξεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΟΙ ΟΡΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΕΩΣ

8.1 Η αναγκαιότητα της αποδοχής του κοιν. Δικαίου πρωταρχική συνθήκη για την προσχώρηση

1. Κάθε χώρα που επιθυμεί να γίνει μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, πρέπει να αποδεχθεί το λεγόμενο "κοινοτικό κεκτημένο", δηλαδή ολόκληρο το (πρωτογενές και δευτερογενές) κοινοτικό δίκαιο, μαζί με τις διεθνείς συμβάσεις που έχει υπογράψει η Κοινότητα και όλους γενικά τους κανόνες λειτουργίας της Κοινότητας, όπως ισχύουν κατά τον χρόνο της προσχωρήσεως. Η αποδοχή αυτή του κοινοτικού κεκτημένου είναι απαραίτητη για τη διαφύλαξη της κοινοτικής ομοιογένειας και απαιτείται από την αρχή της ισότητας των κρατών μελών (αν και βέβαια τα ιδρυτικά μέλη είχαν αρχικά, από τη φύση των πραγμάτων, μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεως από τα μεταγενέστερα μέλη). Το "κοινοτικό κεκτημένο" δεν είναι λοιπόν διαπραγματεύσιμο αντικείμενο.

Δεν αποτελεί εξαίρεση από τον κανόνα αυτόν η προσαρμογή των συνθηκών και του παράγωγου δικαίου, την οποία καθιστά αναγκαία το γεγονός της διευρύνσεως της Κοινότητας με ένα ή περισσότερα κράτη μέλη, αφού οι υπάρχουσες διατάξεις (π.χ. αυτές που αναφέρονται στη σύνθεση των οργάνων,

αλλά και πολλές άλλες που αφορούν τη λειτουργία της Κοινότητας και τις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών) βασίζονται φυσικά στην κατά τον χρόνο της συντάξεώς τους σύνθεση της Κοινότητας.

Ο κανόνας του κοινοτικού κεκτημένου δεν αποκλείει όμως τελείως τις παρεκκλίσεις, αν και επιβάλλει περιορισμούς στην έκταση και τη σημασία τους¹. Παρεκκλίσεις χρονικής κυρίως σημασίας είναι δυνατές (ή και σκόπιμες), όταν η άτεγκτη προσκόλληση στο γράμμα του κοινοτικού κεκτημένου θα είχε δυσανάλογα δυσμενείς συνέπειες για το νέο μέλος (ή τα παλιά μέλη) δυσχεραίνοντας υπερβολικά την ουσιαστική ένταξή του στον οργανισμό της Κοινότητας (ή διαταράσσοντας υπερβολικά την οικονομική ισορροπία των παλιών κρατών μελών) και κατά συνέπεια δυσχεραίνοντας ή και διακινδυνεύοντας την ίδια τη λειτουργία της Κοινότητας και την πρόοδο της Ευρωπαϊκής ενοποίησης. Παρεκκλίσεις περιορισμένης σημασίας μπορεί να θεμελιώνονται και σε ιστορικούς λόγους ή λόγους που ανάγονται στην ιδιότυπη συνταγματική θέση τμημάτων του προσχωρούντος μέλους, όπως π.χ. των βρετανικών νησιών της Μάγχης. Οι νοτιές παρεκκλίσεις έχουν χωρικό αντικείμενο ή απλώς (και κυρίως) χρονικό χαρακτήρα.

α) Οι χωρικές (τοπικές) παρεκκλίσεις είναι εξαιρέσεις (για λόγους κυρίως ιστορικούς) μικρών γεωγραφικών περιοχών από ορισμένους κανόνες ή τομείς του κοινοτικού καθεστώτος, π.χ. το τελωνειακό έδαφος ή το δικαίωμα εγκαταστάσεως.

β) Οι αντικειμενικές παρεκκλίσεις αφορούν την εξαίρεση ορισμένων νομικών καταστάσεων ή καθεστώτων (κυρίως συνομολογούμενων ήδη κατά τον χρόνο της προσχωρήσεως διεθνών συνθηκών ή διοικητικών συμβάσεων) ή θεσμών ή οργανισμών ή προϊόντων περιορισμένης κατ' αρχήν σημασίας.

γ) Οι χρονικές παρεκκλίσεις είναι οι κατά πολύ σπουδαιότερες. Περιέχονται σε μεταβατικές διατάξεις, που προβλέπουν την μεταγενέστερη της προσχωρήσεως ή την σταδιακή εφαρμογή ορισμένων κανόνων του κοινοτικού δικαίου, που η άμεση και πλήρης εφαρμογή τους θα είχε δυσανάλογα δυσμενείς συνέπειες για την οικονομία του προσχωρούντος κράτους ή και θα ήταν πρακτικά (π.χ. διοικητικά) προς το παρόν αδύνατη. Στην τελευταία περίπτωση (π.χ. αδυναμία άμεσης εισαγωγής του φόρου προστιθέμενης αξίας) η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου

¹ Δαγτάγλου Π., *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο*.

αναβάλλεται για ένα μεταγενέστερο χρονικό σημείο, που είτε καθορίζεται ακριβώς εκ των προτέρων είτε αφήνεται μεν στη διάθεση του νέου κράτους μέλους, αλλά ως ένα εκ των προτέρων καθοριζόμενο απώτατο χρονικό όριο. Σε πολλές άλλες περιπτώσεις (π.χ. πραγματοποίηση τελωνειακής ενώσεως) προβλέπεται η σταδιακή (προοδευτική) εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου, οπότε ορίζεται εκ των προτέρων ένα χρονοδιάγραμμα υποχρεωτικό για το νέο κράτος μέλος. Συνήθως καθορίζεται ένα χρονικό σημείο, στο οποίο λήγει γενικά η μεταβατική περίοδος, εκτός όπου προβλέπονται ρητώς μακρότερες ή βραχύτερες μεταβατικές περίοδοι. Από το χρονικό αυτό σημείο αποκαθίστανται πλήρως η ισχύς του κοινοτικού δικαίου και οι αρμοδιότητες της Κοινότητας. Όπου δεν προβλέπεται καθόλου μεταβατική περίοδος, το κοινοτικό δίκαιο εφαρμόζεται (και επομένως ισχύουν οι εκάστοτε θεμελιούμενες υποχρεώσεις και δικαιώματα) από την ημέρα της προσχωρήσεως.

Αντικείμενο διαπραγματεύσεων, μπορεί, εκτός των παρεκκλίσεων, να αποτελέσει και το ποσό συμμετοχής στις διάφορες χρηματοδοτικές υποχρεώσεις των κρατών μελών, π.χ. στα κεφάλαια της ΕΚΑΧ ή σε μια αύξηση του κεφαλαίου της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων. Από το 1970 οι Κοινότητες χρηματοδοτούνται με "δικούς τους" ("ιδίους") πόρους, δηλαδή αφενός με το σύνολο του εισοδήματος των δασμών επί των προϊόντων προελεύσεως τρίτων χωρών και αφετέρου με μέρος του εισοδήματος του φόρου προστιθέμενης αξίας σε κάθε κράτος μέλος. Για το νέο κράτος μέλος που δεν έχει ακόμη εισαγάγει το σύστημα του φόρου προστιθέμενης αξίας καθορίζεται, για τη μεταβατική περίοδο, ορισμένη "εισφορά" προς την Κοινότητα.

2. Μετά την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων, μεταξύ των κρατών μελών και του κράτους που επιθυμεί να προσχωρήσει, συνάπτεται η συνθήκη προσχωρήσεως. Η συνθήκη αυτή περιορίζεται κυρίως να ορίσει ότι μια χώρα γίνεται μέλος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, καθώς και συμβαλλόμενο μέρος στις συνθήκες περί ιδρύσεως των Κοινοτήτων αυτών, όπως τροποποιήθηκαν ή συμπληρώθηκαν². Επίσης ορίζεται ο χρόνος ενάρξεως ισχύος της συνθήκης προσχωρήσεως.

² Δαγτόγλου Π., *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο*, Αθήνα 1985

Ανάλογα με την προσχώρηση στην ΕΚΑΧ προβλέπει ειδική απόφαση του Συμβουλίου. Τα επιμέρους αποτελέσματα των διαπραγματεύσεων διατυπώνονται σε μια εκτενή "πράξη περί των όρων προσχωρήσεως και των προσαρμογών των Συνθηκών", που προσαρτάται στη συνθήκη προσχωρήσεως και αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της συνθήκης αυτής, όσον αφορά την ΕΟΚ και την ΕΚΑΕ, καθώς και της αποφάσεως του Συμβουλίου περί προσχωρήσεως στην ΕΚΑΧ, όσον αφορά την ΕΚΑΧ. Διάφορες διατάξεις της πράξεως προσχωρήσεως συμπληρώνονται από συνημμένα σ' αυτήν παραρτήματα, που περιέχουν τις προσαρμογές δευτερογενούς (παράγωγου) δικαίου τις οποίες καθιστά αναγκαίες η προσχώρηση. Επιπλέον, ουσιαστικά μέλη της πράξεως προσχωρήσεως είναι και τα επίσης συνημμένα σ' αυτήν πρωτόκολλα που αναφέρονται σε επιμέρους ζητήματα, μη ρυθμιζόμενα, για διάφορους λόγους, στην ίδια την πράξη προσχωρήσεως. Τέλος, οι διάφορες δηλώσεις (κοινές δηλώσεις των κρατών μελών, μισς από τις Κοινοότητες ή του προσχωρούντος κράτους) προσαρτώνται στην τελική πράξη που επιβεβαιώνει τη σύνταξη και υιοθέτηση των διάφορων κειμένων σχετικά με την προσχώρηση στις τρεις Κοινοότητες.

8.2 Η προσχώρηση της Ελλάδας

1. Οι ανωτέρω αρχές και διαδικασίες προσχωρήσεως, που εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά κατά την πρώτη διεύρυνση των Κοινοτήτων το 1972, ακολουθήθηκαν και κατά την ένταξη της Ελλάδας. Μεταξύ των εννέα κρατών μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και της Ελλάδος συνομολογήθηκε η συνθήκη "περί προσχωρήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενεργείας". Η Συνθήκη Προσχωρήσεως αποτελείται από τρία μόνο άρθρα, που προβλέπουν κυρίως, ότι η Ελληνική Δημοκρατία γίνεται μέλος της ΕΟΚ και ΕΚΑΕ και συμβαλλόμενο μέρος στις ιδρυτικές συνθήκες, όπως τροποποιήθηκαν ή συμπληρώθηκαν και ότι οι όροι της προσχωρήσεως και οι αναγκαίες προσαρμογές των συνθηκών της ΕΟΚ και της ΕΚΑΧ αναγράφονται στην πράξη περί των όρων προσχωρήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας και των προσαρμογών των συνθηκών (συνοπτικά: Πράξη Προσχωρήσεως), που προσαρτάται στη Συνθήκη Προσχωρήσεως και αποτελεί, καθόσον αφορά την ΕΟΚ και την ΕΚΑΕ "αναπόσπαστο τμήμα" της Συνθήκης

Προσχωρήσεως. Ορίζεται επίσης, ότι, υπό τον όρο ότι θα έχουν γίνει εν τω μεταξύ οι αναγκαίες καταθέσεις εγγράφων, η Συνθήκη Προσχωρήσεως αρχίζει να ισχύει την 1^η Ιανουαρίου 1981.

Η προσχώρηση της Ελλάδος στην ΕΚΑΧ προβλέπεται σε ιδιαίτερη απόφαση του Συμβουλίου, που ορίζει επίσης ότι η Πράξη Προσχωρήσεως, καθόσον αφορά την ΕΚΑΧ, είναι αναπόσπαστο τμήμα της αποφάσεως του Συμβουλίου. Ως χρόνος προσχωρήσεως ορίζεται η 1^η Ιανουαρίου 1981.

Η Πράξη Προσχωρήσεως περιέχει τους όρους προσχωρήσεως στις τρεις Κοινοτίτες και τις αναγκαίες προσαρμογές των συνθηκών. Αποτελείται από 153 άρθρα, που συμπληρώνονται από 12 παραρτήματα με προσαρμογές του παράγωγου δικαίου και 7 πρωτόκολλα για τη ρύθμιση ειδικών θεμάτων (όπως π.χ. τη δημιουργία ειδικού κοινοτικού καθεστώτος βάμβακος: πρωτόκολλο 4), αλλά και την αναγνώριση των ιδιαίτερων παραγόντων και στόχων για την εν γένει οικονομική και βιομηχανική ανάπτυξη της Ελλάδας (πρωτόκολλο 7). Τα συνημμένα στην Πράξη Προσχωρήσεως παραρτήματα και πρωτόκολλα αποτελούν κατά το άρθρο 150 της πράξεως αναπόσπαστο τμήμα τους. Τέλος, η προσχώρηση συνοδεύεται από 13 δηλώσεις, από τις οποίες οκτώ είναι κοινές δηλώσεις των κρατών μελών, δύο είναι δηλώσεις της κυβερνήσεως της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, δύο δηλώσεις της ΕΟΚ και μια δήλωση της Ελληνικής Δημοκρατίας. Επιπλέον συμφωνήθηκε μια διαδικασία πληροφορήσεως και διαβουλεύσεως για τη λήψη ορισμένων αποφάσεων κατά την περίοδο μεταξύ της συνάψεως και της ενάρξεως ισχύος της Συνθήκης Προσχωρήσεως - μια συμφωνία που είναι πια χωρίς αντικείμενο.

8.2.1. Όροι προσχώρησης

Όλες οι πράξεις αυτές καταγράφονται στην Τελική Πράξη.

Αν η προσχώρηση της Ελλάδας σήμαινε την ταυτόχρονη και ανεξάρτητη ισχύ του όλου κοινοτικού δικαίου στη χώρα μας, θα αρκούσε η Συνθήκη Προσχωρήσεως³. Η ανάγκη όμως σε σημαντικούς τομείς της σταδιακής εισαγωγής του κοινοτικού καθεστώτος, καθώς και άλλων παρεκκλίσεων, έκαναν απαραίτητη, όπως και στην πρώτη διεύρυνση, την Πράξη Προσχωρήσεως. Βασικά πάντως ισχύει

³ Δαγιάγλου Π., *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο*, Αθήνα 1983.

και για τη χώρα μας, ότι από την 1 Ιανουαρίου 1981, που έγινε μέλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, αποδέχθηκε το "κοινοτικό κεκτημένο" στο σύνολό του. Η Ελλάδα έχει δηλαδή όλα τα δικαιώματα και όλες τις υποχρεώσεις του κράτους μέλους, εξαιρέσεις και παρεκκλίσεις επιτρέπονται μόνο αν και στο μέτρο που προβλέπονται στην Πράξη Προσχώρησης και στα προσαρτημένα κείμενα. Οι δε διατάξεις της Πράξεως Προσχώρησης "δεν μπορούν να ανασταλούν, τροποποιηθούν ή καταργηθούν παρά μόνο σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπονται από τις αρχικές συνθήκες", εκτός αν η ίδια η Πράξη Προσχώρησης ορίζει αλλιώς⁴.

Πιο συγκεκριμένα, η Ελλάδα από την προσχώρησή της στην Κοινότητα:

- α) δεσμεύεται από το πρωτογενές και παράγωγο δίκαιο της Κοινότητας⁵
- β) προσχωρεί στις αποφάσεις και συμφωνίες των "μόνιμων αντιπροσώπων των κρατών μελών στο πλαίσιο του Συμβουλίου"⁶
- γ) δεσμεύεται από "τις δηλώσεις, ψηφίσματα ή άλλες θέσεις" του Συμβουλίου ή των κρατών μελών από κοινού, εφόσον αφορούν τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες⁷
- δ) αναλαμβάνει την υποχρέωση να προσχωρήσει στις συμβάσεις μεταξύ των κρατών μελών για την ίση μεταχείριση των υπκόων των κρατών μελών⁸
- ε) δεσμεύεται από τις διεθνείς συμβάσεις που συνήψαν οι Κοινότητες με τρία κράτη, διεθνείς οργανισμούς ή υπκόους τρίτου Κράτους⁹
- στ) αναλαμβάνει την υποχρέωση να προσχωρήσει στις συμβάσεις που συνήψε μια από τις Κοινότητες με τα κράτη μέλη από κοινού, καθώς και τις σχετικές με αυτές εσωτερικές συμφωνίες των κρατών μελών¹⁰
- ζ) αναλαμβάνει την υποχρέωση να προσαρμόσει τη συμμετοχή της σε διεθνείς οργανισμούς, στους οποίους μετέχουν οι Κοινότητες ή άλλα κράτη μέλη, στη νέα της θέση ως μέλους των Κοινοτήτων¹¹

⁴ Άρθρο 6, ΠρΠροχ II

⁵ Άρθρο 2, 143 ΠρΠροχ II

⁶ Άρθρο 3 παρ. 1 ΠρΠροχ II

⁷ Άρθρο 3 παρ. 3 ΠρΠροχ II

⁸ Άρθρο 3 παρ. 2 ΠρΠροχ II

⁹ Άρθρο 4 παρ. 1, 118-120, 121, 122 ΠρΠροχ II

¹⁰ Άρθρο 4 παρ 2 και 3 ΠρΠροχ II

η) αναλαμβάνει την υποχρέωση να προσφύγει σε όλα τα πρόσφορα μέσα για να άρει τα ασυμβίβαστα που τυχόν υπάρχουν ανάμεσα στη θέση της ως μέλους των Κοινοτήτων και ως συμβαλλόμενου μέρους σε διεθνείς συμβάσεις με τρίτες χώρες¹².

Η κύρωση της Συνθήκης Προσχωρήσεως από το νόμο 945/1979 περιλαμβάνει και όλες τις προγενέστερες της προσχωρήσεως διεθνείς συμβάσεις, που κατά την Πράξη Προσχωρήσεως δεσμεύουν την Ελλάδα ή στις οποίες υποχρεούται να προσχωρήσει η Ελλάδα. Δεν απαιτείται επομένως χωριστή νομοθετική κύρωση καθεμιάς από αυτές, αρκεί δε η δημοσίευσή τους στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Από τις μεταγενέστερες της προσχωρήσεως διεθνείς συμβάσεις πρέπει να διακριθούν εκείνες που συνάπτει η Κοινότητα κατ' αποκλειστική αρμοδιότητα και οι οποίες με πράξη του Συμβουλίου μετατρέπονται σε εσωτερικό δίκαιο της Κοινότητας και ισχύουν με αυτήν την ιδιότητα στην Ελλάδα, χωρίς να τίθεται ζήτημα κυρώσεώς τους από την Βουλή. Όπου όμως η Ελλάδα ως κράτος μέλος συμμετέχει στη σύναψη μιας διεθνούς συμβάσεως, η σύμβαση αυτή έχει ενδεχομένως ανάγκη κυρώσεως κατά το άρθρο 36 του Συντάγματος.

Για την εφαρμογή του παράγωγου δικαίου που εκδόθηκε ως την ημέρα της προσχωρήσεως, καθώς και την προσαρμογή σε τούτο της υφιστάμενης ελληνικής νομοθεσίας, καθώς και, τέλος, την ρύθμιση των θεμάτων που προκύπτουν κατά την εφαρμογή των μεταβατικών διατάξεων της Πράξεως Προσχωρήσεως, ο κυρωτικός της Συνθήκης Προσχωρήσεως νόμος 945/1979 προβλέπει την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων έως το τέλος του 1981. Ο νόμος λειτουργεί δηλαδή ως "νόμος - πλαίσιο", με το βασικό βέβαια μειονέκτημα του νόμου - πλαισίου, ότι η εξουσιοδότησή του είναι χρονικά περιορισμένη. Εξάλλου, η εξουσιοδότηση αυτή δεν καλύπτει την επιβολή ποινικών κυρώσεων, ούτε φορολογικών υποχρεώσεων ή την κύρωση διεθνών συνθηκών, για τις οποίες απαιτείται οπωσδήποτε τυπικός νόμος. Έτσι χρειάστηκε να ψηφιστεί νέος νόμος (ν. 1338/1983) που παρατείνει

¹¹ Άρθρο 4 παρ. 4 ΠρΠροχ II

¹² Άρθρο 5 ΠρΠροχ II σε συνδυασμό με άρθρο 234 ΣυνθεΟΚ πρβλ. άρθρα 105 και 106 ΣυνθεΚΑΕ.

την χρονική διάρκεια της εξουσιοδοτήσεως ως την 31.12.1985 και προβλέπει ποινικές κυρώσεις.

8.2.2 Ειδικότερη ανάλυση όρων προσχωρήσεως

Από την συμμόρφωση προς το κοινοτικό κεκτημένο δεν αποτελεί εξαίρεση, όπως παρατηρήθηκε ήδη, η προσαρμογή των συνθηκών και του παράγωγου δικαίου στην προσχώρηση ενός μέλους, αντιθέτως είναι αναγκαία για την λειτουργικότητα της Κοινότητας.

Έτσι η Πράξη Προσχωρήσεως προβλέπει την προσαρμογή των συνθηκών, ώστε να περιλαμβάνεται η ελληνική επικράτεια στην περιοχή ισχύος των συνθηκών και η Ελληνική γλώσσα στις επίσημες γλώσσες της Κοινότητας. Δεύτερον, η Πράξη Προσχωρήσεως προβλέπει την προσαρμογή των διατάξεων εκείνων των συνθηκών που ρυθμίζουν την σύνθεση, προεδρία και λήψη αποφάσεων (ψηφοφορία) των κοινοτικών οργάνων. Γενικά, δεν ανακατανέμεται η συμμετοχή των δέκα πλέον κρατών μελών στη σύνθεση και την κατανομή των ψήφων, αλλά απλώς προστίθενται ελληνικές θέσεις και ψήφοι, ισάριθμες με εκείνες του Βελγίου, που έχει τον ίδιο περίπου με την Ελλάδα πληθυσμό. Η θητεία των νέων αυτών μελών λήγει, κατά κανόνα, ταυτόχρονα με την θητεία των παλιών¹³. Τέλος, όλα τα όργανα επιφέρουν στον κανονισμό τους τις αναγκαίες προσαρμογές συνεπεία της προσχωρήσεως της Ελλάδας¹⁴. Συγκεκριμένα.

α) Ο αριθμός των Ελλήνων αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ("Ευρωβουλευτών") ορίζεται σε 24, ίσος δηλαδή με την συμμετοχή του Βελγίου, ανεβάζοντας τον συνολικό αριθμό των μελών του Κοινοβουλίου σε 434¹⁵. Σύμφωνα με μια μεταβατική ρύθμιση¹⁶, οι πρώτοι Έλληνες Ευρωβουλευτές υποδείχθηκαν από την Ελληνική Βουλή και αντικαταστάθηκαν από εκλεγμένους στην "άμεση και καθολική ψηφοφορία" (ταυτόχρονη με τις εκλογές για την Ελληνική Βουλή) της 18 Οκτωβρίου 1981. Κατά τον Ελληνικό νόμο 1180/19821 "περί εκλογής αντιπροσώπων εις την Συνέλευσιν των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κ.λπ.":

¹³ Άρθρο 23 παρ. 1, υπαρκτ. 2, 136 εδ. 2, 137 εδ. 2, 138 εδ. 2, 140 εδ. 2, 142 παρ. 1 ΠρΠρασ II

¹⁴ Άρθρο 132, 133 παρ. 2, 134 παρ. 2, 135 παρ. 2

¹⁵ Άρθρο 10 ΠρΠρασ II

¹⁶ Άρθρο 23 ΠρΠρασ II

- Κατά την εκλογή των αντιπροσώπων αυτών "ολόκληρος η Ελληνική επικράτεια αποτελεί μίαν ενιαίαν εκλογικήν περιφέρειαν"¹⁷ (επομένως δεν υπάρχουν "τοπικές", πραγματικές δηλαδή εκλογικές περιφέρειες).
- Η εκλογιμότητα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ρυθμίζεται σύμφωνα με την Πράξη περί εκλογής των Ευρωβουλευτών και ανάλογα κατ' αρχήν με την εκλογιμότητα στην Ελληνική Βουλή, επιπλέον όμως δεν είναι εκλόγιμοι για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο οι βουλευτές της Βουλής των Ελλήνων και οι καθηγητές των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων¹⁸, το ίδιο ισχύει για τα βουλευτικά ασυμβίβαστα του άρθρου 57 του Συντάγματος¹⁹. Κατ' αρχήν δεν επιτρέπεται λοιπόν στην Ελλάδα η "διπλή βουλευτική εντολή"²⁰.
- "Δικαίωμα υποβολής προτάσεως υποψήφιων αντιπροσώπων έχουν μόνο τα κόμματα ή οι συνασπισμοί συνεργαζόμενων κομμάτων" (δηλαδή όχι απλοί πολίτες ή ομάδες πολιτών)²¹. Επίσης "οι νομίμως προταθέντες υποψήφιοι ανακრύσσονται... κατά την εν τη προτάσει σειράν..."²².
- Η κατανομή των εδρών "ενεργείται κατ' αναλογίαν της καθ' άπασαν την επικράτεια εκλογικής δυνάμεως των μετεχόντων ταύτης συνδυασμών"²³ (αναλογικό σύστημα).
- Οι έδρες καταλαμβάνονται "κατά την σειράν της προτάσεως και ανακρύξεως των υποψηφίων"²⁴ (οι εκλογείς δεν μπορούν δηλαδή να εκφράσουν προτίμηση μεταξύ των υποψηφίων).
- Ενστάσεις κατά κύρους των εκλογών κρίνονται, αν μεν αφορούν την εκτέλεση της Πράξεως του Συμβουλίου περί εκλογής των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, από το ίδιο το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, που ως την εισαγωγή ενιαίας εκλογικής διαδικασίας προβαίνει στην εξέλεξη

¹⁷ Άρθρο 1 παρ. 2 ν. 1180/1981

¹⁸ Άρθρο 2, παρ. 2 ν. 1180/81

¹⁹ Άρθρο 2, παρ. 3 ν. 1180/1981

²⁰ Βλ. ανωτ. Αρ. 843

²¹ Άρθρο 3 παρ. 1 ν. 1180/1981

²² Άρθρο 3 παρ. 8 ν. 1180/1981

²³ Άρθρο 6 παρ. 2 υποπαρ. 1 ν. 1180/1981

²⁴ Άρθρο 7 παρ. 1 (πρβλ. επίσης παρ. 4) ν. 1180/1981

των εγγράφων νομιμοποιήσεως των αντιπροσώπων²⁵ σε όλες δε τις άλλες περιπτώσεις (όσον αφορά την Ελλάδα) από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο²⁶.

Από τις ανωτέρω αναφερόμενες διατάξεις προκύπτει ότι οι Έλληνες εκλογείς δεν συμμετέχουν άμεσα ούτε στην επιλογή των υποψηφίων ούτε στον καθορισμό της σειράς επιτυχίας τους, ενώ η πρόβλεψη ολόκληρης της Ελληνικής επικράτειας ως ενιαίας εκλογικής περιφέρειας αποκλείει οποιαδήποτε σχέση μεταξύ των εκλογέων και του Βουλευτή τους²⁷. Από κάθε νοτιή πλευρά εξασφαλίζεται η παντοδυναμία των πολιτικών κομμάτων και η αδυναμία των πολιτών ως ατόμων - εκλογέων, σε βαθμό άγνωστο στα άλλα κράτη μέλη της Κοινότητας. Υπό τις συνθήκες αυτές, είναι αμφίβολο αν η απαιτούμενη από το Κοινοτικό Δίκαιο "αμεσότητα" των εκλογών²⁸ αποκτά στην συγκεκριμένη περίπτωση ουσιαστικό περιεχόμενο. Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο έκρινε όμως αφενός ότι η ρύθμιση αυτή δεν αντίκειται στο Ελληνικό Σύνταγμα (θέμα άσχετο όμως με την εκλογή Ευρωβουλευτών) και αφετέρου ότι την συνδρομή της κατά το κοινοτικό δίκαιο αμεσότητας, είναι αρμόδιο να κρίνει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Έτσι το ΑΕΔ έσπευσε να απεμπολήσει αρμοδιότητά του υπέρ κοινοτικού οργάνου, ενώ συγχρόνως (άλλο άκρο) κανένα ακόμη ελληνικό δικαστήριο, τέσσερα χρόνια μετά την προσχώρησή μας, δεν έχει ακόμη παραπέμψει προδικαστικό ζήτημα κοινοτικού δικαίου στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Οι δεύτερες εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έγιναν στην Ελλάδα στις 17 Ιουνίου.

Β. Η διαδοχική εξαμηνιαία προεδρία του Συμβουλίου ασκείται μετά την προσχώρηση της Ελλάδος κατά την εξής σειρά (σύμφωνα με το λατινικό αλφάβητο και την γραφή Eilas αντί του καθιερωμένου Hellas): Βέλγιο, Δανία, Γερμανία,

²⁵ Άρθρο 11 της Πράξεως του Συμβουλίου 76/787/ΕΚΑΧ, ΕΟΚ, ΕΚΑΕ (ΕΕΛ 278 της 8/10/1976)

βλ. επίσης άρθρο 8 παρ. 1 ν. 1180/1981.

²⁶ Άρθρο 8 παρ. 2 ν. 1180/1981

²⁷ Δαγτόγλου, Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο, Αθήνα 1985.

²⁸ Άρθρα 138 παρ. 3 ΣυνθΕΟΚ, 108 παρ. 3 ΣυνθΕΚΑΕ, 21 παρ. 3 ΣυνθΕΚΑΧ.

Ελλάδα, Γαλλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες, Ηνωμένο Βασίλειο. Η Ελλάδα προέδρευσε του Συμβουλίου κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1983²⁹.

Κατά την ανάλογη με τον πληθυσμό κάθε κράτους μέλους "στάθμιση" των ψήφων στο Συμβούλιο, όταν αυτό αποφασίζει με "ειδική" (αυξημένη) ψηφοφορία, η Ελλάδα διαθέτει 5 ψήφους, όπως και το Βέλγιο και τις Κάτω Χώρες. Κατ' αναλογία αυξήθηκαν από 41 σε 45 οι ψήφοι που απαιτούνται για να αποφασίσει το Συμβούλιο προτάσει της Επιτροπής και επίσης από 41 σε 45 (συμπεριλαμβανομένων έξι - όπως και μέχρι της Ελληνικής προσχωρήσεως - μελών) οι ψήφοι που απαιτούνται σε κάθε άλλη περίπτωση³⁰. Ανάλογες τροποποιήσεις προβλέπονται για την στάθμιση των ψήφων στο πλαίσιο της ΕΚΑΧ³¹.

γ. Στην επιτροπή προστίθεται ένα - δέκατο τέταρτο - μέλος³². Η Επιτροπή ανανεώθηκε πλήρως κατά την προσχώρηση³³, αν και βέβαια τα περισσότερα παλιά μέλη παρέμειναν.

δ. Για τα άλλα διοικητικά όργανα προβλέπονται τα εξής: στην Οικονομική και Κοινοτική Επιτροπή της ΕΟΚ και την ΕΚΑΕ προστίθενται 12 μέλη από την Ελλάδα (ισάριθμα με εκείνα του Βελγίου και των Κάτω Χωρών). Ανά ένα μέλος προστίθεται στο Ελεγκτικό Συνέδριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, στην Συμβουλευτική Επιτροπή της ΕΚΑΧ, στην Επιστημονική και Τεχνική Επιτροπή της ΕΚΑΕ, στην Νομισματική Επιτροπή και σε διάφορες άλλες επιτροπές που απαριθμούνται στα παραρτήματα ΙΧ και Χ της Πράξεως Προσχωρήσεως.

ε. Ο αριθμός των δικαστών του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αυξήθηκε με την ελληνική προσχώρηση κατά ένα μέλος και έγιναν οι απαιτούμενες προσαρμογές στις συνθήκες και τον Οργανισμό του Δικαστηρίου.

Ενώ οι προσαρμοζόμενες διατάξεις των συνθηκών είναι σχετικά λίγες, η προσαρμογή του παράγωγου δικαίου αφορά, κατά φυσικό λόγο, πολυάριθμες διατάξεις. Στις διατάξεις αυτές παραπέμπει η Πράξη Προσχωρήσεως και τις αναφέρουν τα σχετικά παραρτήματα.

²⁹ Άρθρο 11 (133) ΠρΠραχ ΙΙ

³⁰ Άρθρο 14 ΠρΠραχ ΙΙ

³¹ Άρθρα 12 και 13 ΠρΠραχ ΙΙ

³² Άρθρο 15 ΠρΠραχ ΙΙ

³³ Άρθρο 134 παρ. 1 ΠρΠραχ ΙΙ

8.2.3 Παρεκκλίσεις

Από τις γενικές δεσμεύσεις στο κοινοτικό δίκαιο, στις οποίες υπόκειται η Ελλάδα ως νέο κράτος μέλος της Κοινότητας, η Πράξη Προσχώρησης και τα προσαρτημένα κείμενα προβλέπουν μια σειρά παρεκκλίσεων. Οι παρεκκλίσεις αυτές, συγκρινόμενες με το γεγονός της προσχώρησης καθ' εαυτό και το κοινοτικό κεκτημένο στο σύνολό του, είναι δευτερεύουσας σημασίας, για την Ελλάδα, όμως, στο χρονικό σημείο της προσχώρησης και στην πρώτη περίοδο της συμμετοχής της στην Κοινότητα, είναι συχνά εξαιρετικά σπουδαίες. Οι παρεκκλίσεις αυτές θα αναφέρονται στο κεφάλαιο που αναπτύσσει το αντικείμενο, το οποίο εκάστοτε αφορούν - και μέσα στο οποίο και μόνο είναι κατανοητές. Εδώ αρκεί η κατάταξή τους σε βασικές κατηγορίες, ώστε να γίνει αντιληπτό το "σύστημα" των όρων της προσχώρησης. Πρέπει πάντως να παρατηρηθεί, ότι η διαμόρφωση ορισμένων παρεκκλίσεων (π.χ. της επταετούς μεταβατικής περιόδου για την ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων), καθώς και η απουσία άλλων που είχε ζητήσει η ελληνική πλευρά, δεν μπορεί να γίνει κατανοητή με την απλή αναφορά τους στα δεδομένα της Ελληνικής οικονομίας, αλλά μόνο ως προσπάθεια από πλευράς της Κοινότητας να δημιουργήσει ή να αποφύγει προηγούμενο, που θα είχε ενδεχομένως επιπτώσεις πολύ μεγαλύτερης οικονομικής τάξεως κατά την επικείμενη προσχώρηση των Ιβηρικών χωρών.

Οι παρεκκλίσεις που προβλέπουν η Πράξη Προσχώρησης και τα προσαρτημένα κείμενα έχουν (όπως και οι ανάλογες παρεκκλίσεις κατά την πρώτη διεύρυνση) χωρικό, αντικειμενικό ή (κυρίως) χρονικό χαρακτήρα.

8.2.4 Προβλήματα τοπικών παρεκκλίσεων

Χωρικές (τοπικές) παρεκκλίσεις. Κατ' αρχήν, ολόκληρο το έδαφος της Ελλάδος υπάγεται στο κοινοτικό καθεστώς και μάλιστα στο τελωνειακό έδαφος της Κοινότητας. Μια εξαίρεση προβλέπεται όμως για το Άγιο Όρος. Έτσι ορίζεται σε μια "κοινή δήλωση": "Αναγνωρίζοντας ότι το ειδικό καθεστώς το οποίο έχει παραχωρηθεί στο Άγιο Όρος, όπως τούτο είναι εγγυημένο από το άρθρο 105 του Ελληνικού Συντάγματος, δικαιολογείται αποκλειστικά για λόγους πνευματικούς και θρησκευτικούς, η Κοινότης θα μεριμνήσει ώστε να ληφθούν υπ' όψη οι λόγοι αυτοί κατά την εφαρμογή και την περαιτέρω επεξεργασία των διατάξεων του κοινοτικού

δικαίου, ιδίως όσον αφορά τις τελωνειακές και φορολογικές απαλλαγές, καθώς και το δικαίωμα εγκαταστάσεως". Ήδη στα κείμενα της προσχωρήσεως και μάλιστα στο παράρτημα VI προβλέπεται η προσθήκη του Αγίου Όρους στις περιοχές των κρατών μελών, που κατά την οδηγία 77/388/ΕΟΚ (έκτη οδηγία εφαρμογής φόρου προστιθέμενης αξίας) εξαιρούνται από το "εσωτερικό" της Κοινότητας κατά την έννοια του άρθρου 3 παρ. 1 της ίδιας οδηγίας.

Μια άλλη ελληνική περιφέρεια με κατά παράδοση ειδικό καθεστώς είναι τα Δωδεκάνησα. Πράγματι, μετά την ενσωμάτωσή τους στην Ελλάδα το 1947 διατηρήθηκε το ευνοϊκό για την περιοχή δασμολογικό μέρος του ειδικού αυτού καθεστώτος (μετά από μερικές, αλλά ανεπιτυχείς προσπάθειες να πεισθεί η Κοινότητα για την σκοπιμότητα διατηρήσεώς του - όπως σε ανάλογες περιπτώσεις σε άλλα κράτη μέλη) καταργήθηκε και το εθνικό δασμολόγιο άρχισε να ισχύει και στα Δωδεκάνησα την 1^η Ιουλίου 1980, το εθνικό δασμολόγιο αντικαθίσταται πλέον σταδιακά από το κοινό δασμολόγιο της Κοινότητας. Το ειδικό φορολογικό καθεστώς έχει πάντως παραμείνει ως τώρα αναλλοίωτο. Μετά την εισαγωγή του φόρου προστιθέμενης αξίας (που η χώρα μας είναι υποχρεωμένη, όπως θα δούμε, να εισαγάγει μέσα σε περιορισμένο χρονικό διάστημα) θα είναι από άποψη κοινοτικού δικαίου δυνατόν, εφόσον χρόνο οι συντελεστές του φόρου αυτού δεν είναι κοινοτικά εναρμονισμένοι, να εφαρμοστεί με ελληνικό νόμο (χωρίς δηλαδή την ανάγκη κοινοτικής συμπράξεως) μειωμένος (έναντι του "εθνικού") συντελεστής φόρου προστιθέμενης αξίας στα Δωδεκάνησα.

8.2.5 Ειδικότερα είδη παρεκκλίσεων

Αντικειμενικές παρεκκλίσεις. Το κοινοτικό δίκαιο έχει κατ' αρχήν γενική εφαρμογή στην Ελλάδα, όπως και στα άλλα κράτη μέλη. Εκτός όμως από τις εξαιρέσεις που προβλέπονται στις ίδιες τις αρχικές συνθήκες, η Πράξη Προσχωρήσεως και τα προσαρτημένα κείμενα προβλέπουν ορισμένες, κατ' αντικείμενο καθορισμένες παρεκκλίσεις, ανεξάρτητα (και πέρα) από την μεταβατική περίοδο. Οι παρεκκλίσεις αυτές αφορούν πρώτον ορισμένες σημαντικές διοικητικές συμβάσεις.

Κατά το πρωτόκολλο υπ' αρ. 3, οι διατάξεις περί προσεγγίσεως των δασμών του ελληνικού δασμολογίου προς τους δασμούς του κοινού δασμολογίου της ΕΟΚ

δεν εμποδίζουν την Ελλάδα να διατηρήσει τα μέτρα που λήφθηκαν πριν την 1^η Ιανουαρίου 1979 κατ' εφαρμογή της νομοθεσίας περί παροχής κινήτρων για την ανάπτυξη της οικονομίας της χώρας³⁴ ως την λήξη των συμφωνιών που συνάφθηκαν από την ελληνική κυβέρνηση με τους δικαιούχους των μέτρων αυτών.

Στις κατ' αντικείμενο παρεκκλίσεις πρέπει να καταταχθούν και δύο χρονικά απεριόριστες, αν και αντικειμενικά περιορισμένες εξαιρέσεις: αφενός η εξαίρεση του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου από την ανάγκη προσαρμογής στο κοινοτικό καθεστώς των Ελληνικών τραπεζικών ιδρυμάτων και αφετέρου η εξαίρεση, από την υποχρέωση καταργήσεως του ελληνικού δασμού για την εισαγωγή λιγνίτη από τρίτες χώρες, ο δασμός αυτός μπορεί να διατηρηθεί στο ποσοστό των 5%³⁵.

Χρονικές παρεκκλίσεις. Ήδη την ημέρα της προσχωρήσεως (1^η Ιανουαρίου 1981) άρχισε να ισχύει και στην Ελλάδα ολόκληρο το κοινοτικό δίκαιο. Από τον κανόνα αυτόν όμως προβλέπονται ρητώς σπουδαίες εξαιρέσεις στην Πράξη Προσχωρήσεως και τα προσαρτημένα κείμενα με την έννοια είτε της μεταγενέστερης είτε της σταδιακής εφαρμογής ορισμένων διατάξεων του κοινοτικού δικαίου. Η μεταγενέστερη εφαρμογή (η αναβολή δηλαδή της άμεσης εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου ή της καταργήσεως ασυμβίβαστων με το κοινοτικό δίκαιο κανόνων του Ελληνικού δικαίου) προβλέπεται:

- είτε για ένα εκ των προτέρων ορισμένο χρονικό σημείο (π.χ. την 1^η Ιανουαρίου 1988 για την εφαρμογή ορισμένων διατάξεων παράγωγου κοινοτικού δικαίου περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων³⁶ ή την 1^η Ιανουαρίου 1986 για την κατάργηση δεσμευμένων λογαριασμών που ανήκουν σε κατοίκους των άλλων κρατών μελών³⁷).

- είτε (συνήθως) μέχρι ενός χρονικού σημείου, ως το οποίο πρέπει να εφαρμοστεί το κοινοτικό δίκαιο (π.χ. να εισαχθεί ο φόρος προστιθέμενης αξίας ως

³⁴ Ν. 4171/61 "περί λήψεως γενικών μέτρων δια την υποβοήθησιν της ανάπτυξεως της οικονομίας της χώρας", ν.δ. 2687/53 "περί επενδύσεως και προστασίας των κεφαλαίων εξωτερικών", ν. 289/76 "περί παροχής κινήτρων δια την ανάπτυξιν των παραμεθορίων περιοχών και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων".

³⁵ Άρθρο 32 παρ. 2 ΠρΠρασ II

³⁶ Άρθρο 45 παρ 1 ΠρΠρασ II

³⁷ Άρθρο 52 παρ 2 ΠρΠρασ II

την 1^η Ιανουαρίου 1984) ή να καταργηθούν αντικοινοτικές ελληνικές διατάξεις³⁸. Η τελευταία εξαίρεση διατυπώνεται συνήθως ως δικαίωμα της Ελλάδος να αναβάλει ως ένα ορισμένο χρονικό σημείο την εκπλήρωση υποχρεώσεων της ως μέλους των Κοινοτήτων (μπορεί π.χ. να αναβάλει ως τις 31 Δεκεμβρίου 1985 την ελευθέρωση διάφορων επενδύσεων³⁹), ή ως δικαίωμα της Ελλάδος να διατηρήσει ως ένα ορισμένο χρονικό σημείο ασυμβίβαστες με το κοινοτικό δίκαιο Ελληνικές ρυθμίσεις (π.χ. μπορεί να διατηρήσει ως τις 31 Δεκεμβρίου 1985 περιορισμούς στην μεταφορά τουριστικού συναλλάγματος⁴⁰).

Σε αρκετές περιπτώσεις, η μεταγενέστερη της προσχωρήσεως συμμόρφωση της Ελλάδος στο κοινοτικό δίκαιο δεν αφήνεται (μέσα σε απώτατα χρονικά όρια) στην κρίση της, αλλά η Πράξη Προσχωρήσεως προβλέπει την σταδιακή (προοδευτική) συμμόρφωση, ορίζοντας συγχρόνως το χρονοδιάγραμμα που πρέπει να τηρηθεί. Τέτοιες περιπτώσεις αφορούν π.χ. την κατάργηση των εισαγωγικών δασμών και των φορολογικών επιβαρύνσεων ισοδύναμου αποτελέσματος μεταξύ της Κοινοότητας των Εννέα και της Ελλάδος ή την εισαγωγή του κοινού δασμολογίου της ΕΟΚ ή του ενοποιημένου δασμολογίου της ΕΚΑΧ⁴¹.

Κατά το άρθρο 9 παρ. 2 της Πράξεως Προσχωρήσεως, "με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων της παρούσης πράξεως που προβλέπουν διαφορετικές ημερομηνίες, η εφαρμογή των μεταβατικών μέτρων λήγει στο τέλος του έτους 1985", η γενική μεταβατική περίοδος είναι δηλαδή διάρκειας 5 ετών. Η πιο μακρόχρονη μεταβατική περίοδος είναι 7 ετών, λήγει δηλαδή στις 31 Δεκεμβρίου 1987 και αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων⁴² και ορισμένα γεωργικά θέματα.

Οι εξαιρέσεις αυτές περιλήφθηκαν στην Πράξη Προσχωρήσεως κατ' επιθυμία όχι της Ελλάδας, αλλά των εννέα κρατών μελών φαίνεται μάλιστα όχι κυρίως εν όψει των Ελληνικών οικονομικών δεδομένων, αλλά εκείνων της Ισπανίας και της

³⁸ Άρθρο 145 ΠρΠρασ II σε συνδυασμό με Παράρτημα XII

³⁹ Άρθρα 50 παρ. 1.51 παρ. 1 ΠρΠρασ II

⁴⁰ Άρθρο 54 παρ. 1 ΠρΠρασ II

⁴¹ Άρθρο 32 ΠρΠρασ II

⁴² Άρθρα 45, 46 ΠρΠρασ II

Πορτογαλίας, με τις οποίες διεξάγονται ακόμη διαπραγματεύσεις προσχωρήσεως στην Κοινότητα.

Μεταβατικές περίοδοι μακρότερες της πενταετίας αποτελούν πάντως την εξαίρεση. Αντιθέτως, είναι πολυάριθμες οι περιπτώσεις, στις οποίες προβλέπεται μεταβατική περίοδος συντομότερη της πενταετίας ή και ορίζεται ρητώς ότι διάφοροι αντικοινοτικοί περιορισμοί (π.χ. οι εξαγωγικοί δασμοί και οι περιορισμοί ισοδύναμου αποτελέσματος ή, κατά κανόνα, οι ποσοτικοί περιορισμοί επί των εισαγωγών και εξαγωγών, καθώς και όλα τα μέτρα ισοδύναμου αποτελέσματος που υφίστανται μεταξύ της Κοινότητας των 9 και της Ελλάδας) καταργούνται την 1^η Ιανουαρίου 1982, δηλαδή την ημέρα της προσχωρήσεως⁴³. Αυτό άλλωστε ισχύει και όταν η Πράξη Προσχωρήσεως δεν προβλέπει μεταβατική περίοδο, όπως λ.χ. για το δικαίωμα εγκαταστάσεως.

Η σταδιακή μέθοδος συμμορφώσεως στο κοινοτικό δίκαιο αφήνει κατά κανόνα άθικτη την ευχέρεια της Ελλάδος να ακολουθήσει ταχύτερο ρυθμό συμμορφώσεως. Ενώ όμως η μεταβατική περίοδος μπορεί να επιταχυνθεί με πρωτοβουλία της Ελλάδας, σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να παραταθεί πέρα της 31^{ης} Δεκεμβρίου 1985, ούτε από την Ελλάδα ούτε από την Κοινότητα, εκτός όπου η Πράξη Προσχωρήσεως προβλέπει ρητώς διαφορετικές ημερομηνίες, ή βραχύτερες ή μακρότερες προθεσμίες⁴⁴, το πολύ δηλαδή ως τις 31 Δεκεμβρίου 1987. Η μεταβατική περίοδος είναι επομένως πάντα "κλειστή" και ποτέ "ανοικτή", δεν επεκτείνεται δηλαδή ανάλογα με την εξέλιξη της Ελληνικής οικονομίας και κατά την κρίση των κοινοτικών οργάνων, όπως είχε ζητηθεί αρχικά.

Όπου προβλέπεται η σταδιακή (προοδευτική) κατάργηση ποσοτώσεων και προτιμσιακών ρυθμίσεων εις όφελος τρίτων χωρών, ορίζεται επίσης ότι τα κράτη μέλη δεν υπόκεινται, ούτε και κατά την μεταβατική περίοδο, σε δυσμενέστερη μεταχείριση από τις τρίτες χώρες (αρχή της κοινοτικής προτιμώσεως).

8.2.6 Ρήτρες – Διατάξεις προστασίας εξαιρέσεων

Οι ιδρυτικές των Κοινοτήτων συνθήκες περιέχουν όχι μόνο εξαιρέσεις και παρεκκλίσεις, αλλά και προστατευτικές ρήτρες (ρήτρες διασφαλίσεως), διατάξεις

⁴³ Άρθρα 30, 35 ΠρΠρασ II

⁴⁴ Άρθρο 9 παρ. 2 ΠρΠρασ II

δηλαδή που επιτρέπουν προσωρινές εξαιρέσεις ή απαλλαγές από κανόνες κοινοτικού δικαίου, υπό ορισμένες, προσωρινές και εξαιρετικές συνθήκες και μέσα σε ορισμένα όρια.

Πολλές από τις προστατευτικές αυτές ρήτρες αφορούν μόνο την αρχική μεταβατική περίοδο και είναι πλέον χωρίς αντικείμενο. Υπάρχουν όμως προστατευτικές ρήτρες στις ιδρυτικές συνθήκες που έχουν μόνιμο χαρακτήρα και σημασία, όπως προπάντων η του άρθρου 115 ΣυνθΕΟΚ, που προβλέπει τη λήψη μέτρων προς άρση δυσχερειών στο πλαίσιο της εμπορικής πολιτικής.

Η προσχώρηση νέου κράτους και η "αναταραχή" που συνεπάγεται η προσχώρηση τόσο στο νέο μέλος, όσο και στα παλιά, καθιστά αναγκαία τη θέσπιση προστατευτικών ρητρών στην πράξη προσχωρήσεως που βέβαια έχουν μεταβατικό μόνο χαρακτήρα. Τέτοιες προστατευτικές ρήτρες περιέχονται στην Πράξη Προσχωρήσεως της Ελλάδας και μάλιστα στα άρθρα 130 (γενική προστατευτική ρήτρα) και 131 (προστατευτική ρήτρα επί ντάμπινγκ) και ισχύουν γενικά μεν ως τις 31 Δεκεμβρίου 1985 (λήξη της γενικής μεταβατικής περιόδου) ή ως τις 31 Δεκεμβρίου 1987 (για τα προϊόντα και τους τομείς, για τους οποίους προβλέπονται μεταβατικά μέτρα παρεκκλίσεως ίσης διάρκειας) ή ως την λήξη των εκάστοτε μεταβατικών περιόδων (επί ντάμπινγκ).

Η γενική προστατευτική ρήτρα του άρθρου 130 της Πράξεως Προσχωρήσεως της Ελλάδος προβλέπει ότι:

Σε περίπτωση σοβαρών και ενδεχομένως παρατεινομένων δυσχερειών σε τομέα οικονομικής δραστηριότητας, καθώς και δυσχερειών που δύνανται να επιφέρουν σοβαρή επιδείνωση της οικονομικής καταστάσεως σε ορισμένη περιοχή, η Ελληνική Δημοκρατία δύνανται να επιφέρουν σοβαρή επιδείνωση της οικονομικής καταστάσεως σε ορισμένη περιοχή, η Ελληνική Δημοκρατία δύνανται να ζητήσει να της επιτραπεί η λήψη μέτρων διασφαλίσεως για την εξισορρόπηση της καταστάσεως και την προσαρμογή του εν λόγω τομέως στην οικονομία της κοινής αγοράς. Με τους ίδιους όρους ένα παρόν Κράτος μέλος δύνανται να ζητήσει να του επιτραπεί η λήψη μέτρων διασφαλίσεως έναντι της Ελληνικής Δημοκρατίας.

Η ρήτρα αυτή είναι παρόμοια με την περιεχόμενη στο άρθρο 135 της Πράξεως Προσχωρήσεως της Δανίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας.

Επιτρέπει στην Ελλάδα (καθώς και στα άλλα κράτη μέλη, αλλά μόνο έναντι της Ελλάδος) να λαμβάνουν σε περίπτωση σοβαρών οικονομικών δυσχερειών είτε σε ένα τομέα (π.χ. ελαιόλαδο) είτε σε μια γεωγραφική περιοχή (π.χ. στην Κρήτη) προστατευτικά της οικονομίας μέτρα (μέτρα διασφάλισης) που καθεαυτά αντίκεινται στους κανόνες του κοινοτικού δικαίου. Η λήψη των μέτρων αυτών επιτρέπεται μόνο υπό ορισμένες ουσιαστικές και τυπικές προϋποθέσεις.

Ουσιαστική προϋπόθεση είναι η συνδρομή εξαιρετικών οικονομικών δυσχερειών, διαφορετικής όμως βαρύτητας, αναλόγως αν αναφέρονται σε ένα τομέα ή σε μια γεωγραφική περιοχή. Στην περίπτωση του τομέα οι δυσχέριες πρέπει να είναι αφενός σοβαρές και αφετέρου όχι απλώς προσωρινές, αλλά (κατά πιθανότητα τουλάχιστον) διαρκείς. Το στοιχείο της διάρκειας συντρέχει ήδη όταν θίγεται η επίσης παραγωγή ενός προϊόντος. Στον τομέα της γεωργίας αρκεί μάλιστα για τα παλιά κράτη μέλη, ότι "η αγορά κράτους μέλους υφίσταται ή απειλείται να υποστεί σοβαρές διαταραχές λόγω των συναλλαγών μεταξύ της Κοινότητας υπό την παρούσα της σύνθεση (δηλαδή της Κοινότητας των Εννέα) και της Ελλάδος". Αυτή η επικίνδυνη για την Ελλάδα ρήτρα δεν υπήρχε στην ανάλογη διάταξη του άρθρου 135 της Πράξεως Προσχώρησης της Δανίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας.

Οι δυσχέριες που αφορούν μια γεωργική περιοχή επιτρέπουν τη λήψη προστατευτικών μέτρων και όταν δεν επέφεραν ήδη, αλλά "δύνανται να επιφέρουν σοβαρή επιδείνωση της οικονομικής καταστάσεως σε μια ορισμένη περιοχή". Μια τέτοια "δυσχέρεια" είναι π.χ. η παρατεινόμενη ανομβρία.

Διαδικαστική προϋπόθεση είναι πάντοτε η προηγούμενη άδεια της Επιτροπής⁴⁵. Η Ελλάδα (ή το άλλο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος) δεν δικαιούται να λάβει αυτεπαγγέλτως τα αναγκαία προστατευτικά μέτρα, αλλά οφείλει να ζητήσει από την Επιτροπή να του επιτραπεί η λήψη των μέτρων αυτών. Ούτε η Επιτροπή βέβαια αποφασίζει αυτεπαγγέλτως, αλλά μόνο κατόπιν αιτήσεως του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους. Η Ελλάδα ζητεί "να της επιτραπεί η λήψη μέτρων διασφάλισης για την εξισορρόπηση της καταστάσεως και την προσαρμογή του εν

⁴⁵ Η ΣυνθεΟΚ προβλέπει τη λήψη προστατευτικών μέτρων και χωρίς την προηγούμενη άδεια της Επιτροπής (π.χ. άρθρα 73 παρ. 2, 109, 224).

λόγω τομέως στην οικονομία της κοινής αγοράς", ένα άλλο κράτος μέλος ζητεί "να του επιτραπεί η λήψη μέτρων διασφάλισης έναντι της Ελληνικής Δημοκρατίας"⁴⁶.

Την απόφαση λαμβάνει η Επιτροπή, που ορίζει "τα μέτρα διασφάλισης που θεωρεί αναγκαία και προσδιορίζει συγχρόνως τους όρους και τον τρόπο εφαρμογής τους". Η απόφαση λαμβάνεται σε "επείγουσα διαδικασία", που, γενικά, δεν πρέπει να υπερβαίνει τις πέντε εργάσιμες ημέρες από την λήψη της αιτήσεως, στον τομέα της γεωργίας μάλιστα, η Επιτροπή αποφασίζει εντός εικοσιτεσσάρων ωρών.

Τα αποφασιζόμενα προστατευτικά μέτρα (μέτρα διασφάλισης) μπορούν να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις τόσο της Συνθήκης της ΕΟΚ, όσο και της Πράξεως Προσχωρήσεως. Η παρέκκλιση όμως υπόκειται στην αρχή της αναλογικότητας: είναι θεμιτή μόνο εφόσον και καθόσον είναι απόλυτα αναγκαία για την επίτευξη των στόχων, τους οποίους αναφέρει το άρθρο 130 της Πράξεως Προσχωρήσεως. Έτσι, ανάμεσα σε διάφορα δυνατά μέτρα "πρέπει να επιλέγονται εκείνα, που διαταράσσουν κατά το δυνατόν λιγότερο τη λειτουργία της κοινής αγοράς"⁴⁷, πρέπει δε επί μέτρων στον γεωργικό τομέα (αλλά, για την ταυτότητα του νομικού λόγου και στους άλλους τομείς) να "λαμβάνουν υπ' όψη τα συμφέροντα όλων των ενδιαφερομένων μερών και ιδίως τα προβλήματα μεταφοράς"⁴⁸. Τα μέτρα που αποφασίζονται με τον τρόπο αυτόν είναι "αμέσως εφαρμοστά".

Εκτός από τη γενική ρήτρα του άρθρου 130, η Πράξη Προσχωρήσεως περιλαμβάνει και μια ειδική προστατευτική ρήτρα στο άρθρο 131 υπέρ της Ελλάδας ή των παλαιών κρατών μελών για την περίπτωση ασκήσεως πρακτικής ντάμπινγκ από ένα άλλο κράτος μέλος.

8.2.7 Ο ρόλος της πράξης προσχωρήσεως στην δημοσιονομική πολιτική

Η Πράξη Προσχωρήσεως ρυθμίζει επίσης μεταβατικά ζητήματα της δημοσιονομικής συμμετοχής της Ελλάδας στην Κοινότητα. Το σπουδαιότερο από αυτά αναφέρεται στην εφαρμογή στην Ελλάδα της αποφάσεως της 21^{ης} Απριλίου

⁴⁶ Δαγτόγλου, *Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Δίκαιο*, Αθήνα 1985

⁴⁷ Άρθρο 130, παρ. 3 ΠρΠραχ II

⁴⁸ Άρθρο 130, παρ. 2, υποπαρ. 3 εδ. 2 ΠρΠραχ II

1970 περί αντικαταστάσεως των χρηματικών συνεισφορών των κρατών μελών από τους "ιδίους πόρους" της Κοινότητας⁴⁹. Η Πράξη Προσχώρησης αναφέρεται στους επί μέρους ιδίους πόρους⁵⁰:

α) Ορίζει τι περιλαμβάνεται στις "γεωργικές εισφορές"

β) προβλέπει μεταβατική περίοδο ως την 1^η Ιανουαρίου 1986, οπότε οφείλεται στο ακέραιο σύνολο των εισπραττόμενων δασμών

γ) προβλέπει ότι τα έσοδα από τον φόρο προστιθέμενης αξίας ή (ως την εισαγωγή του) από τις χρηματικές συνεισφορές βάσει του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος, οφείλονται μεν στο ακέραιο από της προσχώρησης, αλλά η Κοινότητα επιστρέφει στην Ελλάδα ένα κατ' έτος βαθμιαία μειωνόμενο ποσοστό (70%, 50%, 30%, 20%, 10%) ωσότου, την 1^η Ιανουαρίου 1986, οφείλονται στο ακέραιο τα έσοδα που ανήκουν στους ιδίους πόρους της Κοινότητας.

Το Πρωτόκολλο 5 προσδιορίζει την εισφορά της Ελλάδας στα κεφάλαια της ΕΚΑΧ.

8.2.8 Μνημόνιο για σχέσεις Ελλάδος με Ε.Ε. και ο τρόπος προβολής του

Οι όροι της προσχώρησης και αυτή η ίδια η προσχώρηση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν είχαν αρχικά υποστηριχθεί από όλα τα Ελληνικά κόμματα. Υπέρ της κατ' αρχήν προσχώρησης εψήφισαν στις 28 Ιουνίου 1979 193 Βουλευτές, ενώ την συγκεκριμένη συνθήκη ενέκριναν 191 από τους 300 Βουλευτές. Συγκεκριμένα, υπέρ της προσχώρησης ήταν, εκτός από το κυβερνών τότε κόμμα της Νέας Δημοκρατίας, το Κόμμα Δημοκρατικού Σοσιαλισμού (ΚοΔηΣο), η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ), το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (Εσωτερικού), η Εθνική Παράταξη και εν μέρει, η Ένωση του Δημοκρατικού Κέντρου (Ε.ΔΗ.Κ.). Κατά της προσχώρησης ήταν το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠαΣοΚ), που αποτελούσε τότε την αξιωματική αντιπολίτευση και το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ). Κατά την ψήφιση μάλιστα του κυρωτικού της προσχώρησης νόμου 945/1979, τα δύο αυτά κόμματα αποχώρησαν διαμαρτυρούμενα από την αίθουσα συνεδριάσεων της Βουλής.

⁴⁹ Άρθρα 124 ΠρΠροχ II

⁵⁰ Άρθρα 125-127 ΠρΠροχ II

Όταν πάντως, μετά τις εκλογές του 1981, το ΠαΣοΚ σχημάτισε τη νέα κυβέρνηση, δεν επιζήτησε την αποχώρηση της Ελλάδας από την Κοινότητα, αντί γι' αυτό επιδίωξε μετενταξιακές διαπραγματεύσεις, παρουσιάζοντας στις 22 Μαρτίου 1982 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (τετράμηνη συνάντηση των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων των κρατών μελών) ένα "μνημόνιο" για τις σχέσεις της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Το μνημόνιο αυτό επισημαίνει τις ιδιοτυπίες και τα ασθενή σημεία της Ελληνικής οικονομίας και διοικήσεως, καθώς και την αναγνώριση από μέρος της Κοινότητας της ανάγκης διαφοροποιημένης έναντι της Ελλάδας εφαρμογής των διάφορων "πολιτικών" της Κοινότητας και της αναπτύξεως νέων μηχανισμών, που να λαμβάνουν υπ' όψη την ειδική φύση της Ελληνικής οικονομίας, εν όψει και του σχετικού με τα θέματα πρωτοκόλλου 7 της Πράξεως Προσχωρήσεως της Ελλάδας. Το μνημόνιο αναλύει συνοπτικά τους διάφορους τομείς της οικονομίας και διατυπώνει μια σειρά ειδικών αιτημάτων.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ανέθεσε στην Επιτροπή να μελετήσει το Ελληνικό μνημόνιο και να διατυπώσει τη γνώμη της.

Η Επιτροπή, ήδη εννιά μήνες πριν το Ελληνικό μνημόνιο, στην έκθεση που είχε υποβάλλει στο Συμβούλιο στις 24 Ιουνίου 1981 (σε εκτέλεση της εντολής του ένα χρόνο νωρίτερα) είχε τονίσει τα ειδικά προβλήματα των μεσογειακών περιφερειών και ανακοινώσει ότι θα εφάρμοζε διάφορα κοινοτικά προγράμματα για τη βελτίωση της οικονομίας και ειδικά της γεωργίας των περιφερειών αυτών. Η Επιτροπή είχε παραδεχθεί στην έκθεση αυτή ότι οι μεσογειακές περιοχές είναι ανάμεσα στις λιγότερο αναπτυγμένες στην Κοινότητα και έχουν ανάγκη ειδικής προσοχής. Έτσι η απάντηση που έδωσε η Επιτροπή στο Ελληνικό μνημόνιο, πρώτα τον Ιούνιο του 1982, και, οριστικά, τον Μάρτιο 1983, ήταν γενικά ευνοϊκή. Στην απάντησή της αυτή η Επιτροπή απορρίπτει μεν μόνιμες εξαιρέσεις από τους κοινοτικούς κανόνες για την Ελλάδα, αλλά, κατά τα λοιπά, αντιδρά θετικά στο Ελληνικό μνημόνιο, προτείνοντας μέτρα μέσα στο πλαίσιο των κοινοτικών κανόνων, για ορισμένες αξιόλογες, αλλά πάντως προσωρινές, αποκλίσεις. Μια σημαντική απόκλιση αφορά την φορολογία: Η Επιτροπή υπόσχεται να μην αρχίσει τη διαδικασία κατά της παραβάσεως εκ μέρους της Ελλάδος του άρθρου 95 Συνθήκης, υπό τον όρο ότι η Ελλάδα θα παρουσιάσει χρονοδιάγραμμα για τον

παραμερισμό των παραβάσεων και την εισαγωγή του φόρου προστιθέμενης αξίας. Για να ενθαρρύνει τις προσπάθειες προαγωγής της ανταγωνιστικότητας της Ελληνικής Βιομηχανίας, η Επιτροπή υπόσχεται επίσης ευκαμψία, εμπνεόμενη από το πρωτόκολλο 7 της Πράξεως Προσχωρήσεως ("περί της οικονομικής και βιομηχανικής αναπτύξεως της Ελλάδος") κατά την εξέταση της συμφωνίας με το κοινοτικό δίκαιο των Ελληνικών κρατικών ενισχύσεων.

Η Επιτροπή πρότεινε, εξάλλου, τη λήψη διάφορων μέτρων για την ενίσχυση των μεσογειακών περιφερειών και προϊόντων.

Εν όψει και των εξελίξεων αυτών (αν και ακόμη στο στάδιο προτάσεως της Επιτροπής) η Ελληνική κυβέρνηση αποδέχθηκε κατ' αρχήν, στις 10 Απριλίου 1983 την απάντηση της Επιτροπής. Με την απάντηση αυτή συμφώνησε γενικά και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Στουτγάρδης (Ιούνιος 1983) και κάλεσε το Συμβούλιο (των υπουργών) να εξετάσει τις προτάσεις της Επιτροπής, ώστε να μπορούν να ληφθούν συγκεκριμένες αποφάσεις στο επόμενο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Στις διασκέψεις των Αθηνών του Δεκεμβρίου 1983 δεν λήφθηκε καμία απόφαση, αλλά μερικά από τα αιτήματα του μνημονίου έγιναν πάντως δεκτά από το Συμβούλιο το Μάρτιο του 1984. Επομένως πραγματοποιήθηκε συμφωνία για τα μεσογειακά προγράμματα και την έναρξη εκτελέσεώς τους εντός του 1985. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δουβλίνου τον Δεκέμβριο 1984 διαγράφηκε πάντως απόκλιση από την συμφωνία αυτή.

8.2.9 Δυσχέρειες και ευκολύνσεις εφαρμογής κοινοτικού δικαίου στην ημεδαπή

Με το άρθρο 145 της Πράξεως Προσχωρήσεως η Ελλάδα ανέλαβε την υποχρέωση, ήδη από την ημέρα της προσχωρήσεως (ή κατ' εξαίρεση, σε μεταγενέστερο χρόνο, όπου αυτό προβλέπεται ρητώς) να συμμορφωθεί προς τις διατάξεις των οδηγιών και αποφάσεων του Συμβουλίου και της Επιτροπής, καταργώντας ή τροποποιώντας υφιστάμενες διατάξεις ή εισάγοντας νέες. Πρόκειται για μεγάλο αριθμό κοινοτικών νομοθετημάτων και η έγκαιρη προσαρμογή της (συχνά δαιδαλώδους και ασυστηματικοποίητης) ελληνικής νομοθεσίας σ' αυτές θα αποτελούσε πράκλειο άθλο, ακόμη και για κρατικές μηχανές που λειτουργούν ταχύτερα και αποτελεσματικότερα από τη δική μας.

Πράγματι, ίσως οι μισές από τις εν λόγω οδηγίες δεν έχουν ακόμη εφαρμοστεί (αν και σε μερικές περιπτώσεις τα σχετικά νομοσχέδια φαίνεται να είναι έτοιμα, αλλά δεν προωθούνται στη Βουλή) και άλλες έχουν μεν εφαρμοστεί, αλλά κατά την άποψη της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, όχι ορθά ή πλήρως. Έτσι η Επιτροπή άσκησε κατά το άρθρο 169 ΣυνθεΟΚ (την πρώτη) προσφυγή κατά της Ελλάδος λόγω της υποχρέωσης πληρωμής τοις μετρητοίς των εισαγόμενων εμπορευμάτων, που έπρεπε να είχε καταργηθεί σταδιακά εντός τριετίας από της προσχώρησης (δηλαδή μέχρι την 1 Ιανουαρίου 1984), το Δικαστήριο διαπίστωσε την παράλειψη της Ελλάδος να συμμορφωθεί στο κοινοτικό δίκαιο. Από τότε η Επιτροπή έχει ασκήσει προσφυγή κατά της Ελλάδας και σε άλλες περιπτώσεις. Σε αρκετές άλλες περιπτώσεις η Επιτροπή έχει ήδη κοινοποιήσει την αιτιολογημένη γνώμη, που απαιτεί το άρθρο 169 ΣυνθεΟΚ, ώστε να επίκειται πιθανόν η άσκηση σημαντικού αριθμού προσφυγών. Σε άλλες, τέλος, περιπτώσεις, η Επιτροπή έχει προειδοποιήσει την Ελληνική κυβέρνηση για την, κατά την άποψή της, ασυμφωνία με το κοινοτικό δίκαιο διάφορων ελληνικών νομοθετικών ή διοικητικών ρυθμίσεων⁵¹.

Για ορισμένα από αυτά τα θέματα εκκρεμούν υποθέσεις ενώπιον ελληνικών δικαστηρίων, όπως π.χ. του Συμβουλίου της Επικρατείας για θέματα κινήσεως κεφαλαίων και αποδεσμεύσεως των λογαριασμών κοινοτικών αλλοδαπών.

Αντίστροφα, η Ελλάδα έχει ασκήσει αίτηση ακυρώσεως κατά κανονισμών της Επιτροπής που ρυθμίζουν τις επιχορηγήσεις της παραγωγής τοματοπολτού.

Επίσης ελληνικές επιχειρήσεις έχουν προσφύγει στο Δικαστήριο (κυρίως σχετικά με την ποσότητα της χαλυβοπαραγωγής), αλλά οι αποφάσεις ήταν ως τώρα απορριπτικές. Μια προδικαστική απόφαση βάσει παραπομπής γερμανικού δικαστηρίου αφορούσε το δικαίωμα Ελληνίδας υπηκόου για εργασία στη Γερμανία.

Τα Ελληνικά δικαστήρια δεν έχουν ακόμη κάνει χρήση της παραπεμπτικής τους ευχέρειας σε ορισμένες περιπτώσεις το Συμβούλιο της Επικρατείας και ο Άρειος Πάγος δεν ανταποκρίθηκαν στην παραπεμπτική τους υποχρέωση.

Λόγω της σημασίας του είναι αναγκαίο να αναφερθούν ιδιαίτερα τα φορολογικά ζητήματα που έθεσε η προσχώρησή μας στην Κοινότητα. Κατά το

⁵¹ Π.χ. της απαγορεύσεως αποκτήσεως περιουσίας από κοινοτικούς αλλοδαπούς σε παραμεθόριες περιοχές (που αποτελούν περισσότερο του 50% της χώρας).

άρθρο 145 και το παράρτημα XII της Πράξεως Προσχώρησης η Ελλάδα όφειλε, μεταξύ άλλων, αν καταργήσει τις αντίθετες για το κοινοτικό δίκαιο φορολογικές διατάξεις και να εισαγάγει τον φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) μέχρι την 1^η Ιανουαρίου 1984. Εν όψει της προφανούς αδυναμίας τήρησης της προθεσμίας αυτής, το Συμβούλιο με την 15^η οδηγία ΦΠΑ της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1983 χορήγησε τριετή παράταση, ώστε το Ελληνικό φορολογικό σύστημα να προσαρμοστεί στον ΦΠΑ μέχρι την 1^η Ιανουαρίου 1986.

Η προσαρμογή αυτή προβλέπεται να γίνει σταδιακά μέσα του λεγόμενου ρυθμιστικού φόρου, που τον εισάγει ο νόμος 1477/1984 "προσαρμογή εμμέσων φόρων στις αρχές του δικαίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων". Ο νέος φόρος, ενσωματώνει όλες τις φορολογικές επιβαρύνσεις που είναι ασυμβίβαστες με τη Συνθήκη της ΕΟΚ (άρθρο 95) λόγω δυσμενούς μεταχείρισεως εισαγόμενων προϊόντων και μειώνεται βαθμιαία, ωστόσο μετά πάροδο πενταετίας, εξαλειφθεί εντελώς.

Εκτός της παρατάσεως από το Συμβούλιο της προθεσμίας προσαρμογής στις οδηγίες ΦΠΑ, η Κοινότητα έλαβε υπ' όψη και σε άλλες περιπτώσεις τις ιδιαίτερες δυσχέρειες που προκαλεί η προσχώρηση στην Ελλάδα. Βάσει του άρθρου 130 της Πράξεως Προσχώρησης η Επιτροπή επέτρεψε στην Ελλάδα με τις αποφάσεις 83/41 και 83/94 την λήψη προστατευτικών μέτρων (μέτρων διασφαλίσεως) κατά την εισαγωγή ορισμένων προϊόντων. Η Επιτροπή κοινοποίησε πάντως, ήδη, αιτιολογημένη γνώμη κατά το άρθρο 169 Συνθ. ΕΟΚ, υποστηρίζοντας ότι δεν έγινε ορθή εφαρμογή των διατάξεων αυτών και επιβλήθηκαν παράνομα πρόστιμα σε εισαγωγές, ώστε πιθανόν επίκειται άσκησης προσφυγής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αλιβιζάτου Ν., Ραδιοπλεόραση και Σύνταγμα, 1989
2. Αντωνίου Θ., Νεότερες εξελίξεις στον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων
3. Βενιζέλου Ε., Συνθήκη του Μάαστριχ
4. Γαλής, Γεν. αρχές αστικού δικαίου, Τεύχος Β', 1973
5. Γεωργόπουλος Κ., Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο, Αθήνα 1985
6. Δαγτόγλου Π., Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο, Αθήνα 1985
7. Δημαράς Ν., Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο, Αθήνα – Πάτρα 1998
8. Ιωάννου Κ., Κοινοτική εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλεια
9. Καρακώστας Γ., Ευθύνη του παραγωγού για τα ελαττωματικά προϊόντα, 1995
10. Καρακώστας Γ., Προσωπικότητα και τύπος, 1991
11. Κονταξής, Ποινικός Κώδικας, τόμος Β', 2η έκδοση
12. Κορνηλάκης, Η επίδραση του Κοιν. Δικαίου στο Ελληνικό Ιδιωτικό Δίκαιο, Συνέδριο, 1992-1995
13. Μάνεσης Α., Σύνταγμα του 1975, Β' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1978
14. Μιχελάκης Εμ., Εισαγωγή στο δίκαιο και στην επιστήμη του δικαίου, 1968
15. Παπαγιάννης Φ., Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο, Αθήνα, Γ' έκδοση
16. Παπαδημητρίου Γ., Δημοκρατία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, 1993
17. Παπαντωνίου Ν., Γεν. αρχές Αστικού Δικαίου, 3η έκδοση, 1993
18. Σκανδάμης Ν., Η άγραφη ενοποίηση στις Ευρ. Κοινοτικές, 1981
19. Σούρλας Κ., Ερμηνεία του Αστικού Κώδικα
20. Σπυριδάκης Ι., Γεν. Αρχές, Αθήνα – Κομοτηνή, 1979

21. Στάγκος Π., Η συνεργασία στους τομείς της δικαιοσύνης και των ελλ. υποθέσεων
22. Σταθόπουλος - Αυγουστιανάκης - Χιωτέλης, Κοινοτικό Αστικό Δίκαιο I
23. Σταθόπουλος, Γεν. ενοχικό δίκαιο
24. Τσαμπάσης Α., Διείσδυση του Κοινοτικού Δικαίου στο χώρο της Δημόσιας Διοίκησης
25. Χριστοδουλίδης Θ., Το μετέωρο βήμα. Η κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση

I. Βασικοί νόμοι για την προστασία του καταναλωτή

1. Νόμος 1961/1991 «Για την προστασία του καταναλωτή και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 132)

Απόσπασμα (άρθρα 1-34)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 1

Σκοπός και πεδίο εφαρμογής του νόμου

1. Σκοπός του παρόντος νόμου είναι η διαφύλαξη της υγείας και της ασφάλειας των καταναλωτών και η προστασία των οικονομικών τους συμφερόντων.

2. Οι διατάξεις που προστατεύουν τους καταναλωτές εφαρμόζονται τόσο στις ιδιωτικές επιχειρήσεις όσο και στις επιχειρήσεις οποιασδήποτε μορφής του δημόσιου τομέα και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και υπερισχύουν κάθε άλλης ειδικής διάταξης ή κανονισμού, που διέπει τις σχέσεις των επιχειρήσεων και οργανισμών αυτών με τους καταναλωτές.

Άρθρο 2

Ορισμοί

Κατά την έννοια του παρόντος νόμου:

1. «Καταναλωτής» είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ένωση προσώπων, που ενεργεί συναλλαγές με σκοπό την απόκτηση ή τη χρησιμοποίηση κινητών ή ακινήτων πραγμάτων ή υπηρεσιών για την ικανοποίηση μη επαγγελματικών του αναγκών.

2. «Προμηθευτής» είναι κάθε επιχείρηση του ιδιωτικού ή του δημόσιου τομέα ή οργανισμός τοπικής αυτοδιοίκησης, που προμηθεύει κινητά ή ακίνητα πράγματα ή παρέχει υπηρεσίες σε καταναλωτές κατά την άσκηση της επαγγελματικής δραστηριότητάς του ή της κατά το νόμο αρμοδιότητάς του. Στην έννοια του προμηθευτή περιλαμβάνεται ο κατασκευαστής, ο πωλητής και ο εισαγωγέας.

Άρθρο 3
Θεμελιώδη δικαιώματα του καταναλωτή

1. Η Πολιτεία οφείλει να προστατεύει και διασφαλίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα του καταναλωτή, που είναι:

α) Το δικαίωμα να λαμβάνονται μέτρα για την προστασία της υγείας του και της ασφάλειάς του.

β) Το δικαίωμα να λαμβάνονται μέτρα για την προστασία των οικονομικών του συμφερόντων.

γ) Το δικαίωμα να οργανώνεται σε συλλόγους και ενώσεις, που έχουν ως σκοπό την προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών κατά τις διατάξεις του νόμου.

δ) Το δικαίωμα να ακούγονται οι απόψεις του μέσω των αρμόδιων φορέων του κατά τη λήψη αποφάσεων της Πολιτείας που αφορούν τα συμφέροντά του.

ε) Το δικαίωμα κατάλληλης πληροφόρησης και επιμόρφωσής του για τα ανωτέρω δικαιώματά του.

2. Ειδική μέριμνα λαμβάνεται από την Πολιτεία για την προστασία των ασθενέστερων και πιο ευπαθών ομάδων καταναλωτών, όπως ανηλίκων, υπηλίκων, οικονομικά ασθενών, αγραμμάτων, μεταναστών, κατοίκων δυσπρόσιτων περιοχών.

3. Παράβαση του καταναλωτή από τα δικαιώματά του, που απορρέουν από τον παρόντα νόμο, είναι άκυρη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ

Άρθρο 4
Υποχρέωση διάθεσης στην αγορά ασφαλών προϊόντων

1. Οι προμηθευτές υποχρεούνται να διαθέτουν στην αγορά μόνο ασφαλή προϊόντα, είτε αυτά διατίθενται με αντάλλαγμα είτε όχι.

2. Θεωρείται ασφαλές ένα προϊόν, όταν κατά την προβλεπόμενη διάρκεια χρήσης του δεν παρουσιάζει άλλους κινδύνους από εκείνους που συνδέονται με τη χρήση του και γενικά αποδεκτούς σε ό,τι αφορά τη σύνθεση, τη λειτουργία, τη συσκευασία, την παρουσίαση, τις συνθήκες συναρμολόγησης, συντήρησης ή απόρριψης, τις οδηγίες χρήσης του και την άμεση ή έμμεση επίδραση που μπορεί να έχει σε άλλα προϊόντα αυτοτελώς ή σε συνδυασμό με άλλα προϊόντα.

3. Τα παραπάνω ισχύουν εφ' όσον το προϊόν χρησιμοποιείται είτε κατά τον προορισμό του είτε κατά τρόπο, που μπορεί λογικά να αναμένεται, λαμβανομένων υπόψη μεταξύ άλλων οποιασδήποτε τυχόν δή-

λωσης του προμηθευτή ή του εκπροσώπου του καθώς και της συνήθους συμπεριφοράς των παιδιών.

Άρθρο 5
Τεκμαιρόμενη ασφάλεια των προϊόντων

Οι προμηθευτές θεωρούνται ότι συμμορφώθηκαν με την υποχρέωση διάθεσης ασφαλών προϊόντων, όταν αυτά ανταποκρίνονται προς τους κανόνες της Ε.Ο.Κ. και του ελληνικού δικαίου, καθώς και προς τα πρότυπα, που έχουν θεσπιστεί για την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των καταναλωτών.

Άρθρο 6
Έλεγχος της ασφάλειας των προϊόντων

Προϊόντα ή ομάδες προϊόντων που, χρησιμοποιούμενα υπό κανονικές και δυνάμενες να προβλεφθούν συνθήκες, παρουσιάζουν σοβαρούς και άμεσους κινδύνους για την ασφάλεια και την υγεία των καταναλωτών, δεσμεύονται προληπτικώς από την κατά περίπτωση αρμόδια αρχή. Η απόσυρση, η διάθεση υπό προϋποθέσεις, η αποδέσμευση, η καταστροφή και γενικά η τύχη των ανωτέρω προϊόντων ρυθμίζεται με απόφαση του Υπουργού Εμπορίου ή του τυχόν άλλου αρμόδιου υπουργού, που εκδίδεται μέσα σε δέκα (10) ημέρες από τη δέσμευση, ύστερα από γνωμοδότηση του Εθνικού Συμβουλίου Καταναλωτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Άρθρο 7*
Ευθύνη του παραγωγού

Ο παραγωγός ευθύνεται για κάθε ζημία που οφείλεται σε ελάττωμα του προϊόντος του.

* Με το άρθρο 26 του ν. 2000/1991 «Για την αποκρατικοποίηση, απλούστευση των διαδικασιών εκκαθάρισης ενισχύσεως των κανόνων ανταγωνισμού και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 206), το άρθρο 7 του ν. 1961/1991 τροποποιήθηκε (και αντικαταστάθηκε) ως εξής:

« Άρθρο 7

1. Ο παραγωγός ευθύνεται για κάθε ζημία, που οφείλεται σε ελάττωμα του προϊόντος του.

2. Σε περίπτωση διάθεσης στην αγορά συσκευασμένων προϊόντων, την αποκλειστική ευθύνη της ποιότητας, ασφάλειας ή υγιεινής των προϊόντων φέρει

Άρθρο 8

Παραγωγός-Προϊόν-Ελάττωμα-Ζημία

1. α) Ως «παραγωγός» θεωρείται ο κατασκευαστής ενός τελικού προϊόντος, κάθε πρώτης ύλης ή ενός συστατικού, καθώς και κάθε πρόσωπο που εμφανίζεται ως παραγωγός του προϊόντος επιθέτοντας σε αυτό την επωνυμία, το σήμα ή άλλο διακριτικό του γνώρισμα.

β) Με την επιφύλαξη της ευθύνης του παραγωγού, οποιασδήποτε εισάγει ένα προϊόν για πώληση, μίσθωση, χρηματοδοτική μίσθωση (leasing) ή οποιαδήποτε άλλη μορφή διανομής στο πλαίσιο της επιγγελματικής του δραστηριότητας, θεωρείται ως παραγωγός του κατά την έννοια του παρόντος κεφαλαίου και υπέχει ευθύνη παραγωγού.

γ) Εάν είναι αδύνατο να προσδιοριστεί η ταυτότητα του παραγωγού, κάθε προμηθευτής του προϊόντος θα θεωρείται ως παραγωγός του, εκτός αν ενημερώσει το ζημιωθέντα εντός εύλογης προθεσμίας, για την ταυτότητα του παραγωγού ή εκείνου, που του προμήθευσε το προϊόν. Το ίδιο ισχύει, όταν πρόκειται για εισαγόμενο προϊόν, εάν η ταυτότητα του εισαγωγέα δεν αναγράφεται στο προϊόν, ακόμα και αν αναφέρεται η επωνυμία του παραγωγού.

2. α) «Προϊόν», κατά την έννοια του παρόντος νόμου, θεωρείται κάθε κινητό, ακόμα και αν είναι ενσωματωμένο σε άλλο κινητό ή ακίνητο, ως προϊόν θεωρείται και η ηλεκτρική ενέργεια με οποιαδήποτε μορφή και αν εκδηλώνεται. Εξαιρούνται οι γεωργικές πρώτες ύλες και τα προϊόντα κτηνιάου.

β) «Γεωργικές πρώτες ύλες», κατά την έννοια του παρόντος νόμου, θεωρούνται τα προϊόντα του εδάφους, της κτηνοτροφίας και της αλιείας, εκτός αν έχουν υποστεί πρώτη μεταποίηση.

3. Ως ελαττωματικό θεωρείται ένα προϊόν, εάν δεν εμπεριέχει την ασφάλεια που δικαιούται κανείς να αναμένει, λαμβανομένων υπόψη των προδιαγραφών κατασκευής του και όλων των περιστάσεων, ιδίως:

α) του τρόπου παρουσίασης του προϊόντος.

β) της ευλόγως αναμενόμενης χρησιμοποίησής του.

γ) του χρόνου κατά τον οποίο το προϊόν τέθηκε σε κυκλοφορία.

Ένα προϊόν δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ελαττωματικό απλώς και μόνο επειδή μεταγενέστερα από αυτό τέθηκε σε κυκλοφορία ένα άλλο πιο προηγμένης τεχνολογίας.

4. «Ζημία», κατά την έννοια του άρθρου 7, σημαίνει:

ο παραγωγός ή ο έχων την ευθύνη διάθεσης στην αγορά, όπως αναγράφεται στη συσκευασία.

3. Σε περίπτωση διάθεσης στην αγορά χύμα προϊόντων, αποκλειστική ευθύνη, κατά τ' ανωτέρω, έχει ο διαθέτων το προϊόν στον καταναλωτή.

α) ζημία λόγω θανάτου ή σωματικών βλαβών, περιλαμβανομένων και των ζημιών τρίτων προσώπων, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 928-930 Α.Κ.,

β) ζημία ή καταστροφή κάθε περιουσιακού στοιχείου, εκτός από το ίδιο το ελαττωματικό προϊόν, με την προϋπόθεση ότι το περιουσιακό αυτό στοιχείο:

i) είναι υπό εκείνου, που κατά κανόνα προορίζονται για ιδιωτική χρήση ή κατανάλωση και

ii) χρησιμοποιήθηκε από το ζημιωθέντα κυρίως για ιδιωτική χρήση ή κατανάλωση και

iii) η ζημία υπερβαίνει τις πενήντα χιλιάδες (50.000) δραχμές, γ) ηθική βλάβη.

Άρθρο 9

Αποδείξη ζημίας

Ο ζημιωθείς υποχρεούται να αποδείξει τη ζημία, το ελάττωμα, καθώς και την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ ελαττώματος και ζημίας.

Άρθρο 10

Απαλλαγή από την ευθύνη

ο παραγωγός δεν ευθύνεται, σύμφωνα με το παρόν κεφάλαιο, αν αποδείξει:

α) ότι δεν έθεσε το προϊόν σε κυκλοφορία, ή

β) ότι, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων, πιθανολογείται ότι το ελάττωμα που προκάλεσε τη ζημία δεν υπήρχε όταν ο παραγωγός έθεσε το προϊόν σε κυκλοφορία, ή να εμφανίστηκε αργότερα, ή

γ) ότι ούτε κατασκεύασε το προϊόν αποβλέποντας στην πώληση ή σε οποιαδήποτε άλλη μορφή διανομής με οικονομικό σκοπό ούτε το κατασκεύασε ή το διένειμε στα πλαίσια της επαγγελματικής του δραστηριότητας, ή

δ) ότι το ελάττωμα οφείλεται στο ότι το προϊόν κατασκευάστηκε σύμφωνα με αναγκαστικούς κανόνες δικαίου που θεσπίστηκαν από δημόσια αρχή, ή

ε) ότι όταν έθεσε το προϊόν σε κυκλοφορία δικαιολογημένα δεν γνώριζε ούτε μπορούσε να γνωρίζει την ύπαρξη του ελαττώματος, ή

στ) ότι το ελάττωμα, εάν πρόκειται για κατασκευή συστατικού μέρους, μπορεί να υποδοθεί στη σχεδίαση του προϊόντος, στο οποίο έχει ενσωματωθεί το συστατικό, ή στις οδηγίες που παρέσχε ο κατασκευαστής του τελικού προϊόντος.

Άρθρο 11

Συνυπεύθυνοι

Εάν με βάση τις διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου δύο ή περισσό-

τερα πρόσωπα ευθύνονται για την ίδια ζημία, τα πρόσωπα αυτά ευθύνονται εις ολόκληρον απέναντι του καταναλωτή και έχουν κατ' αλληλίων δικαίωμα αναγωγής, αναλόγως προς τη συμμετοχή τους στην επέλευση της ζημίας.

Άρθρο 12

Μείωση ή άρση της ευθύνης

1. Υπό την επιφύλαξη των ισχυουσών διατάξεων σχετικά με το δικαίωμα αναγωγής, η ευθύνη του παραγωγού απέναντι του καταναλωτή δεν μειώνεται, εάν η ζημία οφείλεται σωρευτικά σε ελάττωμα του προϊόντος και σε πράξη ή παράλειψη τρίτου.

2. Η ευθύνη του παραγωγού δύναται να μειωθεί ή να αρθεί, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων, όταν η ζημία οφείλεται σωρευτικά σε ελάττωμα του προϊόντος και σε υπαιτιότητα του ζημιωθέντος προσώπου, για τις πράξεις του οποίου ευθύνεται ο ζημιωθείς, κατ' εφαρμογή του άρθρου 300 Α.Κ..

Άρθρο 13

Απαγόρευση απαλλακτικών ρητρών

Κάθε ρήτρα περί περιορισμού ή απαλλαγής του παραγωγού από την ευθύνη του είναι άκυρη.

Άρθρο 14

Ανώτατο όριο ευθύνης

Η ευθύνη του παραγωγού για αποζημιώσεις λόγω θανάτου ή σωματικών βλαβών οφειλόμενων σε πανομοιότυπα προϊόντα με το ίδιο ελάττωμα περιορίζεται σε συνολικό ποσό των δραχμών 7.203.840.000, των σχετικών αξιώσεων περιοριζομένων αναλογικά.

Άρθρο 15

Παραγραφή και αποσβεστική προθεσμία

1. Οι αξιώσεις που προκύπτουν από το παρόν κεφάλαιο παραγράφονται μετά πάροδο τριών ετών, από την ημέρα που ο ζημιωθείς έλαβε γνώση ή όφειλε να είχε λάβει γνώση της ζημίας του ελαττώματος και της ταυτότητας του παραγωγού. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται οι διατάξεις του Α.Κ. περί παραγραφής, συμπεριλαμβανομένων των διατάξεων περί αναστολής και διακοπής της παραγραφής.

2. Τα δικαιώματα που παρέχονται στο ζημιωθέντα από το παρόν κεφάλαιο αποσβέννυνται μετά πάροδο δέκα (10) ετών από την ημερομηνία, κατά την οποία ο παραγωγός έθεσε σε κυκλοφορία το συγκεκριμένο προϊόν που προξένησε τη ζημία, εκτός αν εν τω μεταξύ ο ζημιωθείς άσκησε αγωγή κατά του παραγωγού.

Άρθρο 16

Παράλληλη εφαρμογή διατάξεων

Το παρόν κεφάλαιο δεν θίγει τα δικαιώματα που ενδέχεται να έχει ο ζημιωθείς βάσει των διατάξεων περί συμβατικής ή εξωσυμβατικής ευθύνης ή βάσει ειδικού καθεστώτος ευθύνης, που τυχόν είχε τεθεί σε ισχύ μέχρι 30 Ιουλίου 1988.

Άρθρο 17

Πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του παρόντος κεφαλαίου

Το παρόν κεφάλαιο δεν εφαρμόζεται:

- σε περίπτωση ζημίας οφειλόμενης σε πυρηνικά ατυχήματα καλυπτόμενα από διεθνείς συμβάσεις που έχουν επικυρωθεί με νόμο,
- για προϊόντα που τέθηκαν σε κυκλοφορία πριν από την 22-4-1988.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΑΡΑΠΛΑΝΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΘΕΜΙΤΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ

Άρθρο 18

Έννοια διαφήμισης, παραπλανητικής διαφήμισης, αθέμιτης διαφήμισης

1. «Διαφήμιση» κατά την έννοια του νόμου αυτού είναι κάθε ανακοίνωση που γίνεται στα πλαίσια εμπορικής, βιομηχανικής, βιοτεχνικής ή επαγγελματικής δραστηριότητας με σκοπό την προώθηση της διάθεσης αγαθών ή υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων των ακινήτων και των εν γένει δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων.

2. «Παραπλανητική διαφήμιση» είναι κάθε διαφήμιση, το περιεχόμενο ή η μορφή της οποίας με οποιονδήποτε τρόπο παραπλανά ή ενδέχεται να παραπλανήσει τα πρόσωπα, στα οποία απευθύνεται ή στη γνώση των οποίων περιέρχεται και, εξαιτίας της παραπλάνησης αυτής, ενδέχεται να επηρεάσει την οικονομική τους συμπεριφορά ή να βλάψει έναν ανταγωνιστή.

3. «Αθέμιτη διαφήμιση» είναι κάθε διαφήμιση που προσβάλλει τα χρηστά ήθη ή προβλέπεται στο άρθρο 20.

Άρθρο 19

Παραπλανητική διαφήμιση

1. Για να κριθεί αν μία διαφήμιση είναι παραπλανητική, λαμβάνονται υπόψη όλα τα στοιχεία της και ιδίως οι ενδείξεις σχετικά με:

- τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των αγαθών ή υπηρεσιών, όπως η δυνατότητα διάθεσης, η φύση, η εφαρμογή, η σύνθεση, η μέθοδος και η ημερομηνία κατασκευής ή παροχής (των υπηρεσιών), η καταλα-

ληλότητα, η χρήση, η ποσότητα, οι προδιαγραφές, η γεωγραφική καταγωγή ή η εμπορική προέλευση και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα, επιστημονικά ή τεχνολογικά δεδομένα και τα αναμενόμενα από τη χρήση τους αποτελέσματα ή τα αποτελέσματα των δοκιμών ή ελέγχων,

β) την τιμή ή τον τρόπο διυμύρφωσής της και τους όρους, υπό τους οποίους παρέχονται τα αγαθά και οι υπηρεσίες, όπως οι όροι πληρωμής ή πίστωσης, παράδοσης, ανταλλαγής, επιστροφής, επισκευής, συντήρησης και εγγύησης και

γ) την ιδιότητα, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και τα δικαιώματα του διαφημιζόμενου, όπως η ταυτότητα και η περιουσία του, οι ικανότητες και τα δικαιώματα βιομηχανικής, εμπορικής ή πνευματικής ιδιοκτησίας, τα βραβεία και οι διακρίσεις του.

2. Παραπλανητική λογίζεται και κάθε διαφήμιση, όταν:

α) η πειστικότητά της βασίζεται στη μωρτυρία προσώπων στα οποία υποδίδεται ανύπαρκτη επιστημονική ιδιότητα, ειδικότητα ή αυθεντία,

β) εμφανίζεται με τη μορφή δημοσιογραφικής έρευνας, σχολίου ή επιστημονικής ανακοίνωσης, χωρίς να δηλώνεται ρητά ή κατά τρόπο ευδιάκριτο ότι πρόκειται για διαφήμιση, ή

γ) περιέχει επιστημονικούς όρους ή ιδιωτισμούς, αποτελέσματα ερευνών ή περικοπές κειμένων επιστημονικού ή τεχνικού χαρακτήρα με σκοπό να προσδώσει στη διαφημιστική ανακοίνωση μία επιστημονική βάση που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Άρθρο 20 Αθέμιτη διαφήμιση

Αθέμιτη είναι ιδίως:

α) Κάθε έμμεση διαφήμιση, δηλαδή κάθε διαφήμιση που δεν προβάλλει ευθέως τις επιχειρήσεις ή τα προϊόντα που επιδιώκει να διαφημίσει, αλλά προβάλλει διαφορετικά στοιχεία, χωρίς η προβολή αυτή να υποτελεί νοηματικό ανυπόστιστο τμήμα του διαφημιστικού μηνύματος.

β) Καπηλεύεται εθνικά θέματα και προσωπικότητες, την εθνική πολιτιστική και πνευματική κληρονομιά, τη θρησκευτική παράδοση, τα εθνικά σύμβολα και τα σύμβολα της Ε.Ο.Κ. ή άλλων διεθνών οργανισμών.

γ) Κάθε διαφήμιση που διακρίνει μειωτικά κοινωνικές ομάδες με βάση το φύλο, τη φυλή, το θρήσκευμα, την εθνικότητα, τις πολιτικές πεποιθήσεις, την ηλικία, τις φυσικές ή διανοητικές ιδιαιτερότητες και γενικότερα προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

δ) Έχει σκοπό ή είναι πρόσφορη να προκαλέσει ανησυχία ή φόβο

ή να εκμεταλλευτεί τα συναισθήματα αυτά ή τις προλήψεις ή την απειρία των καταναλωτών.

ε) Μπορεί να προκαλέσει ηθική, πνευματική ή ψυχική φθορά στα παιδιά ή να τα παρασύρει σε επικίνδυνη για τα ίδια ή για το κοινωνικό σύνολο συμπεριφορά.

στ) Προκλιεί υπερβολικό διλεασμό προς αγορά και εκμεταλλεύεται κατά τρόπο ανάρμοστο την τάση του κοινού για τυχερά παιχνίδια και εύκολο κέρδος.

ζ) Αποσκοπεί ή έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του ανταγωνιστή, της καλής του φήμης ή των προϊόντων του, χρησιμοποιώντας ψευδείς ή συκοφαντικές δηλώσεις.

η) Επικαλείται στοιχεία υπεροχής του διαφημιζόμενου προϊόντος σε σχέση με άλλα ομοειδή, ενώ τα στοιχεία αυτά δεν είναι ουσιώδη ή δεκτικά σύγκρισης ή απόδειξης.

θ) Προκαλεί στην αγορά σύγχυση μεταξύ του διαφημιζόμενου και ανταγωνιστή του ή μεταξύ των προϊόντων ή των υπηρεσιών του διαφημιζόμενου και εκείνων του ανταγωνιστή του.

Άρθρο 21

Δικαστική προστασία, εκούσιος έλεγχος

1. Απαγορεύεται η παραπλανητική και η αθέμιτη διαφήμιση. Με αγωγή οποιουδήποτε έχει έννομο συμφέρον το αρμόδιο δικαστήριο διατάσσει την παύση της παραπλανητικής και αθέμιτης διαφήμισης και την παράλειψή της στο μέλλον. Επίσης μπορεί να απαγορεύσει την παραπλανητική και αθέμιτη διαφήμιση σε περίπτωση που αυτή δεν έχει ακόμη περιέλθει σε γνώση του κοινού, επίκειται όμως η δημοσίευσή της. Σε κάθε περίπτωση η παραπάνω δικαστική απαγόρευση χωρεί και αν δεν αποδεικνύεται ζημία ή πραγματική βλάβη ούτε δόλος ή αμέλεια εκ μέρους του διαφημιζόμενου.

2. Για να εξαλειφθούν τα συνεχιζόμενα αποτελέσματα της παραπλανητικής και αθέμιτης διαφήμισης το αρμόδιο δικαστήριο δύναται, εφ' όσον έχει διαταχθεί με οριστική απόφαση παύση της διαφήμισης αυτής:

α) Να διατάξει δημοσίευση της απόφασής του ή αποσπάσματός της και με τον τρόπο που θεωρεί αναγκαίο.

β) Να διατάξει επί πλέον τη δημοσίευση αντίστοιχης διορθωτικής διαφήμισης.

3. Δεν αποκλείεται ο εκούσιος έλεγχος της παραπλανητικής και αθέμιτης διαφήμισης από αυτόνομους οργανισμούς. Δεν αποκλείεται επίσης η προσφυγή προσώπων ή οργανώσεων σε οργανισμούς αυτού του είδους, εφ' όσον υπάρχουν και άλλες διαδικασίες που μπορούν να

κινήθουν ενώπιόν τους, εκτός των δικαστικών διαδικασιών, οι οποίες αναφέρονται στο παρόν άρθρο.

4. Απαγορεύεται η τηλεοπτική μετάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων για τα παιδικά παιχνίδια προ της 23ης ώρας, καθώς και η προβολή πριν, κατά τη διάρκεια και μετά από τις παιδικές εκπομπές σκηνών από τηλεοπτικά έργα που δύνανται να επιδράσουν δυσμενώς στο χαρακτήρα και στη συμπεριφορά των μικρών τηλεθεατών.

Οι διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων ισχύουν και στην προκειμένη περίπτωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ ΓΕΝΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

Άρθρο 22

Κατάρτιση και διατύπωση

1. «Γενικοί Όροι Συναλλαγών (ΓΟΣ)» είναι όροι που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για απροσδιόριστο αριθμό συμβάσεων προμηθευτή ή προμηθευτών με καταναλωτές.

2. Οι Γενικοί Όροι Συναλλαγών πρέπει να είναι σαφείς, συγκεκριμένοι και διατυπωμένοι απλά, ώστε να μπορεί ο μέσος καταναλωτής να καταλάβει το νόημά τους.

3. Γενικοί Όροι Συναλλαγών, που καταρτίζονται στην Ελλάδα και προορίζονται για συναλλαγές στην Ελλάδα, πρέπει να είναι διατυπωμένοι στην ελληνική γλώσσα.

4. Έντυποι Γενικοί Όροι Συναλλαγών πρέπει να εκτυπώνονται ευανάγνωστα σε εμφανές μέρος του εγγράφου, στο οποίο περιέχονται.

Άρθρο 23

Ισχύς

1. Για να ισχύσουν σε μία σύμβαση Γενικοί Όροι Συναλλαγών πρέπει να περιλαμβάνονται στο κύριο αποδεικτικό έγγραφο της σύμβασης ή να γίνει ειδική αναφορά σ' αυτούς από τον προμηθευτή όταν περιλαμβάνονται σε παρεπόμενα έγγραφα της σύμβασης, όπως είναι ιδίως τα τιμολόγια, παντός είδους εισιτήρια κ.ά. ή να είναι εκτεθειμένοι στο κατάστημα και στον άλλο τυχόν τόπο, όπου συνάπτεται η σύμβαση, κατά τρόπο απόλυτα εμφανή στους συναλλασσομένους.

2. Είναι ανίσχυρη η παραπομπή σε Γενικούς Όρους Συναλλαγών της προηγούμενης παραγράφου, σε άλλα έγγραφα ή στοιχεία, τα οποία δεν τίθενται στη διάθεση του καταναλωτή πριν ή τουλάχιστον κατά το χρόνο της σύμβασης.

Άρθρο 24

Ερμηνευτικοί κανόνες

1. Κατά την ερμηνεία των Γενικών Όρων Συναλλαγών πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα συμφέροντα αμφοτέρων των ενδιαφερόμενων πλευρών.

2. Σε περίπτωση αμφιβολίας οι Γενικοί Όροι Συναλλαγών ερμηνεύονται υπέρ του καταναλωτή.

3. Ειδικοί όροι, που συμφωνήθηκαν με διαπραγμάτευση των συμβαλλομένων στη σύμβαση, υπερισχύουν των Γενικών Όρων Συναλλαγών όταν είναι ευνοϊκότεροι για τον καταναλωτή.

Άρθρο 25

Καταχρηστικοί Γενικοί Όροι Συναλλαγών

1. Απαγορεύεται να χρησιμοποιηθούν σε μία σύμβαση με καταναλωτή καταχρηστικοί Γενικοί Όροι Συναλλαγών.

2. Καταχρηστικός είναι κάθε Γενικός Όρος Συναλλαγών ή συνδυασμός Γενικών Όρων Συναλλαγών, που έχει ως αποτέλεσμα τη διατάραξη της ισορροπίας του συνόλου των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε βάρος του καταναλωτή.

3. Καταχρηστικοί Γενικοί Όροι Συναλλαγών είναι ιδίως:

α) Όροι, που αποκλείουν ή περιορίζουν τις συμβατικές υποχρεώσεις ή την εκ του νόμου ευθύνη του προμηθευτή.

β) Όροι, με τους οποίους ο προμηθευτής απαλλάσσεται από την ευθύνη του για δόλο ή βαρεία αμέλεια του ίδιου ή των βοηθών του εκπλήρωσης της σύμβασης.

γ) Όροι, με τους οποίους αποκλείεται ή περιορίζεται η ευθύνη του προμηθευτή για κρυμμένα ελαττώματα του πράγματος.

δ) Όροι, με τους οποίους ο προμηθευτής αποκλείει ή περιορίζει την ευθύνη του για κάθε βλάβη, καταστροφή ή αφαίρεση των πραγμάτων που του εμπιστεύθηκε ο καταναλωτής για φύλαξη, συντήρηση ή επισκευή, εκτός από τις περιπτώσεις, στις οποίες η ζημία οφείλεται στον ίδιο τον καταναλωτή ή στην ιδιάζουσα φύση του πράγματος ή σε ανώτερη βία.

ε) Όροι, με τους οποίους προβλέπεται η μετάθεση της ευθύνης του πωλητή ή του εισαγωγέα αποκλειστικά στον παραγωγό του αγαθού ή σε άλλον.

στ) Όροι, που παρέχουν στον προμηθευτή χωρίς εύλογη αιτία υπερβολικά μεγάλη προθεσμία αποδοχής της πρότασης του καταναλωτή για σύναψη σύμβασης.

ζ) Όροι, με τους οποίους ορίζεται ότι η δήλωση για τη μη αυτόματη ανανέωση πρέπει να γίνεται σε προθεσμία προ της λήξης της σύμ-

βασης υπερβολικά μεγάλη για τον καταναλωτή ή υπερβολικά σύντομη για τον προμηθευτή.

η) Όροι, με τους οποίους η προθεσμία καταγγελίας της σύμβασης ορίζεται υπερβολικά μεγάλη για τον καταναλωτή ή υπερβολικά σύντομη για τον προμηθευτή.

θ) Όροι, που συνεπάγονται την παράταση ή ανανέωση της σύμβασης για χρονικό διάστημα υπερβολικά μεγάλο, αν ο καταναλωτής δεν δηλώσει αντίθετη βούληση πριν από καθορισμένο χρόνο.

ι) Όροι, με τους οποίους δίνεται στον προμηθευτή το δικαίωμα να λύσει ή να τροποποιήσει μονομερώς τη σύμβαση χωρίς εύλογη αιτία.

ια) Όροι, με τους οποίους δίνεται στον προμηθευτή το δικαίωμα να ορίζει μονομερώς το χρόνο εκπλήρωσης της παροχής του.

ιβ) Όροι, με τους οποίους δίνεται στον προμηθευτή το δικαίωμα να καθορίζει ή να αυξάνει το τίμημα με κριτήρια που δεν είναι καθορισμένα ειδικά στη σύμβαση και δεν είναι εύλογα.

ιγ) Όροι, με τους οποίους δίνεται στον προμηθευτή το δικαίωμα να κρίνει μονομερώς αν η παροχή του είναι σύμφωνη με τη σύμβαση.

ιδ) Όροι, με τους οποίους ορίζεται ότι τα αγαθά ή οι υπηρεσίες που αναλαμβάνει να προμηθεύσει ο προμηθευτής δεν είναι υποχρεωτικό να ανταποκρίνονται στις ουσιώδεις για τον καταναλωτή προδιαγραφές ή στο δείγμα ή στην ειδική χρήση που προσδιόρισε ο καταναλωτής και αποδέχτηκε ο προμηθευτής ή, εν ελλείψει τέτοιου προσδιορισμού, στη συνήθη χρήση τους.

ιε) Όροι, που συνεπάγονται παραίτηση του καταναλωτή από τα νόμιμα ή συμβατικά δικαιώματά του σε περίπτωση μη εκπλήρωσης ή μη σωστής εκπλήρωσης της παροχής από μέρος του προμηθευτή, ιδίως όροι που αποκλείουν το δικαίωμα υπαναχώρησης του καταναλωτή σε περίπτωση υπερημερίας του προμηθευτή ή περιορίζουν την εκ του νόμου ευχέρεια του καταναλωτή να μην εκτελέσει την σύμβαση.

ιστ) Όροι, με τους οποίους απαγορεύεται στον καταναλωτή να αναβάλλει εν μέρει ή εν όλω την πληρωμή του τιμήματος όταν ο προμηθευτής δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του.

ιζ) Όροι, με τους οποίους ο καταναλωτής υποχρεώνεται να προκαταβάλει υπερβολικά μεγάλο μέρος του τιμήματος πριν αρχίσει η εκτέλεση της σύμβασης από τον προμηθευτή.

ιη) Όροι, με τους οποίους επιβάλλεται στον καταναλωτή που πιστώθηκε με το τίμημα αγαθών ή υπηρεσιών να εκδώσει για το τίμημα μεταχρονολογημένη επιταγή.

ιβ) Όροι, με τους οποίους ο καταναλωτής παραιτείται από τις ενστάσεις του κατά τρίτου που διαδέχεται τον προμηθευτή στη σχέση με τον καταναλωτή.

κ) Όροι, με τους οποίους απαγορεύεται στον καταναλωτή να προ-

τείνει για συμψηφισμό με υποχρεώσεις του από την σύμβαση ομοειδείς απαιτήσεις του κατά του προμηθευτή.

κα) Όροι, με τους οποίους ο καταναλωτής φέρεται ότι θεβαιώνει ότι γνωρίζει όρους της σύμβασης ή την κατάσταση των προμηθευμένων πραγμάτων ή την ποιότητα των υπηρεσιών, ενώ πραγματικά το αγνοεί.

κβ) Όροι, με τους οποίους επιτρέπεται στον προμηθευτή να ζητήσει από τον καταναλωτή υπέρμετρες εγγυήσεις για την καλή εκτέλεση της σύμβασης.

κγ) Όροι, με τους οποίους ορίζεται υπερβολικά σύντομο το χρονικό διάστημα, μέσα στο οποίο ο καταναλωτής οφείλει με ποινή παραδέκτου να υποβάλει στον προμηθευτή τα παράπονα ή να εγείρει τις αξιώσεις του.

κδ) Όροι, με τους οποίους χωρίς εύλογη αιτία επιφυλάσσεται στον προμηθευτή κατ' αποκλειστικότητα η συντήρηση ή οι επισκευές του πράγματος που πούλησε στον καταναλωτή ή η προμήθεια των απαιτούμενων ανταλλακτικών.

κε) Όροι, με τους οποίους επιβάλλεται στον καταναλωτή, σε περίπτωση μη σωστής εκπλήρωσης της αντιπαροχής, υπέρμετρη οικονομική επιβάρυνση.

κστ) Όροι, με τους οποίους υποκλείεται η υπαγωγή των εκ της συμβάσεως διαφορών στα κατά νόμο αρμόδια δικαστήρια με πρόβλεψη ειδικών δικαιοδοσιών ή διαιτησίας.

κζ) Όροι, με τους οποίους προβλέπεται ότι το βάρος της απόδειξης που κανονικά έχει ο προμηθευτής αντιστρέφεται σε βάρος του καταναλωτή.

Άρθρο 26

Ακυρότητα Γενικών Όρων Συναλλαγών

1. Καταχρηστικοί Γενικοί Όροι Συναλλαγών, που έχουν περιληφθεί σε σύμβαση με καταναλωτή, είναι ανίσχυροι, χωρίς να παραβλάπτεται το κύρος ολόκληρης της σύμβασης.

2. Καταχρηστικοί Γενικοί Όροι Συναλλαγών μπορεί να μη θεωρηθούν ανίσχυροι, αν οι δυσμενείς επιπτώσεις για τον καταναλωτή αντισταθμίζονται ικανοποιητικά από άλλους όρους ή από το σύνολο των όρων της σύμβασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ
ΣΥΝΑΨΗ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΕΚΤΟΣ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΟΣ

Άρθρο 27
Πεδίο εφαρμογής

1. Το παρόν κεφάλαιο εφαρμόζεται:
- α) στις συμβάσεις προμήθειας αγαθών ή παροχής υπηρεσιών από προμηθευτή προς καταναλωτή, οι οποίες συνάπτονται:
 - i) κατά τη διάρκεια εκδρομής που οργανώνεται από τον προμηθευτή εκτός του καταστήματος του ή ii) κατά τη διάρκεια επίσκεψης του προμηθευτή στο σπίτι ή στον τόπο εργασίας του ίδιου ή άλλου καταναλωτή, όταν η επίσκεψη δεν γίνεται μετά από ρητή αίτηση του καταναλωτή.
 - β) στις συμβάσεις για την προμήθεια άλλων αγαθών ή υπηρεσιών, εκτός από εκείνα, για τα οποία ο καταναλωτής ζήτησε την επίσκεψη του προμηθευτή, εφ' όσον κατά το χρόνο που ο καταναλωτής ζητούσε την επίσκεψη αυτή δεν γνώριζε ή δεν όφειλε να γνωρίζει ότι η προμήθεια αυτών των άλλων αγαθών ή υπηρεσιών συγκαταλέγεται στις επαγγελματικές δραστηριότητες του προμηθευτή.
 - γ) στις συμβάσεις, κατά τις οποίες ο καταναλωτής υπέβαλε προσφορά υπό συνθήκες ανάλογες με τις συνθήκες των περιπτώσεων α' και β', εστω και αν η υποβολή της προσφοράς δεν δεσμεύει τον καταναλωτή μέχρι την αποδοχή της από τον προμηθευτή.
 - δ) στις συμβατικές προσφορές, τις οποίες υποβάλλει ο καταναλωτής υπό συνθήκες ανάλογες με τις συνθήκες των περιπτώσεων α' και β', εφ' όσον ο καταναλωτής δεσμεύεται από την προσφορά του.

2. Στις ενέργειες του προμηθευτή περιλαμβάνονται και οι ενέργειες κάθε προσώπου που ενεργεί εξ ονόματος ή για λογαριασμό ενός προμηθευτή.

Άρθρο 28
Εξαιρέσεις

- Οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου δεν εφαρμόζονται:
1. Στις συμβάσεις, στις οποίες το αντίτιμο δεν υπερβαίνει τις 12.000 δραχμές.
 2. Στις συμβάσεις για την κατασκευή, πώληση και μίσθωση ακινήτων ή στις συμβάσεις που αφορούν άλλα δικαιώματα σχετικά με ακίνητα. Εν τούτοις οι συμβάσεις προμήθειας αγαθών για την ενσωμάτωσή τους σε ακίνητα ή οι συμβάσεις για την επισκευή ακινήτων εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος κεφαλαίου.
 3. Στις συμβάσεις για την προμήθεια τροφίμων, ποτών ή άλλων

αγαθών, που προορίζονται για την τρέχουσα οικιακή κατανάλωση και τα οποία προμηθεύουν διανομείς σε τακτά ή συχνά διαστήματα.

4. Στις συμβάσεις για την προμήθεια αγαθών ή υπηρεσιών, με την προϋπόθεση ότι πληρούνται οι τρεις ακόλουθοι όροι:

- i) η σύμβαση συνάπτεται βάσει καταλόγου του προμηθευτή, τον οποίο ο καταναλωτής είχε την ευκαιρία να συμβουλευτεί χωρίς να είναι παρών ο αντιπρόσωπος του προμηθευτή,
- ii) προβλέπεται η εξακολούθηση της επαφής ανάμεσα στον αντιπρόσωπο του προμηθευτή και τον καταναλωτή όσον αφορά τη συγκεκριμένη ή άλλη μεταγενέστερη συναλλαγή,
- iii) τόσο ο κατάλογος, όσο και η σύμβαση πληροφορούν με σαφήνεια τον καταναλωτή ότι έχει το δικαίωμα να επιστρέψει τα αγαθά στον προμηθευτή μέσα σε χρονικό διάστημα όχι κατώτερο των επτά ημερών από την παραλαβή τους ή να λύσει τη σύμβαση μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα, χωρίς να αναλαμβάνει οποιαδήποτε άλλη υποχρέωση, εκτός από μία εύλογη φροντίδα για τα αγαθά αυτά.

5. Στις ασφαλιστικές συμβάσεις.
6. Σε συμβάσεις σχετικές με αξιόγραφα.

Άρθρο 29
Σύναψη της σύμβασης

1. Οι συμβάσεις του άρθρου 27 καταρτίζονται επί ποινή ακυρότητας με έγγραφο, στο οποίο πρέπει να αναφέρεται ότι ο καταναλωτής έχει δικαίωμα να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση μέσα στο χρονικό διάστημα που ορίζει το άρθρο 30. Στο έγγραφο αυτό, αντίγραφο του οποίου πρέπει να παραδοθεί κατά τη στιγμή της υπογραφής του στον καταναλωτή, πρέπει να περιλαμβάνονται επίσης:

- α) το όνομα ή η επωνυμία και η πλήρης διεύθυνση του προμηθευτή και αυτού που συμβάλλεται στο όνομα και για λογαριασμό του προμηθευτή. Η μινεία αριθμού ταχυδρομικής θυρίδας δεν αρκεί,
 - β) η ακριβής χρονολογία και η πλήρης διεύθυνση του τόπου κατάρτισης της σύμβασης,
 - γ) η ακριβής περιγραφή της φύσης και των χαρακτηριστικών των εμπορευμάτων ή υπηρεσιών,
 - δ) οι όροι εκτέλεσης της σύμβασης και ιδίως ο τρόπος και ο χρόνος παράδοσης των εμπορευμάτων ή παροχής υπηρεσιών,
 - ε) η ολική επιβάρυνση του καταναλωτή και οι όροι πληρωμής, σε περίπτωση δε πίστωσης του τιμήματος ή πληρωμής με δόσεις, το πραγματικό επιτόκιο και το επιτρεπόμενο ανώτατο όριο επιτοκίων,
 - στ) ο αριθμός φορολογικού του μητρώου.
2. Στο έγγραφο της παραγράφου 1 πρέπει να επισυνάπτεται υπόδειγμα του εγγράφου υπαναχώρησης του καταναλωτή, στο οποίο να

περιλαμβάνονται ως στοιχεία προς συμπλήρωση όλα τα παραπάνω στοιχεία α-ε της προηγούμενης παραγράφου.

Άρθρο 30

Δικαίωμα υπαναχώρησης του καταναλωτή

Ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση, αποστέλλοντας ειδοποίηση μέσω σε προθεσμία δέκα εργάσιμων ημερών από τον παρέλαβε το έγγραφο που αναφέρεται το άρθρο 29, εκτός αν στο έγγραφο αυτό προβλέπεται μακρύτερη προθεσμία. Η ειδοποίηση αρκεί να έχει παραδοθεί στον προμηθευτή ή να έχει αποσταλεί με συστημένη επιστολή πριν από τη λήξη της εν λόγω προθεσμίας.

Άρθρο 31

Συμβάσεις εξ αποστάσεως

Σε περίπτωση κατάρτισης συμβάσεως εξ αποστάσεως (με αλληλογραφία, τηλεφωνικά, τηλεγραμμικά ή με άλλο τρόπο) ο προμηθευτής υποχρεούται επίσης να καταρτίσει το έγγραφο του άρθρου 29 και να το αποστείλει μαζί με το υπόδειγμα υπαναχώρησης στον καταναλωτή. Η προθεσμία υπαναχώρησης του καταναλωτή κατά το άρθρο 30 αρχίζει από τον ο καταναλωτής παρέλαβε το έγγραφο.

Άρθρο 32

Υποχρέωση προς φύλαξη

1. Σε περίπτωση που ο προμηθευτής παρέδωσε ή απέστειλε στον καταναλωτή το προϊόν που αποτελεί το αντικείμενο της σύμβασης για δοκιμή ή εξέταση, η κατά το άρθρο 30 προθεσμία υπαναχώρησης αρχίζει από την παραλαβή του εγγράφου ή την τυχόν μεταγενέστερη παραλαβή του προϊόντος.

2. Ο καταναλωτής δεν έχει ευθύνη θεματοφύλακα για το προϊόν, εκτός εάν την αποστολή του προϊόντος εξήτησε ο ίδιος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΑΘΜΟ

Η ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΩΛΗΣΗ

Άρθρο 33

Δικαίωμα σε εγγύηση

1. Σε περίπτωση προμήθειας καινούργιών καταναλωτικών αγαθών που η χρήση τους παρουσιάζει σχετική διάρκεια (καταναλωτικά αγαθά διαρκείας) ο καταναλωτής έχει δικαίωμα σε γραπτή εγγύηση του προμηθευτή, η οποία να αναφέρει απαραίτητως την επωνυμία και τη διεύθυνση της επαγγελματικής εγκατάστασης του προμηθευτή, το δι-

καιούχο, το προϊόν στο οποίο αναφέρεται η εγγύηση, το ακριβές περιεχόμενό της και τη διάρκειά της, η οποία πρέπει να είναι εύλογη.

2. Αν στο διάστημα που ισχύει η εγγύηση παρουσιαστεί στο αγαθό ελάττωμα, που εμποδίζει την κανονική κατά τον προορισμό του χρήση και ο προμηθευτής αρνείται ή βραδύνει αδικαιολόγητα την επισκευή του, ο καταναλωτής δικαιούται να ζητήσει ή την αντικατάστασή του με νέο παρόμοιο αγαθό ή την αναστροφή της πώλησης.

Άρθρο 34

Συντήρηση

1. Ο προμηθευτής καινούργιών καταναλωτικών αγαθών διαρκείας οφείλει να εξασφαλίζει στους καταναλωτές την συνεχή παροχή τεχνικών υπηρεσιών για τη συντήρηση και επισκευή τους για εύλογο χρονικό διάστημα, ανάλογο με τη συνήθη διάρκεια της ζωής τους.

2. Για εύλογο χρονικό διάστημα ο προμηθευτής πρέπει να εξασφαλίζει επίσης στους καταναλωτές την ευχέρεια προμήθειας ανταλλακτικών και άλλων τυχόν ειδών, που απαιτούνται για τη χρήση των καταναλωτικών αγαθών διαρκείας σύμφωνα με τον προορισμό τους.

3. Με αποφάσεις του Υπουργού Εμπορίου μπορεί να ορίζονται κατά κατηγορίες και είδη αγαθών τα κατά τις παραπάνω παραγράφους 1 και 2 εύλογα χρονικά διαστήματα.

2. Νόμος 2251/1994 «Προστασία των καταναλωτών» (ΦΕΚ Α' 191)

Άρθρο 1 Γενικές διατάξεις

1. Η Πολιτεία μεριμνά για τα συμφέροντα των καταναλωτών.
2. Η Πολιτεία μεριμνά ιδίως για:
 - α) την υγεία και την ασφάλεια των καταναλωτών,
 - β) τα οικονομικά τους συμφέροντα,
 - γ) την οργάνωσή τους σε ενώσεις καταναλωτών,
 - δ) το δικαίωμα ακρόασής τους σε θέματα που τους αφορούν και
 - ε) την πληροφόρησή και επιμόρφωσή τους σε καταναλωτικά θέματα.
3. Οι διατάξεις που προστατεύουν τους καταναλωτές ισχύουν τόσο στον ιδιωτικό τομέα όσο και για τις επιχειρήσεις οποιοσδήποτε μορφής του δημόσιου τομέα και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης.
4. Κατά την έννοια αυτού του νόμου:
 - α) Καταναλωτής είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο για το οποίο προορίζονται τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά ή το οποίο κάνει χρήση τέτοιων προϊόντων ή υπηρεσιών εφόσον αποτελεί τον τελικό αποδέκτη τους. Καταναλωτής είναι και κάθε αποδέκτης του διεφημιστικού μηνύματος.
 - β) Προμηθευτής είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που, κατά την άσκηση της επαγγελματικής ή επιχειρηματικής του δραστηριότητας, προμηθεύει προϊόντα ή παρέχει υπηρεσίες στον καταναλωτή. Προμηθευτής είναι και ο διαφημιζόμενος. Προμηθευτής είναι επίσης και ο παραγωγός ως προς την ευθύνη του για ελαττωματικά προϊόντα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Άρθρο 2

Γενικοί όροι των συναλλαγών - Καταχρηστικοί γενικοί όροι

1. Όροι που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για απροσδιόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων (γενικοί όροι των συναλλαγών) δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή, αν κατά την κατάρτιση της σύμβασης τους αγνοούσε ανυπαίτως και ο προμηθευτής δεν του υπέδειξε την ύπαρξή τους ή του στέρησε τη δυνατότητα να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους.
2. Οι γενικοί όροι συμβάσεων και παρεπόμενων συμφωνιών, που

καταρτίζονται στην Ελλάδα, διατυπώνονται στην ελληνική γλώσσα. Εξαιρούνται οι γενικοί όροι των διεθνών συναλλαγών.

3. Έντυποι γενικοί όροι συναλλαγών εκτυπώνονται ευανάγνωστα σε εμφανές μέρος του εγγράφου της σύμβασης.

4. Όροι που συμφωνήθηκαν ύστερα από διαπραγμάτευση μεταξύ των συμβαλλομένων (ειδικό όροι) είναι επικρατέστεροι από τους αντίστοιχους γενικούς όρους.

5. Κατά την ερμηνεία των γενικών όρων συναλλαγών λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη προστασίας του καταναλωτικού κοινού. Γενικοί όροι συναλλαγών που διατυπώθηκαν μονομερώς από τον προμηθευτή ή από τρίτο για λογαριασμό του προμηθευτή, σε περίπτωση αμφιβολίας ερμηνεύονται υπέρ του καταναλωτή.

6. Γενικοί όροι των συναλλαγών που έχουν ως αποτέλεσμα την υπέρμετρη διατάραξη της ισορροπίας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε βάρος του καταναλωτή απαγορεύονται και είναι άκυροι. Ο καταχρηστικός χαρακτήρας γενικού όρου ενσωματωμένου σε σύμβαση κρίνεται αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση, το σύνολο των ειδικών συνθηκών κατά τη σύναψή της και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.

7. Καταχρηστικοί είναι ιδίως οι όροι που:

α) παρέχουν στον προμηθευτή, χωρίς εύλογη αιτία, υπερβολικά μεγάλη προθεσμία αποδοχής της πρότασης του καταναλωτή για σύναψη σύμβασης,

β) περιορίζουν τις ανειλημμένες συμβατικές υποχρεώσεις και ευθύνες των προμηθευτών,

γ) προβλέπουν προθεσμία καταγγελίας της σύμβασης υπερβολικά σύντομη για τον καταναλωτή ή υπερβολικά μακρά για τον προμηθευτή,

δ) συνεπάγονται την παράταση ή ανανέωση της σύμβασης για χρονικό διάστημα υπερβολικά μακρό, αν ο καταναλωτής δεν την καταγγείλει σε ορισμένο χρόνο,

ε) επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης ή λύσης της σύμβασης χωρίς ορισμένο ειδικό και σπουδαίο λόγο,

στ) επιτρέπουν στον προμηθευτή να καταγγείλει σύμβαση αόριστης διάρκειας χωρίς εύλογη προθεσμία,

ζ) επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το δικαίωμα να κρίνει μονομερώς αν η παροχή του είναι σύμφωνη με τη σύμβαση,

η) επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το απεριόριστο δικαίωμα να ορίζει μονομερώς το χρόνο εκπλήρωσης της παροχής του,

θ) ορίζουν ότι η παροχή δεν είναι υποχρεωτικό να ανταποκρίνεται

στις ουσιώδεις, για τον καταναλωτή, προδιαγραφές, στο δείγμα, στις ανάγκες της ειδικής χρήσης, για την οποία την προορίζει ο καταναλωτής και την οποία αποδέχεται ο προμηθευτής ή στο συνηθισμένο προορισμό της,

ι) επιτρέπουν στον προμηθευτή να μην εκτελέσει τις υποχρεώσεις του χωρίς σπουδαίο λόγο,

ια) χωρίς σπουδαίο λόγο αφήνουν το τίμημα αόριστο και δεν επιτρέπουν τον προσδιορισμό του με κριτήρια ειδικά καθορισμένα στη σύμβαση και εύλογα για τον καταναλωτή,

ιβ) περιορίζουν την ευθύνη του προμηθευτή για κρυμμένα ελαττώματα του πράγματος,

ιγ) αποκλείουν ή περιορίζουν υπέρμετρα την ευθύνη του προμηθευτή,

ιδ) προβλέπουν τη μετακύληση της ευθύνης του πωλητή ή του εισαγωγέα αποκλειστικά στον παραγωγό του αγαθού ή σε άλλον,

ιε) περιορίζουν την υποχρέωση του προμηθευτή να τηρεί τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει οι εντολοδόχοι του ή εξαρτούν την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του από την τήρηση ειδικής τυπικής διαδικασίας,

ιστ) επιτρέπουν στον προμηθευτή να καταγγέλλει τη σύμβαση κατά την κρίση του, αν η ίδια ευχέρεια δεν αναγνωρίζεται στον καταναλωτή, ή να παρακρατεί τα ποσά που έχουν καταβληθεί για παροχές που δεν έχουν ακόμη εκτελεσθεί από αυτόν, όταν τη σύμβαση καταγγέλλει ο ίδιος,

ιζ) συνεπάγονται παραίτηση του καταναλωτή από τα δικαιώματά του σε περίπτωση μη εκπλήρωσης ή πλημμελούς εκπλήρωσης της παροχής του προμηθευτή, ακόμη και αν τον προμηθευτή βαρύνει πταίσιμα,

ιη) εμποδίζουν τον καταναλωτή να υπαναχωρήσει (από τη σύμβαση), όταν η αύξηση του τιμήματος σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης είναι υπερβολική για αυτόν,

ιθ) αποκλείουν ή περιορίζουν τη νόμιμη ευχέρεια του καταναλωτή να μην εκτελέσει τη σύμβαση,

κ) απαγορεύουν στον καταναλωτή να επισχέσει εν όλω ή εν μέρει την καταβολή του τιμήματος, όταν ο προμηθευτής δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του,

κα) επιβάλλουν στον καταναλωτή που πιστώθηκε με το τίμημα των αγαθών ή υπηρεσιών να εκδώσει μεταχρονολογημένη επιταγή,

κβ) συνεπάγονται παραίτηση του καταναλωτή από τις ενστάσεις του κατά τρίτου που διαδέχεται τον προμηθευτή στη σχέση με τον καταναλωτή,

κγ) απαγορεύουν στον καταναλωτή να προτείνει σε συμψηφισμό

προς υποχρεώσεις του από τη σύμβαση ομοειδείς απαιτήσεις του κατά του προμηθευτή,

κδ) βεβαιώνουν ότι ο καταναλωτής γνωρίζει ορισμένους όρους της σύμβασης ή την κατάσταση των προμηθευόμενων πραγμάτων ή την ποιότητα των υπηρεσιών, ενώ πραγματικά τα αγνοεί,

κε) υποχρεώνουν τον καταναλωτή να προκαταβάλει υπερβολικά μεγάλο μέρος του τιμήματος πριν αρχίσει η εκτέλεση της σύμβασης από τον προμηθευτή, μολονότι ο προμηθευτής δεν ανέλαβε την υποχρέωση να εκτελέσει παραγγελία του καταναλωτή με βάση συγκεκριμένες προδιαγραφές ή χαρακτηριστικά ούτε η παροχή του προμηθευτή συνίσταται σε υπηρεσίες με κράτηση,

κστ) επιτρέπουν στον προμηθευτή να απαιτήσει από τον καταναλωτή υπέρμετρες εγγυήσεις,

κζ) αναστρέφουν το βάρος της απόδειξης σε βάρος του καταναλωτή ή περιορίζουν υπέρμετρα τα αποδεικτικά του μέσα,

κη) περιορίζουν υπέρμετρα την προθεσμία, μέσα στην οποία ο καταναλωτής οφείλει να υποβάλει στον προμηθευτή τα παράπονα ή να εγείρει τις αξιώσεις του κατά του προμηθευτή,

κθ) αναθέτουν στον προμηθευτή χωρίς σπουδαίο λόγο την αποκλειστικότητα της συντήρησης και των επισκευών του πράγματος και της προμήθειας των ανταλλακτικών,

λ) επιβάλλουν στον καταναλωτή, σε περίπτωση μη εκπλήρωσης της παροχής του, υπέρμετρα οικονομική επιβάρυνση ή

λα) αποκλείουν την υπαγωγή των διαφορών από σύμβαση στο φυσικό τους δικαστή με την πρόβλεψη αποκλειστικής αλλοδαπής δικαιοδοσίας ή διαιτησίας.

8. Ο προμηθευτής δεν μπορεί να επικαλεσθεί την ακυρότητα ολόκληρης της σύμβασης, για το λόγο ότι ένας ή περισσότεροι γενικοί όροι είναι άκυροι ως καταχρηστικοί.

9. Οι διατάξεις του άρθρου αυτού εφαρμόζονται όταν τόπος κατάρτισης ή εκτέλεσης της σύμβασης είναι η Ελλάδα, εστω και αν η σύμβαση δεν διέπεται από το ελληνικό δίκαιο.

Άρθρο 3

Συμβάσεις εκτός εμπορικού καταστήματος

1. Συμβάσεις παροχής αγαθών ή υπηρεσιών, που καταρτίζονται με πρωτοβουλία του προμηθευτή χωρίς ρητή πρόσκληση από τον καταναλωτή ή με επίσκεψη του προμηθευτή στον τόπο κατοικίας, διαμονής ή εργασίας του καταναλωτή ή σε χώρο επιλογής του προμηθευτή έξω από το εμπορικό κατάστημά του, είναι άκυρες υπέρ του καταναλωτή, αν δεν καταρτιστούν με έγγραφο στο οποίο να αναφέρονται:

α) το όνομα ή η επωνυμία και η πλήρης διεύθυνση του προμηθευτή

και αυτού που συμβάλλεται στο όνομα και για λογαριασμό του προμηθευτή. Η μνεία αριθμού ταχυδρομικής θυρίδας δεν αρκεί,

β) η χρονολογία και η πλήρης διεύθυνση του τόπου κατάρτισης της σύμβασης,

γ) η περιγραφή της φύσης και των χαρακτηριστικών των εμπορευμάτων ή υπηρεσιών,

δ) οι όροι εκτέλεσης της σύμβασης και ιδίως ο τρόπος και ο χρόνος παράδοσης των εμπορευμάτων ή παροχής των υπηρεσιών,

ε) η ολική επιβάρυνση του καταναλωτή και οι όροι πληρωμής και ιδίως, σε περίπτωση πτώσης του τιμήματος ή πληρωμής με δόσεις, το πραγματικό επιτόκιο και το επιτρεπόμενο ανώτατο όριο επιτοκίου και

στ) το κατά την παράγραφο 4 του παρόντος άρθρου δικαίωμα υπαναχώρησης και, σε χωριστό έντυπο, υπόδειγμα δήλωσης υπαναχώρησης του καταναλωτή από τη σύμβαση.

2. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται και όταν η σύμβαση καταρτίστηκε έπειτα από ρητή πρόσκληση του προμηθευτή από τον καταναλωτή, έχει όμως αντικείμενο προϊόντα άλλα από εκείνα για τα οποία έγινε η πρόσκληση, εκτός αν ο καταναλωτής γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι και τα άλλα αυτά προϊόντα περιλαμβάνονται στις εμπορικές δραστηριότητες του προμηθευτή ή αν τα προϊόντα αυτά σχετίζονται άμεσα με τα προϊόντα για τα οποία έγινε η πρόσκληση.

3. Οι διατάξεις της παραγράφου 1 εφαρμόζονται και όταν ο καταναλωτής έχει υποβάλει προσφορά (πρόταση για κατάρτιση σύμβασης) υπό συνθήκες όμοιες με εκείνες των προηγούμενων παραγράφων, ακόμη και αν δεν δεσμεύεται από την προσφορά του μέχρι την αποδοχή της από τον προμηθευτή.

4. Στις περιπτώσεις των προηγούμενων παραγράφων, ο καταναλωτής έχει δικαίωμα υπαναχώρησης, που ασκείται με συστημένη επιστολή μέσα σε δέκα (10) εργάσιμες ημέρες από την παραλαβή του εγγράφου της σύμβασης ή από την τυχόν μεταγενέστερη παραλαβή του προϊόντος, εκτός αν στη σύμβαση προβλέπεται μακρότερη προθεσμία. Παραίτηση από το δικαίωμα αυτό είναι άκυρη.

5. Απαγορεύεται η είσπραξη όλου ή μέρους του τιμήματος, ακόμη και με μορφή αρραβώνα, εγγυοδοσίας, έκδοσης ή αποδοχής υφιογράφων ή με άλλη μορφή, κατά τη διάρκεια της προθεσμίας της προηγούμενης παραγράφου.

6. Ο καταναλωτής δεν έχει υποχρέωση φύλαξης ή επιστροφής του προϊόντος που του έστειλε ο προμηθευτής για δοκιμή ή εξέταση ή ως δείγμα, εκτός αν το ζήτησε ο ίδιος ή αν συμφωνήθηκε διαφορετικά.

7. Οι διατάξεις του άρθρου αυτού δεν εφαρμόζονται:

α) Στις πωλήσεις μικροπωλητών χωρίς μόνιμη εγκατάσταση.

β) Στις συμβάσεις για την κατασκευή, πώληση ή μίσθωση ακινήτων και στις συμβάσεις που αφορούν άλλα δικαιώματα σχετικά με ακίνητα. Εν τούτοις οι συμβάσεις προμήθειας αγαθών για την ενσωμάτωσή τους σε ακίνητα ή οι συμβάσεις για την επισκευή ακινήτων εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων αυτού του άρθρου.

γ) Στις συμβάσεις για την προμήθεια τροφίμων, ποτών ή άλλων αγαθών, που προορίζονται για την τρέχουσα οικιακή κατανάλωση και τα οποία παραδίδουν κατ' οίκον διανομείς σε τακτά ή συχνά διαστήματα.

δ) Στις συμβάσεις για την προμήθεια αγαθών ή υπηρεσιών, εφόσον πληρούνται οι ακόλουθοι όροι:

i) η σύμβαση συνάπτεται βάσει καταλόγου του προμηθευτή, τον οποίο ο καταναλωτής είχε την ευκαιρία να συμβουλευθεί χωρίς να είναι παρών ο αντιπρόσωπος του προμηθευτή,

ii) προβλέπεται η εξακολούθηση της επαφής ανάμεσα στον αντιπρόσωπο του προμηθευτή και στον καταναλωτή όσον αφορά τη συγκεκριμένη ή άλλη μεταγενέστερη συναλλαγή και

iii) τόσο ο κατάλογος όσο και η σύμβαση πληροφορούν τον καταναλωτή ότι έχει το δικαίωμα να επιστρέψει τα αγαθά στον προμηθευτή μέσα σε χρονικό διάστημα όχι μικρότερο των δέκα (10) ημερών από την παραλαβή τους ή να λύσει τη σύμβαση μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα, χωρίς να αναλαμβάνει οποιαδήποτε άλλη υποχρέωση, εκτός από μία εύλογη φροντίδα για τα αγαθά αυτά.

ε) Στις ασφαλιστικές συμβάσεις και

στ) Στις συμβάσεις με αντικείμενο κινητές αξίες.

Άρθρο 4

Σύμβαση από απόσταση

1. Σύμβαση από απόσταση, με την έννοια αυτού του άρθρου, είναι σύμβαση που αφορά αγαθό ή υπηρεσία και συνάπτεται ύστερα από πρόταση του προμηθευτή χωρίς ταυτόχρονη φυσική παρουσία του προμηθευτή και του καταναλωτή, με τη χρησιμοποίηση τεχνικής επικοινωνίας από απόσταση για τη διαβίβαση της πρότασης για σύναψη σύμβασης και της αποδοχής.

2. Σύμβαση από απόσταση είναι άκυρη υπέρ του καταναλωτή, αν κατά την πρόταση σύναψης σύμβασης ο καταναλωτής δεν ενημερώθηκε με τα μέσα της χρησιμοποιούμενης τεχνικής επικοινωνίας κατά τρόπο σαφή για τα ακόλουθα ιδίως στοιχεία:

α) την ταυτότητα του προμηθευτή,

β) τα ουσιαστά χαρακτηριστικά του αγαθού ή της υπηρεσίας,

- γ) την τιμή, την ποσότητα και τις δαπάνες μεταφορής, καθώς και το φόρο προστιθέμενης αξίας, εφόσον δεν περιλαμβάνεται στην τιμή,
δ) τον τρόπο πληρωμής, παράδοσης και εκτέλεσης,
ε) τη διάρκεια ισχύος της πρότασης για σύναψη σύμβασης και
στ) το δικαίωμα υπαναχώρησης.

3. () καταναλωτής δεν επιβαρύνεται με τις δαπάνες της επικοινωνίας από απόσταση για τη διαβίβωση της αποδοχής ή για την εκτέλεση της υπηρεσίας, εκτός αν αυτό αναφέρεται σαφώς στην πρόταση για σύναψη σύμβασης.

4. Απαγορεύεται να αποστέλλονται στον καταναλωτή αγαθά ή να παρέχονται υπηρεσίες χωρίς προηγούμενη παραγγελία εκ μέρους του όταν αυτός καλείται να τα αποκτήσει έναντι πληρωμής ή να τα επιστρέψει, έστω και χωρίς να καταβάλει τις δαπάνες αποστολής. Αν η αποστολή αυτή πραγματοποιηθεί, ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να διαθέσει το αγαθό ή την υπηρεσία, κατά την κρίση του, χωρίς να οφείλει οποιοδήποτε τίμημα, εκτός αν η αποστολή οφείλεται σε προφανές λάθος, οπότε το θέτει, για εύλογο χρόνο και εφόσον η φύση του αγαθού ή της υπηρεσίας το επιτρέπει, στη διάθεση του προμηθευτή. Η παράλειψη απάντησης δεν ισοδυναμεί σε καμία περίπτωση με συναίνεση.

5. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου δεν εφαρμόζονται όταν ο προμηθευτής αδυνατεί να παραδώσει το αγαθό ή να παράσχει την υπηρεσία που του παραγγέλθηκε, προμηθευθεί όμως ισοδύναμο αγαθό ή παρέχει ισοδύναμη υπηρεσία της ίδιας ποιότητας και στην ίδια τιμή, γνωστοποιώντας εγγράφως στον καταναλωτή, ότι μπορεί να επιστρέψει το προϊόν ή την υπηρεσία υποκατάστασης, εάν δεν μείνει ικανοποιημένος. Δεν εμπίπτει στις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου και η αποστολή δειγμάτων ή διαφημιστικών δώρων.

6. Η χρησιμοποίηση των τεχνικών επικοινωνίας πρέπει να γίνεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μην προσβάλλεται η ιδιωτική ζωή του καταναλωτή. Απαγορεύεται χωρίς τη συναίνεση του καταναλωτή η χρησιμοποίηση τεχνικών επικοινωνίας για την πρόταση σύναψης σύμβασης όπως τηλεφώνου, αυτόματης κλήσης, τηλεομοιοτυπίας (φιεξ), ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή άλλου ηλεκτρονικού μέσου επικοινωνίας.

7. Απαγορεύεται η είσπραξη όλου ή μέρους του τιμήματος, ακόμη και με μορφή αρραβώνων, εγγύησης, έκδοσης ή αποδοχής αξιογράφων ή άλλη μορφή, πριν από την παράδοση του προϊόντος ή την παροχή της υπηρεσίας.

8. Όταν δεν αναφέρεται προθεσμία εκτέλεσης στην πρόταση για σύναψη σύμβασης, η παροχή οφείλεται το αργότερο τριάντα (30) ημέρες μετά τη λήψη της παραγγελίας από τον προμηθευτή.

9. Η σύμβαση από απόσταση είναι άκυρη υπέρ του καταναλωτή, αν αυτός δεν λάβει γραπτά και στη γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε στην πρόταση σύναψης σύμβασης τις ακόλουθες τουλάχιστον πληροφορίες:

α) τις πληροφορίες που προβλέπονται στην παράγραφο 2 του άρθρου αυτού,

β) την επωνυμία και τη διεύθυνση του πιο προσιτού για τον καταναλωτή καταστήματος του προμηθευτή,

γ) τον τρόπο καταβολής του τιμήματος, περιλαμβανομένων των όρων πίστωσης ή πληρωμής με δόσεις, καθώς και τους όρους εξασφάλισης και

δ) το δικαίωμα υπαναχώρησης και, σε χωριστό έντυπο, υπόδειγμα δήλωσης υπαναχώρησης του καταναλωτή από τη σύμβαση κατά την επόμενη παράγραφο.

10. Σε κάθε σύμβαση από απόσταση ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να υπαναχωρήσει αναιτιολογητως μέσα σε δέκα (10) εργάσιμες ημέρες από την ημερομηνία παραλαβής του αγαθού ή της υπηρεσίας, αν δεν συμφωνήθηκε μακρότερη προθεσμία, επιστρέφοντας το αγαθό στην αρχική του κατάσταση. Αποκλείεται η επιβάρυνσή του με δαπάνη άλλη από τα έξοδα επιστροφής.

Για την άσκηση του δικαιώματος αυτού η προθεσμία των δέκα (10) ημερών αρχίζει, για τα αγαθά, από την παραλαβή τους και, για τις υπηρεσίες, από την παραλαβή των εγγράφων που ενημερώνουν τον καταναλωτή ότι έχει συναφθεί η σύμβαση.

Παράταση από το δικαίωμα αυτό είναι άκυρη.

11. Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν εφαρμόζονται:

α) στους αυτόματους διανομείς,

β) στους εμπορικούς χώρους αυτόματης πώλησης,

γ) στις συμβάσεις προμήθειας τροφίμων, ποτών ή άλλων αγαθών που προορίζονται για την τρέχουσα οικιακή κατανάλωση και τα οποία παραδίδουν κατ' οίκον διανομείς σε τακτά ή συχνά διαστήματα και

δ) στις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών με κράτηση που έχουν ως αντικείμενο μεταφορές, κατάλυμα, σίτιση και ψυχαγωγία.

Άρθρο 5

Εξυπηρέτηση μετά την πώληση

1. Σε κάθε πώληση ο προμηθευτής οφείλει να παρέχει στον καταναλωτή γραπτά, στην ελληνική γλώσσα ή με σύμβολα διεθνώς καθιερωμένα, σαφείς οδηγίες για την ασφαλή χρήση, διατήρηση, συντήρηση και πλήρη αξιοποίηση του προϊόντος και ενημέρωση για τους κινδύνους κατά τη χρήση και διατήρησή του. Εξαιρούνται τα απλά κατά την κατασκευή, τη χρήση και τη συντήρηση προϊόντα.

2. Κατά την πώληση, ο προμηθευτής οφείλει να ενημερώνει τον

καταναλωτή για την πιθανή διάρκεια ζωής του προϊόντος. Πιθανή διάρκεια ζωής του προϊόντος είναι ο εύλογα αναμενόμενος χρόνος κατά τον οποίο το προϊόν θα μπορεί να χρησιμοποιείται σύμφωνα με τον προορισμό του, έστω και έπειτα από επισκευή ή αντικατάσταση ανταλλακτικών, εφόσ'του η φθορά από την τυκτική χρήση καταστήσει το προϊόν άχρηστο ή την περαιτέρω χρήση του οικονομικά ασύμφορη.

3. Σε περίπτωση προμήθειας καινούργιών προϊόντων με μακρά διάρκεια (διαρκών καταναλωτικών αγαθών), ο προμηθευτής υποχρεούται να παρέχει στον καταναλωτή γραπτή εγγύηση στην ελληνική γλώσσα, η οποία να αναφέρει τουλάχιστον την επωνυμία και τη διεύθυνση της επαγγελματικής εγκατάστασης του προμηθευτή, το δικαιοῦχο, το προϊόν στο οποίο αναφέρεται η εγγύηση, το ακριβές περιεχόμενο της, την ημερομηνία έναρξης και τη διάρκειά της. Η εγγύηση πρέπει να είναι σύμφωνη με τους κανόνες της καλής πίστης και να μην αναιρείται από υπερβολικές ρήτρες εξαιρέσεων. Η διάρκεια της εγγύησης πρέπει να είναι εύλογη σε σχέση με την πιθανή διάρκεια ζωής του προϊόντος. Ειδικά για τα προϊόντα τεχνολογίας αιχμής, η διάρκεια της εγγύησης πρέπει να είναι εύλογη με το χρόνο κατά τον οποίο αναμένεται ότι θα περιμείνουν σύγχρονα από την άποψη της τεχνολογίας, αν ο χρόνος αυτός είναι συντομότερος από την πιθανή διάρκεια της ζωής τους.

4. Αν κατά τη διάρκεια της εγγύησης εμφανισθεί στο προϊόν ελάττωμα και ο προμηθευτής αρνείται την επισκευή ή βραδύνει υπερβολικά, ο καταναλωτής δικαιούται να ζητήσει την αντικατάσταση του προϊόντος με νέο ή την αναστροφή της πώλησης. Σε περίπτωση αντικατάστασης του προϊόντος ή ανταλλακτικού του, η εγγύηση αυτόματα ανανεώνεται για όλη της τη διάρκεια για το νέο προϊόν ή ανταλλακτικό.

5. Σε κάθε περίπτωση επιφυλάσσεται η εφαρμογή των διατάξεων του Αστικού Κώδικα για την ευθύνη του πωλητή για πραγματικά ελαττώματα του πράγματος. Εκ των προτέρων παρμίτηση του καταναλωτή από την προστασία του κατά τις διατάξεις αυτές είναι άκυρη.

6. Ο προμηθευτής καινούργιών διαρκών καταναλωτικών αγαθών οφείλει να εξασφαλίζει στους καταναλωτές τη συνεχή παροχή τεχνικών υπηρεσιών για τη συντήρηση και επισκευή τους για χρονικό διάστημα ίσο με την πιθανή διάρκεια της ζωής τους. Επίσης, οφείλει να εξασφαλίζει στους καταναλωτές την ευχέρεια προμήθειας των ανταλλακτικών και άλλων τυχόν προϊόντων, που απαιτούνται για τη χρήση τους σύμφωνα με τον προορισμό τους, για όλη την πιθανή διάρκεια της ζωής τους.

Άρθρο 6

Ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα

1. Ο παραγωγός ευθύνεται για κάθε ζημία που οφείλεται σε ελάττωμα του προϊόντος του.

2. Ως παραγωγός θεωρείται ο κατασκευαστής τελικού προϊόντος, πρώτης ύλης ή συστατικού, καθώς και κάθε πρόσωπο που εμφανίζεται ως παραγωγός του προϊόντος επιθέτοντας σε αυτό την επωνυμία, το σήμα ή άλλο διακριτικό του γνώρισμα. Προϊόντα με την έννοια αυτού του άρθρου θεωρούνται και τα κινητά πράγματα που ενσωματώθηκαν ως συστατικά σε άλλα πράγματα κινητά ή ακίνητα. Προϊόντα θεωρούνται επίσης οι φυσικές δυνάμεις, ιδίως το ηλεκτρικό ρεύμα και η θερμότητα, εφόσον υπόκεινται σε εξουσίαση, όταν περιορίζονται σε ορισμένο χώρο.

3. Όποιος εισάγει ένα προϊόν για πώληση, χρηματοδοτική ή απλή μίσθωση ή άλλης μορφής διανομή στα πλαίσια της επαγγελματικής εμπορικής του δραστηριότητας ευθύνεται όπως ο παραγωγός.

4. Όταν η ταυτότητα του παραγωγού είναι άγνωστη, κάθε προμηθευτής του προϊόντος θεωρείται για την εφαρμογή του νόμου αυτού παραγωγός, εκτός αν μέσα σε εύλογο χρόνο ενημερώσει τον καταναλωτή για την ταυτότητα του παραγωγού ή εκείνου που τον προμήθευσε το προϊόν. Το ίδιο ισχύει και για τον προμηθευτή προϊόντων εισαγωγής, όταν η ταυτότητα του εισαγωγέα είναι άγνωστη, έστω και αν η ταυτότητα του παραγωγού είναι γνωστή.

5. Ελαττωματικό κατά την έννοια αυτού του άρθρου είναι το προϊόν, αν δεν παρέχει την εύλογα αναμενόμενη ασφάλεια εν όψει όλων των ειδικών συνθηκών και ιδίως της εξωτερικής εμφάνισής του, της εύλογα αναμενόμενης χρησιμοποίησής του και του χρόνου κατά τον οποίο τέθηκε σε κυκλοφορία. Δεν είναι ελαττωματικό ένα προϊόν για μόνο το λόγο ότι μεταγενέστερα τέθηκε σε κυκλοφορία άλλο τελεϊότερο.

6. Στη ζημία της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου περιλαμβάνεται η ζημία λόγω θανάτου ή σωματικής βλάβης, καθώς και η βλάβη ή καταστροφή, εξαιτίας του ελαττωματικού προϊόντος, κάθε περιουσιακού στοιχείου του καταναλωτή, εκτός από το ίδιο το ελαττωματικό προϊόν, εφόσον κατά τη φύση του προοριζόταν και πραγματικά χρησιμοποιήθηκε από το ζημιωθέντα για προσωπική του χρήση ή κατανάλωση.

7. Η ικανοποίηση της ηθικής βλάβης διέκεται από τις διατάξεις που ισχύουν για τις αδικοπράξεις. Το ίδιο ισχύει και για την ψυχική οδύνη λόγω θανάτου.

8. Ο παραγωγός δεν ευθύνεται αν αποδείξει ότι:

α) δεν έθεσε το προϊόν σε κυκλοφορία,

- β) το ελάττωμα δεν υπήρχε όταν το προϊόν τέθηκε σε κυκλοφορία,
γ) δεν κατασκευάσει το προϊόν αποβλέποντας στη διανομή του και δεν το διένειμε στα πλαίσια της επαγγελματικής του δραστηριότητας,
δ) το ελάττωμα οφείλεται στο ότι το προϊόν κατασκευάστηκε σύμφωνα με κανόνες αναγκαστικού δικαίου θεσπισμένους από δημόσια αρχή ή
ε) όταν το προϊόν τέθηκε σε κυκλοφορία, το επίπεδο επιστημονικών και τεχνικών γνώσεων δεν επέτρεπε τη διαπίστωση του ελαττώματος.

9. Ο παραγωγός συστατικού δεν ευθύνεται και αν υποδείξει ότι το ελάττωμα οφείλεται στο σχεδιασμό του προϊόντος στο οποίο το συστατικό έχει ενσωματωθεί ή στις οδηγίες που παρέσχε ο κατασκευαστής του προϊόντος, οπότε παραγωγός θεωρείται ο κατασκευαστής του προϊόντος στο οποίο ενσωματώθηκε το συστατικό.

10. Εάν δύο ή περισσότερα πρόσωπα ευθύνονται για την ίδια ζημία, τα πρόσωπα αυτά ευθύνονται εις ολόκληρον έναντι του καταναλωτή και έχουν κατ' αλληλων δικαίωμα αναγωγής αναλόγως προς τη συμμετοχή τους στην επέλευση της ζημίας.

11. Η ευθύνη του παραγωγού δεν μειώνεται αν η ζημία οφείλεται σωρευτικά τόσο σε ελάττωμα του προϊόντος όσο και σε πράξη ή παράλειψη τρίτου, μπορεί όμως εν όψει όλων των ειδικών συνθηκών να μειωθεί ή και να αρθεί, όταν συντρέχει πταίσμα του ζημιωθέντος ή προσώπου για το οποίο ευθύνεται ο ζημιωθείς.

12. Κάθε συμφωνία περιορισμού ή απαλλαγής του παραγωγού από την ευθύνη του είναι άκυρη.

13. Οι αξιώσεις κατά του παραγωγού για ζημίες παραγράφονται μετά τριετία αφότου ο ζημιωθείς πληροφορήθηκε ή όφειλε να πληροφορηθεί τη ζημία, το ελάττωμα και την ταυτότητα του παραγωγού. Μετά δεκαετία από την κυκλοφορία του συγκεκριμένου προϊόντος επέρχεται απόσβεση των δικαιωμάτων του ζημιωθέντος κατά του παραγωγού.

Άρθρο 7

Υγεία και ασφάλεια των καταναλωτών

1. Οι προμηθευτές υποχρεούνται να διαθέτουν στην αγορά μόνο ασφαλή προϊόντα.
2. Ασφαλές θεωρείται ένα προϊόν όταν, υπό συνήθεις ή ευλόγως προβλεπόμενες συνθήκες χρήσης, συμπεριλαμβανομένης της διάρκειας χρήσης, δεν παρουσιάζει κανένα κίνδυνο ή παρουσιάζει μόνο κινδύνους χαμηλού επιπέδου που συνδέονται με τη χρήση του προϊόντος και θεωρούνται ως αποδεκτοί στα πλαίσια ενός υψηλού βαθμού

προστασίας της υγείας και ασφάλειας των προσώπων, λαμβανομένων ιδίως υπόψη:

α) των χαρακτηριστικών του προϊόντος, και ιδίως της σύνθεσής του, της συσκευασίας του, του τρόπου συναρμολόγησής του και της συντήρησής του,

β) των επιπτώσεων που έχει το προϊόν αυτό σε άλλα, στην περίπτωση που είναι ευλόγως δυνατό να προβλεφθεί ότι τα προϊόντα αυτά θα χρησιμοποιηθούν μαζί,

γ) της παρουσίας του προϊόντος, της επισήμανσής του, των τυχόν οδηγιών χρήσης του και του τρόπου διάθεσής του μετά τη χρήση του, καθώς και κάθε άλλης οδηγίας που προέρχεται από τον κατασκευαστή και

δ) των κατηγοριών των καταναλωτών που αντιμετωπίζουν σοβαρό κίνδυνο λόγω χρησιμοποίησης του προϊόντος, και ιδίως των παιδιών.

3. Μόνη η δυνατότητα επίτευξης υψηλότερου βαθμού ασφάλειας ή προμήθειας άλλων προϊόντων που παρουσιάζουν μικρότερο κίνδυνο, δεν συνιστά επαρκή λόγο για το χαρακτηρισμό ενός προϊόντος ως ανασφαλούς ή επικίνδυνου.

4. Οι προμηθευτές θεωρούνται ότι συμμορφώθηκαν με την υποχρέωση διάθεσης ασφαλών προϊόντων, όταν αυτά ανταποκρίνονται προς τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ελληνικού δικαίου, καθώς και προς τα πρότυπα που έχουν θεσπιστεί για την υγεία και ασφάλεια των καταναλωτών.

5. Προϊόντα που, χρησιμοποιούμενα υπό κανονικές και δυνάμενες να προβλεφθούν συνθήκες, παρουσιάζουν σοβαρούς και άμεσους κινδύνους για την ασφάλεια και υγεία των καταναλωτών, δεσμεύονται προληπτικώς από την κατά περίπτωση αρμόδια αρχή. Η απόσυρση, η διάθεση υπό προϋποθέσεις, η αποδέσμευση, η καταστροφή και γενικά η τύχη των ανωτέρω προϊόντων ρυθμίζεται με απόφαση του Υπουργού Εμπορίου ή του τυχόν άλλου αρμόδιου υπουργού.

Άρθρο 8

Ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες

1. Ο παρέχων υπηρεσίες ευθύνεται για κάθε ζημία που προκάλεσε υπαιτιώς κατά την παροχή των υπηρεσιών.
2. Δεν είναι υπηρεσία, με την έννοια αυτού του άρθρου, παροχή ή οποία έχει ως άμεσο και αποκλειστικό αντικείμενο την κατασκευή προϊόντων ή τη μεταβίβαση εμπραγμάτων δικαιωμάτων ή δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Ως παρέχων υπηρεσίες θεωρείται όποιος παρέχει κατά τρόπο ανεξάρτητο υπηρεσία στο πλαίσιο της άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας.

3. Ο ζημιωθείς υποχρεούται να αποδείξει τη ζημία και την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της παροχής της υπηρεσίας και της ζημίας.

4. Ο παρέχων τις υπηρεσίες φέρει το βάρος της απόδειξης της έλλειψης υπαιτιότητας. Για την εκτίμηση της έλλειψης υπαιτιότητας λαμβάνονται υπόψη η ευλόγως προσδοκώμενη ασφάλεια και το σύνολο των ειδικών συνθηκών και ιδιαιτεριών:

α) η φύση και το αντικείμενο της υπηρεσίας, ιδίως σε σχέση με το βαθμό επικινδυνότητάς της,

β) η εξωτερική μορφή της υπηρεσίας,

γ) ο χρόνος παροχής της υπηρεσίας,

δ) η ελευθερία δράσης που αφήνεται στο ζημιωθέντα στο πλαίσιο της υπηρεσίας,

ε) το αν ο ζημιωθείς ανήκει σε κατηγορία μειονεκτούντων ή ευπρόσβλητων προσώπων και

στ) το αν η παρεχόμενη υπηρεσία αποτελεί εθελοντική προσφορά του παρέχοντος.

5. Μόνη η ύπαρξη ή δυνατότητα τελειότερης υπηρεσίας κατά το χρόνο παροχής της υπηρεσίας ή μεταγενέστερα δεν συνιστά υπαιτιότητα.

6. Οι διατάξεις για τη συνυπευθυνότητα, τη μείωση ή άρση της ευθύνης και την απαγόρευση ανταλλακτικών ρητρών των παραγράφων 10, 11 και 12 του άρθρου 6 εφαρμόζονται αναλογικά και στην ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες.

Άρθρο 9

Διαφήμιση

1. Διαφήμιση κατά την έννοια του νόμου αυτού είναι κάθε ανακοίνωση που γίνεται στα πλαίσια εμπορικής, βιομηχανικής, βιοτεχνικής ή επαγγελματικής δραστηριότητας με στόχο την προώθηση της διάθεσης αγαθών ή υπηρεσιών.

2. Απαγορεύεται κάθε διαφήμιση το περιεχόμενο ή η μορφή της οποίας προκαλεί ή ενδέχεται να προκαλέσει πλάνη στα πρόσωπα στα οποία απευθύνεται ή στον οποίον τη γνώση περιέρχεται και, εξαιτίας της πλάνης αυτής, μπορεί να επηρεάσει την οικονομική τους συμπεριφορά (παραπλανητική διαφήμιση).

3. Για να κριθεί αν μία διαφήμιση είναι παραπλανητική, λαμβάνονται υπόψη όλα τα στοιχεία της και ιδίως οι ενδείξεις σχετικά με:

α) τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αγαθού ή της υπηρεσίας, όπως η διαθεσιμότητα, η φύση, η εκτέλεση, η σύνθεση, η μέθοδος και η ημερομηνία κατασκευής ή παροχής, η καταλληλότητα, οι χρήσεις, η ποσότητα, οι προδιαγραφές, η γεωγραφική ή εμπορική προέλευση και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα, τα επιστημονικά ή τεχνολογικά δεδομέ-

να και τα αναμενόμενα από τη χρήση τους αποτελέσματα ή τα αποτελέσματα των δοκιμών ή ελέγχων,

β) την τιμή, τον τρόπο διαμόρφωσής της και τους όρους υπό τους οποίους παρέχονται τα αγαθά και οι υπηρεσίες, όπως οι όροι πληρωμής ή πίστωσης, παράδοσης, ανταλλαγής, επιστροφής, επισκευής, συντήρησης και εγγύησης και

γ) την ιδιότητα, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και τα δικαιώματα του διαφημιζομένου, όπως η ταυτότητα και η περιουσία του, οι δεξιότητες και τα δικαιώματα βιομηχανικής, εμπορικής ή πνευματικής ιδιοκτησίας, τα βραβεία και οι διακρίσεις του.

4. Παραπλανητική λογίζεται και κάθε διαφήμιση, όταν:

α) η πειστικότητά της βασίζεται στη μαρτυρία προσώπων στα οποία αποδίδεται ανύπαρκτη επιστημονική ιδιότητα, ειδικότητα ή αυθεντία ή τα οποία δεν έχουν επιτρέψει εγγράφως τη χρήση της μαρτυρίας τους στη διαφήμιση,

β) η πειστικότητά της στηρίζεται στην ιδέα ότι η τεχνολογία ή η επιστήμη ορισμένης χώρας, άλλης από τη χώρα προέλευσης, είναι άμεσα ή έμμεσα δηλωτικές της ποιότητας των διαφημιζόμενων προϊόντων,

γ) εμφανίζεται με τη μορφή δημοσιογραφικής έρευνας, σχολίου ή επιστημονικής ανακοίνωσης, χωρίς να δηλώνεται ρητά και ευδιάκριτα ότι πρόκειται για διαφήμιση, ή

δ) περιέχει επιστημονικούς όρους ή ιδιωτισμούς, αποτελέσματα ερευνών ή περιεκτές κειμένων επιστημονικού ή τεχνικού χαρακτήρα με σκοπό να προσδώσει στη διαφημιστική ανακοίνωση επιστημονική βάση που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

5. Απαγορεύεται κάθε διαφήμιση που προσβάλλει τα χρηστά ήθη (αθέμιτη διαφήμιση).

6. Αθέμιτη είναι ιδιαίτερα η διαφήμιση που:

α) έχει στόχο ή ενδεχόμενο αποτέλεσμα την πρόκληση ή εκμετάλλευση αισθημάτων φόβου, προλήψεων ή δεισιδαιμονιών ή την εξώθηση σε εγκληματικές πράξεις,

β) διακρίνει μειωτικά κοινωνικές ομάδες με βάση το φύλο, τη φυλή, την ηλικία, το θρήσκευμα, την εθνικότητα, την καταγωγή, τις πεποιθήσεις και τις φυσικές ή ψυχικές ιδιαιτερότητες,

γ) δημιουργεί την εικόνα υπερβολικά δλεαστικής προσφοράς, ιδίως σε παιδιά, νέους και στις πιο ευάλωτες κατηγορίες του πληθυσμού,

δ) απευθύνει το διαφημιστικό μήνυμα κατευθείαν στο υποσυνείδητο, χωρίς να αφήνει στο δέκτη του μηνύματος τη δυνατότητα κριτικής ή

ε) προβάλλει εμμέσως προϊόντα αλλά από εκείνα που αποτελούν το

εμφανές περιεχόμενο του διαφημιστικού μηνύματος, χωρίς η προβολή αυτή να αποτελεί νοηματικά ουσιώδες και αναπόσπαστο τμήμα του.

7. Η ειδική νομοθεσία της ραδιοτηλεόρασης μπορεί να προβλέπει και άλλες περιπτώσεις χαρακτηρισμού της ραδιοτηλεοπτικής διαφήμισης ως αθέμιτης για την προστασία της παιδικής ηλικίας και άλλων ευάλωτων στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα μαζικής επικοινωνίας κατηγοριών του πληθυσμού.

8. Η διαφήμιση που προσδιορίζει άμεσα ή έμμεσα την ταυτότητα συγκεκριμένου ανταγωνιστή ή των ομοειδών αγαθών ή υπηρεσιών που εκείνος προσφέρει (συγκριτική διαφήμιση) επιτρέπεται εφόσον συγκρίνει με αντικειμενικό τρόπο τα ουσιώδη, συναφή, επιληθεύσιμα και επιλεγμένα με αμεροληψία χαρακτηριστικά ανταγωνιστικών αγαθών ή υπηρεσιών και:

α) δεν είναι παραπλανητική,

β) δεν προκαλεί σύγχυση στην αγορά μεταξύ του διαφημιζομένου και ενός ανταγωνιστή ή μεταξύ ανταγωνιστών του διαφημιζομένου ή μεταξύ των σημάτων, άλλων διακριτικών γνωρισμάτων, αγαθών ή υπηρεσιών του διαφημιζομένου και ενός ανταγωνιστή ή περισσότερων ανταγωνιστών μεταξύ τους,

γ) δεν είναι υποτιμητική, δυσφημιστική ή περιφρονητική για έναν ανταγωνιστή ή για τα σήματα, άλλα διακριτικά γνωρίσματα, αγαθά, υπηρεσίες ή δραστηριότητές του και

δ) δεν επιδιώκει κατά κύριο λόγο να επωφεληθεί από τη φήμη σήματος ή άλλου διακριτικού γνωρίσματος ανταγωνιστή.

9. Η μνεία ή αναπαραγωγή σε διαφημίσεις των υποτελεσμάτων συγκριτικών δοκιμών για αγαθά ή υπηρεσίες, που έχουν διεξαχθεί από τρίτους, επιτρέπεται μόνο με την έγγραφη συναίνεση του υπεύθυνου για τη δοκιμή προσώπου. Στην περίπτωση αυτή, ο διαφημιζόμενος ευθύνεται για τη συγκριτική δοκιμή σαν αυτή να είχε διεξαχθεί από τον ίδιο ή υπό την καθοδήγησή του.

10. Η μετάδοση διαφημιστικού μηνύματος απευθείας στον καταναλωτή μέσω τηλεφώνου, τηλεομοιοτυπίας (φαξ), ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, αυτόματης κλήσης ή άλλου ηλεκτρονικού μέσου επικοινωνίας επιτρέπεται μόνο αν συναινεί ρητά ο καταναλωτής.

11. Ανεξάρτητα από τον περιορισμό της προηγούμενης παραγράφου, η μετάδοση διαφημιστικού μηνύματος απευθείας στον καταναλωτή με οποιοδήποτε τρόπο άμεσης επικοινωνίας (άμεση διαφήμιση) επιτρέπεται μόνο αν ο προμηθευτής ή άλλος για λογαριασμό του προμηθευτή κάνει χρήση στοιχείων ή πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα του καταναλωτή που περιήλθαν σε γνώση του από προηγούμενες συναλλακτικές σχέσεις του με τον καταναλωτή, από γενικά προσιτές πηγές, όπως κατάλογο ή άλλα δημοσιευμένα στοιχεία, ή από άλλο

φυσικό ή νομικό πρόσωπο, εφόσον ο καταναλωτής εγκρίνει ρητά τη μεταβίβαση των προσωπικών του στοιχείων για το σκοπό της άμεσης διαφήμισης. Ο διαφημιστής είναι υποχρεωμένος να αναφέρει στον καταναλωτή τον τρόπο με τον οποίο περιήλθαν σε γνώση του τα προσωπικά στοιχεία του καταναλωτή.

12. Στις περιπτώσεις των παραγράφων 10 και 11, ο προμηθευτής οφείλει να διακρίνει κάθε μορφή άμεσης διαφήμισης και να διαγράψει τα προσωπικά στοιχεία του καταναλωτή, εφόσον το ζητήσει ο καταναλωτής.

13. Η άμεση διαφήμιση θα πρέπει να γίνεται με τρόπο που να μην προσβάλλει την ιδιωτική ζωή του καταναλωτή.

14. Με απόφαση του Υπουργού Εμπορίου, που δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, μπορούν να θεσπίζονται ειδικοί κανόνες για τη διαφήμιση ειδικών κατηγοριών προϊόντων ή υπηρεσιών ώστε να εξασφαλίζεται η πραγματική δυνατότητα του καταναλωτή να πληροφορείται τις τιμές και τα χαρακτηριστικά των προϊόντων και υπηρεσιών για να μπορεί να κρίνει την ποιότητα και την τιμή.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ ΟΡΓΑΝΩΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 10

Ενώσεις καταναλωτών - Συλλογικά μέσα προστασίας

1. Οι ενώσεις καταναλωτών συγκροτούνται ως σωματεία και διέπονται από τις διατάξεις του άρθρου αυτού και του Αστικού Κώδικα. Οι ενώσεις καταναλωτών έχουν αποκλειστικό σκοπό την προστασία των συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού. Εκπροσωπούν τους καταναλωτές στα όργανα στα οποία προβλέπεται η εκπροσώπηση καταναλωτών, ενημερώνουν και συμβουλεύουν τους καταναλωτές, τους αντιπροσωπεύουν δικαστικά και εξώδικα και ασκούν συλλογικές αγωγές κατά τις διατάξεις του νόμου.

2. Μέλη της ένωσης καταναλωτών είναι φυσικά πρόσωπα. Για να συσταθεί ένωση καταναλωτών χρειάζονται εκατό τουλάχιστον πρόσωπα. Σε αυτήν ή κοινότητες με πληθυσμό μέχρι τριών χιλιάδων κατοίκων μπορούν να εγγραφούν μέχρι είκοσι πρόσωπα. Κανείς δεν επιτρέπεται να συμμετέχει σε περισσότερες από μία ενώσεις καταναλωτών. Οι εγγραφές πέρα της πρώτης είναι άκυρες.

3. Πόροι των ενώσεων καταναλωτών είναι αποκλειστικά:

α) οι συνδρομές των μελών τους,

β) οι συνδρομές και λοιπές εισπράξεις από τη διάθεση των εντύπων που εκδίδουν οι ενώσεις,

γ) άλλες τουριστικές υπηρεσίες μη συμπληρωματικές της μεταφοράς ή της διαμονής που αντιπροσωπεύουν σημαντικό τμήμα του οργανωμένου ταξιδιού.

Η χωριστή τιμολόγηση διαφόρων στοιχείων ενός και του αυτού οργανωμένου ταξιδιού δεν απαλλάσσει τον διοργανωτή ή τον πωλητή από τις υποχρεώσεις της παρούσης οδηγίας.

2. Διοργανωτής: το πρόσωπο το οποίο, κατά τρόπο μη ευκαιριακό, διοργανώνει ορισμένα ταξίδια και τα πωλεί ή τα προσφέρει προς πώληση απ' ευθείας μέσω πωλητή.

3. Πωλητής: το πρόσωπο που πωλεί ή προσφέρει προς πώληση το οργανωμένο ταξίδι που έχει προγραμματίσει ο διοργανωτής.

4. Καταναλωτής: το πρόσωπο που αγοράζει ή αναλαμβάνει να αγοράσει το οργανωμένο ταξίδι («κύριος συμβαλλόμενος») ή κάθε πρόσωπο εξ ονόματος του οποίου ο κύριος συμβαλλόμενος αναλαμβάνει να αγοράσει το οργανωμένο ταξίδι («άλλοι δικαιούχοι») ή κάθε άλλο πρόσωπο στο οποίο ο κύριος συμβαλλόμενος ή ένας από τους άλλους δικαιούχους εκχωρεί το οργανωμένο ταξίδι («εκδοχέας»).

5. Σύμβαση: η συμφωνία που συνδέει τον καταναλωτή προς τον διοργανωτή ή/και προς τον πωλητή.

Άρθρο 3

1. Κάθε περιγραφή του οργανωμένου ταξιδιού που κοινοποιεί ο διοργανωτής ή/και ο πωλητής στον καταναλωτή, η τιμή του και όλοι οι άλλοι όροι που ισχύουν στη σύμβαση δεν πρέπει να περιλαμβάνουν απατηλές ενδείξεις.

2. Εάν τίθεται στη διάθεση του καταναλωτή διαφημιστικό φυλλάδιο, κατά τρόπο ευανάγνωστο, σαφή και επακριβή, την τιμή καθώς και τις κατάλληλες πληροφορίες όσον αφορά τα ακόλουθα στοιχεία:

α) τον προσδιορισμό και τα μέσα μεταφοράς, τα χαρακτηριστικά και τις κατηγορίες των χρησιμοποιούμενων μεταφορικών μέσων·

β) τον τύπο του κιλήριτος, τη θέση του, την κατηγορία ή το επίπεδο ανέσεων και τα κυριότερα χαρακτηριστικά του, τον χαρακτηρισμό και την τουριστική κατάταξή του βάσει της νομοθεσίας του συγκεκριμένου κράτους μέλους υποδοχής·

γ) τα παρεχόμενα γεύματα·

δ) το δρομολόγιο·

ε) τις πληροφορίες γενικού χαρακτήρα σχετικά με τους όρους που ισχύουν για τους υπηκόους του συγκεκριμένου κράτους ή των συγκεκριμένων κρατών όσον αφορά τα διαβατήρια και τις θεωρήσεις καθώς και τις υγειονομικές διαπιστώσεις που απαιτούνται για το ταξίδι και τη διαμονή·

στ) το ποσό ή το ποσοστό της τιμής που πρέπει να καταβληθεί ως προκαταβολή και το χρονοδιάγραμμα εξόφλησης του υπολοίπου·

ζ) αν η πραγματοποίηση του οργανωμένου ταξιδιού απαιτεί έναν ελάχιστο αριθμό ατόμων και, στην περίπτωση αυτή, την προθεσμία για την ειδοποίηση του καταναλωτή σε περίπτωση μταίωσης του ταξιδιού.

Οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο διαφημιστικό φυλλάδιο δεσμεύουν τον οργανωτή ή τον πωλητή, εκτός εάν:

- οι μεταβολές που επήλθαν στις πληροφορίες αυτές έχουν ευλόγως κοινοποιηθεί στον καταναλωτή πριν από τη σύναψη της σύμβασης. Στο διαφημιστικό φυλλάδιο πρέπει να αναφέρονται ρητώς τα ανωτέρω,

- μεταγενέστερες μεταβολές μετά από συμφωνία των συμβαλλόμενων μερών της σύμβασης.

Άρθρο 4

1. α) Ο διοργανωτής ή/και ο πωλητής παρέχουν στον καταναλωτή πριν τη σύναψη της σύμβασης, γραπτώς ή υπό άλλη πρόσφορη μορφή, τις γενικές πληροφορίες σχετικά με τους όρους που ισχύουν για τους υπηκόους του συγκεκριμένου κράτους ή των συγκεκριμένων κρατών μελών όσον αφορά τα διαβατήρια και τις θεωρήσεις, και, ιδίως για το απαιτούμενο προς έκδοσή τους χρονικό διάστημα, καθώς και τις πληροφορίες σχετικά με τις αναγκαίες για το ταξίδι και την παραμονή υγειονομικές διαπιστώσεις·

β) ο διοργανωτής ή/και ο πωλητής πρέπει να παρέχουν στον καταναλωτή, εγκαίρως και πριν την έναρξη του ταξιδιού, γραπτώς ή υπό άλλη πρόσφορη μορφή, τις εξής πληροφορίες:

i) τα ωράρια, τις ενδιάμεσες στάσεις, τις ανταποκρίσεις καθώς και τη θέση του ταξιδιώτη, π.χ. καμπίνα ή κουκέτα σε πλοίο, κλινάμαξα ή κουκέτα στο τρένο,

ii) το όνομα, τη διεύθυνση και τον αριθμό τηλεφώνου του τοπικού αντιπροσώπου του διοργανωτή ή/και του πωλητή, ή, ελλείψει τοπικού αντιπροσώπου, το όνομα, τη διεύθυνση και τον αριθμό τηλεφώνου των τοπικών φορέων που μπορούν να βοηθήσουν τον καταναλωτή σε περίπτωση δυσχερειών.

Σε περίπτωση που δεν υπάρχουν οι ανωτέρω αντιπρόσωποι ή φορείς, πρέπει οπωσδήποτε να δίδεται στον καταναλωτή ένας αριθμός τηλεφώνου επείγουσας ανάγκης, ή κάθε άλλη πληροφορία που θα του επέτρεπε να έρθει σε επαφή με τον διοργανωτή ή/και τον πωλητή,

iii) για τα ταξίδια και την παραμονή ανηλίκων στο εξωτερικό, χορηγούνται στον καταναλωτή πληροφορίες που του επιτρέπουν να

έρθει απ' ευθείας σε επαφή με τον ενήλικο ή τον επιτόπου υπεύθυνο για τη διαμονή του,

iv) ενημέρωση για τη δυνατότητα προαιρετικής σύναψης ασφαλιστικής συμβάσεως, που θα καλύπτει τα έξοδα σε περίπτωση που ο καταναλωτής ματαιώσει το ταξίδι ή τα έξοδα επαναπατρισμού του σε περίπτωση ατυχήματος ή ασθένειας.

2. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε η σύμβαση να τηρεί τις εξής αρχές:

α) ανάλογα με το οργανωμένο ταξίδι, η σύμβαση περιλαμβάνει τουλάχιστον τις ρητρες που εκτίθενται στο παράρτημα·

β) όλες οι ρητρες της σύμβασης συνομολογούνται γραπτώς ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο εύληπτο και προσιτό στον καταναλωτή και πρέπει να του κοινοποιούνται πριν τη σύναψη της σύμβασης. Ο καταναλωτής λαμβάνει αντίγραφο της σύμβασης·

γ) η διάταξη του στοιχείου β) δεν πρέπει να εμποδίζει να γίνονται κυθυστερημένες ή «της τελευταίας στιγμής» κρατήσεις ή να συνάπτονται συμβάσεις.

3. Σε περίπτωση που ο καταναλωτής κωλύεται να συμμετάσχει στο οργανωμένο ταξίδι, μπορεί να εκχωρεί την κράτησή του, αφού προηγουμένως ενημερώσει τον διοργανωτή ή τον πωλητή σε εύλογο χρονικό διάστημα πριν την αναχώρηση, σε πρόσωπο που πληροί όλους τους απαιτούμενους όρους για το οργανωμένο ταξίδι. Ο εκχωρών και ο εκδοχίως εφθάνονται αλληλεγγύως, έναντι του αντισημβαλλομένου τους διοργανωτή ή πωλητή, να καταβάλουν το οφειλόμενο ακόμη υπόλοιπο του ποσού καθώς και τα ενδεχομένως προκύπτοντα πρόσθετα έξοδα συνελεύει της εκχώρησης αυτής.

4. α) Οι τιμές που καθορίζονται στη σύμβαση δεν αναθεωρούνται, εκτός αν η σύμβαση προβλέπει ρητά τη δυνατότητα αύξησης ή μείωσης και καθορίζει τον ακριβή τρόπο υπολογισμού, και αυτό μόνο για να ληφθούν υπόψη οι μεταβολές:

- του κόστους μεταφοράς, συμπεριλαμβανομένων των καυσίμων,
- των τελών και φόρων που οφείλονται για ορισμένες υπηρεσίες, όπως οι φόροι αεροδρομίου, επιβίβασης ή αποβίβασης σε λιμένες και αερολιμένες,
- των εφαρμοζομένων στο συγκεκριμένο οργανωμένο ταξίδι τιμών συναλλάγματος·

β) η καθορισμένη στη σύμβαση τιμή δεν μπορεί να προσανξηθεί κατά τη διάρκεια των 20 ημερών που προηγούνται της προβλεπόμενης ημερομηνίας αναχώρησης.

5. Όταν, πριν από την αναχώρηση, ο διοργανωτής υποχρεωθεί να τροποποιήσει, σε σημαντικό βαθμό, ένα από τα ουσιαστικά στοιχεία της σύμβασης, όπως η τιμή, πρέπει να το γνωστοποιήσει το ταχύτερο

δυνατό στον καταναλωτή για να του επιτρέψει να λάβει τις κατάλληλες αποφάσεις, και συγκεκριμένα:

- είτε να καταγγείλει τη σύμβαση χωρίς να υποστεί κυρώσεις,

- είτε να αποδεχθεί μια τροποποιητική πράξη της συμβάσεως που θα καθορίζει τις επελευθέρουσες τροποποιήσεις και την επίπτωσή τους στις τιμές.

Ο καταναλωτής πρέπει να πληροφορηθεί τον διοργανωτή ή τον πωλητή για την απόφασή του το συντομότερο δυνατό.

6. Σε περίπτωση που ο καταναλωτής καταγγείλει τη σύμβαση σύμφωνα με την παράγραφο 5 ή, για οιονδήποτε λόγο, άνευ υπαιτιότητας του καταναλωτή, ο διοργανωτής ματαιώσει το οργανωμένο ταξίδι πριν από τη συμφωνηθείσα ημερομηνία αναχώρησης, ο καταναλωτής δικαιούται να απαιτήσει:

α) είτε ένα άλλο οργανωμένο ταξίδι ίδιας ή ανώτερης ποιότητας, εφόσον ο διοργανωτής ή/και ο πωλητής μπορεί να του το προτείνει. Αν το προσφερόμενο οργανωμένο ταξίδι είναι κατώτερης ποιότητας, ο διοργανωτής υποχρεούται να καταβάλει στον καταναλωτή τη διαφορά τιμής·

β) είτε να ζητήσει την επιστροφή το συντομότερο δυνατό των καταβληθέντων από αυτόν ποσών βάσει της σύμβασης.

Στις περιπτώσεις αυτές δικαιούται, εφόσον αυτό είναι δικαιολογημένο, να ζητήσει ενδεχομένως αποζημίωση είτε από τον διοργανωτή είτε από τον πωλητή για μη πλήρωση της σύμβασης, ανάλογα με τη σχετική νομοθεσία του συγκεκριμένου κράτους μέλους, εκτός εάν:

i) η ματαίωση οφείλεται στο ότι ο αριθμός των εγγεγραμμένων προσώπων για το οργανωμένο ταξίδι είναι μικρότερος από τον απαιτούμενο ελάχιστο αριθμό και ο καταναλωτής πληροφορήθηκε τη ματαίωση, γραπτώς, εντός των προθεσμιών που προβλέπονται στην περιγραφή του οργανωμένου ταξιδιού ή

ii) η ματαίωση δεν οφείλεται σε υπεράριθμες κρατήσεις αλλά ανάγεται σε λόγους ανωτέρας βίας, δηλαδή σε περιστάσεις που είναι ξένες προς τη βούληση του ενδιαφερομένου, ασυνήθεις και απρόβλεπτες, των οποίων οι συνέπειες δεν θα μπορούσαν να αποφευχθούν όση επιμέλεια και αν είχε καταβληθεί.

7. Όταν, μετά την αναχώρηση του καταναλωτή, ένα σημαντικό τμήμα των προβλεπόμενων στη σύμβαση υπηρεσιών δεν παρέχεται ή ο διοργανωτής διαπιστώνει ότι αδυνατεί να παράσχει σημαντικό μέρος τους, ο διοργανωτής προβαίνει σε άλλους κατάλληλους διακανονισμούς, χωρίς πρόσθετη επιβάρυνση του καταναλωτή, για τη συνέχιση του οργανωμένου ταξιδιού, και, ενδεχομένως, αποζημιώνει τον καταναλωτή κατά το μέγεθος της διαφοράς μεταξύ προβλεπόμενων και παρασχεθεισών υπηρεσιών.

Σε περίπτωση που είναι αδύνατον να επέλθει ένας τέτοιος διακα-
νονισμός ή ο καταναλωτής δεν τον δέχεται για βάσιμους λόγους, ο
διοργανωτής παρέχει, ενδεχομένως, στον καταναλωτή, χωρίς πρόσθε-
τη επιβάρυνση, ανάλογο μεταφορικό μέσο για να επιστρέψει στον
τόπο αναχώρησης ή σε οποιοδήποτε άλλο σημείο επιστροφής είχε
συμφωνήσει και, ενδεχομένως, τον αποζημιώνει.

Άρθρο 5

1. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε ο διοργανω-
τής ή/και ο πωλητής, που είναι συμβαλλόμενα μέρη στη σύμβαση, να
φέρουν ευθύνη έναντι του καταναλωτή για την καλή εκπλήρωση των
υποχρεώσεων που απορρέουν από την εν λόγω σύμβαση, ασχέτως του
αν οι υποχρεώσεις αυτές πρόκειται να εκτελεσθούν από τους ίδιους ή
από άλλους παρέχοντες υπηρεσίες, και με την επιφύλαξη του δικαιώ-
ματος του διοργανωτή ή/και του πωλητή να στραφεί κατ' αυτών των
παρεχόντων υπηρεσίες.

2. Όσον αφορά τις ζημίες που προκύπτουν εις βάρος του κατανα-
λωτή λόγω μη εκτελέσεως ή πλημμελούς εκτελέσεως της συμβάσεως,
τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε ο διοργανωτής
ή/και ο πωλητής να φέρουν ευθύνη, εκτός αν αυτή η μη εκτέλεση ή
πλημμελής εκτέλεση δεν οφείλεται ούτε σε δική τους υπαιτιότητα
ούτε σε υπαιτιότητα κάποιου άλλου παρέχοντος υπηρεσίες, διότι:

- οι παραλείψεις που σημειώθηκαν κατά την εκτέλεση της συμβά-
σεως καταλογίζονται στον καταναλωτή,
- οι παραλείψεις αυτές καταλογίζονται σε τρίτο πρόσωπο ξένο
προς την παροχή των υπηρεσιών που προβλέπονται στη σύμβαση και
έχουν απρόβλεπτο ή αναπότρεπτο χαρακτήρα,
- οι παραλείψεις αυτές οφείλονται σε λόγους ανωτέρας βίας, όπως
αυτή ορίζεται στο άρθρο 4 παράγραφος 6 δεύτερο εδάφιο σημείο ii), ή
σε γεγονός που ούτε ο διοργανωτής ή/και ο πωλητής, ούτε ο παρέχων
υπηρεσίες, θα μπορούσαν, με όλη την απαιτούμενη επιμέλεια να προ-
βλέψουν ή να αποτρέψουν.

Στις περιπτώσεις που αναφέρονται στη δεύτερη και τρίτη περίπτω-
ση, ο διοργανωτής ή/και ο πωλητής, που είναι συμβαλλόμενα μέρη
στη σύμβαση, οφείλουν να επιδείξουν επιμέλεια προκειμένου να συν-
δράμουν τον καταναλωτή που βρίσκεται σε δύσκολη θέση.

Όσον αφορά τις ζημίες που προκύπτουν από τη μη εκτέλεση ή την
πλημμελή εκτέλεση των παροχών του οργανωμένου ταξιδιού, τα κρά-
τη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι η αποζημίωση θα περιορίζεται
σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις οι οποίες διέπουν τις παροχές
αυτές.

Όσον αφορά τις λοιπές ζημίες, εκτός των σωματικών βλαβών, που

προκύπτουν από τη μη εκτέλεση ή την πλημμελή εκτέλεση των παρο-
χών του οργανωμένου ταξιδιού, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέ-
πουν ότι η αποζημίωση θα περιορίζεται δυνάμει της συμβάσεως. Ο
περιορισμός αυτός πρέπει να είναι εύλογος.

3. Με την επιφύλαξη της παραγράφου 2 τέταρτο εδάφιο, οι παρά-
γραφοι 1 και 2 δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο παρεκκλί-
σεως δυνάμει συμβατικής ρήτηρας.

4. Κάθε ελάττωμα κατά την εκτέλεση της συμβάσεως που διαπι-
στώνεται επί τόπου από τον καταναλωτή, πρέπει να γνωστοποιείται
απ' αυτόν, το ταχύτερο δυνατόν, γραπτώς ή υπό κάθε άλλη πρόσφορη
μορφή, στο συγκεκριμένο παρέχοντα υπηρεσίες καθώς και στο διορ-
γανωτή ή/και τον πωλητή.

Στη σύμβαση πρέπει να γίνεται σαφής και επακριβής μνεία της
υποχρεώσεως αυτής.

Άρθρο 6

Σε περίπτωση διαμαρτυρίας, ο διοργανωτής ή/και ο πωλητής ή ο
τοπικός αντιπρόσωπός του, εάν υπάρχει, πρέπει να αποδείξουν ότι
ενήργησαν επιμελώς για να εξεύρουν κατάλληλες λύσεις.

Άρθρο 7

Ο διοργανωτής ή/και ο πωλητής, που είναι συμβαλλόμενα μέρη
στη σύμβαση, αποδεικνύουν ότι διαθέτουν επαρκείς εγγυήσεις κατάλ-
ληλες να εξασφαλίσουν, σε περίπτωση αφερεγγυότητας ή πτώχευσης,
την επιστροφή των καταβληθέντων και τον επαναπατρισμό του κατα-
ναλωτή.

Άρθρο 8

Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή να διατηρούν αυστηρότε-
ρες διατάξεις στον τομέα που διέπει η παρούσα οδηγία, για να προστα-
τεύουν τον καταναλωτή.

Άρθρο 9

1. Τα κράτη μέλη θέτουν σε ισχύ τα αναγκαία μέτρα για να συμ-
μορφωθούν με την παρούσα οδηγία το αργότερο στις 31 Δεκεμβρίου
1992. Πληροφορούν αμέσως την Επιτροπή σχετικά.

2. Τα κράτη μέλη ανακοινώνουν στην Επιτροπή το κείμενο των
ουσιωδών διατάξεων εσωτερικού δικαίου, τις οποίες θεσπίζουν στον
τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία. Η Επιτροπή πληροφορεί
σχετικά τα άλλα κράτη μέλη.

Άρθρο 10

Η παρούσα οδηγία απευθύνεται στα κράτη μέλη.

των⁵ επιβεβαιώθηκε η συνέχιση των ενεργειών και προτεραιοτήτων προκαταρκτικού προγράμματος.

Ότι το ειδικό χαρακτηριστικό των συμβάσεων που συνάπτονται εκτός εμπορικού καταστήματος είναι ότι, κατά κανόνα, οι διαπραγματεύσεις αρχίζουν με πρωτοβουλία του εμπόρου, ενώ ο καταναλωτής είναι τελείως υποπεριλαμβανόμενος και καταλαμβάνεται εξ ακίνδου ότι συχνά ο καταναλωτής δεν είναι σε θέση να συγκρίνει την ποιότητα και την τιμή της προσφοράς με άλλες προσφορές· ότι γενικά αυτό το στοιχείο αμφιδιασμού δεν υπάρχει μόνο στις συμβάσεις που συνάπτονται στο κατ' οίκον εμπόριο, αλλά και σε άλλες μορφές συμβάσεων, όταν τη σχετική πρωτοβουλία αναλαμβάνει ο έμπορος εκτός του εμπορικού καταστήματος.

θρον 10 παρ. 6 μέσα σε δεκαοκτώ μήνες από την έναρξη της ισχύος του νόμου αυτού, ασκούν τις συλλογικές αγωγές του άρθρου 10 παρ. 9 και πριν από την παρέλευση διετίας από την εγγραφή τους στο μητρώο, εφόσον έχουν τουλάχιστον πεντακόσια ενεργά μέλη.

8. Απαγορεύεται στους τηλεοπτικούς σταθμούς η μετάδοση διαφημίσεων παιδικών παιχνιδιών μεταξύ της 7ης και της 22ης ώρας του εικοσιτετρωώρου. Για την εφαρμογή αυτής της διάταξης, οι τηλεοπτικοί σταθμοί λογίζονται ως προμηθευτές με την έννοια του άρθρου 1 παράγραφος 4.

Άρθρο 15

Η ισχύς του νόμου αυτού αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

καταναλωτής, όταν ζητούσε την επίσκεψη αυτή, δεν γνώριζε, ή δεν ήταν ευλόγως δυνατόν να γνωρίζει ότι η παροχή αυτών των άλλων αγαθών ή υπηρεσιών συγκαταλέγεται στις εμπορικές ή επαγγελματικές δραστηριότητες του εμπόρου.

3. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται επίσης στις συμβάσεις κατά τις οποίες ο καταναλωτής υπέβαλε προσφορά υπό συνθήκες ανάλογες με τις συνθήκες της παραγράφου 1 ή της παραγράφου 2, έστω και αν η υποβολή της προσφοράς δεν δέσμευε τον καταναλωτή μέχρι την αποδοχή της από τον έμπορο.

4. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται επίσης στις συμβατικές προσφορές τις οποίες υποβάλλει ο καταναλωτής υπό συνθήκες ανάλογες με

II. Κοινοτικές Οδηγίες και πράξεις προσαρμογής

I. Συμβάσεις εκτός εμπορικού καταστήματος

α) Οδηγία 85/577/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 20.12.1985 «για την προστασία των καταναλωτών κατά τη σύναψη συμβάσεων εκτός εμπορικού καταστήματος» (ΕΕ L 372, 31.12.85, σ. 31)

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Έχοντας υπόψη:

τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, και ιδίως το άρθρο 100,

την πρόταση της Επιτροπής¹,

τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου²,

τη γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής³,

Εκτιμώντας:

ότι η σύναψη συμβάσεων ή η μονομερής ανάληψη υποχρεώσεων μεταξύ εμπόρου και καταναλωτή εκτός εμπορικού καταστήματος αποτελεί συνήθη εμπορική πρακτική στα κράτη μέλη· ότι αυτές οι συμβάσεις και μονομερείς αναλήψεις υποχρεώσεων διέπονται από διαφορετική νομοθεσία, ανάλογα με το κράτος μέλος·

ότι οι διαφορές μεταξύ των νομοθεσιών μπορεί να έχουν άμεση επίδραση στη λειτουργία της κοινής αγοράς και συνεπώς ότι είναι αναγκαίο να υπάρξει προσέγγιση των νομοθεσιών σ' αυτόν τον τομέα·

ότι το προκαταρκτικό πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας για μια πολιτική προστασίας και ενημέρωσης των καταναλωτών⁴ προβλέπει, μεταξύ άλλων, στις παραγράφους 24 και 25, ότι πρέπει να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία των καταναλωτών από κάθε αθέμιτη εμπορική πρακτική στις κατ' οίκον πωλήσεις· ότι με το δεύτερο πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας για μια πολιτική προστασίας και ενημέρωσης των καταναλω-

1. ΕΕ αριθ. C 22 της 29.1.1977, σ. 6 και ΕΕ αριθ. C 127 της 1.6.1978, σ. 6.

2. ΕΕ αριθ. C 241 της 10.10.1977, σ. 26.

3. ΕΕ αριθ. C 180 της 28.7.1977, σ. 39.

4. ΕΕ αριθ. C 92 της 25.4.1975, σ. 2.

τών⁵ επιβεβαιώθηκε η συνέχιση των ενεργειών και προτεραιοτήτων του προκαταρκτικού προγράμματος.

Ότι το ειδικό χαρακτηριστικό των συμβάσεων που συνάπτονται εκτός εμπορικού καταστήματος είναι ότι, κατά κανόνα, οι διαπραγματεύσεις αρχίζουν με πρωτοβουλία του εμπόρου, ενώ ο καταναλωτής είναι τελείως απροετοίμαστος και καταλαμβάνεται εξ αιτίας· ότι συχνά ο καταναλωτής δεν είναι σε θέση να συγκρίνει την ποιότητα και την τιμή της προσφοράς με άλλες προσφορές· ότι γενικά αυτό το στοιχείο αμφιδικασμού δεν υπάρχει μόνο στις συμβάσεις που συνάπτονται στο κατάστημα εμπόρου, αλλά και σε άλλες μορφές συμβάσεων, όταν τη σχετική πρωτοβουλία αναλαμβάνει ο έμπορος εκτός του εμπορικού του καταστήματος.

Ότι ο καταναλωτής πρέπει να έχει δικαίωμα υπαναχώρησης επί πέντε τουλάχιστον μέρες, ώστε να μπορεί να εκτιμήσει τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη σύμβαση.

Ότι πρέπει να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να διασφαλίζεται ότι ο καταναλωτής θα πληροφορείται εγγράφως ότι διαθέτει αυτή την περίοδο μελέτης.

Ότι δεν πρέπει να περιοριστεί η ελευθερία των κρατών μελών να διατηρούν ή να θεσπίζουν την ολική ή μερική απαγόρευση της σύμβασης συμβάσεων εκτός εμπορικών καταστημάτων, εφόσον κρίνουν ότι το μέτρο αυτό εξυπηρετεί το συμφέρον των καταναλωτών,

ΕΞΕΔΩΣΕ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΟΔΗΓΙΑ:

Άρθρο 1

1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στις συμβάσεις παροχής αγαθών ή υπηρεσιών από έναν έμπορο προς έναν καταναλωτή, οι οποίες συνάπτονται:

- κατά τη διάρκεια εκδρομής που οργανώνεται από τον έμπορο εκτός του εμπορικού του καταστήματος, ή

κατά τη διάρκεια επίσκεψης του εμπόρου:

i) στο σπίτι του ίδιου ή άλλου καταναλωτή,

ii) στον τόπο εργασίας του καταναλωτή,

όταν η επίσκεψη δεν γίνεται μετά από ρητή αίτηση του καταναλωτή.

2. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται επίσης στις συμβάσεις για την παροχή άλλων αγαθών ή υπηρεσιών, εκτός από εκείνα για τα οποία ο καταναλωτής ζήτησε την επίσκεψη του εμπόρου, υπό τον όρο ότι ο

5. ΕΕ αριθ. C 133 της 3.6.1981, σ. 1.

καταναλωτής, όταν ζητούσε την επίσκεψη αυτή, δεν γνώριζε, ή δεν ήταν ευλόγως δυνατόν να γνωρίζει ότι η παροχή αυτών των άλλων αγαθών ή υπηρεσιών συγκαταλέγεται στις εμπορικές ή επαγγελματικές δραστηριότητες του εμπόρου.

3. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται επίσης στις συμβάσεις κατά τις οποίες ο καταναλωτής υπέβληε προσφορά υπό συνθήκες ανάλογες με τις συνθήκες της παραγράφου 1 ή της παραγράφου 2, έστω και αν η υποβολή της προσφοράς δεν δεσμεύει τον καταναλωτή μέχρι την αποδοχή της από τον έμπορο.

4. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται επίσης στις συμβατικές προσφορές τις οποίες υποβάλλει ο καταναλωτής υπό συνθήκες ανάλογες με τις συνθήκες της παραγράφου 1 ή της παραγράφου 2, εφόσον ο καταναλωτής δεσμεύεται από την προσφορά του.

Άρθρο 2

Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας:

- «καταναλωτής» είναι το φυσικό πρόσωπο το οποίο, με τις συναλλαγές που καλύπτει η παρούσα οδηγία, επιδιώκει σκοπούς που μπορούν να θεωρηθούν άσχετοι με την επαγγελματική του δραστηριότητα.

- «έμπορος» είναι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο, κατά τις ανωτέρω συναλλαγές, ενεργεί με την εμπορική ή επαγγελματική του ιδιότητα, καθώς και κάθε πρόσωπο που ενεργεί εξ ονόματος ή για λογαριασμό ενός εμπόρου.

Άρθρο 3

1. Τα κράτη μέλη μπορούν να αποφασίσουν ότι η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται μόνο στις συμβάσεις για τις οποίες ο καταναλωτής οφείλει να καταβάλει ποσό που υπερβαίνει ένα καθορισμένο ύψος. Το όριο αυτό δεν είναι δυνατό να υπερβαίνει τα 60 ECU.

Το Συμβούλιο, ύστερα από πρόταση της Επιτροπής, εξετάζει, ανά διετία, και για πρώτη φορά το αργότερο τέσσερα χρόνια μετά την κοινοποίηση της παρούσας οδηγίας, και ενδεχομένως αναθεωρεί το ποσό αυτό, σύμφωνα με τις οικονομικές και νομισματικές εξελίξεις στην Κοινότητα.

2. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις:

α) συμβάσεις για την κατασκευή, πώληση και μίσθωση ακινήτων ή στις συμβάσεις που αφορούν άλλα δικαιώματα σχετικά με ακίνητα.

Οι συμβάσεις για την παράδοση αγαθών και την ενσωμάτωσή τους σε ακίνητα ή οι συμβάσεις για την επισκευή ακινήτων εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας:

β) συμβάσεις για την παροχή τροφίμων, ποτών ή άλλων αγαθών,

που προορίζονται για τρέχουσα οικιακή κατανάλωση, και τα οποία προμηθεύουν διανομείς που περνούν συχνά και τακτικά.

γ) συμβάσεις για την παροχή αγαθών ή υπηρεσιών, με την προϋπόθεση ότι πληρούνται οι τρεις ακόλουθοι όροι:

i) η σύμβαση συνάπτεται βάσει καταλόγου του εμπόρου, τον οποίο ο καταναλωτής είχε την ευκαιρία να συμβουλευτεί χωρίς να είναι παρών ο αντιπρόσωπος του εμπόρου,

ii) προβλέπεται η εξακολούθηση της επιφής ανάμεσα στον αντιπρόσωπο του εμπόρου και τον καταναλωτή όσον αφορά τη συγκεκριμένη ή άλλη μεταγενέστερη συναλλαγή,

iii) τόσο ο κατάλογος όσο και η σύμβαση πληροφορούν με σαφήνεια τον καταναλωτή ότι έχει το δικαίωμα να επιστρέψει τα αγαθά στον προμηθευτή μέσα σε χρονικό διάστημα όχι κατώτερο των επτά ημερών από την παραλαβή τους ή να λύσει τη σύμβαση μέσα σ' αυτό το χρονικό διάστημα, χωρίς να αναλαμβάνει οποιαδήποτε άλλη υποχρέωση, εκτός από μια εύλογη φροντίδα για τα αγαθά αυτά.

δ) ασφιλιστικές συμβάσεις.

ε) συμβάσεις σχετικές με κινητές αξίες.

3. Κατά παρέκκλιση από το άρθρο 1 παράγραφος 2, τα κράτη μέλη μπορούν να μην εφαρμόζουν την παρούσα οδηγία στις συμβάσεις για την παροχή αγαθών ή υπηρεσιών που συνδέονται άμεσα με αγαθά ή υπηρεσίες για τα οποία ο καταναλωτής ζήτησε την επίσκεψη του εμπόρου.

Άρθρο 4

Στην περίπτωση συναλλαγών που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 1, οι έμποροι οφείλουν να πληροφορούν τους καταναλωτές σχετικά με το δικαίωμά τους να υπαναχωρήσουν από τη σύμβαση μέσα στο χρονικό διάστημα που ορίζει το άρθρο 5, και να τους γνωστοποιούν το όνομα και τη διεύθυνση του προσώπου έναντι του οποίου μπορεί να ασκηθεί αυτό το δικαίωμα.

Η υπόμνηση αυτή φέρει ημερομηνία και αναφέρει χαρακτηριστικά στοιχεία που επιτρέπουν να αναγνωρίζεται η συγκεκριμένη σύμβαση. Δίδεται στον καταναλωτή:

α) στην περίπτωση του άρθρου 1 παράγραφος 1, κατά τη σύναψη της σύμβασης.

β) στην περίπτωση του άρθρου 1 παράγραφος 2, το αργότερο κατά τη σύναψη της σύμβασης.

γ) στις περιπτώσεις του άρθρου 1 παράγραφος 3 και του άρθρου 1 παράγραφος 4, όταν ο καταναλωτής υποβάλλει την προσφορά.

Τα κράτη μέλη μεριμνούν για την πρόβλεψη κατάλληλων μέτρων προστασίας των καταναλωτών στην εθνική τους νομοθεσία, στην πε-

ρίπτωση που δεν παρασχεθούν οι πληροφορίες που προβλέπει το παρόν άρθρο.

Άρθρο 5

1. Ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να υπαναχωρήσει από τη μονομερή ανάληψη υποχρέωσής του, αποστέλλοντας ειδοποίηση μέσα σε προθεσμία τουλάχιστον επτά ημερών από την παραλαβή εκ μέρους του της υπόμνησης που αναφέρει το άρθρο 4, και σύμφωνα με τη διαδικασία και τους όρους που ορίζει η εθνική νομοθεσία. Η ειδοποίηση αρκεί να έχει αποσταλεί πριν τη λήξη της εν λόγω προθεσμίας.

2. Η αποστολή της ειδοποίησης έχει ως συνέπεια την απαλλαγή του καταναλωτή από κάθε υποχρέωση που απορρέει από τη ματαιωθείσα σύμβαση.

Άρθρο 6

Δεν χωρεί παραίτηση του καταναλωτή από τα δικαιώματα που του παρέχει η παρούσα οδηγία.

Άρθρο 7

Σε περίπτωση ασκήσεως του δικαιώματος υπαναχωρήσεως εκ μέρους του καταναλωτή, οι ένομες συνέπειες της υπαναχωρήσεως διέπονται από τα εθνικά δίκαια, ιδίως όσον αφορά την απόδοση πληρωμών για αγαθά ή υπηρεσίες που έχουν παρασχεθεί και την επιστροφή αγαθών που έχουν παραληφθεί.

Άρθρο 8

Η παρούσα οδηγία δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ ευνοϊκότερες διατάξεις για την προστασία των καταναλωτών στο πεδίο που καλύπτει η παρούσα οδηγία.

Άρθρο 9

1. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να συμμορφωθούν με την παρούσα οδηγία μέσα σε 24 μήνες από την κοινοποίησή της⁶. Ενημερώνουν σχετικά αμέσως την Επιτροπή.

2. Τα κράτη μέλη κοινοποιούν στην Επιτροπή τα κείμενα των ουσιαστών διατάξεων εθνικού δικαίου που θεσπίζουν στο πεδίο που καλύπτει η παρούσα οδηγία.

6. Η παρούσα οδηγία κοινοποιήθηκε στα κράτη μέλη στις 23 Δεκεμβρίου 1985.

Άρθρο 10

Η παρούσα οδηγία απευθύνεται στα κράτη μέλη

β) Ελληνική νομοθεσία

Η ελληνική νομοθεσία εναρμονίσθηκε προς την Οδηγία 85/577/ΕΟΚ αρχικά με τις διατάξεις του κεφαλαίου ΣΤ' (άρθρα 27-32) του ν. 1961/1991 (βλ. παραπ. υπό Ι 1), οι οποίες αντικαταστάθηκαν με τις διατάξεις του άρθρου 3 του ν. 2251/1994 (βλ. παραπ. υπό Ι 2).

2. Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές

α) Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 5.4.1993 «σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές» (ΕΕ L 95, 21.4.93, σ. 29)

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ,

Έχοντας υπόψη:

τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, και ιδίως το άρθρο 100Α, την πρόταση της Επιτροπής¹,

Σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο²,

Έχοντας υπόψη τη γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής³,

Εκτιμώντας:

ότι έχει σημασία να θεσπιστούν μέτρα για την προοδευτική εγκαθίδρυση της εσωτερικής αγοράς κατά τη διάρκεια χρονικής περιόδου η οποία λήγει στις 31 Δεκεμβρίου 1992· ότι η εσωτερική αγορά περιλαμβάνει έναν χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων·

ότι οι νομοθεσίες των κρατών μελών σχετικά με τις ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται μεταξύ του πωλητή αγαθών ή του παρέχοντος υπηρεσίες, αφενός, και του καταναλωτή, αφετέρου, διαφέρουν πολύ με αποτέλεσμα να διαφέρουν οι εθνικές αγορές πώλησης αγαθών και προσφοράς υπηρεσιών προς τους καταναλωτές, και ότι είναι δυνατό να εμφανιστούν στρεβλώσεις του ανταγωνισμού μεταξύ των πωλητών και των παρεχόντων υπηρεσίες, ιδίως κατά την εμπορία σε άλλα κράτη μέλη·

ότι, ειδικότερα, οι νομοθεσίες των κρατών μελών σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων με τους καταναλωτές παρουσιάζουν έντονες διαφορές·

ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να μεριμνούν ώστε στις συμβά-

1. ΕΕ αριθ. C 73 της 24.3.1992, σ. 7, την εισήγηση της Commission βλ. την στα γερμανικά.

2. ΕΕ αριθ. C 236 της 16.12.1991, σ. 108 και ΕΕ αριθ. C 21 της 25.1.1993.

3. ΕΕ αριθ. C 159 της 17.6.1991, σ. 34.

σεις που συνάπτονται με τους καταναλωτές να μην περιλαμβάνονται καταχρηστικές ρήτρες·

ότι, γενικά, ο καταναλωτής δεν γνωρίζει τους κανόνες δικαίου που ισχύουν στα άλλα κράτη μέλη σχετικά με τις συμβάσεις που αφορούν την πώληση αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών· ότι η άγνοια αυτή μπορεί να αλοθιρρύνει, να προβεί σε αγορές αγαθών ή παροχής υπηρεσιών σ' αυτά τα κράτη μέλη·

ότι, προκειμένου να διευκολυνθεί η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς και να διασφαλίζεται η προστασία του πολίτη ως καταναλωτή κατά την απόκτηση αγαθών και υπηρεσιών με συμβάσεις που διέπονται από την νομοθεσία κρατών μελών διάφορων του κράτους του καταναλωτή, είναι ουσιώδους σημασίας να καταργηθούν οι καταχρηστικές ρήτρες·

ότι με τον τρόπο αυτό πρόκειται να διευκολυνθούν οι πωλητές αγαθών και οι παρέχοντες υπηρεσίες τόσο μέσα στην δική τους χώρα όσο και στην εσωτερική αγορά· ότι, ως εκ τούτου, θα τονωθεί ο ανταγωνισμός και θα υπάρξει έτσι αύξηση των δυνατοτήτων επιλογής για τους πολίτες της Κοινότητας ως καταναλωτές·

ότι στα δύο κοινοτικά προγράμματα σχετικά με την πολιτική προστασίας και ενημέρωση των καταναλωτών⁴ έχει υπογραμμιστεί η σημασία της προστασίας και ενημέρωσης των καταναλωτών από την ύπαρξη καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις· ότι η προστασία αυτή πρέπει να εξασφαλίζεται μέσω νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων, είτε ενιημονισμένων στο κοινοτικό επίπεδο είτε θεσπιζόμενων απευθείας σ' αυτό το επίπεδο·

ότι σύμφωνα με την αρχή που διατυπώνεται μέσα σε αυτά τα δύο προγράμματα υπό τον τίτλο «προστασία των οικονομικών συμφερόντων των καταναλωτών», οι αποκτώντες αγαθά ή υπηρεσίες πρέπει να προστατεύονται από τις καταχρήσεις ισχύος εκ μέρους του πωλητή ή του παρέχοντος υπηρεσίες, ιδίως από τις συμβάσεις προσχωρήσεως και από τον καταχρηστικό αποκλεισμό βασικών δικαιωμάτων μέσα στις συμβάσεις·

ότι είναι δυνατόν να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη προστασία των καταναλωτών με τη θέσπιση ενιαίων κανόνων σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες· ότι αυτοί οι κανόνες πρέπει να εφαρμόζονται σε κάθε σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή· ότι, συνεπώς, εξαιρούνται από την παρούσα οδηγία οι συμβάσεις εργασίας, οι συμβάσεις που αφορούν κληρονομικά δικαιώ-

4. ΕΕ αριθ. C 92 της 25.4.1975, σ. 1 και ΕΕ αριθ. C 133 της 3.6.1981, σ. 1.

ματα, οι συμβάσεις οικογενειακού δικαίου καθώς και οι συμβάσεις που αφορούν τη σύσταση και το καταστατικό εταιρειών·

ότι ο καταναλωτής πρέπει να απολαύει της αυτής προστασίας στα πλαίσια της προφορικής όσο και της γραπτής σύμβασης, στην τελευταία δε περίπτωση, ανεξάρτητα απ' το αν οι όροι της σύμβασης περιέχονται σε ένα ή περισσότερα έγγραφα·

ότι, παρ' όλα αυτά, ως έχουν σήμερα οι εθνικές νομοθεσίες, μόνον μερική εναρμόνιση είναι δυνατή· ότι, ιδίως, μόνον οι συμβατικές ρήτρες για τις οποίες δεν υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας οδηγίας· ότι έχει σημασία εν προκειμένω να δοθεί στα κράτη η δυνατότητα, τηρουμένης της συνθήκης, να παρέχουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας στον καταναλωτή μέσω εθνικών διατάξεων αυστηρότερων από τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας·

ότι οι νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών που καθορίζουν, άμεσα ή έμμεσα, τους όρους των συμβάσεων με τους καταναλωτές θεωρείται ότι δεν περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες· ότι, κατά συνέπεια, δεν χρειάζεται να υπάγονται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας οι ρήτρες που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και αρχές ή διατάξεις διεθνών συμβάσεων, στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η Κοινότητα· ότι, γι' αυτό τον λόγο, η έκφραση «νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου» που αναφέρονται στο άρθρο 1 παράγραφος 2 κυλύπτει τους κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται κατά νόμο μεταξύ των συμβαλλομένων, εάν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως·

ότι τα κράτη μέλη πρέπει να μεριμνούν ώστε να μην περιλαμβάνονται στη νομοθεσία τους καταχρηστικές ρήτρες, κυρίως εν όψει του γεγονότος ότι η παρούσα οδηγία ισχύει και για τις επαγγελματικές δραστηριότητες δημοσίου δικαίου·

ότι είναι αναγκαίο να καθοριστούν τα γενικά κριτήρια εκτίμησης του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών·

ότι η βάση των καθορισθέντων γενικών κριτηρίων, η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών, ιδίως στις επαγγελματικές δραστηριότητες δημοσίου δικαίου που παρέχουν υπηρεσίες στο κοινό λαμβάνοντας υπόψη την ταυτότητα συμφερόντων με τους χρήστες, πρέπει να συμπληρώνεται από κάποιο μέσο γενικής αξιολόγησης των διαφόρων εμπλεκόμενων συμφερόντων· ότι αυτό αποτελεί την απαίτηση καλής πίστης· ότι, κατά την εκτίμηση της καλής πίστης, πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη διαπραγματευτική δύναμη εκάτερου των συμβαλλομένων, στο αν ο καταναλωτής παρακινήθηκε κατά οποιοδήποτε τρόπο να αποδεχθεί τη ρήτρα και αν η παροχή των αγαθών ή των υπηρεσιών έγινε κατόπιν ειδικής παραγγελίας του κα-

αναλωτή· ότι αυτή η απαίτηση μπορεί να ικανοποιηθεί από τον επαγγελματία όταν συναλλάσσεται με έντιμο και δίκαιο τρόπο με τον αντισυμβαλλόμενο του οποίου οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα νόμιμα συμφέροντα·

ότι, για τις ανάγκες της παρούσας οδηγίας, ο κατάλογος των ρητρών που περιέχεται στο παράρτημα είναι, κατ' ανάγκην, ενδεικτικός και επομένως, δεκτικός προσθηκών, ή αυστηρότερης διατύπωσης ιδίως όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής αυτών των ρητρών, από τα κράτη μέλη στα πλαίσια της νομοθεσίας τους·

ότι η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών πρέπει να επηρεάζει την εκτίμηση όσον αφορά τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών·

ότι, για τις ανάγκες της παρούσας οδηγίας, η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα δεν πρέπει να αφορά τις ρήτρες που περιγράφουν το βασικό αντικείμενο της σύμβασης ούτε τη σχέση ποιότητας τιμής του προμηθευμένου αγαθού ή της παροχής· ότι το βασικό αντικείμενο της σύμβασης και η σχέση ποιότητας/τιμής μπορούν, ωστόσο, να λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα άλλων ρητρών· ότι απόρροια αυτού είναι, μεταξύ άλλων, πως στις ασφαλιστικές συμβάσεις οι ρήτρες που καθορίζονται ή οριοθετούν με σαφήνεια τον ασφαλιζόμενο κίνδυνο και την υποχρέωση του ασφαλιστή δεν υπάγονται σε αυτή την εκτίμηση εφόσον οι περιορισμοί αυτοί έχουν ληφθεί υπόψη στον υπολογισμό των ασφαλίσεων που καταβάλλει ο καταναλωτής·

ότι οι συμβάσεις πρέπει να συντάσσονται με σαφή και κατανοητό τρόπο· ότι ο καταναλωτής πρέπει να έχει πράγματι την ευκαιρία να λάβει γνώση όλων των ρητρών και ότι σε περίπτωση αμβιβολίας πρέπει να υπερισχύσει η πιο ευνοϊκή ερμηνεία για τον καταναλωτή·

ότι τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να αποφεύγεται η παρουσία καταχρηστικών ρητρών μέσα στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία· ότι, εάν παρ' όλα αυτά εμφανίζονται στις συμβάσεις καταχρηστικές ρήτρες, δεν θα δεσμεύουν τον καταναλωτή, η δε σύμβαση θα εξακολουθεί να δεσμεύει τα συμβαλλόμενα μέρη σύμφωνα με τους ίδιους όρους, εάν μπορεί να υφίσταται χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες·

ότι υπάρχει σε ορισμένες περιπτώσεις κίνδυνος άρσης της προστασίας που παρέχει η παρούσα οδηγία στον καταναλωτή, ορίζοντας το δίκαιο τρίτης χώρας ως δίκαιο που διέπει τη σύμβαση· ότι, κατά συνέπεια, θα πρέπει να περιληφθούν στην οδηγία διατάξεις που θα αποσοβούν αυτόν τον κίνδυνο·

ότι τα άτομα ή οργανισμοί που, σύμφωνα με την νομοθεσία ενός κράτους μέλους, έχουν έννομο συμφέρον να προστατεύουν τον κατα-

ναλωτή, πρέπει να έχουν τη δυνατότητα προσφυγής κατά των συμβατικών όρων που συντάσσονται με σκοπό τη γενικευμένη χρήση μέσα στις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές, και ειδικά κατά των καταχρηστικών ρητρών, είτε ενώπιον δικαστικής αρχής είτε ενώπιον διοικητικού οργάνου που είναι αρμόδιο να αποφασίζει για τις καταγγελίες ή και να κινεί τις κατάλληλες δικαστικές διαδικασίες· ότι αυτή η δυνατότητα δεν συνεπάγεται πάντως εκ των προτέρων έλεγχο των γενικών όρων που χρησιμοποιούνται σε δεδομένο οικονομικό τομέα·

ότι οι δικαστικές αρχές και τα διοικητικά όργανα πρέπει να διαθέτουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα ώστε να θέτουν τέρμα στην εφαρμογή των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με τους καταναλωτές.

ΕΞΕΔΩΣΕ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΟΔΗΓΙΑ:

Άρθρο 1

1. Η παρούσα οδηγία έχει αντικείμενο την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών, οι οποίες αφορούν τις καταχρηστικές ρήτρες στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή.

2. Οι ρήτρες της σύμβασης που αληθούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και διατάξεις ή αρχές διεθνών συμβάσεων στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η Κοινότητα, ιδίως στον τομέα των μεταφορών, δεν υπόκεινται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας.

Η έκφραση «νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου» που αναφέρεται στο άρθρο 1 παράγραφος 2 καλύπτει επίσης τους κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται κατά νόμον μεταξύ των συμβαλλομένων, εάν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως.

Άρθρο 2

Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας νοούνται ως:

α) «καταχρηστικές ρήτρες»: οι ρήτρες μιας σύμβασης όπως αυτές ορίζονται στο άρθρο 3·

β) «καταναλωτής»: κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο, κατά τις συμβάσεις που καλύπτει η παρούσα οδηγία, ενεργεί για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες·

γ) «επαγγελματίας»: κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που, κατά τις συμβάσεις που καλύπτει η παρούσα οδηγία, ενεργεί στα πλαίσια της επαγγελματικής του δραστηριότητας είτε δημόσια είτε ιδιωτικής.

Άρθρο 3

1. Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής δια-

πραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.

2. Θεωρείται πάντοτε ότι η ρήτρα δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, όταν έχει συνταχθεί εκ των προτέρων και όταν ο καταναλωτής, εκ των πραγμάτων, δε μπόρεσε να επιρεάσει το περιεχόμενό της, ιδίως στα πλαίσια μιας σύμβασης προσχώρησης.

Το γεγονός ότι για ορισμένα στοιχεία κάποιας ρήτρας ή για μια μεμονωμένη ρήτρα υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση, δεν αποκλείει την εφαρμογή του παρόντος άρθρου στο υπόλοιπο μιας σύμβασης, εάν η συνολική αξιολόγηση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, παρ' όλα αυτά, πρόκειται για σύμβαση προσχώρησης.

Εάν ο επαγγελματίας ισχυρίζεται ότι για μια τυποποιημένη ρήτρα υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση, φέρει το βάρος της απόδειξης.

3. Το παράρτημα περιέχει ενδεικτικό και μη εξαντλητικό κατάλογο ρητρών που είναι δυνατόν να κηρυχθούν καταχρηστικές.

Άρθρο 4

1. Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χυρικτήρις μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης υπό την οποία αυτή εξαρτάται.

2. Η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.

Άρθρο 5

Στην περίπτωση συμβάσεων των οποίων όλες ή μερικές ρήτρες που προτείνονται στον καταναλωτή έχουν συνταχθεί εγγράφως, οι ρήτρες αυτές πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο. Σε περίπτωση αμφιβολίας για την έννοια μιας ρήτρας, επικρατεί η ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία. Αυτός ο ερμηνευτικός κανόνας δεν εφαρμόζεται στα πλαίσια των διαδικασιών που προβλέπονται στο άρθρο 7 παράγραφος 2.

Άρθρο 6

1. Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι

καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.

2. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να μην αίρειται η προστασία που παρέχει στον καταναλωτή η παρούσα οδηγία, λόγω του ότι επιλέγεται, ως δίκαιο που διέπει τη σύμβαση, δίκαιο τρίτης χώρας, εάν η σύμβαση έχει στενή σχέση με την επικράτεια των κρατών μελών.

Άρθρο 7

1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.

2. Τα μέσα αυτά περιλαμβάνουν διατάξεις που δίνουν σε άτομα ή οργανισμούς που έχουν, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, ορισθεί ως έχοντες έννομο συμφέρον για την προστασία των καταναλωτών, τη δυνατότητα να προσφύγουν, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων ή διοικητικών οργάνων, τα οποία αποφαινούνται για το εάν συμβατικές ρήτρες, που έχουν συνταχθεί με σκοπό τη γενικευμένη χρήση έχουν καταχρηστικό χαρακτήρα και εφαρμόζουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα για να πάψει η χρησιμοποίηση των ρητρών αυτών.

3. Τηρουμένης της εθνικής νομοθεσίας, οι προσφυγές που αναφέρονται στην παράγραφο 2 μπορούν να ασκούνται, κατά πλειόνων επαγγελματιών, χωριστά ή από κοινού, του αυτού επαγγελματικού τομέα ή κατά των ενώσεών τους που χρησιμοποιούν ή συνιστούν τη χρησιμοποίηση των αυτών ή παρόμοιων γενικών συμβατικών ρητρών.

Άρθρο 8

Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή διατηρούν, στον τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνες προς τη συνθήκη, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή.

Άρθρο 9

Η Επιτροπή υποβάλλει στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο το αργότερο πέντε έτη μετά την αναφερόμενη στο άρθρο 10 παράγραφος 1 ημερομηνία, έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της παρούσας οδηγίας.

Άρθρο 10

1. Τα κράτη μέλη μέλη θεσπίζουν τις απαιτούμενες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για να συμμορφωθούν με την παρούσα οδηγία το αργότερο στις 31 Δεκεμβρίου 1994. Ενημερώνουν αμέσως την Επιτροπή σχετικά.

Οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται σε όλες τις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές μετά τις 31 Δεκεμβρίου 1994.

2. Οι διατάξεις αυτές, όταν θεσπίζονται από τα κράτη μέλη, αναφέρονται στην παρούσα οδηγία ή συνοδεύονται από την αναφορά αυτή κατά την επίσημη δημοσίευσή τους. Οι λεπτομερείς διατάξεις αυτής της αναφοράς εκδίδονται από τα κράτη μέλη.

3. Τα κράτη μέλη ανακοινώνουν στην Επιτροπή το κείμενο των ουσιαστών διατάξεων εσωτερικού δικαίου που θεσπίζουν στον τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία.

Άρθρο 11

Η παρούσα οδηγία απευθύνεται στα κράτη μέλη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΡΗΤΡΕΣ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ 3

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ 3

1. Ρήτρες που έχουν σκοπό ή αποτέλεσμα:

α) να αποκλείουν ή να περιορίζουν την εκ του νόμου ευθύνη του επαγγελματία σε περίπτωση θανάτου ή σωματικής βλάβης καταναλωτή, που προκύπτει από πράξη ή παράλειψη αυτού του επαγγελματία·

β) να αποκλείουν ή να περιορίζουν κατά τρόπο ανίρμωστο εκ του νόμου τα δικαιώματα του καταναλωτή έναντι του επαγγελματία ή άλλου συμβαλλομένου μέρους σε περίπτωση μη πλήρους ή μερικής εκτέλεσης ή πλημμελούς εκτέλεσης οποιασδήποτε από τις συμβατικές υποχρεώσεις εκ μέρους του επαγγελματία, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας συμψηφισμού οφειλής έναντι του επαγγελματία με απαίτηση που θα είχε αντ' αυτού·

γ) να αποκλείουν το δικαίωμα υπαναχώρησης του καταναλωτή, ενώ η εκτέλεση των υποχρεώσεων του επαγγελματία υπόκειται σε όρο, η εκπλήρωση του οποίου εξαρτάται από τη βούλησή του και μόνο·

δ) να επιτρέπουν στον επαγγελματία να παρακρατεί τα ποσά που έχει καταβάλει ο καταναλωτής όταν ο καταναλωτής υπαναχωρώντας δεν δέχεται να συνάψει ή να εκτελέσει τη σύμβαση, χωρίς να προβλέ-

πεται δικαίωμα του καταναλωτή να λάβει ισοδύναμη αποζημίωση από τον επαγγελματία όταν αυτός είναι εκείνος που υπαναχωρεί·

ε) να επιβάλλουν στον καταναλωτή που δεν εκτελεί τις υποχρεώσεις του, δυσανάλογα υψηλή αποζημίωση·

στ) να επιτρέπουν στον επαγγελματία να καταγγέλλει τη σύμβαση κατά την κρίση του εάν η ίδια ευχέρεια δεν αναγνωρίζεται στον καταναλωτή, καθώς και να επιτρέπουν στον επαγγελματία να παρακρατεί τα ποσά που έχουν καταβληθεί για παροχές που δεν έχουν ακόμα παρυσχεθεί από αυτόν στην περίπτωση που τη σύμβαση καταγγέλλει ο ίδιος ο επαγγελματίας·

ζ) να επιτρέπουν στον επαγγελματία να καταγγέλλει χωρίς εύλογη προειδοποίηση σύμβαση αορίστου διαρκείας, εκτός αν συντρέχει σοβαρός λόγος·

η) να παρατείνεται αυτομάτως η ισχύς σύμβασης ορισμένης διάρκειας, εν απουσία αντίθετης δήλωσης του καταναλωτή, ενώ ως προθεσμία για τη δήλωση αυτής της βούλησης του καταναλωτή περί μη παράτασης έχει οριστεί μια ημερομηνία απέχουσα υπερβολικά από τη λήξη της σύμβασης·

θ) να συνάγουν αμετάκλητα την εκ μέρους του καταναλωτή αποδοχή ρητρών τις οποίες δεν είχε καμία πραγματική δυνατότητα να γνωρίζει πριν συνάψει τη σύμβαση·

ι) να επιτρέπουν στον επαγγελματία να τροποποιεί μονομερώς τους όρους της σύμβασης χωρίς σοβαρό λόγο ο οποίος να προβλέπεται στη σύμβαση·

κ) να επιτρέπουν στους επαγγελματίες να τροποποιούν μονομερώς και χωρίς σοβαρό λόγο τα χαρακτηριστικά του προς παράδοση προϊόντος ή της προς παροχήν υπηρεσίας·

λ) να προβλέπουν ότι η τιμή των αγαθών καθορίζεται κατά τη στιγμή της παράδοσης, ή να παρέχουν στον πωλητή αγαθών ή στον παρέχοντα υπηρεσίες το δικαίωμα να αυξάνει τις τιμές του, χωρίς ο καταναλωτής να έχει, και στις δύο περιπτώσεις, αντίστοιχο δικαίωμα που να του επιτρέπει να λύει τη σύμβαση στην περίπτωση που η τελική τιμή είναι πολύ υψηλή σε σχέση με την τιμή που συμφωνήθηκε κατά τη σύναψη της σύμβασης·

μ) να παρέχουν στον επαγγελματία το δικαίωμα να καθορίζει εάν τα εμπορεύματα που παραδίδονται ή οι υπηρεσίες που παρέχονται είναι σύμφωνες με τους όρους της σύμβασης, ή να του παρέχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να ερμηνεύει μια οποιαδήποτε ρήτρα της σύμβασης·

ν) να περιορίζουν την υποχρέωση του επαγγελματία να τηρεί τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει οι εντολοδόχοι του ή να εξαρτά την

τήρηση των υποχρεώσεών του από την τήρηση ειδικής τυπικής διαδικασίας:

ξ) να υποχρεώνουν τον καταναλωτή να εκπληρώνει όλες τις υποχρεώσεις του ενώ ταυτόχρονα ο επαγγελματίας δεν έχει εκπληρώσει τις δικές τους:

ο) να προβλέπουν τη δυνατότητα εκχώρησης της σύμβασης από τον επαγγελματία όταν αυτή ενδέχεται να δημιουργεί ελάττωση των εγγυήσεων για τον καταναλωτή, χωρίς αυτός να είναι σύμφωνος:

π) να καταργούν, ή να παρεμποδίζουν την προσφυγή ενώπιον δικαστηρίου ή την άσκηση ενδίκων μέσων από τον καταναλωτή, ιδίως με το να υποχρεώνουν τον καταναλωτή να καταφεύγει αποκλειστικά σε διαιτησία μη καλυπτόμενη από νομικές διατάξεις, με το να περιορίζουν μη προσηκόντως τα αποδεικτικά μέσα του καταναλωτή, ή με το να επιβάλλουν σ' αυτόν το βάρος της απόδειξης το οποίο, σύμφωνα με το εφαρμοστέο δίκαιο, φέρει κανονικά άλλος συμβαλλόμενος.

2. Πεδίο εφαρμογής των στοιχείων ζ), ι) και λ) έχει ως εξής:

α) το στοιχείο ζ) δεν αντιβαίνει στις ρήτρες με τις οποίες ο προμηθευτής χρηματοοικονομικών υπηρεσιών επιφυλάσσεται του δικαιώματος να λύσει σύμβαση αορίστου χρόνου μονομερώς και χωρίς προειδοποίηση, εφόσον συντρέχει βασικός λόγος, αρκεί να επιβαρύνεται ο επαγγελματίας με την υποχρέωση να πληροφορεί παραχρήμα το άλλο ή τα άλλα συμβαλλόμενα μέρη:

β) το στοιχείο ι) δεν αντιβαίνει στις ρήτρες με τις οποίες ο προμηθευτής χρηματοοικονομικών υπηρεσιών επιφυλάσσεται του δικαιώματος να τροποποιεί το επιτόκιο που οφείλεται από τον καταναλωτή ή που οφείλεται σε αυτόν, ή το ποσό όλων των άλλων επιβαρύνσεων των σχετικών με τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες χωρίς καμία προειδοποίηση σε περίπτωση βάσιμου λόγου, αρκεί ο επαγγελματίας να επιβαρύνεται με την υποχρέωση να πληροφορεί αμέσως το άλλο ή τα άλλα συμβαλλόμενα μέρη και αυτό ή αυτά να είναι ελεύθερα να καταγγείλουν πάραυτα τη σύμβαση:

Το στοιχείο λ) δεν αντιβαίνει εξάλλου στις ρήτρες με τις οποίες ο επαγγελματίας επιφυλάσσεται του δικαιώματος να τροποποιήσει μονομερώς τους όρους μιας σύμβασης αορίστου χρόνου, εφόσον όμως θα τον βαρύνει η υποχρέωση να προειδοποιήσει εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος τον καταναλωτή, ο οποίος και παραμένει ελεύθερος να καταγγείλει τη σύμβαση:

γ) τα στοιχεία ζ), ι) και λ) δεν εφαρμόζονται όταν πρόκειται για:

- συναλλαγές που αφορούν κινητές αξίες και προϊόντα ή υπηρεσίες

η τιμή των οποίων υπόκεινται στις διακυμάνσεις επιτοκίου της χρηματαγοράς που δεν ελέγχει ο επαγγελματίας,

- συμβάσεις αγοράς ή πώλησης συναλλάγματος, ταξιδιωτικών επιταγών ή διεθνών ταχυδρομικών ενταλμάτων που έχουν εκδοθεί σε συνάλλαγμα:

δ) το στοιχείο λ) δεν αντιβαίνει στις ρήτρες τιμαριθμικής αναπροσαρμογής της τιμής, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι νόμιμες και ο τρόπος μεταβολής της τιμής περιγράφεται επακριβώς.

β) Ελληνική νομοθεσία

Ήδη πριν από την έκδοση της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ, ο ν. 1961/1991 είχε περιλάβει σχετικές διατάξεις για τους Γενικούς Όρους Συναλλαγών (ΓΟΣ) στο κεφάλαιο Ε' (άρθρα 22-26, βλ. παραπ. υπό Ι 1). Οι διατάξεις αυτές, ενώ είχε εν τω μεταξύ εκδοθεί η Οδηγία, αντικαταστάθηκαν με τις διατάξεις του άρθρου 2 του ν. 2251/1994 (βλ. παραπ. υπό Ι 2).

3. Οργανωμένα ταξίδια και οργανωμένες διακοπές και περιηγήσεις

Οδηγία 90/314/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 13.6.1990 «για τα οργανωμένα ταξίδια και τις οργανωμένες διακοπές και περιηγήσεις» (ΕΕ L 158, 23.6.90, σ. 59)

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Έχοντας υπόψη:

τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, και ιδίως το άρθρο 100Α,
την πρόταση της Επιτροπής¹,

Σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο²,

Έχοντας υπόψη τη γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής³,

Εκτιμώντας:

ότι ένας από τους κύριους στόχους της Κοινότητας είναι η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, σημαντικό στοιχείο της οποίας είναι ο τουριστικός τομέας·

ότι οι νομοθεσίες των κρατών μελών που αφορούν τα οργανωμένα ταξίδια και τις οργανωμένες διακοπές και περιηγήσεις, που στο εξής αποκαλούνται «οργανωμένα ταξίδια», παρουσιάζουν πολλές ανομοιοτήτες και ότι οι εθνικές πρακτικές στον τομέα αυτό διαφέρουν σημαντικά, με αποτέλεσμα τη δημιουργία εμποδίων στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών που αφορούν τα οργανωμένα ταξίδια και στρεβλώσεων στον ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρηματιών που είναι εγκατεστημένοι στα διάφορα κράτη μέλη·

ότι η θέσπιση κοινών κανόνων σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια θα συμβάλει στην κατάργηση των εμποδίων αυτών καθώς και στη δημιουργία κοινής αγοράς υπηρεσιών, επιτρέποντας στους επιχειρηματίες που είναι εγκατεστημένοι σε ένα κράτος μέλος να προτείνουν τις υπηρεσίες τους σε άλλα κρίτη μέλη και στους καταναλωτές της Κοινότητας να απολαύουν αναλόγων συνθηκών ανεξάρτητα από το κράτος μέλος στο οποίο αγοράζουν ένα οργανωμένο ταξίδι·

ότι το σημείο 36 β) του παραρτήματος του ψηφίσματος του Συμ-

1. ΕΕ αριθ. C 96 της 12.4.1988, σ. 5.

2. ΕΕ αριθ. C 69 της 20.3.1989, σ. 102 και απόφαση της 16ης Μαΐου 1990 (δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί στην Επίσημη Εφημερίδα),

3. ΕΕ αριθ. C 102 της 24.4.1989, σ. 27.

βουλίου της 19ης Μαΐου 1981 σχετικά με ένα δεύτερο πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας για την πολιτική προστασίας και πληροφόρησης των καταναλωτών⁴, καλεί την Επιτροπή να μελετήσει, μεταξύ άλλων, τον τουριστικό τομέα και, ενδεχομένως να υποβάλλει τις κατάλληλες προτάσεις λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία του για την προστασία των καταναλωτών και τις επιπτώσεις των διαφορών των εθνικών νομοθεσιών στην καλή λειτουργία της κοινής αγοράς·

ότι το Συμβούλιο, στο ψήφισμα της 10ης Απριλίου 1984 για μια κοινοτική πολιτική στον τομέα του τουρισμού⁵, επικροτεί την πρωτοβουλία της Επιτροπής να επιστήσει την προσοχή στη σπουδαιότητα του τουρισμού και σημειώνει τις πρώτες κατευθύνσεις της Επιτροπής για μια κοινοτική πολιτική στον τομέα του τουρισμού·

ότι η ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο με τίτλο «Νέα ώθηση για μια πολιτική προστασίας του καταναλωτή» που εγκρίθηκε με το ψήφισμα του Συμβουλίου της 6ης Μαΐου 1986⁶, προβλέπει στην παράγραφο 37, μεταξύ των μέτρων που προτείνονται από την Επιτροπή, την εναρμόνιση των νομοθεσιών για τα οργανωμένα ταξίδια·

ότι ο τουρισμός παίζει έναν όλο και σημαντικότερο ρόλο στις οικονομίες των κρατών μελών· ότι τα οργανωμένα ταξίδια αποτελούν ουσιαστικό τμήμα του τουρισμού· ότι η ανάπτυξη και η παραγωγικότητα του κλάδου των οργανωμένων ταξιδιών στα κράτη μέλη θα τονωθούν αν θεωρηθεί, τουλάχιστον, ένας ελάχιστος αριθμός κοινών κανόνων προκειμένου να προσδοθεί στον κλάδο αυτό μια κοινοτική διάσταση· ότι η εξέλιξη αυτή δεν θα παρέχει πλεονεκτήματα μόνον στους πολίτες της Κοινότητας που αγοράζουν οργανωμένα ταξίδια τα οποία οργανώνονται βάσει των κανόνων αυτών, αλλά θα προσελκύσει και τουρίστες τρίτων χωρών που επιθυμούν να επωφεληθούν των πλεονεκτημάτων των εγγυημένων κανόνων στα οργανωμένα ταξίδια·

ότι οι κανόνες για την προστασία του καταναλωτή παρουσιάζουν ανομοιογένεια από το ένα κράτος στο άλλο κράτος μέλος·

ότι αυτός ο αποτρεπτικός παράγων δεν ενθαρρύνει κατά κανένα τρόπο τους καταναλωτές να αγοράζουν οργανωμένα ταξίδια εκτός του κράτους μέλους τους· ότι είναι πλέον αποτελεσματικός στην περίπτωση αγοράς άλλων υπηρεσιών δεδομένου ότι ο ιδιαίτερος χαρακτήρας των παρεχομένων υπηρεσιών στα πλαίσια οργανωμένου ταξιδιού προϋποθέτει γενικά την προκαταβολή σημαντικών ποσών και την πα-

4. ΕΕ αριθ. C 165 της 23.6.1981, σ. 24.

5. ΕΕ αριθ. C 115 της 30.4.1984, σ. 1.

6. ΕΕ αριθ. C 118 της 7.3.1986, σ. 28.

ροχή υπηρεσιών σε κράτος άλλο από το κράτος διαμονής του καταναλωτή.

ότι ο καταναλωτής πρέπει να απολαύει της προστασίας που προβλέπεται από την παρούσα οδηγία, ανεξάρτητα από το αν είναι μέρος της σύμβασης, εκδοχής, ή μέλος ομάδας για λογαριασμό της οποίας ένα άλλο πρόσωπο συνήψε τη σύμβαση για ένα οργανωμένο ταξίδι.

ότι ο διοργανωτής του οργανωμένου ταξιδιού ή/και ο πωλητής πρέπει να έχουν την υποχρέωση να μεριμνούν ώστε στα έντυπα, τα οποία περιγράφουν τα οργανωμένα ταξίδια που οργανώνονται και πωλούνται αντιστοίχως από αυτούς, να μην παρέχονται απατηλές ενδείξεις και στα διαφημιστικά φυλλάδια τα οποία τίθενται στη διάθεση του καταναλωτή να δίδονται σαφείς και επακριβείς πληροφορίες.

ότι ο καταναλωτής πρέπει να έχει αντίγραφο των ρητρών της σύμβασης που αφορά το οργανωμένο ταξίδι· ότι, για το σκοπό αυτό, ενδείκνυται να απαιτείται όλες οι ρήτρες της σύμβασης να συνομολογούνται γραπτώς ή υπό οποιαδήποτε άλλη μορφή κατανοητή και προσιτή στον καταναλωτή και να του δίδεται αντίγραφο αυτών.

ότι ο καταναλωτής σε ορισμένες περιπτώσεις, πρέπει να μπορεί να εκχωρεί την κράτηση που έκανε για οργανωμένο ταξίδι σε ενδιαφερόμενο τρίτο πρόσωπο.

ότι οι τιμές που καθορίζονται στη σύμβαση δεν μπορούν κατ' αρχήν να αναθεωρούνται, εκτός αν η σύμβαση προβλέπει ρητά τη δυνατότητα αύξησης ή μείωσης· ότι η δυνατότητα αυτή όμως πρέπει να υπόκεινται σε ορισμένους όρους.

ότι ο καταναλωτής πρέπει, σε ορισμένες περιπτώσεις, να έχει το δικαίωμα καταγγελίας της συμβάσεως για οργανωμένο ταξίδι πριν την αναχώρηση.

ότι πρέπει να καθορίζονται σιφώς τα δικαιώματα του καταναλωτή σε περίπτωση που ο διοργανωτής ματαιώσει το οργανωμένο ταξίδι πριν τη συμφωνηθείσα ημερομηνία αναχώρησης.

ότι αν, μετά την αναχώρηση του καταναλωτή, δεν παρουσιαστεί σημαντικό μέρος των προβλεπόμενων στη σύμβαση υπηρεσιών, ή αν ο διοργανωτής διαπιστώσει ότι δεν είναι σε θέση να παράσχει σημαντικό μέρος των προβλεπόμενων υπηρεσιών, ο διοργανωτής πρέπει να υπέχει ορισμένες υποχρεώσεις έναντι του καταναλωτή.

ότι ο διοργανωτής ή/και πωλητής, που είναι συμβαλλόμενα μέρη στη σύμβαση, πρέπει να φέρουν ευθύνη έναντι του καταναλωτή για την καλή εκτέλεση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη σύμβαση· ότι, επιπλέον, ο διοργανωτής ή/και πωλητής πρέπει να φέρουν ευθύνη για τις ζημιές που προκύπτουν εις βάρος του καταναλωτή λόγω μη εκτελέσεως ή και πλημμελούς εκτελέσεως της συμβάσεως, εκτός αν οι παραλείψεις που σημειώθηκαν κατά την εκτέλεση της σύμβασης

δεν οφείλονται ούτε σε δική τους υπαιτιότητα ούτε σε υπαιτιότητα κάποιου άλλου παρέχοντος υπηρεσίες.

ότι, όταν ο διοργανωτής ή/και πωλητής ευθύνονται για τη μη εκτέλεση ή την πλημμελή εκτέλεση των υπηρεσιών που αποτελούν αντικείμενο του οργανωμένου ταξιδιού, φαίνεται σκόπιμο η ευθύνη αυτή να δύναιτο να περιορισθεί σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις που διέπουν τις υπηρεσίες αυτές, ιδίως τη σύμβαση της Βαρσοβίας του 1929 για τις διεθνείς εναέριες μεταφορές, τη σύμβαση της Βέρνης του 1961 για τις σιδηροδρομικές μεταφορές, τη σύμβαση των Αθηνών του 1974 για τις θαλάσσιες μεταφορές και τη σύμβαση των Παρισίων του 1962 για την ευθύνη των ξενοδόχων· ότι, επί πλέον, προκειμένου για μη σωματικές βλάβες, περιορισμοί της ευθύνης πρέπει να μπορούν να προκύπτουν και από τη σύμβαση του οργανωμένου ταξιδιού, με την προϋπόθεση όμως να είναι εύλογοι.

ότι εδείκνυται να προβλεφθούν ορισμένα μέτρα για την ενημέρωση του καταναλωτή και τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι διαμαρτυρίες του.

ότι θα ήταν προς όφελος, τόσο των καταναλωτών όσο και του επαγγελματικού κλάδου των οργανωμένων ταξιδιών, αν ο διοργανωτής ή/και πωλητής υποχρεούντο να αποδεικνύουν ότι διαθέτουν εγυήσεις σε περίπτωση αφερεγγυότητας ή πτώχευσης.

ότι τα κράτη μέλη πρέπει να έχουν την ευχέρεια να θεσπίζουν ή να διατηρούν, σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια, αυστηρότερες διατάξεις για να προστατεύουν τον καταναλωτή,

ΕΞΕΔΩΣΕ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΟΔΗΓΙΑ:

Άρθρο 1

Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι η προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια και τις οργανωμένες διακοπές και περιηγήσεις που παλούνται ή προσφέρονται προς πώληση στο έδαφος της Κοινότητας.

Άρθρο 2

Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

1. Οργανωμένο ταξίδι: ο προκαθορισμένος συνδυασμός τουλάχιστον δύο από τα ακόλουθα στοιχεία, εφόσον πωλείται ή προσφέρεται προς πώληση σε μία συνολική τιμή και εάν η διάρκεια της παροχής αυτής υπερβαίνει τις 24 ώρες ή περιλαμβάνει διανυκτέρευση:

- α) μεταφορά·
- β) διανομή·

γ) εισπράξεις από δημόσιες εκδηλώσεις.

δ) κρατική επιχορήγηση ή επιχορήγηση από τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης και

ε) επιχορήγηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διεθνών οργανισμών και διεθνών ενώσεων καταναλωτών.

4. Αποκλείεται η οποιαδήποτε άλλη μορφής ιδιωτική χρηματοδότηση με κρέδη εν ζωή. Απαγορεύεται στις ενώσεις καταναλωτών οποιαδήποτε διαφήμιση επιχειρήσεων.

5. Οι ενώσεις καταναλωτών αποκτούν νομική προσωπικότητα με την εγγραφή τους στο μητρώο ενώσεων καταναλωτών. Εγγραφή στο βιβλίο σωματείων δεν απαιτείται, οι διατάξεις όμως που το διέπουν εφαρμόζονται αναλόγως για το μητρώο ενώσεων καταναλωτών.

6. Σε κάθε νομαρχία τηρείται μητρώο ενώσεων καταναλωτών του νομού. Το μητρώο είναι δημόσιο βιβλίο. Καθένας μπορεί να το συμβουλευτεί και να ζητήσει αντίγραφο ή πιστοποιητικό οποιασδήποτε εγγραφής του. Στο Υπουργείο Εμπορίου τηρείται συγκεντρωτικό μητρώο για όλες τις ενώσεις καταναλωτών της χώρας. Ο αριθμός μητρώου ενώσεων καταναλωτών εγγράφεται υποχρεωτικά στα έντυπα, στη σφραγίδα και στα έγγραφα των ενώσεων καταναλωτών.

7. Κάθε ένωση καταναλωτών έχει δικαίωμα να ζητεί και να λαμβάνει πληροφορίες για θέματα που ανάγονται στα συμφέροντα του καταναλωτικού κοινού από τις δημόσιες υπηρεσίες, τους δημοσious οργανισμούς, τις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και τις ανεξάρτητες επιτροπές που λειτουργούν στα πλαίσια της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης.

8. Κάθε ένωση καταναλωτών νομιμοποιείται να ζητεί για τα δικαιώματα των μελών της ως καταναλωτών έννομη προστασία, δικαστικώς ή διοικητικώς, οποιασδήποτε μορφής. Ιδίως νομιμοποιείται να ασκεί αγωγή, αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, αίτηση ακύρωσης ή προσφυγή κατά διοικητικών πράξεων και παράσταση πολιτικής αγωγής. Κάθε ένωση καταναλωτών δικαιούται να παρεμβαίνει προσθέτως σε εκκρεμείς δίκες μελών της για την υποστήριξη των δικαιωμάτων τους ως καταναλωτών.

9. Ενώσεις καταναλωτών που έχουν τουλάχιστον πεντακόσια ενεργά μέλη και έχουν εγγραφεί στο μητρώο ενώσεων καταναλωτών πριν από δύο τουλάχιστον έτη μπορούν να ασκούν κάθε είδους αγωγή για την προστασία των γενικότερων συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού (συλλογική αγωγή).

Ιδίως μπορούν να ζητήσουν:

α) Την παράλειψη παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή, ακόμη και πριν αυτή εκδηλωθεί, ιδίως όταν συνίσταται στη διατύπωση καταχρηστικών γενικών όρων των συναλλαγών, σε απαγορευμένες

πωλήσεις εκτός καταστήματος ή από απόσταση ή σε παραβάσεις υποχρεώσεων εξυπηρέτησης μετά την πώληση, στην παραγωγή, εισαγωγή ή διάθεση ελαττωματικών προϊόντων επικίνδυνων για την ασφάλεια ή την υγεία του κοινού, στην παροχή ελαττωματικών υπηρεσιών ή στην παραπλανητική, αθέμιτη, συγκριτική ή άμεση διαφήμιση. Μπορούν να ζητήσουν την δέσμευση, την απόσυρση ή την καταστροφή ελαττωματικών προϊόντων επικίνδυνων για την ασφάλεια ή την υγεία του κοινού. Μπορούν επίσης να ζητήσουν την επανορθωση παραπλανητικής ή συγκριτικής διαφήμισης με κάθε πρόσφορο τρόπο, στον οποίο περιλαμβάνεται και η επανορθωτική διαφήμιση με έξοδα του διαφημιζομένου.

β) Χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Για τον καθορισμό της χρηματικής ικανοποίησης, το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη ιδίως την ένταση της προσβολής της έννομης τάξης που συνιστά η παράνομη συμπεριφορά, το μέγεθος της εναγόμενης επιχείρησης του προμηθευτή και ιδίως τον ετήσιο κύκλο εργασιών της, καθώς και τις ανάγκες της γενικής και της ειδικής πρόληψης.

γ) Τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων για την εξασφάλιση των απαιτήσεών τους για παράλειψη ή χρηματική ικανοποίηση μέχρι την έκδοση εκτελεστής απόφασης. Σε περίπτωση ελαττωματικών προϊόντων επικίνδυνων για την ασφάλεια ή την υγεία του κοινού, μπορεί να διαταχθεί ως ασφαλιστικό μέτρο η δέσμευση των προϊόντων.

10. Συλλογική αγωγή κατά τις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου μπορούν να ασκήσουν από κοινού περισσότερες ενώσεις καταναλωτών ακόμη και αν καθεμιά από αυτές έχει μικρότερο αριθμό ενεργών μελών από το προβλεπόμενο κατώτατο όριο, αρκεί τα ενεργά μέλη όλων αθροιστικά των ενώσεων να υπερβαίνουν το όριο αυτό. Η συλλογική αγωγή ασκείται με απόφαση του διοικητικού συμβουλίου της ένωσης καταναλωτών. Ενεργά μέλη λογίζονται όσα έχουν εκπληρώσει τις ταμειακές τους υποχρεώσεις. Ο αριθμός αποδεικνύεται με κοινή υπεύθυνη δήλωση των μελών του διοικητικού συμβουλίου της ένωσης καταναλωτών. Η συλλογική αγωγή ασκείται σε αποκλειστική προθεσμία έξι μηνών από την τελευταία εκδήλωση της παράνομης συμπεριφοράς που αποτελεί τη βάση της.

11. Αποκλειστική αρμοδιότητα για την εκδίκαση συλλογικής αγωγής έχει το πολυμελές πρωτοδικείο της κατοικίας ή έδρας του εναγόμενου. Όταν αντικείμενο της συλλογικής αγωγής είναι ραδιοτηλεοπτική διαφήμιση, αποκλειστικά αρμόδιο είναι το πολυμελές πρωτοδικείο της έδρας του ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού.

12. Συλλογικές αγωγές κατά τις περιπτώσεις α' και β' της παραγράφου 9 αυτού του άρθρου δικάζονται στη συντομότερη δυνατή δικάσιμο κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας. Το δικαστήριο μπορεί

να διατάξει την προσωρινή εκτέλεση της απόφασης. Η απόφαση παράγει τα αποτελέσματά της έναντι πάντων, και αν δεν ήταν διάδικοι.

13. Χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης κατά την παράγραφο 9 αυτού του άρθρου παρέχεται μία μόνο φορά. Το επιδικαζόμενο ποσό διατίθεται για κοινωφελείς σκοπούς σχετικούς με την προστασία του καταναλωτή. Με απόφαση του Υπουργού Εμπορίου, που εκδίδεται μετά γνώμη του Εθνικού Συμβουλίου Καταναλωτών, ρυθμίζεται ο τρόπος διάθεσης των επιδικαζόμενων ποσών.

14. Αν αίτημα χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης απορριφθεί τελεσίδικα ως προφανώς όλως αβάσιμο, ο εναγόμενος προμηθευτής μπορεί να ζητήσει με αγωγή του αποζημίωση από την ενάγουσα ένωση καταναλωτών και προσωπικά από τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου, τα οποία ευθύνονται εις ολόκληρον.

15. Τη συλλογική αγωγή της παραγράφου 9 μπορούν να ασκούν εναντίον των προμηθευτών και τα εμπορικά και βιομηχανικά, βιοτεχνικά και επαγγελματικά επιμελητήρια. Οι διατάξεις των παραγράφων 11 έως και 14 εφαρμόζονται αναλόγως.

16. Οι ενώσεις καταναλωτών δεν δικαιούνται αμοιβής από τα μέλη τους για ατομικά ή συλλογικά μέσα προστασίας που τους παρέχουν.

17. Οι ενώσεις καταναλωτών ευθύνονται για την ακρίβεια των πληροφοριών που ανακοινώνουν προς ενημέρωση του καταναλωτικού κοινού.

18. Η εκ μέρους ένωσης καταναλωτών ανακοίνωση στο καταναλωτικό κοινό επανειλημμένα αναληθών πληροφοριών αποτελεί λόγο έκπτωσης του διοικητικού της συμβουλίου. Την έκπτωση ζητούν, μέσα σε προθεσμία έξι μηνών από την τελευταία ανακοίνωση αναληθούς πληροφορίας, οποιοδήποτε μέλος της ένωσης, οποιοσδήποτε βλάπτεται από την αναλήθεια και ο εισαγγελέας αυταπαγγέλτως. Το δικαστήριο, που δικάζει κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας, αν κάνει δεκτή την αίτηση, διορίζει με την ίδια απόφαση προσωρινό διοικητικό συμβούλιο. Τα μέλη που εκκλίτουν δεν είναι επανεκλόγιμα για μια τριετία από την έκπτωσή τους. Το διοικητικό συμβούλιο δεν εκκλίπτει, εάν οι αναληθείς πληροφορίες ή ο τρόπος μετάδοσής τους είναι μικρής σημασίας ή αν η αναλήθεια δεν οφείλεται σε δόλο ή βαριά αμέλεια των μελών του.

19. Το δικαστήριο μπορεί να διατάξει τη διάλυση ένωσης καταναλωτών αν αυτή άσκησε κατ' επανάληψη αγωγές χρηματικής ικανοποίησης για ηθική βλάβη που απορρίφθηκαν τελεσίδικα ως προφανώς όλως αβάσιμες, εφόσον οι αγωγές αυτές ασκήθηκαν με δόλο ή από βαριά αμέλεια. Στην περίπτωση αυτήν, τη διάλυση ζητούν, μέσα σε αποκλειστική προθεσμία ενός έτους από την τελεσίδικη της τελευταίας απορριπτικής απόφασης, ο προμηθευτής που υπήρξε εναγόμενος

σε δίκη στην οποία εκδόθηκε τέτοια απορριπτική απόφαση ή ο εισαγγελέας αυτεπαγγέλτως.

Άρθρο 11

Φιλικός διακανονισμός καταναλωτικών διαφορών

1. Σε κάθε νομαρχία συνιστάται από τον αρμόδιο νομάρχη, μέσα σε έξι μήνες από τη δημοσίευση του νόμου αυτού, επιτροπή φιλικού διακανονισμού για την εξώδικη επίλυση των διαφορών ανάμεσα σε προμηθευτές και σε καταναλωτές ή ενώσεις καταναλωτών.

2. Η επιτροπή είναι τριμελής και αποτελείται από:

α) Ένα δικηγόρο, μέλος του οικείου δικηγορικού συλλόγου, που ορίζεται, με τον αναπληρωτή του, από το διοικητικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου, ως πρόεδρο.

β) Έναν εκπρόσωπο του τοπικού εμπορικού και βιομηχανικού επιμελητηρίου, που ορίζεται, με τον αναπληρωτή του, από το διοικητικό συμβούλιο του επιμελητηρίου. Στους νόμους όπου υπάρχουν βιοτεχνικά και επαγγελματικά επιμελητήρια, το διοικητικό τους συμβούλιο ορίζει επίσης έναν εκπρόσωπο με τον αναπληρωτή του. Στη σύνθεση της επιτροπής μετέχει ο εκπρόσωπος του επιμελητηρίου που είναι υλικό αρμόδιο για τον προμηθευτή. Όπου είναι εφικτό, κάθε επιμελητήριο ορίζει ανά έναν εκπρόσωπο κάθε κλάδου της αγοράς με τον αναπληρωτή του, ώστε αυτός να μετέχει στη συγκρότηση της επιτροπής όταν κρίνεται διαφορά που ανάγεται στη δραστηριότητα μέλους του στον αντίστοιχο κλάδο της αγοράς και

γ) Έναν εκπρόσωπο των τοπικών ενώσεων καταναλωτών, που ορίζεται, με τον αναπληρωτή του, από τα διοικητικά συμβούλια των ενώσεων. Όπου τέτοιες ενώσεις δεν υπάρχουν, στην επιτροπή συμμετέχει ως τρίτο μέλος εκπρόσωπος του τοπικού εργατικού κέντρου, που ορίζεται, με τον αναπληρωτή του, από τη διοίκηση του κέντρου. Ο γραμματέας της επιτροπής ορίζεται, με τον αναπληρωτή του, από το νομάρχη, μεταξύ των υπαλλήλων της υπηρεσίας εμπορίου της νομαρχίας.

3. Όπου ο αριθμός υποθέσεων ή οι ειδικές συνθήκες του νόμου το απαιτούν, μπορούν να συνιστώνται περισσότερες επιτροπές.

4. Τα μέλη των επιτροπών ορίζονται στην αρχή κάθε έτους με ετήσια θητεία, η οποία μπορεί να ανανεώνεται απεριόριστα. Στα μέλη των επιτροπών φιλικού διακανονισμού δεν καταβάλλεται αποζημίωση.

5. Αρμόδια είναι η επιτροπή του νομού όπου εκτελέστηκε ή συμφωνήθηκε να εκτελεστεί η παροχή του προμηθευτή στον καταναλωτή.

6. Οι υποθέσεις εισάγονται στην επιτροπή ύστερα από αίτηση του καταναλωτή ή της τοπικής ένωσης καταναλωτών. Οι υποθέσεις συζη-

τούνται κατά τη σειρά που ορίζει ο πρόεδρος μέσα σε δεκαπέντε (15) το πολύ ημέρες από την υποβολή της αίτησης και ύστερα από πρόσκληση των ενδιαφερομένων πριν από πέντε (5) ημέρες τουλάχιστον. Όταν οι ειδικές συνθήκες το απαιτούν, οι προθεσμίες αυτές μπορούν, με απόφαση του προέδρου της επιτροπής, να πυρηνώνονται για πέντε (5) το πολύ ημέρες. Οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να εξουσιοδοτήσουν τρίτο, δικηγόρο ή μη, να τους εκπροσωπήσει στη διαδικασία.

7. Η επιτροπή κρίνει κατά το ισχύον δίκαιο. Συμπληρωματικά λαμβάνονται υπόψη τα συναλλακτικά ήθη. Η επιτροπή μπορεί να ζητήσει πληροφορίες από δημόσιες υπηρεσίες, δημόσιους οργανισμούς, επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, επιμελητήρια και επαγγελματικούς συλλόγους.

8. Η επιτροπή κρίνει κατά πλειοψηφία και τα πορίσματά της κοινοποιούνται με έγγραφο στους ενδιαφερομένους μέσα σε επτά (7) το πολύ ημέρες από τη συζήτηση. Τα πορίσματα της επιτροπής δεν υπόκεινται σε προσβολή, αναθεώρηση ή ανάκληση, δεν είναι εκτελεστά, δεν παράγουν δεδικασμένο και δεν αναστέλλουν ούτε επηρεάζουν την πορεία οποιασδήποτε άλλης διαδικασίας, μπορούν όμως να λαμβάνονται υπόψη από τα δικαστήρια για τη συναγωγή δικαστικών τεκμηρίων.

9. Τα πορίσματα της επιτροπής αρχειοθετούνται στη νομαρχία και καθένας μπορεί να λάβει γνώση και να ζητήσει αντίγραφο.

10. Με απόφαση του αρμόδιου νομάρχη που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ρυθμίζονται, όπου υπάρχει ανάγκη, οι τεχνικές λεπτομέρειες εφαρμογής του άρθρου αυτού.

Άρθρο 12

Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτών

1. Συστήνεται Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτών ως συμβουλευτικό και γνωμοδοτικό όργανο του Υπουργού Εμπορίου. Το Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτών εκφράζει τις θέσεις των καταναλωτών για θέματα προστασίας των καταναλωτών, υποβάλλει προτάσεις για την προώθηση των συμφερόντων τους και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων τους και εκδίδει γνωμοδοτήσεις σε καταναλωτικά θέματα και ιδίως για όλα τα νομοσχέδια και τις διατάξεις που αφορούν τους καταναλωτές.

2. Το Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτών αποτελείται από:

- α) εννέα εκπροσώπους των ενώσεων καταναλωτών,
- β) δύο πρόσωπα με ειδικευμένες γνώσεις σε θέματα προστασίας καταναλωτή,
- γ) έναν εκπρόσωπο της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος,

δ) έναν εκπρόσωπο της Ανώτατης Διοικητικής Επιτροπής Δημοσίων Υπαλλήλων,

ε) έναν εκπρόσωπο της Πανελλήνιας Συνομοσπονδίας Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών,

στ) έναν εκπρόσωπο της Κεντρικής Ένωσης των Επιμελητηρίων,

ζ) έναν εκπρόσωπο του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών,

η) έναν εκπρόσωπο της Ένωσης Εμπορικών Συλλόγων,

θ) έναν εκπρόσωπο της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας και

ι) το διευθυντή της Διεύθυνσης Τεχνικού Ελέγχου Προστασίας Καταναλωτή του Υπουργείου Εμπορίου.

3. Τα μέλη του Εθνικού Συμβουλίου Καταναλωτών διορίζονται με τους αναπληρωτές τους ύστερα από πρόταση αντιπροσωπευτικών καταναλωτικών ενώσεων και λοιπών φορέων με απόφαση του Υπουργού Εμπορίου, που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Η θητεία των μελών είναι τριετής. Η θητεία των τακτικών και αναπληρωματικών μελών λήγει πριν από τη λήξη της τριετίας λόγω θανάτου, παραίτησης ή διακοπής της συμμετοχής τους στο φορέα που εκπροσωπούν.

4. Το Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτών εκλέγει κάθε έτος, από τα μέλη του, ένα συντονιστή μαζί με τον αναπληρωτή του. Χρέη γραμματέα του Εθνικού Συμβουλίου Καταναλωτών εκτελεί υπάλληλος του Υπουργείου Εμπορίου που ορίζεται από τον Υπουργό.

5. Το Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτών εκδίδει τον κανονισμό λειτουργίας του που εγκρίνεται με απόφαση του Υπουργού Εμπορίου.

6. Το Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτών συνεδριάζει τουλάχιστον τέσσερις (4) φορές το χρόνο. Στις συνεδριάσεις συμμετέχει ο Υπουργός Εμπορίου, αναπληρούμενος από το Γενικό Γραμματέα. Εφόσον στις συνεδριάσεις του συζητούνται θέματα που αφορούν και τις αρμοδιότητες άλλων υπουργών, μπορούν να συμμετάσχουν και αυτοί ή οι εκπρόσωποί τους.

7. Ο συντονιστής του Εθνικού Συμβουλίου Καταναλωτών ορίζει, σε συνεννόηση με τον Υπουργό Εμπορίου, την ημερήσια διάταξη. Ο συντονιστής καλεί τα μέλη εγγράφως και τους ανακoinώνει την ημερήσια διάταξη. Ο συντονιστής μπορεί, σε συνεννόηση με τον Υπουργό Εμπορίου, να καλεί στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου και εκπροσώπους άλλων παραγωγικών τάξεων, ιδιώτες ή άλλα πρόσωπα, για να εκφράσουν γνώμη χωρίς ψήφο.

8. Το Συμβούλιο γνωμοδοτεί έγκυρα όταν κατά τη συζήτηση παρίσταται η πλειοψηφία των μελών του. Οι γνωμοδοτήσεις πρέπει να συγκεντρώνουν την πλειοψηφία των παρόντων. Σε κάθε περίπτωση καταχωρίζονται και οι απόψεις της μειοψηφίας.

9. Το Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτών μπορεί να συνιστά επιτροπές μελετών ή ομάδες εργασίας που θα υποβοηθούν το έργο του.

10. Η κάλυψη των δαπανών του Εθνικού Συμβουλίου Καταναλωτών καθορίζεται με απόφαση του Υπουργού Εμπορίου.

11. Τα μέλη του Εθνικού Συμβουλίου Καταναλωτών και των επιτροπών της παραγράφου 9 του παρόντος άρθρου δεν αμείβονται για τη συμμετοχή τους στο Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτών και στις πιο πάνω επιτροπές. Τα μέλη που διαμένουν εκτός Αθηνών λαμβάνουν έξοδα κινήσεως.

Άρθρο 13

Επιτροπή Προστασίας των Καταναλωτών των Δημόσιων Επιχειρήσεων και Οργανισμών

1. Συνιστάται Επιτροπή Προστασίας των Καταναλωτών των Δημόσιων Επιχειρήσεων και Οργανισμών. Η Επιτροπή συγκροτείται με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας και Εμπορίου, που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και απαρτίζεται από:

α) το Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Εμπορίου ως πρόεδρο,

β) το Διευθυντή της Διεύθυνσης Επιχειρησιακού Σχεδιασμού Δημοσίων Επιχειρήσεων και Οργανισμών του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας,

γ) δύο εκπροσώπους των καταναλωτών που προτείνονται από το Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτών και

δ) έναν εκπρόσωπο της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας που προτείνεται από αυτήν.

Στις συνεδριάσεις της Επιτροπής συμμετέχει χωρίς ψήφο και εκπρόσωπος της δημόσιας επιχείρησης ή οργανισμού που αφορά το υπό συζήτηση θέμα.

2. Η θητεία των μελών της Επιτροπής Προστασίας των Καταναλωτών των Δημόσιων Επιχειρήσεων και Οργανισμών είναι τριετής. Χρήν Γραμματέα εκτελεί υπάλληλος του Υπουργείου Εμπορίου που ορίζεται από τον Υπουργό. Οι λεπτομέρειες λειτουργίας της Επιτροπής καθορίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας και Εμπορίου που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

3. Η Επιτροπή διατυπώνει προτάσεις και προβαίνει σε υποδείξεις προς τις δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς για τη βελτίωση των προϊόντων και υπηρεσιών τους και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του καταναλωτή. Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της καλεί υποχρεωτικά ενώπιόν της εκπροσώπους των διοικήσεων των Δημόσιων Επιχειρήσεων και Οργανισμών να δώσουν εξηγήσεις σε παράπονα ή προβλήματα που απασχολούν τους καταναλωτές. Οι Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί υποχρεούνται να παρέχουν στην Επιτροπή, όταν

τους ζητηθεί, πληροφορίες, εξηγήσεις και κάθε είδους υποστήριξη που διευκολύνει το έργο της. Ο Υπουργός Εμπορίου, με εισήγηση της Επιτροπής, μπορεί να επιβάλλει πρόστιμο έως δύο εκατομμύρια (2.000.000) δραχμές σε οποιαδήποτε δημόσια επιχείρηση ή οργανισμό παραλείπει να παράσχει τις παραπάνω πληροφορίες ή εξηγήσεις.

Άρθρο 14

Μεταβατικές διατάξεις

1. Καταργούνται ο ν. 1961/1991 «Για την προστασία του καταναλωτή και άλλες διατάξεις», εκτός των άρθρων 51 και 53 έως 55, τα άρθρα 26 έως 29 του ν. 2000/1991 «Για την αποκρατικοποίηση, απλοποίηση των διαδικασιών εκκαθάρισης, ενισχύσεως των κανόνων ανταγωνισμού και άλλες διατάξεις», καθώς και κάθε άλλη διάταξη που αντιβαίνει στις διατάξεις του νόμου αυτού ή αναφέρεται σε θέματα που ρυθμίζονται από αυτόν.

2. Δεν θίγονται οι διατάξεις για τον αθέμιτο ανταγωνισμό.

3. Για κάθε παράβαση των διατάξεων του παρόντος νόμου από προμηθευτές επιβάλλεται από τον Υπουργό Εμπορίου πρόστιμο από πεντακόσιες χιλιάδες (500.000) μέχρι είκοσι εκατομμύρια (20.000.000) δρχ. Σε περίπτωση υποτροπής, το ανώτατο όριο προστίμου διπλασιάζεται. Σε περίπτωση επανειλημμένης υποτροπής, ο Υπουργός Εμπορίου, μετά από γνώμη του Εθνικού Συμβουλίου Καταναλωτών, μπορεί να διατάξει τη διακοπή της λειτουργίας της επιχείρησης ή τμήματός της για χρονικό διάστημα μέχρις ενός έτους.

4. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εμπορίου, Εθνικής Οικονομίας, Δικαιοσύνης και του τυχόν κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού ρυθμίζονται τα της προσαρμογής και συμμόρφωσης προς οδηγίες, αποφάσεις, κανονισμούς και συστάσεις, που εκδίδονται από τα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα κατανάλωσης και προστασίας του καταναλωτή. Με τις κανονιστικές πράξεις του προηγούμενου εδαφίου μπορεί να λαμβάνεται και κάθε αναγκαίο συμπληρωματικό μέτρο για την εφαρμογή των παραπάνω πράξεων.

5. Αν σε συγκεκριμένη περίπτωση οι κοινές διατάξεις παρέχουν στον καταναλωτή μεγαλύτερη προστασία από την ειδική ρύθμιση του νόμου αυτού, εφαρμόζονται οι κοινές διατάξεις. Εξαιρούνται οι διατάξεις που αφορούν παραγραφές και αποκλειστικές προθεσμίες.

6. Άτυποι κανόνες συμπεριφοράς επαγγελματιών οργανώσεων, καθώς και άτυπα όργανα εφαρμογής των κανόνων αυτών ή επίλυσης καταναλωτικών διαφορών ειδικού χαρακτήρα δεν θίγονται από αυτόν το νόμο, εστω και αν ανάγονται σε θέματα που αυτός ρυθμίζει, στο μέτρο που δεν αντίκεινται προς τις διατάξεις του.

7. Ενώσεις καταναλωτών, που εγγράφονται στο μητρώο του αρ-

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στοιχεία που θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στη σύμβαση εφόσον ισχύουν για το συγκεκριμένο οργανωμένο ταξίδι:

- α) ο προορισμός ή οι προορισμοί του ταξιδιού και, όταν προβλέπεται, πλείονες παραμονές, οι διάφορες περίοδοι και ημερομηνίες·
- β) τα μέσα μεταφοράς, τα χαρακτηριστικά και οι κατηγορίες των χρησιμοποιούμενων μεταφορικών μέσων, οι ημερομηνίες, ώρες και τόποι αναχώρησης και επιστροφής·
- γ) όταν το οργανωμένο ταξίδι συμπεριλαμβάνει κατάλυμα, ο τύπος, η θέση, η τουριστική κατηγορία του ή το επίπεδο ανέσεων και τα κυριότερα χαρακτηριστικά του, η συμφωνία του με τη νομοθεσία του συγκεκριμένου κράτους μέλους υποδοχής και ο αριθμός των παρεχομένων γευμάτων·
- δ) αν η πραγματοποίηση του οργανωμένου ταξιδιού απαιτεί έναν ελάχιστο αριθμό ατόμων, και στην περίπτωση αυτή, η προθεσμία για την ειδοποίηση του καταναλωτή σε περίπτωση ματαίωσης του ταξιδιού·
- ε) το δρομολόγιο·
- στ) οι επισκέψεις, οι εκδρομές ή άλλες υπηρεσίες που συμπεριλαμβάνονται στη συμφωνηθείσα συνολική τιμή του οργανωμένου ταξιδιού·
- ζ) το όνομα και η διεύθυνση του διοργανωτή, του πωλητή και, εφόσον απαιτείται, του ασφαλιστή·
- η) η τιμή του οργανωμένου ταξιδιού, καθώς και κάθε ενδεχόμενη αναθεώρηση της τιμής δυνάμει του άρθρου 4 παράγραφος 4, και τα ενδεχόμενα τέλη και φόροι που οφείλονται για ορισμένες υπηρεσίες (φόροι αεροδρομίου, αποβίβασης ή επιβίβασης σε λιμένες και αερολιμένες, τέλη παραμονής) εφόσον δεν περιλαμβάνονται στην τιμή του οργανωμένου ταξιδιού·
- θ) το χρονοδιάγραμμα και οι λεπτομέρειες πληρωμής της τιμής·
- ι) οι ιδιαίτερες επιθυμίες που ο καταναλωτής γνωστοποιεί στον διοργανωτή ή στον πωλητή τη στιγμή της κράτησης, τις οποίες αμφότεροι έχουν αποδεχθεί·
- κ) οι προθεσμίες εντός των οποίων ο καταναλωτής θα πρέπει, ενδεχομένως, να διαμαρτυρηθεί για τη μη εκτέλεση ή την πλημμελή εκτέλεση της συμβάσεως.

4. Ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα

α) *Οδηγία 85/374/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 25.7.1985 «για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σε θέματα ευθύνης λόγω ελαττωματικών προϊόντων» (ΕΕ L 210, 7.8.85, σ. 29)*

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ,

Έχοντας υπόψη:

τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, και ιδιαίτερα το άρθρο 100,
την πρόταση της Επιτροπής¹,
τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου²,
τη γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής³,
Εκτιμώντας:

ότι η προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών σε θέματα ευθύνης του παραγωγού για ζημιές, που προκαλούνται λόγω του ελαττωματικού χαρακτήρος των προϊόντων του, είναι απαραίτητη, δεδομένου ότι οι διαφορές στις επιμέρους νομοθεσίες ενδέχεται να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό, να επηρεάσουν την ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων εντός της κοινής αγοράς και να προκαλέσουν διαφορές στο επίπεδο προστασίας του καταναλωτή από τις ζημιές, στην υγεία και στην περιουσία του, λόγω ενός ελαττωματικού προϊόντος·

ότι μόνο η καθιέρωση της ευθύνης άνευ πταισματος του παραγωγού επιτρέπει τη σωστή επίλυση του προβλήματος του δικαίου καταλογισμού των εγγενών στη σύγχρονη τεχνική παραγωγή κινδύνων, που χαρακτηρίζει μια εποχή αυξανόμενου τεχνικού πολιτισμού, όπως η δική μας·

ότι η ευθύνη θα πρέπει να καλύπτει μόνο τα κινητά αγαθά που αποτελούν αντικείμενο βιομηχανικής παραγωγής· ότι θα πρέπει, κατά συνέπεια, να εξαιρεθούν της ευθύνης αυτής τα προϊόντα της γεωργίας και του κτηνιγίου, εκτός εάν έχουν υποστεί μεταποίηση βιομηχανικού χαρακτήρα που θα μπορούσε να τα καταστήσει ελαττωματικά· ότι η προβλεπόμενη από την παρούσα οδηγία ευθύνη πρέπει, επίσης, να κα-

1. ΕΕ αριθ. C 241 της 14.10.1976, σ. 9, και ΕΕ αριθ. C 271 της 26.10.1979, σ. 3.

2. ΕΕ αριθ. C 127 της 21.5.1979, σ. 61.

3. ΕΕ αριθ. C 114 της 7.5.1979, σ. 15.

λύπτει τα κινητά αγαθά που χρησιμοποιούνται κατά την ανέγερση ακινήτων ή ενσωματώνονται σε αυτά.

Ότι η προστασία του καταναλωτή απαιτεί τη γένεση ευθύνης όλων των συμμετεχόντων στην παραγωγική διαδικασία σε περίπτωση που το τελικό προϊόν, ένα συστατικό αυτού ή η χορηγηθείσα πρώτη ύλη, παρουσιάζει ελάττωμα· ότι, για τον ίδιο λόγο, θα πρέπει να γεννάται ευθύνη του προσώπου που εισάγει προϊόντα στην Κοινότητα καθώς και οποιουδήποτε εμφανίζεται ως παραγωγός, θέτοντας την επωνυμία, το σήμα ή κάθε άλλο διακριτικό του σημείο ή διαθέτει ένα προϊόν του οποίου ο παραγωγός είναι αδύνατο να εντοπιστεί·

Ότι, όταν περισσότερα του ενός πρόσωπα ευθύνονται για την ίδια ζημία, η προστασία του καταναλωτή επιβάλλει να δύναται ο ζημιωθής να απαιτήσει την ολική επανόρθωση της ζημίας από καθένα των ανωτέρω προσώπων, αδιακρίτως·

Ότι, για να προστατευθεί η σωματική ακεραιότητα και τα αγαθά του καταναλωτή, ο καθορισμός της ελαττωματικότητας ενός προϊόντος πρέπει να γίνεται σε συνάρτηση όχι με την ακαταλληλότητά του προς χρήση, αλλά με την έλλειψη της ασφάλειας εκείνης την οποία το ευρύ κοινό δικαιούται να αναμένει· ότι η ασφάλεια αυτή εκτιμάται, αφού αποκλεισθεί κάθε καταχρηστική χρήση του προϊόντος που μπορεί να θεωρηθεί ως παράλογη υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις·

Ότι η δίκαιη κατανομή των κινδύνων μεταξύ του ζημιωθέντος και του παραγωγού προϋποθέτει τη δυνατότητα του τελευταίου αυτού να υπαλλάξει από την ευθύνη, εφόσον αποδείξει την ύπαρξη ορισμένων απαλλακτικών στοιχείων·

Ότι η προστασία του καταναλωτή απαιτεί να μην θίγεται η ευθύνη του παραγωγού από τις πράξεις ή παραλείψεις άλλων προσώπων, που συνίβαλαν στην πρόκληση της ζημίας· ότι η ύπαρξη συντρέχοντος πταίσματος πρέπει, οπωσδήποτε, να ληφθεί υπόψη για τη μείωση ή τον αποκλεισμό της ευθύνης αυτής·

Ότι η προστασία του καταναλωτή απαιτεί την επανόρθωση των ζημιών, λόγω θανάτου ή σωματικών βλαβών, καθώς και την επανόρθωση των υλικών ζημιών· ότι η τελευταία αυτή θα πρέπει, όμως, να περιορίζεται σε αντικείμενα ιδιωτικής χρήσης ή κατανάλωσης, ενώ θα πρέπει να προβλεφθεί ένα εκπιπτόμενο σταθερό ποσό για να αποφευχθεί η υπερβολική αύξηση των δικαστικών διαφορών· ότι η οδηγία δεν θίγει την επανόρθωση του *pretium doloris* ή άλλων ηθικών βλαβών, που ενδεχομένως προβλέπονται από το εφαρμοστέο στη συγκεκριμένη περίπτωση δίκαιο·

Ότι η καθιέρωση ενιαίας προθεσμίας παραγραφής για την αγωγή επανόρθωσης της προκληθείσας ζημίας είναι προς το συμφέρον τόσο του ζημιωθέντος, όσο και του παραγωγού·

Ότι τα προϊόντα φθείρονται με την πάροδο του χρόνου, ενώ θεσπίζονται αυστηρότερες προδιαγραφές ασφάλειας και προοδεύουν οι επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις· ότι, κατά συνέπεια, θα ήταν άδικο να καθίσταται ο παραγωγός υπεύθυνος, χωρίς χρονικό περιορισμό για τα ελαττώματα του προϊόντος του· ότι η ευθύνη του θα πρέπει, ως εκ τούτου, να καύει μετά εύλογο χρονικό διάστημα, χωρίς βεβαίως να θίγονται οι εκκρεμούσες αγωγές·

Ότι, για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική προστασία των καταναλωτών, δεν θα πρέπει να υπάρχει δυνατότητα παρέκκλισης, μέσω συμβατικής ρήτρας, από την ευθύνη του παραγωγού έναντι του ζημιωθέντος·

Ότι, ανάλογα με τα νομικά συστήματα των κρατών μελών, ο ζημιωθής μπορεί να έχει δικαίωμα επανόρθωσης, βάσει συμβατικής ευθύνης ή εξωσυμβατικής ευθύνης με νομική βάση άλλη από την προβλεπόμενη στην παρούσα οδηγία· ότι οι διατάξεις αυτές στο μέτρο που επιδιώκουν, επίσης, την αποτελεσματική προστασία των καταναλωτών, δεν θα πρέπει να θίγονται από την παρούσα οδηγία· ότι, εφόσον, η αποτελεσματική προστασία των καταναλωτών στον τομέα των φαρμακευτικών προϊόντων εξασφαλίζεται ήδη, επίσης, σε ένα κράτος μέλος με ειδικό καθεστώς ευθύνης, θα πρέπει, επίσης, να παραμείνει δυνατή η έγερση αγωγών, βάσει του καθεστώτος αυτού·

Ότι, εφόσον η ευθύνη λόγω ζημιών πυρηνικής ενέργειας ρυθμίζεται ήδη σε όλα τα κράτη μέλη με επαρκείς ειδικές διατάξεις, είναι δυνατή η εξαίρεση των ανωτέρω ζημιών από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας·

Ότι η εξαίρεση των πρώτων υλών γεωργίας και των προϊόντων κτηνικού από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας μπορεί να θεωρηθεί σε ορισμένα κράτη μέλη, λαμβανομένων υπόψη των απαιτήσεων της προστασίας των καταναλωτών, ως αδικαιολόγητος περιορισμός της προστασίας αυτής· ότι ένα κράτος μέλος θα πρέπει, κατά συνέπεια, να έχει τη δυνατότητα να επεκτείνει την ευθύνη και στα προϊόντα αυτά·

Ότι, για παρόμοιους λόγους, η δυνατότητα που παρέχεται στον παραγωγό να υπαλλάξει από την ευθύνη, αποδεικνύοντας ότι το επίπεδο επιστημονικών και τεχνικών γνώσεων τη στιγμή που έθεσε το προϊόν σε κυκλοφορία δεν επέτρεπε να διαπιστωθεί η ύπαρξη του ελαττώματος, θα μπορούσε να θεωρηθεί σε ορισμένα κράτη μέλη ως αδικαιολόγητος περιορισμός της προστασίας των καταναλωτών· ότι θα πρέπει, συνεπώς, να δύναται ένα κράτος μέλος να διατηρήσει στη νομοθεσία του ή να καταστήσει με νέα νομοθεσία अपαρθεκτη την απαλλακτική αυτή απόδειξη· ότι, σε περίπτωση νέας νομοθεσίας, η προσφυγή στην παρέκκλιση αυτή θα πρέπει οπωσδήποτε να υποβληθεί στην κοινοτική διαδικασία *standstill*, για να επαυξηθεί, ει δυνατόν, κατά τρόπο ενιαίο το επίπεδο προστασίας στην Κοινότητα·

6) Ελληνική νομοθεσία

Η ελληνική νομοθεσία εναρμονίσθηκε προς την παραπάνω Οδηγία αρχικά με την Κοινή Υπουργική Απόφαση Β 7535/1077/ 31.3.1988 και στη συνέχεια με τις διατάξεις του κεφαλαίου ΣΤ' (άρθρα 7-17) του ν. 1961/1991, οι οποίες τροποποιήθηκαν με το άρθρο 26 του ν. 2000/1991 (βλ. παραρ. υπό Ι 1) και αντικαταστάθηκαν με τις διατάξεις του άρθρου 6 του ν. 2251/1994 (βλ. παραρ. υπό Ι 2).

5. Δικαιώματα των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβιβάσεων επιχειρήσεων

α) Οδηγία 77/187/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 14.2.1977 «περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των Κρατών μελών, σχετικών με την διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβιβάσεων επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων» (ΕΕ Ν 61, 5.3.77, σ. 26)

Απόσπασμα (άρθρα 1-3)

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

Πεδίο εφαρμογής και ορισμοί

Άρθρο 1

1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται επί μεταβιβάσεων επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων σε άλλο επιχειρηματία, οι οποίοι προκύπτουν από συμβατική εκχώρηση ή συγχώνευση.
2. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται αν, και κατά το μέτρο που η επιχείρηση, η εγκατάσταση ή τα τμήματα εγκαταστάσεως προς μεταβίβαση βρίσκεται στο εδαφικό πεδίο εφαρμογής της συνθήκης.
3. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται επί πλοίων θαλάσσης.

Άρθρο 2

Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, νοείται ως:

- α) εκχωρητής, κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που, λόγω μιας μεταβιβάσεως κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 1, χάνει την ιδιότητα του επιχειρηματία στην επιχείρηση, την εγκατάσταση ή το τμήμα εγκαταστάσεως·
- β) εκδοχέας, κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που, λόγω μεταβιβάσεως κατά την έννοια του άρθρου 1 παράγραφος 1, αποκτά την ιδιότητα του επιχειρηματία στην επιχείρηση, την εγκατάσταση ή το τμήμα εγκαταστάσεως·
- γ) εκπρόσωποι των εργαζομένων, οι εκπρόσωποι των εργαζομένων που προβλέπονται από τη νομοθεσία ή την πρακτική των Κρατών μελών, με εξαίρεση των μελών των οργάνων διοικήσεως, διευθύνσεως ή εποπτείας της εταιρίας, τα οποία μετέχουν σ' αυτά τα όργανα, σε ορισμένα Κράτη μέλη, ως εκπρόσωποι των εργαζομένων.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΜΗΜΑ

Διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων

Άρθρο 3

1. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που δημιουργούνται για τον εκχωρητή από σύμβαση εργασίας ή από εργασιακή σχέση, που υφίσταται κατά την ημερομηνία της μεταβίβασης, κατά την έννοια του άρθρου 1 παράγραφος 1, μεταβιβάζονται, εξ αιτίας της μεταβίβασης αυτής, στον εκδοχέα.

Τα Κράτη μέλη δύνανται να προβλέπουν ότι ο εκχωρητής παραμένει και μετά την ημερομηνία της μεταβίβασης, κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 1 και παράλληλα προς τον εκδοχέα, υπεύθυνος ως προς τις υποχρεώσεις που προκύπτουν από σύμβαση εργασίας ή από εργασιακή σχέση.

2. Μετά τη μεταβίβαση, κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 1, ο εκδοχέας διατηρεί τους όρους εργασίας που έχουν συμφωνηθεί από συλλογική σύμβαση κατά το ίδιο μέτρο που αυτοί έχουν προβλεφθεί για τον εκχωρητή, μέχρι την ημερομηνία της καταγγελίας ή λήξης της συλλογικής συμβάσεως ή της ενάρξεως της ισχύος ή εφαρμογής άλλης συλλογικής συμβάσεως.

Τα Κράτη μέλη δύνανται να περιορίζουν τη διάρκεια διατηρήσεως των όρων εργασίας με την επιφύλαξη ότι δεν θα είναι κατώτερη του έτους.

3. Οι παράγραφοι 1 και 2 δεν εφαρμόζονται επί των δικαιωμάτων των εργαζομένων για πυροχές λόγω γήρατος, ανικανότητας ή επιζώντων βάσει συμπληρωματικών συστημάτων επαγγελματικής ή διεπαγγελματικής προνοίας που ισχύουν εκτός των νομίμων συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης των Κρατών μελών.

Τα Κράτη μέλη λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των συμφερόντων των εργαζομένων, ως και των ατόμων που έχουν ήδη εγκαταλείψει την επιχείρηση του εκχωρητή κατά τη στιγμή της μεταβίβασης, κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 1, όσον αφορά τα κεκτημένα δικαιώματά τους ή εκείνα που πρόκειται ν' αποκτηθούν για πυροχές λόγω γήρατος, περιλαμβανομένων των παροχών προς επιζώντες βάσει των συμπληρωματικών συστημάτων που αναφέρονται στο πρώτο εδάφιο.

6) Προεδρικό Διάταγμα 572/1.12.1988 «Προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβιβάσεων επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων αυτών» (ΦΕΚ Α' 269, 6.12.88).

Απόσπασμα (άρθρα 1-3)

Άρθρο 1

Σκοπός Πεδίο Εφαρμογής

1. Με τις διατάξεις του Π.Δ/τος αυτού εναρμονίζεται η Ελληνική Νομοθεσία προς εκείνη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ειδικότερα προς τις διατάξεις της Οδηγίας του Συμβουλίου της 14ης Φεβρουαρίου 1977, «περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των Κρατών Μελών, σχετικώς με τη διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβίβασης επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων» (77/187/ΕΟΚ) (ΕΕ των ΕΚ, Ειδική Έκδοση 05, Τόμος 002 σελ. 171).

2. Οι διατάξεις του παρόντος εφαρμόζονται επί πάσης συμβατικής ή εκ του νόμου μεταβίβασης επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων, σε άλλον επιχειρηματία.

3. Οι διατάξεις του παρόντος δεν εφαρμόζονται στα πλοία.

Άρθρο 2

Ορισμοί

Μεταβιβάζων είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο λόγω μεταβίβασης χάνει την ιδιότητα του επιχειρηματία στην επιχείρηση, την εγκατάσταση ή το τμήμα εγκατάστασης.

Διάδοχος είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο λόγω μεταβίβασης αποκτά την ιδιότητα του επιχειρηματία στην επιχείρηση, την εγκατάσταση ή το τμήμα εγκατάστασης.

Εκπρόσωποι εργαζομένων, νοούνται αυτοί που ορίζονται στις διατάξεις των άρθρων 1 και 2 του Ν. 1767/1988 «Συμβούλια εργαζομένων και άλλες εργατικές διατάξεις - κύρωση της 135 διεθνούς συμβάσεως εργασίας» κατ' ανάλογο εφαρμογή.

Εξαιρούνται τα μέλη των οργάνων διοίκησης, διεύθυνσης ή εποπτείας της εταιρείας τα οποία μετέχουν στα όργανα εκπροσώπησης των εργαζομένων. Προκειμένου για επιχειρήσεις ή εγκαταστάσεις που απασχολούν κάτω των πενήντα (50) εργαζομένων, εφ' όσον σ' αυτές δεν υπάρχουν εκπρόσωποι των εργαζομένων, οι εργαζόμενοι εκπροσωπούνται από τριμελή επιτροπή που εκλέγεται από αυτούς.

Άρθρο 3

Διατήρηση δικαιωμάτων των εργαζομένων

1. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που έχει ο μεταβιβάζων από σύμβαση ή σχέση εργασίας που υφίσταται κατά την ημερομηνία της για οποιοδήποτε λόγο μεταβίβασης, βαρύνουν εξαιτίας της μεταβίβασης αυτής τον διάδοχο. Ο μεταβιβάζων, παράλληλα προς τον διάδοχο παραμένει και μετά τη μεταβίβαση υπεύθυνος σε ολόκληρο για τις υποχρεώσεις που προέκυψαν από τη σχέση εργασίας μέχρι το χρόνο που αναλαμβάνει ο διάδοχος.

2. Με την επιφύλαξη της επόμενης παραγράφου, μετά την για οποιοδήποτε λόγο μεταβίβαση, ο διάδοχος τηρεί τους όρους εργασίας που προβλέπονται από συλλογική σύμβαση εργασίας, απόφαση διαιτησίας, κανονισμό ή ατομική σύμβαση εργασίας.

3. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τα δικαιώματα από τυχόν υφιστάμενα συστήματα επαγγελματικής ή διεπαγγελματικής ασφάλισης, είτε με μορφή ομαδικού προγράμματος σε ασφαλιστική εταιρεία, είτε με μορφή λογαριασμού που λειτουργεί στα πλαίσια της επιχείρησης, σε περίπτωση μεταβίβασης επιχειρήσεως, ισχύουν τα εξής:

α) Αν ο διάδοχος αποδέχεται τη συνέχιση της σύμβασης ασφάλισης με τους ίδιους όρους που ίσχυαν για τον μεταβιβάζοντα, ανανεώνεται η σύμβαση ασφάλισης. Αν μεσολαβεί ασφαλιστική εταιρεία, ο διάδοχος ανανεώνει τη σύμβαση ασφάλισης και με αυτήν.

β) Αν ο διάδοχος αποδέχεται τη συνέχιση της σύμβασης ασφάλισης, με διαφορετικούς όρους από εκείνους που ίσχυαν για τον μεταβιβάζοντα, στην περίπτωση αυτή πληροφορεί τους εκπροσώπους των εργαζομένων για την μεταβολή των όρων διαβουλεύεται με αυτούς και με τον μεταβιβάζοντα και καταρτίζει νέα σύμβαση ασφάλισης. Αν μεσολαβεί ασφαλιστική εταιρεία, στις διαβουλεύσεις μετέχει και εκπρόσωπός της για να υποβάλει νέες προτάσεις προς κατάρτιση νέας ασφαλιστικής σύμβασης, λαμβανομένου υπόψη και του τυχόν πλεονάζοντος μαθηματικού αποθέματος.

γ) Αν ο διάδοχος πριν από τη μεταβίβαση, αρνηθεί τη συνέχιση της ασφαλιστικής σύμβασης, είτε με τη μορφή ομαδικού προγράμματος σε ασφαλιστική εταιρεία, είτε με τη μορφή Λογαριασμού που λειτουργεί στα πλαίσια της επιχείρησης, τα σχετικά κεφάλαια με μορφή, είτε μαθηματικού αποθέματος, που συγκεντρώνεται στην ασφαλιστική εταιρεία, είτε αποθέματος (Λογ/σμού) που δημιουργείται στην επιχείρηση, ανήκουν στους εργαζόμενους και εκκαθαρίζονται από τον μεταβιβάζοντα και τους εκπροσώπους των εργαζομένων, ανάλογα με τον χρόνο ασφάλισης και τα ποσά που διατέθηκαν για καθένα εργαζόμενο. Λογαριασμός που τυχόν λειτουργεί εντός της επιχείρησης, σε περίπτωση που ο διάδοχος αρνηθεί τη συνέχιση της ασφάλισης εκκαθαρί-

ζεται ως ανωτέρω εντός έτους από της δήλωσης του διαδόχου ότι αρνείται τη συνέχιση της ασφάλισης.

4. Υφιστάμενα δικαιώματα για περιοδικές ή εφάπαξ παροχές των εργαζομένων των οποίων η σχέση εργασίας λύθηκε κατά το χρόνο μεταβίβασης της επιχείρησης, δεν παραβλάπτονται συνεπεία της μεταβίβασης αυτής. Τα δικαιώματα προσδιορισμού των εργαζομένων του προηγούμενου εδαφίου για περιοδικές ή εφάπαξ παροχές, εκκαθαρίζονται σύμφωνα με το εδάφιο γ' της προηγούμενης παραγράφου.

6. Καταναλωτική πίστη

α) Οδηγία 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 22.12.1986 «για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που διέπουν την καταναλωτική πίστη» (ΕΕ L 42, 12.2.87, σ. 48), όπως έχει τροποποιηθεί από την οδηγία 90/88/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 22.2.1990 (ΕΕ L 61, 10.3.90, σ. 14)

Απόσπασμα (άρθρα 1, 2 και 11)

Άρθρο 1

1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στις συμβάσεις πίστωσης.
2. Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας:
 - α) «καταναλωτής» είναι κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο, με τις δικαιιοπραξίες που καλύπτει η παρούσα οδηγία, επιδιώκει σκοπούς που μπορούν να θεωρηθούν άσχετοι με την επαγγελματική δραστηριότητά του·
 - β) «πιστωτικός φορέας» είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ομάδα φυσικών ή νομικών προσώπων που χορηγεί πίστωση στο πλαίσιο της εμπορικής, επιχειρηματικής ή επαγγελματικής του δραστηριότητας·
 - γ) «σύμβαση πίστωσης» είναι η σύμβαση δυνάμει της οποίας πιστωτικός φορέας χορηγεί ή υπόσχεται να χορηγήσει σε καταναλωτή πίστωση με τη μορφή προθεσμίας πληρωμής, δανείου ή οποιασδήποτε άλλης παρόμοιας χρηματοδοτικής διεκδύλωσης.
Οι συμβάσεις για τη συνεχή παροχή υπηρεσιών, περιλαμβανομένων και των παρεχομένων από οργανισμούς κοινής ωφελείας, σύμφωνα με τις οποίες ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να καταβάλλει με δόσεις το σχετικό τίμημα κατά τη διάρκεια της παροχής τους, δεν θεωρούνται ως συμβάσεις πίστωσης κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας·
 - δ) «συνολικό κόστος της πίστωσης για τον καταναλωτή»: το σύνολο όλων των επιβαρύνσεων, συμπεριλαμβανομένων των τόκων και των λοιπών εξόδων, τις οποίες καλείται να πληρώσει ο καταναλωτής για την πίστωση που του δίνεται·
 - ε) «συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο»: είναι το συνολικό κόστος της πίστωσης για τον καταναλωτή, εκφραζόμενο ως ετήσιο πο-

σοστό του ποσού της παρεχόμενης πίστωσης και υπολογιζόμενο σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 1α της παρούσας οδηγίας*.

Άρθρο 2

1. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται:
 - α) στις συμβάσεις πίστωσης ή υπόσχεσης πίστωσης που προορίζονται:
 - κυρίως για την κτήση ή διατήρηση δικαιωμάτων κυριότητας επί εδαφικής έκτασης ή κτιρίου που έχει ανεγερθεί ή πρόκειται να ανεγερθεί,
 - για την ανακαίνιση ή δομική βελτίωση ενός κτιρίου·
 - β) στις συμβάσεις μίσθωσης, εκτός αν οι συμβάσεις αυτές προβλέπουν ότι η κυριότητα θα περιέλθει τελικά στο μισθωτή·
 - γ) στις περιπτώσεις που οι μισθώσεις χορηγούνται ή διατίθενται χωρίς τόκο ή άλλες επιβαρύνσεις·
 - δ) στις συμβάσεις πίστωσης βάσει των οποίων ο καταναλωτής δεν βαρύνεται με τόκους, εφόσον συμφωνεί να εξοφλήσει την πίστωση εφάπαξ·
 - ε) στις συμβάσεις πίστωσης με τη μορφή προκαταβολών σε τρέχοντα λογαριασμό που χορηγούνται από πιστωτικό ή χρηματοοικονομικό ίδρυμα, εκτός των λογαριασμών πιστωτικής κάρτας.Ωστόσο στις περιπτώσεις αυτές εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 6·
- στ) στις συμβάσεις πίστωσης που αφορούν ποσά κατώτερα των 200 ECU, ή ανώτερα των 20.000 ECU·
- ζ) στις συμβάσεις πίστωσης, κατά τις οποίες ο καταναλωτής πρέπει να εξοφλήσει την πίστωση:
 - είτε εντός τριμήνου,
 - είτε με τέσσερις το πολύ δόσεις εντός δωδεκαμήνου.
2. Τα κράτη μέλη μπορούν, ύστερα από συνεννόηση με την Επιτροπή, να εξαιρούν από την εφαρμογή της παρούσας οδηγίας ορισμένες μορφές πίστωσης οι οποίες πληρούν τις ακόλουθες προϋποθέσεις:
 - χορηγούνται με επιτόκια χαμηλότερα εκείνων που επικρατούν στην αγορά και
 - δεν προσφέρονται γενικά στο κοινό.
3. Οι διατάξεις του άρθρου 1 και των άρθρων 4 έως 12 δεν εφαρμόζονται στις πιστωτικές συμβάσεις ή στις υποσχέσεις παροχής ενυ-

* Τα στοιχεία δ) και ε) του άρθρου 1 παράγρ. 2 παρατίθενται όπως έχουν αντικειμενικά με το άρθρο 1 παράγρ. 1 της οδηγίας 90/88/ΕΟΚ.

πόθηκης πίστης εφόσον δεν έχουν ήδη αποκλεισθεί από το πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας δυνάμει της παραγράφου 1 στοιχείο α*.

4. Τα κράτη μέλη μπορούν να εξαιρούν από τις διατάξεις των άρθρων 6 έως 12 τις συμβάσεις πίστωσης που έχουν τη μορφή δημοσίου εγγράφου υπογεγραμμένου ενώπιον συμβολαιογράφου ή δικαστή.

Άρθρο 11

1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι η ύπαρξη σύμβασης πίστωσης δεν επηρεάζει κατά κανένα τρόπο τα δικαιώματα του καταναλωτή έναντι του προμηθευτή των αγαθών ή υπηρεσιών που αγοράζονται μέσω παρόμοιας σύμβασης στις περιπτώσεις όπου τα αγαθά ή οι υπηρεσίες δεν παρυσχεθούν ή, κατά οποιοδήποτε τρόπο, δεν ανταποκρίνονται στους όρους της σύμβασης παροχής τους.

2. Στις περιπτώσεις που:

α) ο καταναλωτής συνάπτει σύμβαση πίστωσης για την αγορά αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών με πρόσωπο διαφορετικό από αυτό που παρέχει τα αγαθά ή τις υπηρεσίες, και

β) ο πιστωτικός φορέας και ο προμηθευτής των αγαθών ή των υπηρεσιών συνδέονται με προϋπάρχουσα σύμβαση βάσει της οποίας η παροχή πίστωσης στους καταναλωτές γίνεται αποκλειστικά από αυτόν τον πιστωτικό φορέα με σκοπό την απόκτηση αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών υπό τον εν λόγω προμηθευτή, και

γ) ο καταναλωτής που αναφέρεται στο στοιχείο α), λαμβάνει την πίστωση του βάσει της προϋπάρχουσας σύμβασης, και

δ) τα αγαθά ή οι υπηρεσίες που καλύπτονται από τη σύμβαση πίστωσης δεν παρυσχεθούν μόνο εν μέρει ή δεν ανταποκρίνονται κατά οποιοδήποτε τρόπο στους όρους της σύμβασης παροχής τους, και

ε) ο καταναλωτής έχει στραφεί κατά του προμηθευτή αλλά χωρίς να ικανοποιηθούν οι βασικές απαιτήσεις του,

ο καταναλωτής δικαιούται να στραφεί κατά του πιστωτικού φορέα. Εναπόκειται στα κράτη μέλη να καθορίσουν την έκταση και τους όρους άσκησης αυτού του δικαιώματος.

3. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου δεν εφαρμόζονται όταν η σχετική πράξη αφορά ποσό μικρότερο από το ισοδύναμο 200 ECU.

* Η παράγραφος 3 παρατίθεται όπως έχει αντικατασταθεί με το άρθρο 1 παράγρ. 3 της οδηγίας 90/88/ΕΟΚ.

6) Κοινή Υπουργική Απόφαση Φ1-983/7.3.1991 «Καταναλωτική πίστη - Εναρμόνιση με οδηγία 87/102/ΕΟΚ της 22.12.1986 όπως αυτή τροποποιήθηκε από την οδηγία 90/88/ΕΟΚ της 22.2.1990 (ΦΕΚ Β' 172, 21.3.91), όπως έχει τροποποιηθεί από την Κοινή Υπουργική Απόφαση Φ1-5353/14.2.1994 (ΦΕΚ Β' 94 21.12.94)

Απόσπασμα (άρθρα 1, 2, 7 και 11)

Άρθρο 1

Σκοπός της απόφασης αυτής είναι η προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις των Οδηγιών του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 87/102/ΕΟΚ της 22ας Δεκεμβρίου 1986 και 90/88/ΕΟΚ της 22ας Φεβρουαρίου 1990 «για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που διέπουν την καταναλωτική πίστη» που δημοσιεύθηκαν στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων Αριθμ. L 4 της 12.2.1987 και L 61 της 10.3.90 αντιστοίχως.

Άρθρο 2

Για την εφαρμογή αυτής της απόφασης νοούνται ως:

α) «Καταναλωτής» κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο με τις δικαιοπραξίες που καλύπτει η απόφαση αυτή επιδιώκει σκοπούς που είναι εκτός της επαγγελματικής δραστηριότητάς του.

«Πιστωτικός φορέας» κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ένωση φυσικών ή νομικών προσώπων που χορηγεί πίστωση στο πλαίσιο της εμπορικής, επιχειρηματικής ή επαγγελματικής του δραστηριότητας.

γ) «Σύμβαση πίστωσης» η σύμβαση δυνάμει της οποίας πιστωτικός φορέας χορηγεί ή υπόσχεται να χορηγήσει σε καταναλωτή πίστωση με τη μορφή πληρωμής με δόσεις, δανείου, ή οποιασδήποτε άλλης παρόμοιας χρηματοδοτικής διευκόλυνσης.

Οι συμβάσεις για τη συνεχή παροχή υπηρεσιών, περιλαμβανομένων και των παρεχομένων από οργανισμούς κοινής ωφελείας, σύμφωνα με τις οποίες ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να καταβάλλει με δόσεις το σχετικό τίμημα κατά τη διάρκεια της παροχής τους, δεν θεωρούνται ως συμβάσεις πίστωσης κατά την έννοια της απόφασης αυτής.

δ) «Συνολικό κόστος της πίστωσης για τον καταναλωτή» το σύνολο όλων των επιβαρύνσεων, συμπεριλαμβανομένων των τόκων και των λοιπών εξόδων, τις οποίες καλείται να πληρώσει ο καταναλωτής για την πίστωση που του δίνεται.

4. Ο καταναλωτής μετά την άσκηση της αγωγής και μέχρις ότου εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση που να κρίνει τη διαφορά μεταξύ αυτού και του προμηθευτή έχει δικαίωμα να αρνηθεί την εκπλήρωση της οφειλής του προς τον πιστωτικό φορέα.

7. Εκπροσωπευτική εξουσία οργάνων νομικών προσώπων

α) Πρώτη Οδηγία (68/151/ΕΟΚ) του Συμβουλίου της 9.3.1968 «περί συντονισμού των εγγυήσεων που απαιτούνται στα Κράτη μέλη εκ μέρους των εταιριών, κατά την έννοια του άρθρου 58 δεύτερη παράγραφο της συνθήκης, για την προστασία των συμφερόντων των εταιριών και των τρίτων, με σκοπό να καταστούν οι εγγυήσεις αυτές ισοδύναμες» (ΕΕ Ν 65, 14.3.68, σ. 8)

Απόσπασμα (προοίμιο, άρθρα 1 και 9)

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ,

Έχοντας υπόψη:

τη συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, και ιδίως το άρθρο 54 παράγραφος 3 περίπτωση ζ), το γενικό πρόγραμμα για την κατάργηση των περιορισμών στην ελευθερία εγκαταστάσεως¹,

την πρόταση της Επιτροπής,

τη γνώμη της Συνελεύσεως²,

τη γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής³,

Εκτιμώντας:

ότι ο συντονισμός που προβλέπεται από το άρθρο 54 παράγραφος 3 περίπτωση ζ) και από το γενικό πρόγραμμα για την κατάργηση των περιορισμών στην ελευθερία εγκαταστάσεως εμπίπτει, ιδίως όσον αφορά τις μετοχικές εταιρίες και τις εταιρίες περιορισμένης ευθύνης, δοθέντος ότι η δραστηριότητα των εταιριών αυτών εκτείνεται συχνά πέραν της επικρατείας ενός Κράτους μέλους·

ότι ο συντονισμός των εθνικών διατάξεων που αφορούν την δημοσιότητα, την ισχύ των υποχρεώσεων και την ακυρότητα των εταιριών αυτών, έχει ιδιαίτερη σημασία, κυρίως προκειμένου να εξασφαλιστεί η προστασία των συμφερόντων των τρίτων·

ότι στους τομείς αυτούς πρέπει να θεσπισθούν ταυτόχρονα κοινοτικές διατάξεις για τις εν λόγω εταιρίες, διότι ως εγγύηση έναντι των τρίτων προσφέρουν μόνο την εταιρική τους παρουσία·

ότι η δημοσιότητα πρέπει να επιτρέπει στους τρίτους να γνωρίζουν

1. ΕΕ αριθ. 2/1962, σ. 36.

2. ΕΕ αριθ. 96/1966, σ. 1519.

3. ΕΕ αριθ. 194/1964, σ. 3248.

ότι, λόγω των νομικών παραδόσεων των περισσότερων κρατών μελών, δεν θα ήταν σκόπιμο να καθορισθεί ένα ανώτατο οικονομικό όριο ευθύνης άνευ πταίσματος του παραγωγού· ότι, εφόσον όμως οι παραδόσεις αυτές διαφέρουν μεταξύ τους, φαίνεται δυνατό να επιτραπεί σε ένα κράτος μέλος να παρεκκλίνει από την αρχή της απεριόριστης ευθύνης προβλέποντας ένα όριο συνολικής ευθύνης του παραγωγού για το θάνατο ή τις σωματικές βλάβες που προκύπτουν από αντικείμενα πανομοιότυπα και με το ίδιο ελάττωμα, υπό την προϋπόθεση ότι το όριο αυτό θα είναι αρκετά υψηλό, ώστε να διασφαλίζεται η επαρκής προστασία των καταναλωτών και η ορθή λειτουργία της κοινής αγοράς.

ότι η εναρμόνιση ως αποτέλεσμα της παρούσας οδηγίας δεν είναι δυνατόν, στην παρούσα φάση, να είναι καθολική, αλλά ανοίγει απλώς το δρόμο προς μια γενικότερη εναρμόνιση· ότι θα πρέπει, συνεπώς, να υποβάλλονται από την Επιτροπή στο Συμβούλιο σε τακτικά διαστήματα εκθέσεις περί της εφαρμογής της οδηγίας, συνοδευόμενες, ενδεχομένως, από κατάλληλες προτάσεις·

ότι, με την προοπτική αυτή, έχει μεγάλη σημασία η επανεξέταση των διατάξεων της παρούσας οδηγίας που αφορούν τις παρεχόμενες στα κράτη μέλη δυνατότητες παρεκκλίσεων, μετά θεταίως την πάροδο αρκετού χρονικού διαστήματος που θα επιτρέψει την αποκόμιση πρακτικής εμπειρίας, όσον αφορά τις επιπτώσεις των παρεκκλίσεων αυτών στην προστασία των καταναλωτών και τη λειτουργία της κοινής αγοράς.

ΕΞΕΔΩΣΕ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΟΔΗΓΙΑ:

Άρθρο 1

Ο παραγωγός ευθύνεται για κάθε ζημία που οφείλεται σε ελάττωμα του προϊόντος του.

Άρθρο 2

«Προϊόν», κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, θεωρείται κάθε κινητό, εκτός από τις πρώτες ύλες γεωργίας και τα προϊόντα κτηνοτροφίας, ακόμα και εάν είναι ενσωματωμένο σε άλλο κινητό ή ακίνητο. «Πρώτες ύλες γεωργίας» είναι τα προϊόντα του εδάφους, της κτηνοτροφίας και της αλιείας, εκτός από εκείνα που έχουν υλοστεί αρχική μεταποίηση. Ως «προϊόν» θεωρείται και ο ηλεκτρισμός.

Άρθρο 3

1. Ως «παραγωγός» θεωρείται ο κατασκευαστής ενός τελικού προϊόντος, ο παραγωγός κάθε πρώτης ύλης ή ο κατασκευαστής ενός συστατικού καθώς και κάθε πρόσωπο που εμφανίζεται ως παραγωγός

του προϊόντος επιθέτοντας σε αυτό την επωνυμία, το σήμα ή κάθε άλλο διακριτικό του σημείο.

2. Με την επιφύλαξη της ευθύνης του παραγωγού, οποιοσδήποτε εισάγει στην Κοινότητα ένα προϊόν για πώληση, μίσθωση, leasing ή οποιαδήποτε άλλη μορφή διανομής στα πλαίσια της εμπορικής του δραστηριότητας, θεωρείται ως παραγωγός του κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας και υπέχει ευθύνη παραγωγού.

3. Εάν είναι αδύνατο να προσδιοριστεί η ταυτότητα του παραγωγού, κάθε προμηθευτής του προϊόντος θα θεωρείται ως παραγωγός του, εκτός αν ενημερώσει τον ζημιωθέντα, εντός εύλογης προθεσμίας, σχετικά με την ταυτότητα του παραγωγού ή εκείνου που του προμήθευσε το προϊόν. Το ίδιο ισχύει, όταν πρόκειται για εισαγόμενο προϊόν, εάν η ταυτότητα του εισαγωγέα, όπως την αναφέρει η παράγραφος 2, δεν αναγράφεται στο προϊόν, ακόμα και εάν αναφέρεται η επωνυμία του παραγωγού.

Άρθρο 4

Ο ζημιωθείς υποχρεούται να αποδείξει τη ζημία, το ελάττωμα καθώς και την αιτιώδη συνάφεια, μεταξύ ελαττώματος και ζημίας.

Άρθρο 5

Εάν, βάσει των διατάξεων της παρούσας οδηγίας, δύο ή περισσότερα πρόσωπα ευθύνονται για την ίδια ζημία, τα πρόσωπα αυτά ευθύνονται εις ολόκληρον, με την επιφύλαξη των διατάξεων του εθνικού δικαίου, όσον αφορά τη δικαστική επιδίωξη των δικαιωμάτων.

Άρθρο 6

1. Ένα προϊόν θεωρείται ελαττωματικό, εάν δεν παρέχει την ασφάλεια που δικαιούται κανείς να αναμένει, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων, συμπεριλαμβανομένων:

- α) της εξωτερικής εμφάνισης του προϊόντος·
- β) της ευλόγως αναμενόμενης χρησιμοποίησης του προϊόντος·
- γ) του χρόνου κατά τον οποίο το προϊόν ετέθη σε κυκλοφορία.

2. Ένα προϊόν δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ελαττωματικό απλώς και μόνο, επειδή, ακολούθως, τέθηκε σε κυκλοφορία ένα άλλο τελειότερο.

Άρθρο 7

Ο παραγωγός δεν ευθύνεται, σύμφωνα με την παρούσα οδηγία, εάν αποδείξει:

- α) ότι δεν έθεσε το προϊόν σε κυκλοφορία·
- β) ότι, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων, είναι πιθανόν το ελάττωμα που προκάλεσε τη ζημία να μην υπήρχε, όταν ο παραγωγός έθεσε το προϊόν σε κυκλοφορία ή να εμφανίστηκε αργότερα·

γ) ότι ούτε κατασκεύασε το προϊόν, αποβλέποντας στην πώληση ή σε οποιαδήποτε άλλη μορφή διανομής με οικονομικό σκοπό, ούτε το κατασκεύασε ή το διένειμε στα πλαίσια της επαγγελματικής του δραστηριότητας·

δ) ότι το ελάττωμα οφείλεται στο ότι το προϊόν κατασκευάστηκε, σύμφωνα με αναγκαστικούς κανόνες δικαίου που θεσπίστηκαν από δημόσια αρχή·

ε) ότι, όταν έθεσε το προϊόν σε κυκλοφορία, το επίπεδο επιστημονικών και τεχνικών γνώσεων δεν επέτρεπε να διαπιστωθεί η ύπαρξη του ελαττώματος·

στ) εάν πρόκειται για κατασκευαστή συστατικού, ότι το ελάττωμα μπορεί να αποδοθεί στη σχεδίαση του προϊόντος στο οποίο το συστατικό έχει ενσωματωθεί ή στις οδηγίες που παρέσχε ο κατασκευαστής του προϊόντος.

Άρθρο 8

1. Υπό την επιφύλαξη των διατάξεων του εθνικού δικαίου σχετικά με τη δικαστική επιδίωξη των δικαιωμάτων, η ευθύνη του παραγωγού δεν μειώνεται, εάν η ζημία οφείλεται τόσο σε ελάττωμα του προϊόντος όσο και σε πράξη ή παράλειψη τρίτου.

2. Η ευθύνη του παραγωγού δύναται να μειωθεί ή να αρθεί, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων, όταν η ζημία οφείλεται τόσο σε ελάττωμα του προϊόντος, όσο και σε υπαιτιότητα του ζημιωθέντος προσώπου για τις πράξεις του οποίου ευθύνεται ο ζημιωθείς.

Άρθρο 9

«Ζημία», κατά την έννοια του άρθρου 1, σημαίνει:

α) ζημία λόγω θανάτου ή σωματικών βλαβών·

β) ζημία ή καταστροφή, ύψους πέραν ενός εκπιπόμενου ποσού 500 ECU, κάθε περιουσιακού στοιχείου, εκτός από το ίδιο το ελαττωματικό προϊόν, με την προϋπόθεση ότι το περιουσιακό αυτό στοιχείο:

(i) είναι από εκείνα που συνήθως προορίζονται για ιδιωτική χρήση ή κατανάλωση, και

(ii) χρησιμοποιήθηκε από τον ζημιωθέντα, κυρίως, για ιδιωτική χρήση ή κατανάλωση.

Το άρθρο αυτό δεν θίγει τις εθνικές διατάξεις περί των μη υλικών ζημιών.

Άρθρο 10

1. Τα κράτη μέλη θα λάβουν νομοθετικά μέτρα, ώστε η αγωγή περί επανόρθωσης της ζημίας, βάσει της παρούσας οδηγίας, να παραγρifiεται μετά πάροδο τριών ετών, από την ημέρα που ο ενάγων διαπίστωσε

ή όφειλε να είχε διαπιστώσει τη ζημία, το ελάττωμα και την ταυτότητα του παραγωγού.

2. Η παρούσα οδηγία δεν θίγει τις διατάξεις της νομοθεσίας των κρατών μελών, περί αναστολής ή διακοπής της παραγραφής.

Άρθρο 11

Τα κράτη μέλη θα λάβουν νομοθετικά μέτρα, ώστε τα δικαιώματα που η οδηγία αυτή παρέχει στον ζημιωθέντα, να παραγράφονται μετά πάροδο δέκα ετών, από την ημερομηνία κατά την οποία ο παραγωγός έθεσε σε κυκλοφορία το συγκεκριμένο προϊόν που προξένησε τη ζημία, εκτός εάν, στο μεταξύ, ο ζημιωθείς στράφηκε δικαστικά κατά το παραγωγό.

Άρθρο 12

Η ευθύνη του παραγωγού, βάσει της παρούσας οδηγίας, δεν δύναται να περιοριστεί ή να αποκλειστεί έναντι του ζημιωθέντος με ρητήν περιορισμού ή απαλλαγής από την ευθύνη.

Άρθρο 13

Η παρούσα οδηγία δεν θίγει τα δικαιώματα, που ενδέχεται να έχουν ο ζημιωθείς, βάσει του δικαίου περί συμβατικής ή εξωσυμβατικής ευθύνης, ή βάσει ειδικού καθεστώτος ευθύνης που τυχόν ισχύει, κατά τη στιγμή κοινοποίησης της οδηγίας.

Άρθρο 14

Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται σε περίπτωση ζημίας οφειλόμενης σε πυρηνικά ατυχήματα, καλυπτόμενα από διεθνείς συμβάσεις που έχουν επικυρωθεί από τα κράτη μέλη.

Άρθρο 15

1. Τα κράτη μέλη δύνανται:

α) κατά παρέκκλιση από το άρθρο 2, να προβλέψουν στη νομοθεσία τους ότι ως «προϊόντα», κατά την έννοια του άρθρου 1 της παρούσας οδηγίας, θεωρούνται, επίσης, οι πρώτες ύλες γεωργίας και τα προϊόντα κτηνοτροφίας·

β) κατά παρέκκλιση από το άρθρο 7 στοιχείο ε), να διατηρήσουν στη νομοθεσία τους ή, με την επιφύλαξη της διαδικασίας που προβλέπεται στην παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου, να θεσπίσουν διάταξεις σύμφωνα με την οποία ο παραγωγός θα ευθύνεται ακόμα και εάν αποδείξει ότι οι επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις, τη στιγμή που έθεσε το προϊόν σε κυκλοφορία, δεν επέτρεπαν να διαπιστωθεί η ύπαρξη του ελαττώματος.

2. Το κράτος μέλος, που επιθυμεί να θεσπίσει το μέτρο που προ

βλέπεται στην παράγραφο 1 στοιχείο β), ανακοινώνει στην Επιτροπή το κείμενο του σχεδιαζόμενου μέτρου· η Επιτροπή ενημερώνει σχετικά τα άλλα κράτη μέλη.

Το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος αναβάλλει την εφαρμογή του σχεδιαζόμενου μέτρου για διάστημα εννέα μηνών, από την ενημέρωσή της Επιτροπής και, υπό τον όρο, ότι η Επιτροπή δεν έχει εν τω μεταξύ υποβάλει στο Συμβούλιο πρόταση τροποποίησης της παρούσας οδηγίας για το εν λόγω θέμα. Εάν ωστόσο, η Επιτροπή, εντός τριών μηνών από τον λάβει την προαναφερθείσα ενημέρωση, δεν ανακοινώσει στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος την πρόθεσή της να υποβάλει παρόμοια πρόταση στο Συμβούλιο, το κράτος μέλος μπορεί να λάβει αμέσως το σχεδιαζόμενο μέτρο.

Εάν η Επιτροπή υποβάλει στο Συμβούλιο τέτοια πρόταση τροποποίησης της παρούσας οδηγίας, μέσα στο προαναφερόμενο διάστημα των εννέα μηνών, το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος αναβάλλει την εφαρμογή του σχεδιαζόμενου μέτρου για ένα νέο διάστημα 18 μηνών από την υποβολή της εν λόγω πρότασης.

3. Δέκα χρόνια μετά την ημερομηνία κοινοποίησης της παρούσας οδηγίας, η Επιτροπή υποβάλλει στο Συμβούλιο έκθεση, σχετικά με τις επιπτώσεις που είχε για την προστασία των καταναλωτών και τη λειτουργία της κοινής αγοράς, η εφαρμογή εκ μέρους των δικαστηρίων του άρθρου 7 στοιχείο ε) και της παραγράφου 1 στοιχείο β) του παρόντος άρθρου. Το Συμβούλιο, βάσει της έκθεσης αυτής μετά από πρόταση της Επιτροπής και υπό τους όρους του άρθρου 100 της συνθήκης, αποφασίζει εάν θα καταργήσει το στοιχείο ε) του άρθρου 7.

Άρθρο 16

1. Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέψουν ότι η ολική ευθίνη του παρυαγωγού για αποζημιώσεις, λόγω θανάτου ή σωματικών βλαβών οφειλόμενων σε πανομοιότυπα αντικείμενα με το ίδιο ελάττωμα, περιορίζεται σε ποσό όχι κατώτερο των 70 εκατομμυρίων ECU.

2. Δέκα χρόνια μετά την ημερομηνία κοινοποίησης της οδηγίας, η Επιτροπή υποβάλλει στο Συμβούλιο έκθεση, σχετικά με τις επιπτώσεις που είχε για την προστασία των καταναλωτών και τη λειτουργία της κοινής αγοράς η εφαρμογή του περιορισμού του ύψους της ευθύνης από τα κράτη μέλη που έκαναν χρήση της ευχέρειας της παραγράφου 1. Με βάση αυτή την έκθεση, το Συμβούλιο, υπό τους όρους του άρθρου 100 της συνθήκης και μετά από πρόταση της Επιτροπής, αποφασίζει αν θα καταργήσει την παράγραφο 1.

Άρθρο 17

Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται για προϊόντα που τέθηκαν σε

κυκλοφορία, πριν από την ημερομηνία έναρξης ισχύος των διατάξεων που προβλέπει το άρθρο 19.

Άρθρο 18

1. Η έννοια του ECU στην παρούσα οδηγία έχει ληφθεί από τον κανονισμό (ΕΟΚ) αριθ. 3180/78⁴, όπως τροποποιήθηκε από τον κανονισμό (ΕΟΚ) αριθ. 2626/84⁵. Η ισοτιμία σε εθνικό νόμισμα είναι αρχικά αυτή που ισχύει κατά την ημέρα έκδοσης της παρούσας οδηγίας.

2. Το Συμβούλιο προτάσει της Επιτροπής, εξετάζει κάθε πέντε έτη, και, ενδεχομένως, αναθεωρεί τα ποσά της παρούσας οδηγίας, ανάλογα με την εξέλιξη της οικονομικής και νομισματικής κατάστασης στην Κοινότητα.

Άρθρο 19

1. Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τις απαραίτητες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για τη συμμόρφωση προς την παρούσα οδηγία το αργότερο εντός τριετίας από την κοινοποίησή της και ενημερώνουν σχετικά την Επιτροπή⁶.

2. Η διαδικασία που προβλέπει το άρθρο 15 παράγραφος 2 εφαρμόζεται υπό την ημερομηνία κοινοποίησης της οδηγίας.

Άρθρο 20

Τα κράτη μέλη κοινοποιούν στην Επιτροπή τα κείμενα των κυριότερων διατάξεων εσωτερικού δικαίου που θεσπίζουν για θέματα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας.

Άρθρο 21

Η Επιτροπή υποβάλλει κάθε πέντε χρόνια στο Συμβούλιο, αφενός μεν, έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της παρούσας οδηγίας, αφετέρου δε, ενδεχομένως, τις κατάλληλες προτάσεις.

Άρθρο 22

Η παρούσα οδηγία απευθύνεται στα κράτη μέλη.

4. ΕΕ αριθ. L 379 της 30.12.1978, σ. 1.

5. ΕΕ αριθ. L 247 της 16.9.1984, σ. 1.

6. Η παρούσα οδηγία κοινοποιήθηκε στα κράτη μέλη στις 30 Ιουλίου 1985.

